

Nr 236.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m.; given Stockholms slott den 17 mars 1939.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

A. Pehrsson-Bramstorp.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 17 mars 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och finansdepartementen samt t. f. chefen för socialdepartementet, statsrådet Eriksson, anmäler chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, frågan om ändrade grunder för egnahemsverksamheten m. m.:

Inledning.

Riksdagen har under senare år vid flera tillfällen i skrivelser till Kungl. Maj:t hemställt om utredning angående vissa egnahemsväsendet berörande spörsmål.

Sålunda har 1934 års riksdag (skrivelse nr 188) anhållit, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående frågan om egnahemskonsulentverk-

samhetens lämpliga ordnande inom de särskilda hushållningssällskapens områden.

Vidare har 1935 års riksdag (skrivelse nr 166) hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning *dels* i fråga om fyllnadslån till egnahemslån till härför kvalificerade sökande med stor familj, *dels* angående sådan ändring av bestämmelserna för den statsunderstödda egnahemsverksamheten att nybildning av bärkraftiga jordbruksegnahem underlättades och *dels* huruvida och på vad sätt egnahemsinnehavare som oförvållat kommit i ekonomiska svårigheter måtte kunna beredas sådan hjälp att vederbörande kunde behålla sitt egnahem.

Sedermera har 1936 års riksdag (skrivelse nr 274) hemställt om utredning av frågan om kontroll över i förvärvssyfte yrkesmässigt bedriven enskild jordstyktnings- och jordförmedlingsverksamhet.

Jämlikt bemyndigande av Kungl. Maj:t den 30 december 1935 tillkallade dåvarande chefen för jordbruksdepartementet sju utredningsmän för att i enlighet med angivna riktlinjer verkställa utredning och avgiva förslag rörande egnahemsverksamheten och andra med statens verksamhet på det sociala jordområdet sammanhängande frågor. Utredningsmännen voro generaldirektören O. H. Malmberg, ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare, småbrukaren J. A. Andersson, verkställande tjänstemannen i statens jordnämnd, direktören N. Collin, ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren N. G. Gabrielsson, lantbrukaren A. Mårtensson, numera ledamoten av riksdagens första kammare, jordbrukskonsulenten B. A. Nilsson och agronomen W. Svensson. Utredningsmännen antogo benämningen *1936 års egnahemsutredning*.

Egnahemsutredningen — vilken tidigare avgivit utlåtanden och förslag i vissa med egnahemsväsendet sammanhängande spörsmål — ha med en den 20 oktober 1938 dagtecknad skrivelse avlämnat betänkande med förslag angående den statliga egnahemsverksamheten (Stat. off. utr. 1938: 34). Samtidigt har utredningen anmält, att av utredningsuppdraget härefter återstode vissa spörsmål, varom förslag komme att avlämnas senare. Dessa avsåge dels upplåtelse av kronotorp och kolonat å kronoparker i Norrland och Dalarna, dels livförsäkring i anslutning till egnahemslångivning¹ och dels byggande av nybyggesvägar i Norrland och Dalarna.

Över betänkandet angående den statliga egnahemsverksamheten ha *yttranden* inhämtats från socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, statens byggnadslånebyrå, byggnadsstyrelsen, statskontoret, bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen, riksräkenskapsverket, allmänna civilförvaltningens lönenämnd, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, statens egnahemsstyrelse (efter hörande av egnahemslåneförmedlande föreningar och bolag samt kommunalnämnderna i vissa socknar, där arbetarsmåbruksverksamhet förekommer), statens jordnämnd, lånenämnden för sekundär jordbruks-

¹ Denna fråga har sedermera behandlats av utredningen i en särskild skrivelse den 16 mars 1939.

kredit, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, samtliga hushållningssällskaps förvaltningsutskott (efter hörande av egnahemsnämnderna), Sveriges allmänna lantbrukssällskap, svenska landskommunernas förbund, svenska stadsförbundet, styrelserna för svenska bankföreningen, svenska sparbanksföreningen, Sveriges allmänna hypoteksbank, svenska bostadskreditkassan och svenska jordbrukskreditkassan, centralrådet för skogsvårdsstyrelsernas förbund (efter hörande av skogsvårdsstyrelserna), Sveriges skogsägareförbund, skogsägareföreningarnas riksförbund, svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet, svenska lantarbetareförbundet, riksförbundet landsbygdens folk, småbrukarnas riksförbund, Sveriges agronomförbund, svenska arkitekters riksförbund, svenska arkitektföreningen (avdelning inom svenska teknologföreningen), bostadssociala utredningen, 1936 års skogsutredning, 1937 års utredning angående det mindre jordbrukets arbetsförhållanden samt ladugårdsbyggnads-sakkunniga. Skrivelser i ärendet ha jämväl inkommit från vissa sammanslutningar av egnahemslåntagare.

Förevarande ärende har sedermera varit föremål för *ytterligare beredning inom jordbruksdepartementet*.

I avbidan på den fortsatta beredningen av egnahemsutredningens förslag ha vissa anslag, som sammanhånga med egnahemsväsendet, i det med 1939 års statsverksproposition framlagda riksstatsförslaget upptagits med allenast beräknade belopp eller utan angivet belopp. Dessa anslag äro följande:

Punkt under nionde huvudtiteln		Beräknat belopp kronor
131	Egnahemsbildning: Statens egnahemsstyrelse, avlöningar, förslagsanslag	200,000
132	» : Statens egnahemsstyrelse, omkostnader, förslagsanslag	95,000
133	» : Förvaltningsbidrag till egnahemslåneförmedlare, förslagsanslag	1,290,000
134	» : Bidrag till hushållningssällskap för jordanskaffningsverksamhet, förslagsanslag	1,000
135	» : Avsättning till fonden för premielån till egnahemslåntagare	900,000
136	» : Byggande av nybyggesvägar, förslagsanslag	100,000
138	Jordanskaffningsverksamhet inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, reservationsanslag	300,000
144	Grundförbättringar: Bidrag till nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning å ofullständiga jordbruk, förslagsanslag	1,250,000

Punkt under kapitalbud- geten: bil. 7		Beräknat belopp kronor
18	Egnahemslånefonden.....	—
19	Jordförmedlingsfonden	—
20	Arrendeegnahemsfonden, reservationsanslag	500,000
21	Arbetarsmåbrukslånefonden, reservationsanslag.....	4,000,000.

Den hittillsvarande egnahemsverksamhetens grunddrag.

Vid 1904 års riksdag beslöts inrättandet av *egnahemslånefonden* i syfte att bereda tillfälle för mindre bemedlade personer att erhålla lån för förvärvande av egna hem på landsbygden. De närmare bestämmelser, som reglerat ifrågavarande verksamhet, ha under årens lopp varit föremål för ändringar i åtskilliga avseenden.

Nu gällande bestämmelser rörande utlåningen från egnahemslånefonden återfinnas i kungörelsen den 8 juni 1928 (nr 217) angående allmänna grunder för den statsunderstödda egnahemsverksamheten, ändrad genom kungörelser den 21 april 1933 (nr 169), den 4 maj 1934 (nr 124), den 18 juni 1937 (nr 394) och den 30 juni 1937 (nr 634), ävensom i kungörelsen den 8 juni 1928 (nr 218) med reglementariska föreskrifter rörande den statsunderstödda egnahemslåne- och premielåneverksamheten, ändrad genom kungörelser den 17 juni 1932 (nr 249) och den 21 april 1933 (nr 170).

Ifrågavarande verksamhet står under överinseende av statens egnahemsstyrelse och utövas av hushållningssällskap, kommuner, aktiebolag och ekonomiska föreningar (låneförmedlare). Varje hushållningssällskap har en särskild egnahemsnämnd. Såsom lokala organ fungera egnahemsombud, i regel ett för varje kommun, ävensom egnahemskommittéer eller, i vissa fall, arbetarsmåbruksnämnder eller kommunalnämnder.

Verksamheten har till ändamål att underlätta för mindre bemedlade att förvärva eget hem å landsbygden eller å till stad hörande område, för vilket stadsplan ej blivit fastställd. I regel skall åsyftas nybildning av egnahem.

Från egnahemslånefonden utlämnas *egnahemsstatslån* till låneförmedlare, som vill med anlitande därav lämna egnahemslån för jordbruks- eller bostadslägenheter. Ansökningar om egnahemsstatslån prövas av Kungl. Maj:t.

Om av låneförmedlare utlämnat egnahemslån avser förvärv av jordbrukslägenhet, betecknas lånet såsom *jordbrukslån*. Där lånet åter åsyftar förvärv av bostadslägenhet, betecknas det såsom *bostadslån*. Lån kan även beviljas för utvidgning eller förbättring av jordbrukslägenhet, som låntagaren redan innehar, till ett mera bärkraftigt jordbruk, eller för bostadslägenhets omläggning till jordbrukslägenhet och betecknas då såsom *tilläggs lån*.

Till bestridande av låneförmedlares förvaltningskostnader och å egnahemslånerörelsen uppkommande förluster tilldelar Kungl. Maj:t låneförmedlare vissa förvaltningsbidrag. Uppstår överskott å vad sålunda anvisats hushåll-

ningssällskap, tillföres överskottet en av vederbörande sällskap ägd och förvaltdad riskfond för egnahemslånerörelsen.

Egnahemslåntagare kan med sitt lån förena livförsäkring hos riksförsäkringsanstalten. I detta ämne gäller en kungörelse den 30 juni 1920 (nr 509), ändrad genom kungörelser den 23 september 1927 (nr 370), den 21 april 1933 (nr 171) och den 30 juni 1934 (nr 405).

Av tillgängliga uppgifter framgår, att under åren 1905—1937 beviljats tillhoppa 88,920 egnahemslån till ett sammanlagt belopp av omkring 357.3 milj. kronor. Av dessa lån ha 52,359 till ett belopp av tillhoppa omkring 226.1 milj. kronor avsett jordbrukslägenheter och 36,561 till ett sammanlagt belopp av i runt tal 131.2 milj. kronor avsett bostadslägenheter. Numera beviljas bostadslån till ungefär lika stort antal som jordbrukslån. Av de under åren 1905—1937 beviljade egnahemslånen ha 80,344 utlämnats av hushållningssällskapen och 8,576 av andra låneförmedlare. Lånen till jordbrukslägenheter ha under de senaste åren i genomsnitt utgjort drygt 4,000 kronor och bostadslånen i allmänhet några hundratal kronor mindre. De av andra låneförmedlare än hushållningssällskapen utlämnade lånen ha emellertid uppgått till icke oväsentligt högre belopp. Antalet egnahemsbelånade jordbruk utgjorde vid 1937 års utgång 37,871 och bostadslägenheter 25,640. Sammanlagda kapitalskulden till egnahemslånefonden uppgick till i runt tal 244.9 milj. kronor. Härav motsvaras omkring en tredjedel av bostadslån.

Av uppgifter rörande av låneförmedlarna under åren 1929—1937 beviljade tilläggsån för förvärv av tillskottsjord samt för ny-, om- eller tillbyggnad kan utläsas, att sammanlagda antalet av ifrågavarande lån utgör 2,435 och att lånens belopp tillhoppa uppgår till ungefär 3.8 milj. kronor. Härav avse 937 lån till ett belopp av omkring 2.1 milj. kronor inköp av tillskottsjord och 1,498 lån till ett belopp av omkring 1.7 milj. kronor ny-, om- och tillbyggnadsarbeten (dessa senare siffror avse tiden från år 1932). Lånens belopp äro genomsnittligt omkring dubbelt så stora, då lånen avse inköp av tillskottsjord som i den andra kategorien av fall, nämligen respektive 2,221 och 1,130 kronor. De flesta av lånen till inköp av tillskottsjord avse komplettering av lägenheter om 2—5 hektar åker eller ännu mindre åkerareal.

Enligt beslut vid 1923 års riksdag infördes en anordning med *premielån* till egnahemslåntagare för nyodlings- och nybyggnadsarbeten. Bestämmelser i ämnet återfinnas i förenämnda båda kungörelser den 8 juni 1928 (nr 217 och 218). Kungl. Maj:tt tilldelar i enlighet härmed låneförmedlare särskilda anslag för utlämnande av premielån. Sådant lån kan av låneförmedlare utlämnas till personer, som tilldelas jordbrukslån eller tilläggsån, under förutsättning att vederbörande åsyftar att genom nyodling och nybyggnad bilda ett helt och hållet nytt jordbruk eller att genom mera väsentligt nyodlings-, byggnads- eller grundförbättringsarbete i avsevärd mån förbättra eller utvidga den med jordbrukslånet förvärvade eller med tilläggslånet utvidgade lägenheten.

Premielån anses guld, då låneförmedlaren finner därmed avsedda arbeten vara vederbörligen utförda.

Sedan inrättandet år 1923 av anordningen med premielån och fram till och med år 1937 ha utlämnats 38,182 premielån till ett sammanlagt belopp av omkring 10.8 milj. kronor. Härav ha 37,454 lån till belopp av omkring 10.5 milj. kronor beviljats av egnahemsnämnderna och 728 lån om i runt tal 0.3 milj. kronor av övriga låneförmedlare. Bland de olika ändamål, för vilka premielån utgått, kommer främst ny- eller ombyggnad av ekonomihus. Sådana lån ha utlämnats till ett antal av 16,557. Därefter komma lån till gödselvårdsanläggningar till ett antal av 8,890. Till ny- eller ombyggnad av bostadshus ha beviljats 7,578 premielån, till nyodling 4,073 lån samt till övriga ändamål sammanlagt 1,084 lån.

Här må nämnas, hurusom möjligheter numera även finnas att med statens stöd bilda *samfällda jordbruksegnahem*. Enligt kungörelsen den 26 juni 1933 (nr 382) angående statsunderstödd samfällad jordbruksdrift kan sålunda låneförmedlare med anlitande av erhållet egnahemsstatslån utlämna egnahemslån (jordbrukslån eller tilläggs lån) till ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet eller handelsbolag eller två eller flera personer, vilka slutit sig samman i enkelt bolag, för inköp av sådan jordbruksfastighet, som föreningsmedlemmarna eller bolagsmännen skola bruka samfällt. Även premielån kan utgå.

Någon utlåning till samfällda jordbruk synes hittills icke ha förekommit.

Bestämmelser finnas även meddelade om *jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet* för egnahemsändamål. De grundläggande bestämmelserna härutinnan innefattas i förenämnda kungörelse den 8 juni 1928 (nr 217) angående allmänna grunder för den statsunderstödda egnahemsverksamheten, med däri vidtagna ändringar, ävensom i kungörelsen samma dag (nr 219) med reglementariska föreskrifter rörande den statsunderstödda jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamheten, ändrad genom kungörelser den 6 juni 1929 (nr 178) och den 4 maj 1934 (nr 125).

Ifrågarande verksamhet äsyftar att underlätta för lämpliga jordsökande personer att förvärva tjänlig jord till bildande av jordbruksegnahem eller utveckling av ofullständiga jordbruk eller att frilösa arrendejordbruk huvudsakligen av den storlek, att egnahemslån kan ifrågakomma för arrendejordbrukets förvärvande.

Jordförmedling och jordanskaffning äro avsedda att utövas av de statsunderstödda egnahemsorganen.

Från den år 1907 inrättade *jordförmedlingsfonden* kan hushållningssällskap erhålla *jordanskaffningslån* för inköp av viss fastighet, lämplig att helt eller delvis användas för bildande av egnahem för jordbruksändamål eller bostadsändamål, samt för bestridande av de med fastighetens exploatering i dylikt syfte förenade kostnaderna. Frågor om jordanskaffningslån avgöras av statens egnahemsstyrelse.

Hushållningssällskap, som beviljats jordanskaffningslån, åtnjuta ett årligt statsbidrag, jordanskaffningsbidrag, avsett att utgöra ersättning för av jord-

anskaffningsverksamheten föranledda försäljnings- och förvaltningskostnader.

Uppkommande överskott å hushållningssällskaps jordanskaffningsverksamhet fördelas till huvudsaklig del mellan en av sällskapet förvaltdad riskfond för jordanskaffningsverksamheten och en statens riskfond för samma ändamål. Underskott skall i första hand täckas med anlåtande av hushållningssällskapets nyssnämnda riskfond. Förslå ej denna fonds tillgångar därtill, täcker staten den kvarvarande bristen med anlåtande av i första hand statens riskfond för jordanskaffningsverksamheten.

Jordförmedling och jordanskaffning kunna även utövas av andra låneförmedlare än hushållningssällskap. Aktiebolag och ekonomiska föreningar som här avses kunna från jordförmedlingsfonden erhålla *förlagslån* för att användas såsom rörelsekapital vid inköp och exploatering av fastighet, lämplig att helt eller delvis användas för bildande av egna hem för jordbruksändamål eller bostadsändamål. Ansökningar om förlagslån prövas av Kungl. Maj:t.

Utlåningen från jordförmedlingsfonden har hittills varit mycket obetydlig.

Föreskrifter äro även meddelade om vad som vid den statsunderstödda jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamheten bör iakttagas med avseende å egna hemslägenhetens beskaffenhet och storlek m. m.

Åtgärder ha träffats för *särskild jordanskaffningsverksamhet i de fyra nordligaste länen*. I detta ämne gälla kungörelsen den 29 maj 1936 (nr 212) angående särskild jordanskaffningsverksamhet i Västerbottens och Norrbottens län samt kungörelsen den 11 juni 1937 (nr 424) om utsträckt tillämpning av förstnämnda kungörelse. Enligt 1937 års författning gälla bestämmelserna om denna särskilda jordanskaffningsverksamhet även för Västernorrlands och Jämtlands län.

Med ifrågavarande bestämmelser åsyftas, att hushållningssällskapens egna hemsnämnder skola för statens räkning bedriva verksamhet med anskaffande, iordningställande och upplåtande av jord för bildande av jordbruks-egna hem eller arbetarsmåbruk, för ofullständiga jordbruks förseende med tillskottsjord eller för annat därmed jämförligt ändamål. Frågor om förvärv av jord eller övertagande från statens domäners fond av kronojord skola underställas Kungl. Maj:t för avgörande. Verksamheten kontrolleras av statens egna hemsstyrelse och bedrives helt på statens ansvar.

I detta sammanhang må erinras om att egna hemsverksamhet i särskilda former även bedrives å kronan tillhörig egendom, nämligen dels å kronoparkerna och dels å statens utarrenderade jordbruksdomäner. Ifrågavarande egendom står under domänstyrelsens förvaltning. Upplåtandet av kronojord till egna hem regleras nu av förordningen den 6 juni 1929 (nr 176) angående försäljning i vissa fall av kronoegendom m. m. samt kungörelsen samma dag (nr 179) med tillämpningsföreskrifter till nämnda förordning.

Egna hemsstyrelsen utövar viss ledning över de s. k. kolonisationsnämnder, som i vissa norrländska län medverka vid upplåtande av kolonat å krono-

parker. Egnahemsstyrelsen övar jämväl uppsikt över Alträskes nybyggesnämnd, vilken handhar tillsynen över nybyggesverksamheten på Alträskes kolonisationsområde i Norrbotten.

I en kungörelse den 14 juni 1933 (nr 331) angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet, ändrad genom kungörelse den 7 juni 1934 (nr 234) och kompletterad i vissa hänseenden genom kungörelser den 18 juni 1937 (nr 395) och den 27 maj 1938 (nr 290), meddelas bestämmelser om utlåning från *arbetarsmåbrukslånefonden*. Från denna fond tilldelar Kungl. Maj:t *arbetarsmåbruksstatslån* åt landskommuner för att av dessa användas till utlämnande av *arbetarsmåbrukslån*.

Låneverksamheten står under överinseende av egnahemsstyrelsen. Denna kan för genomförande av sin ifrågavarande uppgift anlita hushållningssällskapens egnahemsnämnder. Verksamheten inom kommun handhaves av en särskild nämnd, arbetarsmåbruksnämnd, eller — där verksamheten kan antagas bli av mindre omfattning — av kommunalnämnden.

Arbetarsmåbrukslån utlämnas till skogsarbetare eller därmed likställd arbetare för att giva honom tillfälle att förvärva mindre lägenhet, ägnad att bereda innehavaren utkomst genom jordbruk, drivet vid sidan av annan verksamhet. Medelst lånet bör nytt jordbruk bildas.

Förlust, som uppkommer å utlämnat arbetarsmåbrukslån innan amorteringsskyldighet inträtt beträffande lånet, skall helt bäras av vederbörande kommun. Uppkommer förlust därefter, skall den bäras till en fjärdedel av kommunen och till återstående del av staten.

Vissa bestämmelser äro också meddelade angående jordförmedling och jordanskaffning för anordnande av arbetarsmåbruk. Kommun kan av Kungl. Maj:t tilldelas *förlagslån* från jordförmedlingsfonden för ifrågavarande ändamål.

Under åren 1933—1937 ha beviljats sammanlagt 5,361 arbetarsmåbrukslån till ett belopp av tillhoppa omkring 28.8 milj. kronor. Av de under år 1937 beviljade 1,091 lånen komma 934, eller 85.6 procent, på norrlandslännen och 99, eller 9.1 procent, på Värmland och Dalarna. Inom övriga delar av landet har följaktligen arbetarsmåbruksverksamheten en tämligen obetydlig omfattning. Uppmärksammas bör även, att arbetarsmåbrukslånens genomsnittliga belopp mer och mer stigit och för de år 1937 beviljade lånen utgör 5,810 kronor.

I egnahemsutredningens betänkande ha också lämnats vissa andra, länsvis ordnade uppgifter för åren 1933—1936 rörande belånade arbetarsmåbruk, deras anläggningskostnader och areal. Det framgår bland annat, att köpeskillingarna för småbruken i genomsnitt utgjort 1,403 kronor. Av köpeskillingarna har största delen kommit på jorden, i medeltal 1,203 kronor, medan för äldre byggnader räknats med ett genomsnittsbelopp av 94 kronor och för skog med 106 kronor per lägenhet. Lantmåteri- och lagfarts-kostnader och dylikt ha beräknats till 46 kronor i medeltal. Vad angår kostnaderna för nybyggnader ha dessa beräknats till ett genomsnittsbelopp

av 3,644 kronor. Kostnaderna för nyodling ha i medeltal endast uppgått till 172 kronor per lägenhet. Nyodlingens areal har utgjort 0.32 hektar per lägenhet, vilket betyder att nyodlingen dragit en genomsnittlig kostnad av 538 kronor per hektar. Lägenheternas sammanlagda areal har i medeltal utgjort 6.22 hektar, varav 1.17 hektar åker, 1.62 hektar odlingsmark och 3.43 hektar annan mark. Dessa siffror återspegla närmast förhållandena i Norrland. I de övriga länen har i allmänhet åkerarealen varit större och de övriga ägoslagen mindre än nyss angivits.

Enligt en kungörelse den 15 juni 1934 (nr 279) om arrendeeignahem må, i syfte att skapa stadigvarande arbetstillfällen för självförsörjning, från kronan tillhörig och för ändamålet avsedd jord lägenheter kunna upplåtas på arrende med rätt för arrendator att inlösa till honom upplåten lägenhet. För ifrågavarande ändamål är inrättad en särskild statlig fond, *arrendeeignahemsfonden*. Till denna få enligt Kungl. Maj:ts bestämmande från statens domäners fond överföras jordbruksegendomar, lämpliga att användas för det avsedda ändamålet. Därjämte kan, likaledes efter beslut av Kungl. Maj:t, jord i enskild ägo inköpas av kronan att tillföras arrendeeignahemsfonden.

Här avsedd jord står under förvaltning av en av Kungl. Maj:t tillsatt nämnd, statens jordnämnd, vilken jämväl skall handlägga frågor rörande upplåtelser av arrendeeignahem och därmed sammanhängande frågor.

I samband med upplåtelse av arrendeeignahem kan till arrendatorn utlämnas lån av statsmedel, *arrendelån*, till belopp som prövas oundgängligen erforderligt för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å lägenheten. Lånen utlämnas från en särskild statlig lånefond, *arrendelånefonden*. Låneverksamheten handhaves av jordnämnden.

I eignahemsutredningens betänkande har lämnats en översikt över arrendeeignahemsverksamheten till och med år 1937. Det framgår, att sammanlagt 34 egendomar exploaterats för ifrågavarande verksamhet samt att härav bildats 187 arrendeeignahem. Den genomsnittliga åkerarealen per lägenhet har utgjort 13.83 hektar och har för de olika egendomarna varierat mellan högst 19.09 hektar och lägst 8.30 hektar. Arealen annan mark är naturligt nog av en betydligt mera växlande storlek. Bland kostnaderna för lägenheternas anskaffande och iordningställande ha de största posterna hänfört sig till förvärvet av jorden, 1.9 milj. kronor, och byggnadsarbetena, 2.5 milj. kronor, ävensom till dikningskostnader, 0.3 milj. kronor, och kostnader för vatten och vägar, 0.2 milj. kronor, allt i runda tal. Kostnaderna ha sammanlagt uppgått till drygt 5.3 milj. kronor och motsvarat ungefär 28,600 kronor per lägenhet. I ett senare sammanhang kommer arrendeeignahemsverksamhetens ekonomiska innebörd att närmare belysas.

Arrendelån ha under tiden till och med år 1937 beviljats till ett sammanlagt belopp av drygt 0.6 milj. kronor.

Till egnahemsverksamhet kunna även hänföras vissa åtgärder med syfte att främja förstärkning av ofullständiga jordbruk. Till dylika ändamål kunna enligt egnahemsförfattningarna beviljas jordbrukslån, tillägglån och premielån.

Under en följd av år ha särskilda anslag anvisats för *statsbidrag till jordförbättring å ofullständiga jordbruk*. Nuvarande bestämmelser i ämnet återfinnas i en kungörelse den 12 oktober 1934 (nr 498), ändrad genom en kungörelse den 30 juni 1937 (nr 571). Statsbidragen äro avsedda att användas för uppodling till åker av därför lämplig odlingsbar jord (nyodlingsbidrag) för stenröjning å odlad jord (stenröjningsbidrag), för påförande av mineraljord — grus, sand och lera — på myrjord (jordkörningsbidrag) eller för befordrande av rationell beteskultur å icke odlad jord (betesförbättringsbidrag).

Bidragsverksamheten handhaves av hushållningssällskapen, vilka av Kungl. Maj:t tilldelas statsanslag för ändamålet.

Beträffande statsbidragens storlek samt villkoren för desammas beviljande kommer en redogörelse att lämnas i det följande.

Av vissa i egnahemsutredningens betänkande införda uppgifter för åren 1928—1936 kan utläsas, att statsbidrag beviljats till nyodling i 48,328 fall, avseende 29,795 hektar, till ett sammanlagt belopp av omkring 6.2 milj. kronor, till betesförbättring i 26,247 fall, avseende 34,289 hektar, till ett sammanlagt belopp av omkring 3.1 milj. kronor, till stenröjning i 6,727 fall, avseende 5,408 hektar, till ett sammanlagt belopp av omkring 0.5 milj. kronor (dessa statsbidrag ha utlämnats från år 1931) samt till jordkörning i 1,359 fall, avseende 909 hektar, till ett sammanlagt belopp av inemot 0.2 milj. kronor (sistnämnda statsbidrag ha utlämnats endast från år 1935). De beräknade kostnaderna för de arbeten, till vilka bidrag beviljats, ha uppgått till omkring 30.4 milj. kronor, medan statsbidragen tillhopa utgjort något mer än 9.9 milj. kronor. Summan av sökta statsbidrag har utgjort omkring 24.4 milj. kronor.

Sedan ett antal år har vidare pläгат anvisas anslag till *statsbidrag till byggande av nybyggesvägar*. I detta ämne gäller en kungörelse den 14 juni 1929 (nr 171). Verksamheten är inskränkt till Norrland och Dalarna. Statsbidrag kan utgå till byggande av väg till sådant odlingsområde, som med hänsyn till storlek, markbeskaffenhet och övriga förhållanden finnes vara väl ägnat att användas till jordbruk och framtida bebyggelse. Statsbidrag beviljas av vederbörande länsstyrelse. Egnahemsnämnd skall avgiva yttrande i vissa hänseenden. Även egnahemsstyrelsen är inkopplad i verksamheten såtillvida att länsstyrelsernas anslagsäskanden för ändamålet granskas hos styrelsen, som avgiver förslag i ämnet till Kungl. Maj:t.

I detta sammanhang må erinras om att till främjande av förstärkning av jordbruk även andra åtgärder vidtagits från statens sida. Sålunda kunna för sådana ändamål utlämnas

lån från täckdikningslånefonden (kungörelse den 22 juni 1920 (nr 332) med däri vidtagna ändringar),

statsbidrag till täckdikning (kungörelse den 30 juni 1933 (nr 434) med viss däri vidtagen ändring),

lån från gödselvårdslånefonden (kungörelse den 11 juli 1918 (nr 576) med däri vidtagna ändringar),

statsbidrag till gödselvårdsanläggningar (kungörelse den 30 juni 1933 (nr 435) med däri vidtagna ändringar),

nyodlingslån och betesförbättringslån från allmänna nyodlingsfonden (kungörelse den 21 augusti 1925 (nr 396) med däri vidtagna ändringar),

nyodlingslån och betesförbättringslån från norrländska nyodlingsfonden (kungörelse den 11 juni 1926 (nr 204) med däri vidtagna ändringar),

lån från statens avdikningslånefond (kungörelse den 11 juni 1926 (nr 258) med däri vidtagna ändringar), samt

statsbidrag från statens avdikningsanslag (kungörelse den 11 juni 1926 (nr 257) med däri vidtagna ändringar).

Ifrågavarande verksamhetsgrenar handhas av lantbruksstyrelsen och hushållningssällskapen, dock att lån och bidrag till avdikning beviljas av Kungl. Maj:t.

Då några ändringar icke i denna proposition komma att föreslås beträffande nu berörda stödformer, torde det icke vara nödvändigt att närmare redogöra för desamma.

Såsom sammanhängande med egnahemsverksamheten böra jämväl nämnas de särskilda åtgärder, som vidtagits med syfte att främja byggnadsverksamheten på landsbygden.

Sålunda äro bestämmelser angående *förbättringsbidrag och nybyggnadslån för bostadsbyggnadsföretag på landsbygden* meddelade i en kungörelse den 30 juni 1937 (nr 654), ändrad genom en kungörelse den 23 augusti 1937 (nr 771) och kompletterad genom en kungörelse den 27 maj 1938 (nr 245). Ifrågavarande verksamhet handhas av egnahemsstyrelsen samt hushållningssällskapens egnahemsnämnder under viss medverkan av hälsovårdsnämnderna. Särskild ersättning för verksamheten utgår till egnahemsnämnderna från det under femte huvudtiteln anvisade anslaget till bidrag till främjande av bostadsbyggande på landsbygden. Från samma anslag plägar också utbetalas visst bidrag till egnahemsstyrelsens administration.

Vidare ha särskilda bestämmelser tillkommit beträffande *lån och bidrag av statsmedel för beredande av bostäder i egna hem åt mindre bemedlade, barnrika familjer*. Bestämmelserna återfinnas i en kungörelse den 27 maj 1938 (nr 247). Bostadsanskaffningslån och familjebidrag beviljas av statens byggnadslånebyrå. Denna äger för ifrågavarande verksamhet anlita hushållningssällskapens egnahemsnämnder i den omfattning, byrån finner nödigt. Bostadsanskaffningslån förmedlas i allmänhet av kommun.

Från *lånefonden för lantarbetarbostäder* kan enligt en kungörelse den 28 juni 1935 (nr 439), ändrad genom kungörelser den 18 juni 1937 (nr 629) och den 27 maj 1938 (nr 248), lantarbetarbostadslån beviljas ägare eller brukare av jordbruksfastigheter för uppförande av nya lantarbetarbostäder å fastig-

heter liksom även för ombyggnad av och annat mera omfattande förbättringsarbete å dylika bostäder. Ifrågavarande verksamhet handhaves, liksom nyssnämnda bostadsförbättringsverksamhet men delvis i andra former än denna, av egnahemsstyrelsen och hushållningssällskapens egnahemsnämnder under viss medverkan av hälsovårdsnämnderna.

I förevarande sammanhang må slutligen nämnas, att statsmakterna under senare år icke blott lämnat stöd åt bostadsbyggandet utan även lämnat *bidrag till ladugårdsförbättringar*. Bidragstilldelningen ombesörjes av hushållningssällskapens förvaltningsutskott.

Egnahemsverksamhetens allmänna inriktning.

Egnahemsutredningen.

Utredningen har erinrat om att, då den första egnahemskommittén omkring sekelskiftet framlagt sina förslag i egnahemsfrågan och denna därefter blivit föremål för statsmakternas åtgärder, dessa förslag och åtgärder helt naturligt varit betingade av de förhållanden, som vid denna tid härskat i vårt land. Detta hade då ännu haft en starkt växande befolkning. Särskilt ungdomen hade funnit framtidsmöjligheterna i det egna landet vara alltför begränsade och hade ställt sin håg till utlandet. Den amerikanska kontinenten hade dragit till sig hundratusental av landsbygdens män och kvinnor. En ökad egnahemsbildning hade ansetts såsom ett av de medel, som stått till förfogande för ökande av trivseln inom landet och för begränsning av emigrationen. I vad egnahemsrörelsen avsett bildandet av jordbruksegnahem syntes, enligt vad utredningen vidare framhållit, även vissa andra hänsyn ha legat till grund för statens medverkan. Egnahemsfrågan hade ofta förbundits med tanken på en »inre kolonisation», varigenom stora marker särskilt i Norrland skulle bli föremål för uppodling och bebyggelse. Denna delvis känslöbetonade inställning hade dock även haft en reell ekonomisk grundval. Vårt land hade vid denna tid för sin livsmedelsförsörjning varit beroende av import från utlandet jämväl av sådana produkter, som vårt jordbruk kunnat producera. Och i den mån landets egen produktion på någon punkt vuxit utöver dagens behov, hade funnits obeskjurna möjligheter till export. Vårt jordbruks grundproblem hade därför varit att öka produktionen. Följaktligen hade det ansetts som en viktig angelägenhet både att intensifiera driften på redan odlad jord och att vidga jordbrukets ram genom nyodling och anläggning av nya brukningsdelar. Egnahemsrörelsen hade förutsatts kunna främja dessa syften. En relativt stark sönderdelning av jorden hade ansetts ekonomiskt försvarbar och önskvärd, och denna inställning hade även tagit sig uttryck i 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Sveriges ekonomiska struktur hade — enligt vad utredningen i fortsättningen anför — sedan seklets början väsentligt förändrats. Inom alla områden av ekonomiskt liv hade en stark uppräckning ägt rum, och jämsides

härmed hade de sociala förhållandena undergått en genomgripande omvandling. Utvecklingen hade medfört ändrade betingelser för de olika näringsgrenarna. Dessas läge hade givetvis även påverkats av de internationella förhållandena. Den tidigare relativt starka tillväxten i landets folkmängd hade avstannat, likaså den utvandring, som väckt så mycken oro under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. I stället hade under de senaste åren ett immigrationsöverskott förekommit. Då emellertid nativiteten starkt minskats samt en mycket markerad överflyttning från jordbruket till andra näringar gjort sig gällande, hade konsekvensen för jordbrukets del blivit, att en betydande folkminskning ägt rum.

Utredningen har hänvisat till att för behovet av en egnahemsrörelse och för dennas framtida inriktning antalet familjer, som önskade och lämpligen kunde förvärva egna jordbruk, givetvis vore av större betydelse än jordbrukets totala folkmängd. Av en för utredningens räkning verkställd specialutredning angående hushållsbildningen inom jordbruksbefolkningen hade framgått att, även om man räknade med en fortgående minskning av den totala jordbruksbefolkningen i samma omfattning som under sista decenniet, hushållsbeståndet ändå komme att till följd av förskjutningar i ålders- och civilståndsfördelningen hållas uppe vid sin nuvarande storlek eller endast obetydligt minska under ett par decennier framåt. Först efter år 1960 kunde en deciderad minskning av hushållsbeståndet förutses. Utredningen utginge ifrån, att den nyss antydda befolkningsrörelsen hade en sådan styrka och att den vore så intimt förbunden med de allmänna utvecklingstendenserna inom vårt näringsliv, att dess grundriktning ej kunde ändras inom nu överskådlig tid. Däremot vore det uppenbart, att statliga åtgärder av olika slag kunde modifiera denna utveckling i den ena eller andra riktningen. Önskemålet att hålla största möjliga folkmängd kvar vid jordbruket finge härvid avbalanseras av ett annat lika befogat krav på ekonomisk och social jämställdhet emellan jordbrukets folk och andra näringars utövere. Statsmakternas åtgöranden på egnahemsbildningens område borde därför enligt utredningens mening gå ut på att hålla största möjliga folkmängd kvar vid jordbruket inom den ram, som bestämdes av naturliga produktionsbetingelser, mobiliserbara avsättningsmöjligheter och kravet på social utjämning olika folkgrupper emellan, men däremot icke att såsom ett självändamål bereda plats för en ökad befolkning inom jordbruket.

Enligt vad egnahemsutredningen vidare framhållit, hade det svenska jordbruket numera en produktionskapacitet, som tenderade att skjuta över den med nuvarande hjälpmedel mobiliserbara marknaden för dess produkter. Beträffande avsättningsmöjligheterna i framtiden kunde erinras om de ihållande svårigheter som mötte vår export av livsmedel. Den svenska marknadens utveckling komme givetvis att begränsas av att befolkningstillväxten avstannade eller starkt minskades. Däremot representerade den framtida konsumtionens volym per individ samt dess inriktning med hänsyn till olika varuslag mera svårberäkneliga faktorer. Under dessa förhållanden syntes egnahemsverksamheten, under den tid som nu kunde överblickas, icke böra bru-

kas som ett instrument för utvidgning av det svenska jordbrukets ram. Egnahemsverksamhetens ursprungliga strävan att anlägga helt nya jordbruk på obruten mark borde enligt utredningens mening — såsom närmare utvecklas i det följande — under nuvarande förhållanden icke fullföljas annat än i landets nordligaste delar, där de lokala behoven kunde motivera en fortsatt kolonisation.

Av de motiv, som från början bildat bakgrund till egnahemsverksamheten, har utredningen funnit fortfarande kvarstå ett, och det väsentligaste, nämligen hänsynen till de obemedlade och mindre bemedlade, åt vilka genom denna verksamhet skulle beredas möjlighet att igångsätta ett eget jordbruk eller att anskaffa en egen bostad. Denna sociala synpunkt måste enligt utredningens mening även framdeles utgöra grundval för egnahemsrörelsen. Denna borde lämna vad som brukade kallas »hjälp till självhjälp». Av det sagda följde, att stor vikt måste läggas vid att egnahemsbildarna verkligen ägde förutsättningar att sköta de jordbruk, till vilka de förhjälpdes. Eljest bleve egnahemshjälpen till ingen nytta. Önskemålet att en duglig jordbrukare skulle kunna bli ägare till ett passande jordbruk, även om han ej hade medel till dess förvärvande, utgjorde för övrigt icke blott uttryck för ett socialt rättfärdighetskrav utan anslöte sig även till den ekonomiskt riktiga principen, att rätt man borde komma på rätt plats i samhället.

Med avseende å den framtida egnahemsverksamhetens allmänna förutsättningar och målsättning har egnahemsutredningen vidare uppställt frågan huruvida jordbruksegnahemmen ur ekonomisk synpunkt motsvarade en rationell produktionsform. Utredningen har härutinnan bland annat anfört:

Det kan göras gällande, att jordbruksdriften bör utövas i så stora enheter som möjligt, och härvid hänvisas till att vid större jordbruk erhålles bättre proportion mellan de kapital, som äro investerade i åbyggnader och jord, samt till att arbetskrafterna liksom inventarierna kunna utnyttjas mera ekonomiskt vid stora bruk. Såvitt utredningsmännen kunna finna, göra sig de driftsekonomiska svårigheterna särskilt gällande vid en del mindre jordbruk, där varken dragarnas eller familjens arbetskraft kan fullt utnyttjas. Det synes bli allt svårare för småbrukarna att följa med i den välståndsstegring, som befolkningen i övrigt får del av. I viss mån torde emellertid svårigheter möta småbrukarna, som även absolut taget ställa dem i en sämre ställning än tidigare. En mycket stor del av vårt lands småbrukare ha sedan gammalt utökat sina inkomster genom körslor eller annat arbete utanför den egna fastigheten. Möjligheterna härtill synas emellertid bli alltmera begränsade. Utvecklingen inom näringslivet tenderar mot en sådan rationalisering, att för olika arbetsuppgifter speciella yrkeskårer av arbetare tillskapas. Detta måste betyda, att ett växande antal småbrukarefamiljer i allt större utsträckning bli hänvisade till de inkomster, som kunna utvinnas ur den egna fastigheten.

De slutsatser, som för egnahemsverksamhetens del böra dragas ur nu berörda förhållanden har egnahemsutredningen ansett ligga i öppen dag. I den mån staten kunde påverka utvecklingen, borde tillkomsten av ofullständiga jordbruk motverkas. Vidare borde statsmakterna, allt eftersom svårigheterna för de redan befintliga småbrukens innehavare aktualiserades, kraftigt verka

för stärkandet av ofullständiga jordbruk. Egnahemsverksamheten syntes här ha en av sina allra viktigaste uppgifter för lång tid framåt.

Med avseende å frågan om den storlek på jordbruken, som bör eftersträvas, har egnahemsutredningen framhållit, att det givetvis kunde göras gällande, att det utpräglade storbruket under vissa förhållanden vore den mest ekonomiska driftsformen. Denna synpunkt finge emellertid vid närmare granskning en rätt begränsad räckvidd. Den historiska utvecklingen hade lett till, att större delen av landets jord vore utlagd i relativt små brukningsdelar. Detta vore för övrigt på grund av landets topografiska beskaffenhet en ofrånkomlig sak. Om statsmakterna ville eftersträva, att jordbruk överhuvud skulle kunna i nämnvärd omfattning bedrivas här i landet, måste sådana förutsättningar för näringen upprätthållas, att bondebruken i landets olika delar kunde äga bestånd. Men under de förutsättningar, som tryggade bondebruken i skogs- och mellanbygderna, borde dylika brukningsdelar också på slättbygdernas bättre jord kunna giva innehavarna motsvarande inkomster och sålunda ha existensberättigande.

Utredningen har ansett det bäst överensstämma med förhållandena i vårt land och med egnahemsverksamhetens betingelser, att denna — vare sig fråga är om nya jordbruk eller komplettering av gamla — främst inriktas på familjejordbruk, d. v. s. jordbruk, som i möjligaste mån uppfylla önskemålen att giva en familj full sysselsättning och en i förhållande till andra medborgare likvärdig realinkomst.

Enligt vad utredningen anfört måste storbrukets ekonomiska företräden givetvis i särskild grad beaktas, då man ställdes inför alternativet att antingen stycka sönder eller bibehålla en större gård odelad. Men även en sådan frågeställning måste ses i ett större sammanhang. De utgångspunkter som utredningen i det föregående velat lägga till grund för egnahemsverksamheten innebure bland annat, att största möjliga folkmängd borde bibehållas vid jordbruket, att antalet av de relativt fullständiga familjejordbruken borde ökas, att i sådant syfte de ofullständiga jordbruken i stor utsträckning måste förstärkas samt att jordbrukets totala ram endast varsamt borde utvidgas. Fasthölles dessa utgångspunkter, borde frågan om de större jordbrukens sönderdelning icke bedömas som en isolerad företeelse. Det bleve då nödvändigt, att större gårdar i viss omfattning styckades.

Frågan om brukningsdelarnas storlek kunde icke behandlas schablonmässigt. Att upprätta nya brukningsdelar eller väsentligt ändra redan befintliga sådana vore ett arbete, som måste läggas på lång sikt och därför grundas på hållbara principer. Nödig hänsyn måste också tagas till de växlande förhållandena i landets olika delar. I det aktuella fallet borde varje brukningsdel bedömas med hänsyn till vad den vore och vad den rimligtvis kunde bli i den bygd, där den vore belägen.

Det torde vara lämpligt att i förevarande sammanhang redogöra för vad egnahemsutredningen i ett särskilt avsnitt av sitt betänkande anfört rörande den lämpliga storleken och ägosammansättningen för

familjejordbruk. Till en början må meddelas vissa uppgifter till be-
lysande av nuvarande förhållanden.

Beträffande de under åren 1932—1936 egnahemsbelånade jordbrukslägen-
heternas fördelning på olika storleksgrupper framgår av betänkandet, att av
9,374 lägenheter ej mindre än 2,397, eller 25.6 procent, haft mindre åker-
areal än 2 hektar, 3,772 mellan 2 och 5 hektar åker, 1,754 mellan 5 och 8
hektar, 654 mellan 8 och 10 hektar samt endast 797, eller 8.5 procent mer
än 10 hektar. Totala arealen (alltså såväl åker som äng och skog m. m.)
har utgjort för 468 lägenheter mindre än 2 hektar, för 1,263 mellan 2 och 5
hektar, för 1,503 mellan 5 och 10 hektar, för 2,840 mellan 10 och 25 hektar,
för 2,074 mellan 25 och 50 hektar och för 1,226 mer än 50 hektar.

Av en i egnahemsutredningens betänkande återgiven sammanställning rö-
rande 16 av egnahemsnämnden i Norrbottens län igångsatta jordstycknings-
företag kan utläsas, att för de omkring 300 jordbrukslägenheter, som be-
räknats skola tillskapas härigenom, åker och odlingsmark i genomsnitt
uppgå till 16 hektar per lägenhet och produktiv skogsmark till 27 hektar.
Vid en del företag äro emellertid siffrorna betydligt lägre.

I fråga om storleken av de arrendegnahem, som bildats under tiden till
och med år 1937, framgår av egnahemsutredningens betänkande, att den
genomsnittliga åkerarealen per lägenhet utgjort 13.83 hektar och varierat
för olika styckningsföretag mellan högst 19.09 hektar och lägst 8.30 hektar.
Arealen annan mark har naturligt nog varit av en betydligt mera växlande
storlek.

Egnahemsutredningen har hänvisat till att spörsmålet om lämplig storlek
och sammansättning å jordbrukslotter hänger intimt samman med jorddel-
ningsväsendet.

I gällande jorddelningslag upptagas vissa bestämmelser med syfte att vid
jordstyckning skapa trygghet för nybildade jordbruksfastigheters bärighet
och jordbruksnäringens upprätthållande. Allmänt stadgas, att ägovidd, som
avstyckas, skall till omfång och belägenhet samt beskaffenhet i övrigt vara
sådan, att den med hänsyn härtill och till eljest föreliggande förhållanden
lämpligen kan som fastighet för sig på varaktigt sätt användas för det med
avstyckningen avsedda ändamålet. Avstyckning från jordbruksfastighet må ej
äga rum med mindre det kan antagas, att den fastighetsindelning, som skulle
uppstå genom avstyckningen, bereder ökade utkomstmöjligheter för den jord-
brukande befolkningen eller eljest är till gagn för jordbruksnäringen i orten.
Jordbruksfastighet skall innehålla åker, äng eller därtill odlingsbar mark
samt i regel lämpligt belägen skog för tillgodoseendet av nödigt husbehov, i
den mån tillgång till sådan finnes. Vidare skall tillses, att å fastighetens
mark i mån av behov kan erhållas tillgång till bete ävensom, där så finnes
önskvärt och lämpligen kan ske, att möjlighet finnes till jordbrukets för-
stärkning genom nyodling. I ort med riklig skogstillgång, där det med hän-
syn till ortens näringsförhållanden, för så vitt dessa äro grundade på förut-
sättningar av varaktig natur, för drivande av självständigt jordbruk i all-
mänhet är erforderligt att inom fastighetens gränser finnes skog utöver hus-
behovet, får avstyckning ske allenast så, att en var i förrättningen ingående
jordbruksfastighet i mån av tillgång erhåller sådan skog, tillräcklig att ut-
göra varaktigt stöd för jordbruket. Dock kan avvikelse härifrån göras be-
träffande viss fastighet, såframt det är uppenbart, att den kan bestå såsom
självständig fastighet utan tillgång av skog utöver husbehovet, samt jordbru-
kets fördel av stödskog icke därigenom minskas. Å andra sidan kan i ort,
där det med hänsyn till ortens näringsförhållanden, för så vitt dessa äro

grundade på förutsättningar av varaktig natur, är uppenbart att för drivande av självständigt jordbruk icke är erforderligt att till jordbruksfastighet hör skogsmark, ägolott avskiljas utan eljest föreskriven tilldelning härav.

Egnahemsutredningen har beträffande storleken å familjejordbruk, vare sig det är fråga om rena åkerbruk med boskapsskötsel eller om bruk i kombinationen åkerbruk, boskapsskötsel och skogsbruk, ansett det böra uppställas som önskemål, att brukningsenheten bereder full sysselsättning åt innehavaren och hans familj samt visar ett sådant ekonomiskt resultat, att det tillåter en efter nutida förhållanden skälig levnadsstandard. Med avseende å frågan, huruvida angivna båda önskemål i allmänhet äro samtidigt uppnåeliga, har utredningen framhållit, att detta icke kunde anses utan vidare givet, särskilt som det mindre jordbruket i allmänhet visat otillfredsställande resultat. Så mycket syntes emellertid uppenbart, att en ökad möjlighet att sysselsätta den arbetskraft, som funnes å ett jordbruk, även vore ägnad att verka i riktning mot förbättrad försörjning för denna arbetskraft. I den mån jordbruket, trots att det beredde full sysselsättning, likväl icke gäve skälig bärgning, borde tydligen åtgärder vidtagas för att förbättra jordbrukets lönsamhet. Mycket hade ock på senare tider gjorts för att åstadkomma en ändring härutinnan. I många fall sammanföle emellertid den bristande bärkraften hos jordbruket med att detsamma ej beredde full sysselsättning åt brukaren och hans familj.

Utredningen har fäst uppmärksamheten på att lönsamheten också vore i väsentlig grad beroende av utformningen av jordbrukets fasta kapital. Med ett jordbruks fasta kapital avsåge utredningen förutom jordbrukets ägovidd därtill hörande, för driften erforderliga anläggningar av olika slag, såsom vägar, diken, byggnader m. m. Planmässighet och sakkunskap vid bildandet av de fasta kapitalen borde väsentligt kunna bidra till avvägbringandet av bärkraftiga familjejordbruk.

Enligt vad utredningen vidare framhållit, måste, då det gällde att bestämma ägosammansättningen till ett familjejordbruk, hänsyn tagas till att mellan arealen av olika ägoslag samt kreatursbesättning och arbetskrafter rådde ett visst samband. Erfarenheten visade, att detta samband varierade med lokala förhållanden. Utredningen har under hänvisning till vissa tabeller belyst huru ifrågavarande samband i stora drag gestaltade sig enligt 1932 års jordbruksräkning.

Ägoslagsfördelningen, uttryckt i skogsmarksarealer per hektar jordbruksjord, varierar högst väsentligt inom de redovisade storleksgrupperna från praktiskt taget ingen skogsmark på Malmöhus läns slättbygd till i medeltal omkring 17 hektar i Norrbottens läns inland. Antalet kreatursenheter per hektar jordbruksjord varierar i allmänhet omkring siffran 1. Endast i övre Norrland ligger det regelmässigt under denna siffra. I övrigt visa de mindre brukningsenheterna genomgående de högsta antalen, och siffrorna sjunka undantagslöst med stigande storlekar. Antalet arbetskrafter — likaledes hänfört till hektar jordbruksjord — är väsentligt större vid de små enheterna än vid andra storleksgrupper, vilket åtminstone till någon del finner sin för-

klaring i de motsvarande uppgifterna om ett större antal kreatursenheter per hektar jordbruksjord vid det mindre jordbruket, men framför allt i svårigheterna att vid detta senare effektivt utnyttja arbetskraften. I övrigt visa södra Sveriges skogs- och dalbygder ett större antal arbetskrafter per hektar än södra och mellersta Sveriges slättbygder. Detta torde till stor del kunna förklaras av den genomsnittligt större skogsmarksarealen å enheterna inom förstnämnda delar av landet.

Efter dessa inledande anmärkningar har egnahemsutredningen sökt att ur de i nyssberörda tabeller redovisade uppgifterna å arealer och arbetskrafter å brukningsenheter, tillhörande olika storleksgrupper, härleda den genomsnittliga ägosammansättning, som under de förhållanden, som rådde vid tiden för 1932 års jordbruksräkning, skulle motsvara arbetskapa-
teten hos en normalfamilj inom landets olika huvudområden. Härvid har, under hänvisning till en av 1936 års skogsutredning den 14 januari 1938 avgiven utredning rörande beräkning av stödskog, räknats med att nämnda arbetskapa-
citet motsvarar 1.5 fullgod manlig och 1 fullgod kvinnlig arbetskraft eller sammanlagt 2.3 reducerade manskrafter (den kvinnliga uppskattad till 0.8 manlig). Egnahemsutredningen har funnit, att arealerna per reducerade manskrafter varierade väsentligt inom de olika storleksgrupperna och att i övrigt en bestämd tendens föreläge till minskning av arealen jordbruksjord och ökning av arealen skogsmark vid övergång från södra och mellersta Sveriges slättbygder till skogs- och dalbygderna och till de nordligare trakterna. Om man utginge från medeltalet arbetskrafter per storleksgrupp skulle inom södra och mellersta Sveriges slättbygder familjebordet falla inom gruppen 5—10 hektar åker och representeras av ett bruk med genomsnittligt 7.7 hektar jordbruksjord och 7 hektar skogsmark. I södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder skulle familjebordet falla inom gruppen 2—5 hektar åker och representeras av ett bruk med genomsnittligt 4.2 hektar jordbruksjord och 15.3 hektar skogsmark. Och i Norrland skulle familjebordet komma att ligga mellan medeltalen för storleksgrupperna 2—5 och 5—10 hektar åker och omfatta genomsnittligt omkring 6 hektar jordbruksjord och 57 hektar skogsmark, varvid dock vore att märka, att i den norrländska jordbruksjorden torde ingå avsevärt mer äng än inom övriga huvudområden. Anmärkas borde emellertid, att den kris, i vilken industrien befunnit sig vid tiden för det statistiska materialets insamlande (1932), torde ha föranlett, att den vid jordbruket fästade arbetskraften då varit relativt stor. För närvarande skulle det finnas anledning att räkna med åtskilligt högre arealsiffror än de angivna. Under alla förhållanden torde emellertid de siffror på arealer per reducerade manskrafter, som kunde härledas ur materialet från jordbruksräkningar, vid rådande indelning i brukningsenheter knappast kunna motsvara den reella prestationsförmågan, bland annat med hänsyn därtill att brukningsenheter-
na i regel icke vore av beskaffenhet att prestationsförmågan verkligen kunde effektivt utnyttjas.

Till jämförelse har erinrats om att professor Nannesson med stöd av re-

sultaten från en statistisk bearbetning av räkenskapsmaterial från jordbruk i Mellansverige och Norrland kommit till den slutsatsen, att om en jordbrukarfamilj av en arbetskapacitet om 700 reducerade mansdagsverken per år — ungefär 2.3 reducerade manskrafter — skulle beredas full sysselsättning inom jordbruket, härtill i såväl Mellansverige som Norrland under gängse förutsättningar borde krävas en areal av minst 15 à 20 hektar jordbruksjord samt dessutom i Mellansverige ungefär motsvarande areal skogsmark och i Norrland 3 à 4 gånger så stor areal skogsmark. Först vid en sådan tilldelning hade jordbrukarfamiljens sysselsättningsgrad och levnadsstandard uppnått en sådan nivå, att man kunde använda beteckningen full besuttenhet.

I detta sammanhang må ur vissa uppgifter från kommunalnämnderna i riket, vilka egnahemsutredningen införskaffat, sammanfattningsvis antecknas följande i fråga om jordtilldelningen för ett självförsörjande familjejordbruk. Inom de syd- och mellansvenska jordbruksbygderna borde beräknas drygt 10 hektar åker och några hektar betesmark samt skogsmark i mån av tillgång, dock att på slättbygderna i exempelvis Skåne samt Västergötland och Östergötland icke borde räknas med någon särskild betesmark. I motsvarande skogsbygder borde jordområdet innehålla omkring 10 hektar åker, några hektar betesmark samt 15—30 hektar skogsmark. I det norrländska kustlandet har den erforderliga jordtilldelningen angivits till omkring 10 hektar åker, lika mycket ängs- och betesmark samt upp till 100 hektar skogsmark. För det norrländska inlandets del ha jordbruk av ifrågavarande beskaffenhet förklarats endast undantagsvis förekomma och ha i så fall beräknats ha ungefär samma sammansättning som i kustlandet.

Egnahemsutredningen har för sin del funnit uppenbart att, när det gällde att finna de arealkombinationer, som vid rationell utformning av de fasta kapitalen skulle motsvara normalfamiljens arbetskapacitet, klimat- och jordmånsförhållandena måste bli de för ägoslagstilldelningen primärt avgörande. Under hänvisning till förenämnda utlåtande av 1936 års skogsutredning rörande beräkning av stödsog har egnahemsutredningen bland annat anfört följande:

Om man anknyter till det resonemang, som förts av skogsutredningen, och om man räknar med att arbetskraften under vegetationsperioden är sysselsatt i jordbruket, att den kvinnliga arbetskraften dessutom har sysselsättning i lantushållningen under återstående del av året samt att av den manliga arbetskraften dessutom kräves »hemarbete» under viss tid, skulle rena jordbruksfastigheter (alltså även utan husbehovsskog) kunna naturligt förekomma i sådana delar av landet, där vegetationstiden jämte tiden för »hemarbete» tillsammans omfattar praktiskt taget hela året. Med den tid för hemarbete, varmed skogsutredningen räknat — 115 dagar — skulle sådana förhållanden föreligga huvudsakligen i Malmöhus och Kristianstads läns slättbygder.

Det övervägande antalet familjejordbruk skulle ur klimatisk synpunkt komma att utgöras av enheter med kombinerad jordbruks- och skogsbruksdrift. Skogsbruksdrift endast för husbehov skulle förekomma, där efter avdrag för vegetationstid och tid för »hemarbete» för den manliga

arbetskraften skulle återstå så lång tid av arbetsåret, som motsvarade det erforderliga arbetet i husbehovsskogen.

Emellertid bli möjligheterna att vid ägoslagstilldelningen strikt tillämpa principen om arbetskraftens utnyttjande enbart inom jordbruket under vegetationstiden ej sällan avsevärt begränsade. Sålunda kunna jordmåns- eller avsättningsförhållandena tvinga till betydande jämkningar härutinnan. Dessutom skulle den obrottsliga tillämpningen av nämnda princip mången gång kunna leda till olämplig fastighetsbildning — bland annat ur arronderings-synpunkt — och 1936 års skogsutredning har liksom ock lantmäteristyrelsen varnat för en schablonmässig tillämpning därav.

Utredningen har emellertid upprättat en del exempel till belysande av innebörden av principen om jordtilldelningens anpassning efter vegetations-tiderna. Enligt exemplen ifråga borde jordbruksjorden å ett familj jordbruk inom alla landsdelar uppgå till omkring 15 hektar. Härtill skulle utom i sydligaste Sverige komma viss skogsmark. Denna hade i de anförda exemplen beräknats till respektive 19—25 hektar, 24—32 hektar och 55—74 hektar, allt efter olikheter främst i latitud men även i höjd över havet. Om man jämförde dessa resultat med de av professor Nannesson angivna och nyss citerade uppgifterna om lämpliga storlekar för ett familj jordbruk erhöles i stort sett god överensstämmelse. Endast beträffande skogsmarkstilldelningen inom mellersta Sverigeområdet föreläge någon mera påtaglig skillnad. Vid jämförelse däremot med de ur de statistiska siffrorna beräknade familj jordbruken konstaterades genomgående betydande differenser såtillvida, att de senare innehölle avsevärt mindre arealer jordbruksjord än de förra utan att därför innehålla motsvarande större arealer skogsmark. Detta förklarades till väsentlig del av en lokal begränsning i tillgången på jordbruksjord inom såväl södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder som i Norrland samt av förhållanden, som hindrat ett effektivt utnyttjande av arbetskrafterna.

Beträffande det närmare tillvägagångssättet vid ifrågavarande beräkningar samt de kommentarer och reservationer, som av utredningen i olika hänseenden anknutits till beräkningarna, kan ej här lämnas någon uttömmande redogörelse utan måste i dessa ämnen hänvisas till egnahemsutredningens betänkande. Återgivas må emellertid följande sammanfattningsvis gjorda uttalanden:

Med avseende å den lämpliga omfattningen av olika ägoslag vid familj jordbruket kunna betydande växlingar förekomma, orsakade av inbördes olika variationer av en mängd samverkande faktorer, bland vilka främst må nämnas klimat-, jordmåns- och avsättningsförhållanden samt tillgång på arbetskraft.

Enligt utredningsmännens mening böra under sådana omständigheter icke lämpligen inom egnahemsväsendet på förhand fixeras några ytmått beträffande tilldelning av olika ägoslag. En viss ledning torde dock kunna erhållas genom överslagsberäkningar, grundade på vegetationstidens längd inom olika landsdelar och på erfarenhetssiffror rörande arbetskrafternas prestationsförmåga inom jordbruk och skogsbruk.

I det hela bör huvudvikten läggas därpå, att de lokala förutsättningarna be-

aktas och att företagen behandlas som helheter och icke schablonmässigt, exempelvis med hänsyn till visst ägoslag eller med hänsyn till de resultat, som framkommit ur kalkyler av icke lokalbetonad beskaffenhet.

Ett ändamålsenligt bedrivande av egnahemsverksamheten till den del denna avser att skapa familj jordbruk är först och sist en uppgift som kräver omdöme samt sak- och lokalkännedom. Huruvida och i vilken utsträckning detta program skall kunna med framgång realiseras torde ej minst bero av att en fruktbärande samverkan mellan egnahemsorganen och jorddelningsmyndigheterna åvägabringas.

I ett särskilt avsnitt av sitt betänkande har egnahemsutredningen upptagit till ingående diskussion frågan om egnahemsverksamheten borde vara inriktad på nybildning av fastigheter. Detta har alltifrån den statsunderstödda egnahemsverksamhetens igångsättande gällt såsom en princip för ifrågavarande verksamhet, vilken princip även kommit till uttryck i de bestämmelser, som reglera verksamheten. Emellertid har nybildningsprincipen icke kunnat i praktiken upprätthållas inom rörelsen. Ur egnahemsutredningens betänkande må återgivas följande uppgifter.

Av de jordbrukslägenheter, som genom egnahemsnämnderna belånats under åren 1905—1936, tillhopa 48,672, ha vid förvärvet 17,980 eller icke fullt $\frac{2}{5}$ varit dåligt eller icke alls bebyggda och 30,692 eller något över $\frac{3}{5}$ bättre bebyggda. Det statistiska primärmaterialet för sagda tid lämnar icke möjlighet att utsöndra det antal lägenheter, som helt saknat åbyggnader. Av de under femårsperioden 1932—1936 belånade jordbrukslägenheterna, tillhopa 9,223, ha 6,344 angivits vara nya eller ock äldre mera väsentligt nyodlade eller nybyggda, 1,186 torp och arrendeställen, 1,216 andra av säljaren ej brukade eller bebodda lägenheter samt de återstående 477 lägenheterna ej tillhöra någon av de nu nämnda grupperna. För åren 1929—1936 finnas särskilda uppgifter om antalet helt nybildade jordbrukslägenheter. Dessa ha under sagda tid utgjort i medeltal 274 om året — år 1935 stannade dock antalet vid 207 — eller motsvarande i genomsnitt 12.79 procent av samtliga under samma tid genom egnahemsnämnderna i länen belånade jordbrukslägenheter. Medräknas jämväl övriga låneförmedlare, blir procenttalet 13.16. De flesta verkliga nybildningarna ha förekommit i de nordligaste länen.

I anslutning till dessa uppgifter har egnahemsutredningen konstaterat, att egnahemsverksamheten till huvudsaklig del fått den innebörden, att mindre bemedlade personer hjälpts till förvärv av befintliga jordbruk, under förutsättning dock att dessa tarvat mer eller mindre genomgripande förbättringar eller inneburit friköp av arrendeställen eller torp.

Enligt vad egnahemsutredningen framhållit, öppnade sig två vägar för nybildning av jordbruk: dels kunde befintliga större lantegendomar uppdelas och dels kunde helt obrutna marker tagas i anspråk. Den hittillsvarande jordbruksnybildningen genom egnahemsverksamheten hade huvudsakligen försiggått i samband med styckning av äldre lantegendomar. Endast undantagsvis hade uteslutande eller huvudsakligen icke odlad mark kommit i fråga för egnahemsjordbruk. Förklaringen till att så blivit fallet vore givetvis den, att det ställt sig betydligt gynnsammare att starta ett egnahemsjordbruk, vari ingått förut odlad jord, än ett utan tillgång till sådan jord.

Beräffande förutsättningarna för att styckning av större egendomar skulle vara att förorda har egnahemsutredningen bland annat anfört:

Av vad som kunnat inhämtas om jordtillgången och jordfördelningen i riket samt utredningsmännens kännedom i övrigt om hithörande förhållanden synes framgå, att otillräckligt och bristfälligt bebyggda eller olämpligt arronderade större lantegendomar finnas i stor utsträckning. I den mån dessa egendomar skola styckas, böra de genom egnahemsorganens medverkan utnyttjas för egnahemsändamål på ett mera planmässigt sätt än tidigare mången gång skett.

Emellertid måste medtagas i beräkningen, att en dylik jordbruksnybildning i regel ej kan genomföras utan ekonomiska uppoffringar. All erfarenhet visar nämligen, att ett nytt jordbruk, som utan dröjsmål och på en gång skall förses med erforderliga åbyggnader och i övrigt ställas i ordning på ett nöjaktigt sätt, drager en större kostnad än som motsvaras av dess saluvärde eller bruksvärde. Med stigande byggnadskostnader, vilka spela en dominerande roll i anläggningskostnaderna, tenderar givetvis skillnaden emellan kostnaderna för jordbrukets anskaffande och dess bruksvärde att växa.

Från enbart nationalekonomiska och jordbruksekonomiska synpunkter torde därför en ren nybildning av jordbruk genom styckning av större egendomar endast undantagsvis kunna motiveras. Enligt utredningsmännens mening måste emellertid denna fråga bedömas jämväl från sociala utgångspunkter. Härtill kommer, att en komplettering av ofullständiga jordbruk i många fall kräver, att jord från större egendomar tages i anspråk. Om tillskottsjord för kringliggande mindre brukningsdelar lättast kan erhållas genom att någon större brukningsdel i dess helhet inköpes och exploateras, bör givetvis hela styckningsföretaget bedömas i ett sammanhang. Den kapitalförlust, som därvid uppstår genom tillskapandet av även helt nya brukningsdelar, får vägas mot de ekonomiska fördelar, som vinnas i och med att de ofullständiga jordbrukens innehavare kunna bättre utnyttja sin arbetskraft och kapitalutrustning. Härtill kommer, att en målmedvetet fullföljd strävan att nedbringa antalet ofullständiga jordbruk i vissa fall måste realiseras genom sammanslagning av brukningsdelar. Under eljest oförändrade förhållanden leder sistberörda förfarande till en minskning av antalet självvägande jordbrukare. En jordbruksnybildning på bekostnad av antalet större egendomar motverkar denna ofrånkomliga men i och för sig ej önskvärda konsekvens av kompletteringsverksamheten. De sociala skäl, som tala för att största möjliga antal familjer må knytas till egna jordbruk, få mot bakgrunden av dessa förhållanden enligt utredningsmännens mening ökad tyngd.

Återverkningarna av storjordbrukens uppdelning på mindre brukningsdelar torde icke bli nämnvärt framträdande med avseende på jordbruksnäringens sysselsättningsmöjligheter och avsättningsförhållanden. Särskilt torde detta gälla, om saken ses i belysning av läget inom jordbruket i dess helhet. Men i den mån sådana återverkningar göra sig gällande, synas de i stort sett icke stå i strid mot en önskvärd utveckling. Utredningsmännen förbise därvid ingalunda, att för det större jordbruket kunna utnyttjas maskinella anordningar i högre grad än inom det mindre samt att där kan beredas sysselsättning för personer, som icke lämpligen kunna vara egna företagare.

En fortgående sönderdelning av större gårdar skulle alltså enligt egnahemsutredningens mening kunna förordas dels i samband med förstärkning av ofullständiga jordbruk och dels för enbart nybildning av familjejordbruk i den mån detta senare kunde ske utan att de ekonomiska uppoffringarna

bli alltför stora. Den nybildning av familjejordbruk, som utredningen med stöd av olika skäl här uttalat sig för, innebure icke att jordbrukets ram utvidgades. Den inginge i stället som ett nödvändigt led i en konsekvent strävan att rationalisera jordfördelningen inom det bestående bondesamhället och att därmed befordra en utjämning av levnadsstandarden och de sociala förhållandena inom den jordbruksidkande befolkningen.

Vid nybildning av jordbruk på obruten mark måste — har utredningen vidare framhållit — de ekonomiska uppförringarna bliva mycket större än vid styckning av äldre lantegendomar. Med hänsyn härtill och då varje ökning av jordbruksproduktionen, under förutsättning att exportmöjligheterna icke utvidgades, måste leda till skärpta avsättningssvårigheter, har egna-hemsutredningen, såsom redan antytts i det föregående, ansett principen om jordbruksnybildning på jungfrulig mark icke kunna eller böra vidare upprätthållas inom egna-hemsverksamheten. Denna slutsats borde dock icke tagas till intäkt för att man under alla förhållanden skulle vägra att stödja en nybyggare, som begärde hjälp, och ej heller för att egna-hemsorganen skulle vara förhindrade att taga initiativ till nykolonisation, där särskilda omständigheter kunde göra detta möjligt och önskvärt.

I detta sammanhang må uppmärksammas, att egna-hemsutredningen vid behandling av frågan om förstärkning av ofullständiga jordbruk bland annat framhållit att, då det gällde sådan förstärkning, fördelarna i det enskilda fallet av att jordbruksjorden utökades även genom nyodling borde tillmätas sådan betydelse för vederbörande småbrukare, att de upphävde betänkligheterna i allmänhet mot åtgärder, ägnade att befordra stegring i den totala jordbruksproduktionen.

Enligt vad egna-hemsutredningen vidare anført, borde egna-hemsverksamheten inriktas på att söka åstadkomma rationalisering och konsolidering av de brukningsenheter, som kunde förväntas bliva i stånd att hävda sin ställning såsom självständiga företag inom jordbruksnäringen. Enligt det naturliga urvalets lag torde i första hand böra tillvaratagas de bästa och tjänligaste brukningsdelarna och därefter de, som i ett eller annat avseende vore mindre goda, och samtidigt sörjas för att dessa senare i görligaste mån iständsattes och förstärktes. Slutligen, i mån som behov därav visade sig, borde tillgripas möjligheterna att bilda nya brukningsdelar genom styckning av större härför lämpliga jordbruk eller i landets nordligaste delar genom verklig kolonisation på jungfrulig mark. Med andra ord, utväljandet av jordbruk för egna-hemsverksamheten borde ske i motsatt ordning mot den, som förestavats av nybildningsprincipen såsom normgivande för verksamheten, men i anslutning till den praxis, som under årens lopp utbildat sig.

Med avseende å denna rationaliserings- och konsolideringsprocess inom jordbruket borde egna-hemslänestödet stå till buds, oavsett beskaffenheten i förevarande hänseende av de brukningsdelar, som kunde komma ifråga, och således kunna innefatta även de jordbruk, som på grund av sitt färdiga skick hitintills varit undantagna från egna-hemslänerörelsen. Den mindre bemedlade eller obemedlade borde icke, då han överhuvud taget befunnes

vara förtjänt av att förhjälpas till ett eget jordbruksföretag, vara speciellt handikappad genom att utestängas från de vid starten fördelaktigaste jordbruken, vilka ofta kunde vara just de tillgängliga jordbruk, som icke behövde upprustas eller förstärkas.

Från regeln att nybildning av jordbruk på obruten mark icke bör eftersträvas har egnahemsutredningen gjort undantag beträffande Norrland. Till stöd härför har utredningen bland annat anfört:

Ehuru tendensen till minskad folkökning framträder jämväl för dessa län, är här fortfarande på grund av högre födelsetal och mindre utflyttning att räkna med en ej obetydligt större befolkningstillväxt än i landets övriga delar. Antalet människor inom jordbruket och dess binäringar har ökat i dessa län emellan folkräkningsåren 1920—1930, under det att samma folkgrupp i alla övriga län minskats. Från egnahemsrörelsens synpunkt är det av särskilt stor betydelse, att de årskullar, som äro födda omkring åren 1920—1925, äro talrika. Även om födelsetalet i fortsättningen sjunker, har man alltså att räkna med stora skaror ungdom, som måste söka sig ut på arbetsmarknaden.

Från egnahemsverksamhetens synpunkt bör vidare uppmärksammas, att denna landsdels jordbruksbefolkning är utrustad med betydligt svagare produktionsapparat än jordbruksbefolkningen i genomsnitt taget. Åkerarealen per individ inom jordbruket och dess binäringar är för Västerbotten något under ett hektar och för Norrbotten omkring $\frac{2}{3}$ hektar. För landet i dess helhet är motsvarande siffra omkring 1.7. Ännu mera framträder denna skillnad vid en jämförelse med de bästa jordbruksbygderna, där åkerjorden ofta uppgår till 2.5 hektar och däröver per individ inom jordbruket och dess binäringar. Delvis motväges bristen på åker inom Västerbottens och Norrbottens län genom en rikligare tillgång på äng och betesmark. Å andra sidan är avkastningen per hektar åker omräknad i skördeenheter mindre i denna landsdel än för riket i dess helhet.

Även djurhållningen är i Norrland av mindre omfattning än söderut, om den ställes i relation till den folkmängd, som finnes i jordbruket. På hundra personer av jordbrukarebefolkningen finnas i Västerbottens län 107 och i Norrbottens län 87 nötkreatursenheter mot 174 i medeltal för hela riket. Förhållandena torde i verkligheten så tillvida vara ännu ogynnsammare än dessa siffror giva vid handen, som avkastningen per nötkreatursenhet i dessa landsdelar är mindre än för landet i övrigt.

Den relativt svaga tillgången på jordbruksjord och den i förhållande till jordbruksbefolkningens storlek ringa djurhållningen samt den inom stora områden mindre rationella jordbruksdriften ha lett till att jordbrukets saluöverskott blir ringa i övre Norrland. Landsdelen har härigenom blivit ett underskottsområde beträffande produktionen av livsmedel. Detta gäller framför allt kött, fläsk och ägg. Men även beträffande mjölkproduktionen, vilken visserligen i vissa bygder starkt stegrats under senare år, torde ännu finnas stora underskottsområden. Härtill kommer, att konsumtionen av ett flertal animaliska produkter är lägre i Norrland än i det övriga Sverige. I den mån levnadsstandarden stiger, finnas alltså här relativt stora latent konsumtionsreserver att utnyttja.

Den stora jordbrukarebefolkningen, den relativt svaga produktionsapparaten samt förefintligheten av en ännu outnyttjad lokal marknad äro enligt utredningsmännens mening de närmast liggande förhållanden, som statsmakterna böra taga hänsyn till, när egnahemsverksamhetens uppgifter och

möjligheter i övre Norrland skola bedömas. Härtill kommer, sett från hela näringslivets synpunkt och på lång sikt, att den norrländska bygden i många fall behöver tättna, om människornas ekonomiska och kulturella samspel skall kunna bli rikare samt utkomstmöjligheterna och trivseln i bygden ökas. Om detta icke nu beaktas, medan befolkningen ännu är stadd i tillväxt och händelseförloppet kan påverkas i nu berörda riktning, kan utvecklingen längre fram bli den rakt motsatta — med avfolkning av de glesare bygder. Tages en dylik synpunkt med i räkningen, kunna dessa angelägenheter icke betraktas enbart ifrån snäva jordbruksekonomiska synpunkter.

På grund av ovan antydda förhållanden har utredningen kommit till den uppfattningen, att förutsättningar funnes för att utvidga jordbrukets ram i Västerbottens och Norrbottens län samt de delar av framför allt Jämtlands och Västernorrlands län, där förhållandena kunde vara likartade. Denna utvidgning borde emellertid icke i sin helhet eller ens till större delen taga sig uttryck i anläggandet av nya brukningsdelar. Den landsända, det här gällde, hade en mycket stor procent av ofullständiga jordbruk. En stor mängd av de ofullständiga jordbruket måste utvidgas, så att en större andel av familjens inkomst kunde erhållas från lantushållningen. Då större gårdar, varifrån kompletteringsjord kunde erhållas, i stort sett saknades och en sammanläggning av jordbruk i stor skala ej vore förenlig med det allmänna behov av näringslivets utvidgning, som nyss omtalats, måste komplettering av ofullständiga jordbruk till mycket stor del ske genom nyodling. Även för denna landsända måste alltså en förstärkning av ofullständiga jordbruk samt ett förhindrande av fortsatt delning av befintliga jordbruk komma i första rummet.

Mot bakgrunden av det anförda har utredningen förordat, att möjligheterna för nybildning av jordbruk på obruten mark i landets norra delar måtte tillvaratagas och främjas i den utsträckning, som de under utvecklingens gång aktualiserades. Härvid syntes i första hand böra ske en sådan anläggning av enskilda gårdar eller grupper av jordbruk, som anslöte sig till äldre bygd. Där hemmansklyvning ännu kunde genomföras under sådana förhållanden, att de nya brukningsdelarna hade möjlighet att utvecklas till ordinära familj jordbruk, borde också denna naturliga form för bondesamhällets tillväxt brukas.

Beträffande en ödemarkskolonisation i större skala har egnahemsutredningen hävdad, att vissa av de motiv, som tidigare åberopats för en dylik kolonisation, numera försvagats eller bortfallit. Den mindre arbetstillgången i skogarna och den större rörligheten hos arbetskraften gjorde det nämligen mera vanskligt nu än förr att nyskapa kolonier av jordbruk i ödebygder. Även där en växande befolkning funnes, syntes det vara ovisst, om den kunde intresseras för en dylik kolonisation i en tid, då anspråken på livet stegrades och människorna i allt större utsträckning sökte sig in emot tätare och bebyggda områden. Med stöd av den allmänna inställning, som utredningen givit uttryck åt, samt de fakta, som framgått av uppgifter för tidigare i Norrbottens län igångsatta jordanskaffningsföretag, har utredningen kommit till den ståndpunkten, att några nya stora kolonisationsföre-

tag icke under nu rådande förhållanden borde igångsättas. Huruvida samtliga nu påbörjade företag borde fullföljas, syntes emellertid vara en sådan förvaltningsangelägenhet, som det borde tillkomma egnahemsstyrelsen att närmare klarlägga och bedöma.

Med hänsyn till att särskilt inom vissa delar av landet en förening av jordbruksdrift och annan yrkesutövning kan vara naturlig och ändamålsenlig, har egnahemsutredningen ansett jordbruksbildningen icke kunna begränsas till uppkomsten allenast av självförsörjande familj jordbruk. Enligt vad utredningen framhållit, fylla mindre jordbruk i form av stödjordbruk eller arbetarsmåbruk ett framträdande behov bland landsbygdens befolkning, som det måste vara en egnahemsverksamhetens uppgift att söka tillgodose.

Beträffande storleken å ifrågavarande jordbruk har egnahemsutredningen bland annat anfört:

De ekonomiskt-tekniska synpunkter, som anlagts på bildandet av familj jordbruken, kunna i princip vara tillämpliga även på stödjordbruken. Här tillkommer emellertid svårigheten att kunna fixera, hur stor del av familjens arbetskapacitet, som kan komma jordbruket till godo. Om man emellertid fasthåller vid att stödjordbruk endast böra bildas, där stadig tillgång till annan arbetsförtjänst förekommer, bör också i allmänhet finnas förutsättningar att bedöma, hur stor del av familjens beräknade arbetskapacitet, som i genomsnitt finner användning vid den andra förvärvskällan, och därmed också vad som kan återstå för jordbruket.

Det ligger i sakens natur, att med hänsyn till arbetskraftens dispositionsmöjligheter — speciellt den manliga — stödjordbruken i väsentligt större utsträckning än familj jordbruken komma att bli rena jordbruksföretag (åkerbruk med boskapsskötsel). För stödjordbruk av arbetarsmåbruks karaktär torde i regel icke komma att finnas större arbetskraft till förfogande, än att arealtilldelningen ungefär bör bli sådan att å lägenheten lämpligen kan födas två kor jämte några smådjur. Utredningen håller ock före, att det ligger vikt uppå, att dessa småbruk icke göras så stora, att de få karaktären av ofullständiga jordbruk. Å andra sidan synes exempelvis i de sydligaste jordbruksområdena för lantarbetarnas del en jämkning nedåt kunna vara berättigad. Där uppgives, att arbetarsmåbruk bäst tjäna sitt syfte, om blott en ko och smådjur kunna hållas, och att i mannens frånvaro nödig skötsel icke torde kunna ägnas större ställe.

Till stödjordbruk böra förutom arbetarsmåbruk även räknas sådana, vilkas innehavare få sin huvudsakligaste sysselsättning inom hantverk, hemslöjd eller annat hemarbete, fiske eller annat säsongartat arbete. Åtminstone i vissa avseenden torde här möta större svårigheter än vid arbetarsmåbruken att beräkna den för jordbruket disponibla arbetskraften. Det torde dock knappast föreligga skäl att vid av staten understödd nybildning av hithörande lägenheter göra dem större än arbetarsmåbruken. Visserligen kan en hantverkare eller hemslöjdare disponera sin tid mera fritt än en i avlönat säsongarbete sysselsatt arbetare och därför i vissa fall önska en större lägenhet. För dylika fall torde emellertid överallt i landet finnas så god tillgång på ofullständiga jordbruk, att för ändamålet i regel icke nya böra tillskapas.

Större jordtilldelning till stödjordbruk skulle för övrigt lätt kunna medföra, att innehavaren ej kunde sköta sitt ställe, exempelvis på grund av ökad till-

gång på arbete inom den verksamhet, varifrån han och hans familj hade sin huvudsakligaste bärgning, eller ock bleve förhindrad att mottaga de arbetsuppdrag, som erbjödes inom hans egentliga verksamhetsområde.

Egnahemsutredningen har också ansett det vara av vikt att tillse, att lägenheterna snarast och för rimliga kostnader kunde iordningställas för sitt ändamål. I det sammanhanget borde framhållas att, enligt vad erfarenheten visat, utläggandet av arbetarsmåbruk på helt och hållet icke odlad mark oftast icke vore lyckligt. Om en småbrukare på en gång skulle av arbete utom lägenheten tjäna sitt och familjens uppehälle samt nyodla från början, droge det alltför lång tid, innan lägenheten ens kunde föda en ko. Då stödjordbruk utlades på obruten mark, syntes därför genom egnahemsorganets försorg som regel böra ha odlats åtminstone ett hektar, så att syftet med det hela icke skötes på en alltför oviss framtid.

Beträffande bildandet av bostadsegnahem har egnahemsutredningen bland annat framhållit följande synpunkter:

Förenämnda specialundersökning rörande befolkningsutvecklingen avser även annan befolkning å landsbygden än jordbrukare. Beträffande denna övriga landsbygdsbefolkning har tillgängligt material ansetts berättiga till slutsatserna, att densamma även under antagande av fortsatt nedgång i nataliteten kommer att tillväxa under ett par årtionden, om tillflyttning från jordbruksbefolkningen sker i hittillsvarande omfattning, samt att under alla förutsättningar av beaktansvärd sannolikhet hushållsbeståndet inom ifrågasvarande befolkning kommer att växa starkt ännu två eller tre decennier.

Med hänsyn till de antaganden, som sålunda kunna göras med avseende å befolkningsutvecklingen, och till att omsättningen i fråga om bostadslägenheter torde vara större än beträffande jordbruk anse utredningsmännen det motiverat att räkna med att förutsättningar finnas för en utökad bostadsegnahemsverksamhet på landsbygden. Härtill kommer den verksamhet, som kan betingas av behovet av moderniseringar å nuvarande bostadsbestånd.

Vid en jämförelse mellan egnahemsbildning för jordbruksändamål och för bostadsändamål torde i övrigt vissa skiljaktigheter böra uppmärksammas. Visserligen måste även vid jordbruksbildning tillses, att goda bostäder uppföras åt lantbefolkningen. Vid bostadsbildning utan samband med jordbruk är det emellertid endast bostadsbehovet, som är utslagsgivande. Medan det ur jordbrukets synpunkt enbart kan vara till fördel, om jordbrukaren med fasta samhörighetsband knytes vid sitt jordbruk, är det ur arbetsmarknadspolitisk synpunkt viktigt, att icke arbetskraften å en ort helt är bunden vid egna bostäder utan kan förflytta sig allt efter utvecklingen på arbetsmarknaden. De olägenheter, som kunna uppkomma genom bristande anpassningsförmåga hos den bofasta arbetskraften till ortens växlande arbetstillgång, måste därför beaktas vid statens medverkan till bostadsbildning, framför allt där denna sker i anslutning till enstaka industriföretag.

I fråga om storleken å bostadsegnahem har egnahemsutredningen anfört:

För stad, köping eller annat samhälle å landet, där den för städerna stadgade ordning för bebyggande skall iakttagas, skall stadsplan upprättas och tomtindelning ske, varjämte särskilda bestämmelser finnas om byggande inom städer och samhällen utom stadsplanen. I sistnämnda hänseende gäller utom annat, att tomtplats för boningshus icke må givas mindre

areal än 1,000 kvadratmeter. I alla de fall då fastighetsbildningen är reglerad på ovan angivet sätt, torde som regel egnahemsorganen sakna anledning att icke godtaga därvid tillkommen tomtplats såväl ur synpunkten av lämplig områdestilldelning som med hänsyn till erforderliga byggnadsbestämmelser.

Emellertid måste i framtiden liksom nu egnahemsväsendet understödja bildandet av bostadsegnahem å landsbygden även där ovan angivna planer och föreskrifter icke föreligga. Därvid gäller i fråga om fastighetsbildningen endast jorddelningslagens allmänna föreskrift, att varje nybildad fastighet skall till omfång och belägenhet samt beskaffenhet i övrigt vara sådan, att den med hänsyn härtill och eljest föreliggande förhållanden lämpligen kan på varaktigt sätt användas för det avsedda ändamålet. Några regler i fråga om areal föreligga icke. Lantmäteristyrelsen har i vissa anvisningar framhållit, att uppmärksamheten måste inriktas på att förhindra uppkomsten av alltför små tomtområden. Det ligger jämväl enligt utredningsmännens mening vikt uppå att, där egnahemsverksamheten avser tomtplatser å landsbygden, krav uppställas på att dessa tilltagas tillräckligt stora. Om beträffande själva områdestilldelningen enbart ekonomiska synpunkter anlades, skulle visserligen med hänsyn till att utnyttjandet gäller bostadsändamål arealen icke behöva tillmätas större än behovet i sådant hänseende kunde kräva, i synnerhet om man skulle ha att utgå från att arealenhetspriset vore fixt. Emellertid torde så i allmänhet icke vara förhållandet, utan vid räknandet med genomsnittligt något större arealer sjunker i regel enhetspriset. Detta förhållande är ägnat att underlätta tillgodoseendet också av andra krav än dem, som sammanhånga med det direkta bostadsändamålet. I allmänhet bör ju ock räknas med viss areal till trädgård, och av sanitära skäl torde vid enstaka bebyggelse på landsbygden tomtplatserna i regel icke böra understiga 1,500 kvadratmeter.

Egnahemsutredningen har även framhållit en del synpunkter beträffande den önskvärda beskaffenheten å tomter för bostadsegnahem.

Utredningen har slutligen även övertäget, huruvida anledning kunde föreligga att frånträda kravet på nybildning även med avseende å egnahemsbelåning av bostadslägenheter. Gällande bestämmelser innebure, att egnahemslån i regel icke finge beviljas i andra fall än där genom nybyggnad avsåges att bilda nya egnahem. Om särskilda skäl därtill föranledde, kunde egnahemslån likväl beviljas, ändock att nybyggnad icke vore avsedd att komma till utförande, såsom då fråga vore om inlösen av jord till byggnad på ofri grund eller inköp av bostadslägenhet, som innehafts under nyttjanderätt. Enligt uppgift hade under åren 1905—1936 genom egnahemsnämnderna belånats tillhopa 28,447 bostadslägenheter, varav 24,553 eller 86.3 procent varit obebyggda och 3,894 eller 13.7 procent bebyggda.

Enligt egnahemsutredningens mening hade de särskilda synpunkter beträffande rationalisering och konsolidering av förefintliga äldre jordbruk, som i det föregående anförts, icke sin motsvarighet, då det gällde omprövning av nybildningsprincipen för bostadslägenheter. Angelägenheten att kunna tillvarataga äldre bostäder syntes dessutom lämpligen böra tillgodoses genom särskilda åtgärder. De senare årens bostadsförbättringsverksamhet utgjorde ett led i dessa strävanden att avhjälpa bristerna hos det förefintliga bostadsbeståndet på landsbygden. Med hänsyn till den sociala bostadspoli-

tikens speciella karaktär syntes det utredningen lämpligt, att å ena sidan nyskapande och å den andra upprustande av egnahemsbostäder även i fortsättningen främjades genom skilda verksamhetsgrenar. Egnahemslångivningen för bostadsändamål torde alltså bära begränsas till att understödja tillkomsten av nya bostäder i förening med förvärv av erforderligt markområde med de undantag från denna regel, som redan nu kunde medgivas. Utredningen har sålunda icke funnit tillräckliga skäl att föreslå ändring i hithörande bestämmelser för egnahemslånerörelsen.

Yttranden.

I åtskilliga yttranden har givits uttryck åt uppfattningen, att de av egnahemsutredningen uppdragna riktlinjerna för den framtida egnahemsverksamheten kunde visa sig stå i strid mot de undersökningsresultat, som kunde framkomma av den år 1938 igångsatta jordbruksutredningen, och att man borde avvakta slutförandet av sistnämnda utredning före ställningstagandet till grunderna för egnahemsverksamheten. I denna riktning ha uttalat sig riksräkenskapsverket, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, länsstyrelserna i Kalmar, Gotlands, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Örebro och Gävleborgs län, vidare Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott, Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Kalmar läns norra och södra områden och Gotlands län, Kristianstads läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Hallands, Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs läns norra område, förvaltningsutskotten i samma läns södra område och i Värmlands län, egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Örebro, Kopparbergs och Gävleborgs län — ej enhälligt —, Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott samt Sveriges allmänna lantbrukssällskap, riksförbundet landsbygdens folk, centralrådet för skogsvårdsstyrelsernas förbund, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund samt 1936 års skogsutredning. I några av dessa yttranden har emellertid förordats, att redan nu vissa ändringar av begränsad räckvidd vidtagas i egnahemsförfattningarna.

I den mån yttrandena ingå på en kritik av egnahemsutredningens uppläggning av egnahemsverksamhetens allmänna inriktning för framtiden, kan inbörden av denna kritik sägas vara i huvudsak följande. Utredningen hade i alltför hög grad till grund för verksamheten velat lägga sociala skäl på bekostnad av jordbruksekonomiska hänsyn. Den hittills gängse uppfattningen, att inom jordbruksnäringen alla om möjligt borde vara självständiga jordbrukare, borde revideras. En anledning till att jordbruket vore i behov av stöd från statsmakternas sida syntes vara, att en del av den nu odlade jorden vore så sönderstyckad i små enheter eller vore av så dålig kvalitet eller hade ett så ogynnsamt läge, att produktionskostnaderna bleve för höga för att avkastningen skulle kunna dels giva brukaren en lön, som möjliggjorde för honom att upprätthålla en relativt god levnadsstandard och tillåta en social utjämning mellan olika folkgrupper, dels möjliggjorde en tillfredsställande för-

räntning av i jordbruket investerat kapital. Såväl nu berörda förhållanden som bristen på arbetskraft för jordbrukets räkning och önskvärdheten av att så mycket som möjligt ersätta den mänskliga arbetskraften med maskiner syntes kräva ett allvarligt övervägande av en koncentration av brukningsdelarna till större enheter jämsides med en begränsning av jordbruksdriften på den sämsta jorden. Att däremot befrämja en ökning av antalet självständiga jordbruk genom styckning kunde icke förordas ur ekonomisk synpunkt. Även familj jordbruk krävde, i varje fall tidvis, främmande arbetskraft. En genom statsmakternas åtgärder åstadkommen ökning av familj jordbrukens antal torde sålunda innebära betydande risker för en skärpning av arbetskraftproblemet. Likaledes borde påpekas, att en ökning av antalet familj jordbruk visserligen kanske ökade den totala produktionen av samtliga produkter men försköte produktionen i riktning mot en ökning av de animaliska produkternas mängd. Då just avsättningen av dessa produkter innebure svårigheter, måste den nämnda utvecklingen innebära allvarliga betänkligheter. Styckning av större egendomar för erhållande av tillskottsjord torde böra undvikas, därest den större egendomens arrondering icke gjorde en avstyckning av jord önskvärd. Sammanläggningen av mindre brukningsdelar syntes däremot vara att förorda.

Uttalanden av nu antydd innebörd ha gjorts av, bland andra, *Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* samt *egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Östergötlands, Hallands, Göteborgs och Bohus län* ävensom — med instämmande av *länsstyrelsen* — av *egnahemsnämnden och förvaltningsutskottet i Skaraborgs län*.

Även *lantbruksstyrelsen* har anfört delvis liknande synpunkter:

Egnahemsutredningens program synes hava påverkats mera av önskan att hålla största möjliga folkmängd kvar vid jordbruket än av de ekonomiska förutsättningarna för jordbruksnäringen. Fråga är emellertid, om tiden nu icke är inne att övergiva tanken att genom välment åtgärder söka att hålla kvar en stor befolkning vid jordbruket eller att, som det heter, minska flykten därifrån. Självklart är, att flykten från jordbruket kan hava mycket betänkliga följder, om den blir ensidig, så att den under kort tid tager onormalt stora proportioner eller fördelar sig mycket ojämnt på könen, såsom under de senaste åren varit fallet, och som medfört brist på arbetskraft i jordbruket, särskilt på kvinnlig sådan. Svårigheter av sådant slag kunna emellertid icke motverkas genom ökad egnahemsbildning utan genom förbättrade ekonomiska betingelser för jordbrukets folk. Den kontinuerliga utflyttningen från jordbruket är en naturlig företeelse inom varje nation, som är stadd i ekonomiskt framåtskridande, och är endast ett uttryck för det självklara förhållandet, att i ju högre grad människors behov av olika slag kan tillgodoses, desto mindre måste den grupp bliva, som tillgodoser livsmedelsbehovet. Sedan 1880-talet har Sveriges jordbruksbefolkning minskats med i runt tal 700,000 personer. Av allt att döma kommer minskningen att fortsätta en tid framåt, oberoende av de åtgärder, som vidtagas. Överflyttningen kan sålunda endast fördröjas, vilket ofta måste ske på bekostnad av jordbruksbefolkningens ekonomiska standard, men den kan knappast förhindras.

Även ur befolknings- och socialpolitiska synpunkter kan det ifrågasättas, om det för landet kan vara ett önskemål att förhindra en kontinuerlig och

naturlig överflyttning från jordbruket. Det framhålles ofta, att en stor jordbruksbefolkning befolkningspolitiskt utgör en värdefull tillgång för en nation. Fråga är, om ej härvid de kvantitativa synpunkterna skjutas alltför mycket i förgrunden med förbiseende av de kvalitativa. För att jordbruksbefolkningen skall bliva en värdefull tillgång är det nödvändigt, att sådana ekonomiska betingelser skapas för jordbruksbefolkningen, att denna kan känna sig tillfredsställd och icke tillbakasatt i jämförelse med andra folkgrupper. Man kan då också räkna med att jordbruksnäringen skall verka tilldragande även på de dugligaste, vilket är en förutsättning för att jordbruksbefolkningen skall få det befolkningspolitiska värde, man vill tillmätta den.

Jordbrukets produktionsbetingelser äro föremål för undersökning av 1938 års jordbruksutredning. Redan nu har man emellertid tillgång till rätt betydande material för belysande av denna fråga. I varje fall står det klart, att det mindre jordbruket i förhållande till det medelstora och större kommit i ett ekonomiskt allt ögynnsammare läge.

Lantbruksstyrelsen delar helt egnahemsutredningens uppfattning rörande jordbruksnybildning på jungfrulig mark. Beträffande nybildning genom styckning av större och medelstora egendomar är styrelsen av den uppfattningen, att den måste omhändervhas med den största varsamhet. I princip synes dylik nybildning böra begränsas till kronoegendomar samt egendomar i enskild ägo av så olämplig arrondering, att ett rationellt brukande förhindras och i övrigt endast i de fall, styckningen föranledes av behov av tillskotts-jord från kringliggande ofullständiga jordbruk — det sistnämnda emellertid endast i den utsträckning, som lämpliga egendomar eller delar av egendomar kunna förvärfvas på frivillighetens väg.

Enligt styrelsens mening ligger det en styrka i en sådan jorddelning, som medger även de större egendomarnas fortbestånd. Bortsett från deras större möjligheter att rationalisera driften och därav följande ekonomiska företräden — någonting som blir mer och mer framträdande, i samma mån som mekaniseringen inom jordbruket går framåt — spela de en betydande roll såsom förebild ifråga om jordbrukets utveckling. Förbises bör ej heller, att de äro av stor betydelse, när det gäller att vid avspärrning tillgodose behovet av livsmedel. Även från andra synpunkter torde det vara en styrka för ett land, om — bortsett från de icke bärkraftiga jordbruksgrupperna — olika storleksgrupper av jordbruk äro företrädade.

Uppdelning av större brukningsdelar medför också i de flesta fall förstörande av byggnadskapital samt är förenad med avsevärda kostnader för nybyggnader vid de mindre brukningsdelar, som skapas. Dessa kostnader ökas i samma mån som byggnadskostnaderna stiga, vilket för närvarande i särskilt hög grad är fallet. Styckningen blir därigenom särskilt kostnadskrävande, vare sig dessa kostnader läggas på det allmänna eller den enskilde.

Sedan länge har det varit en tämligen allmän uppfattning, att det skulle vara i hög grad eftersträfvansvärt, att de, som äro sysselsatta inom jordbruket, bliva egna företagare. Också egnahemsutredningen synes i huvudsak dela denna uppfattning. Enligt styrelsens mening kan det emellertid ifrågasättas, om icke denna uppfattning bör revideras. Alla äro icke kvalificerade att vara egna företagare, ett förhållande som inom andra näringar är mera beaktat och kommer till uttryck genom fri tävlan. Helt säkert har denna strävan från det allmännas sida att förhjälpa dem, som så önska, att bliva egna företagare inom jordbruksnäringen i många fall bidragit till för egnahemsverksamheten nedslående resultat. Kravet på självägarskap inom jordbruket synes nu hava så mycket mindre berättigande som lantarbetarna under senare år fått sin ställning väsentligt förbättrad.

Egnahemsutredningen framhåller som en för den framtida egnahemsverk-

samheten mycket viktig uppgift att på olika sätt nedbringa de ofullständiga jordbrukens antal. Lantbruksstyrelsen delar denna uppfattning och vill för sin del tillägga, att knappast någon jordbruksfråga för lång tid framåt torde komma att bli mera aktuell. Statsmakterna böra kraftigt och på olika vägar understödja en sådan utveckling.

Även i åtskilliga andra yttranden har manats till försiktighet med avseende å styckning av större egendomar.

Länsstyrelsen i Södermanlands län har framhållit, att en framtida minskning av antalet personer i de produktiva åldrarna måste framtvinga ökad rationalisering ej minst inom jordbruket, om befolkningens relativt höga levnadsstandard skulle kunna bibehållas och eventuellt även ytterligare förbättras. Endast vid de större jordbruken kunde maskintekniken i full utsträckning utnyttjas och det manuella arbetet i motsvarande grad nedbringas. Styckningen av stora egendomar till jordbruksegnahem måste alltså föra med sig, att större antal arbetsföra personer bundes vid jordbruket än som vore nödvändigt och ekonomiskt lämpligt.

Örebro läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* — vilkas yttrande biträts av *länsstyrelsen* — ha uttalat sig för att, om sönderstyckning av större egendomar under nuvarande förhållanden skulle ifrågakomma, detta främst borde avse större dåligt skötta eller underhållna gårdar samt eventuellt egendomar, som uppkommit genom sammanläggning av mindre, såsom självständiga jordbruk tidigare drivna gårdar. Egnahemsverksamheten borde dessutom i första hand taga sikte på de jordbruk, vilkas skötsel fordrade full drag- och arbetskraft och som alltså syntes vara de ekonomiskt sett mest bärkraftiga.

Även *Värmlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* har varnat för att alltför små jordbruk bildas. Utskottet har anfört följande.

Familjejordbruken, vilkas antal utredningen uppenbarligen avser att öka, hava tidigare otvivelaktigt varit en mycket ändamålsenlig form av jordbesittning. Det vill emellertid synas, som om denna form numera skulle få allt svårare att hävda sig i den ständigt skärpta konkurrensen om arbetskraften och därav framtvingad mekanisering av jordbruksdriften. Den levnadsstandardens allmänna höjning, vilken nu eftersträvas med avseende å bostadsförhållanden, begränsad arbetstid och semester m. m., torde familjejordbruken inom mycket betydande delar av vårt land få svårt att följa. Det synes rent av kunna ifrågasättas, om man icke för framtiden nödgas räkna med en utveckling mot storjordbruk å ena sidan och s. k. stödjordbruk med relativt ringa åkerjord inom därtill lämpliga områden å andra. Att småjordbruken intaga en vanskelig ställning i ekonomiskt avseende bekräftas enligt utskottets mening av det förslag till provisorisk hjälp åt småbruket, som i dagarna framlagts av 1938 års jordbruksutredning i dess förslag till prisreglerande åtgärder för jordbruket under år 1939. Om sålunda fördelen med en ökning av familjejordbrukens antal redan i och för sig kan vara tvivelaktig, torde vidgade möjligheter till förvärv av dylika jordbruk under ökad skuldsättning vara ägnade att ingiva ytterligare betänkligheter.

Hallands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha hänvisat till att innan barnen å ett familjejordbruk hunnit växa till

och sedan de kanske lämnat hemmet på grund av otillfredsställande ersättning för sitt arbete, främmande arbetskraft måste anlitas åtminstone tidvis, såvida icke ägaren och hans hustru skulle bliva utarbetade. Ur denna synpunkt vore en ännu något större jordbruksstorlek önskvärd, så att en fast arbetare kunde anställas.

Sveriges skogsägareförbund har framhållit, att en uppdelning av större skogliga hushållsenheter på mindre dylika regelmässigt ledde till en hushållning, grundad på mindre virkesförråd och lägre avkastning, såväl kvantitativt som kvalitativt.

Å andra sidan har *småbrukarnas riksförbund* ansett det välbetänkt att öka antalet familjejordbruk. Både storbruken och de ofullständiga jordbruken vore mera konjunkturkänsliga med åtföljande större risker för arbetarnas respektive ägarnas levnadsstandard. Det låge emellertid i sakens natur, att storbruken i stort sett komme att upprätthållas i den omfattning ägarna själva funne det önskvärt och möjligt.

Egnahemsutredningens uttalanden om önskvärdheten av sammanläggning av alltför små brukningsdelar till större enheter har i stort sett icke föranlett några erinringar. Emellertid har *Kopparbergs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* framhållit att, om man tillgrepe sådan sammanläggning, man hade att räkna med en minskning av befolkningen vid jordbruket. Skulle man, såsom utredningen förordade, syfta till s. k. familjejordbruk, hade man att räkna med en högst betydande minskning av brukningsenheternas antal, vilket komme att medföra att från jordbruket frigjordes ett mycket betydande antal hushåll och enskilda personer; något som säkerligen icke kunde genomföras utan betydande sociala återverkningar. Bildande av bärkraftiga familjejordbruk genom sammanslagning av mindre enheter bleve för övrigt ytterligt svårt att genomföra och torde icke i större omfattning kunna ske annat än efter genomgripande lagändringar.

I flera yttranden har, även där några invändningar icke rests mot bildandet av familjejordbruk i och för sig, varnats för en alltför schablonmässig fastighetsbildning.

Sålunda har *domänstyrelsen* hållit före, att egnahemsorganisationen borde, när skäl därtill vore, kunna medverka till förvärv av färdiga jordbruk även om de icke helt skulle fylla utredningens definition på familjejordbruk. För nybildning av dylika mindre jordbruk syntes lån däremot icke böra beviljas.

Statens egnahemsstyrelse har funnit bestämmelserna på förevarande område lämpligen kunna avfattas sålunda, att — bortsett från stödjordbruken — ett allmänt uttalande gjordes, att vid långivningen bärkraftiga jordbruk borde eftersträvas, varmed åsyftades varaktig försörjning för innehavaren och hans familj utan nämnvärt anlitage av lejd arbetskraft. I verkligheten finge det sedan ankomma på ledningen att i tveksamma fall giva direktiv.

Sveriges skogsägareförbund har ansett, att man beträffande stödjordbruken och även — så långt jorddelningslagen medgäve — i fråga om familje-

jordbruken borde taga viss hänsyn även till den jordsökandes behov och önskemål. Vederbörande statsorgan borde icke neka den egnahemsköpare lånestöd, vilken själv ordnat om sitt förvärv, även om detta ej i alla detaljer skulle uppfylla de krav på ändamålsenlighet, som statsorganet funne sig vilja vidhålla. Förbundet synes ha ansett, att egnahemsutredningen under-skattat möjligheterna för innehavare av mer eller mindre ofullständiga jordbruk att skaffa sig körningsförtjänster och andra extrainkomster. Ett konsekvent drivande av den principen, att de mindre jordbruken skulle vara fullt självförsörjande inom egna rågångar, komme att leda till brist på arbetskraft inom kronans och bolagens skogsbruk i de trakter av landet, främst vissa delar av Norrland, där tillgång på lösarbetare vore relativt liten samt där under normal skogskonjunktur viss brist på arbetskraft redan nu gjorde sig gällande.

Centralrådet för skogsvårdsstyrelsernas förbund har anfört:

Med hänsyn till jordbrukens struktur i allmänhet i landet synes uppenbart, att det skulle erfordras oerhörda uppoffringar från statens sida för att åvåga-bringa en mera allmän komplettering av förekommande ofullständiga jordbruk. Ett standardiserat familjejordbruk av den beskaffenhet, utredningen funnit optimal, är ej alltid det ändamålsenligaste med hänsyn till brukarnas olika förutsättningar. Centralrådet vill därför uttala en varning mot ett alltför ensidigt tillvägagångssätt vid jordbrukens utformning. Härvid må även erinras om att de naturliga betingelserna för jordbruksdriften växla skilda landsdelar och trakter emellan ävensom möjligheterna att anlita maskinella hjälpmedel. Gemenskaps- eller andelsidéens framträdande inom olika grenar av lantushållningen kan tillika bliva en faktor, som i förevarande samband bör beaktas. På nu antydda grunder förmenar centralrådet, att förekomsten av avsevärt olikstora jordbruk, även inom de arealgrupper, varom här är fråga, icke blott är ofrånkomlig utan även önskvärd med hänsyn till hur förhållandena i verkligheten gestalta sig.

Även *egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Stockholms län och stad, Södermanlands län och Älvsborgs läns södra område* liksom också *länsstyrelsen* i sistnämnda län ha uttalat sig mot en alltför långt driven standardisering av jordbruksegnahemmens storlek. Egnahemsnämnden i Älvsborgs läns södra område har bland annat hävdad, att de numera förbättrade kommunikationerna underlättade för innehavare av ofullständiga jordbruk att skaffa sig biförtjänster.

Med avseende å de särskilda beräkningar, som i egnahemsutredningens betänkande verkställts rörande den lämpliga storleken å egnahemsfastigheter, ha i allmänhet icke, bortsett från vad som kan följa av här förut återgivna uttalanden, några erinringar blivit framställda.

Emellertid har *Sveriges allmänna lantbrukssällskap* befarat, att egnahemsjordbruken vid ett fullföljande av egnahemsutredningens utgångspunkter även framgent i stor utsträckning komme att göras för små. Jordbruket borde kunna bereda sysselsättning åt två vuxna manliga personer och därjämte i viss utsträckning åt icke vuxna barn och kvinnlig arbetskraft. Jordbruksungdomen borde ha möjlighet att stanna kvar vid jordbruket, tills den bleve i tillfälle att övertaga ett eget jordbruk. Behovet av arbetsfördelning

och samverkan i många arbetens utförande vore också av vikt att beakta. Vidare måste det tagas i betraktande, att den fortskridande mekaniseringen otvivelaktigt komme att öka prestationsförmågan och därmed också storleken av den jordareal, som kunde skötas av en familj. I trakter, där själva jordbruket utgjorde den egentliga förvärvskällan, syntes i allmänhet böra eftersträvas en större jordareal än den utav utredningen angivna storleken av något under 15 hektar. Önskvärdheten av att jordbruket gjordes tillräckligt stora syntes speciellt böra beaktas, där nya jordbruk skulle tillskapas genom styckning.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län har beträffande de förutsättningar, som legat till grund för de i egnahemsutredningens betänkande gjorda beräkningarna, fäst uppmärksamheten på att utvecklingen ofelbart ginge i riktning av den kvinnliga arbetskraftens ökade avkoppling från rent jordbruksarbete.

Egnahemsutredningens förslag, att egnahemsverksamheten även bör avse att underlätta förvärv av redan färdiga jordbruk, har i allmänhet icke föränlett erinran i de avgivna yttrandena.

Betänkligheter mot detta förslag ha emellertid uttalats av Östergötlands och Malmöhus läns hushållningssällsks egnahemsnämnder och förvaltningsutskott. I sistnämnda yttrande har befarats, att den vidsträckta möjlighet till utlämnande av egnahemslån å redan bebyggda fastigheter, som förslaget öppnade, kunde komma att medföra en mindre önskvärd prisstegring å redan bebyggda mindre fastigheter. En reservant inom egnahemsnämnden har ansett dessa farhågor vara obefogade, då man kunde förutsätta, att tillräckligt antal nya egnahemsfastigheter skulle ställas till förfogande, vilka bleve mera begärliga än de redan befintliga.

Sveriges allmänna lantbrukssällskap har ansett förevarande förslag leda till att staten bleve finansieringsinstitut till ett mycket stort antal mindre jordbruk i landet, ja, kanske till övervägande delen av landets jordbruk. Å ena sidan bleve jordbrukarna i högsta grad beroende av staten, och å andra sidan ökades väsentligt statens ansvar för jordbrukets ekonomiska bärighet. Behovet att genom egnahemsverksamheten förmedla förvärv av förut befintliga och färdiga jordbruk syntes i det nuvarande läget kunna nöjaktigt tillgodoses genom att dylik långivning begränsades till sådana fall, då man i samband med nedläggande (sammanslagning) av ofullständiga jordbruk ville möjliggöra innehavarens förflyttning till ett fullständigt jordbruk eller då en jordbrukarson behövde lån för övertagande av föräldragård eller en arrendator behövde lån för inköp av arrendegård.

Frågan om den inverkan, som en egnahemsbelåning av färdiga jordbruk kan erhålla med avseende å konkurrensen med kreditinrättningarna, beröres i särskilt sammanhang.

Egnahemsutredningens uttalanden rörande de särartade förhållanden i de nordligaste länen, som i viss utsträckning kunna motivera en fortsatt nybildning av jordbruk på obruten mark, ha vunnit anslutning från dessa läns sida.

Sälunda har länsstyrelsen i Västerbottens län uttalat sin uppskattning av

förslagets syfte att främja egnahemsrörelsen i Norrland. Allt vad som kunde göras för att bereda befolkningen i Västerbottens län möjlighet att er-hålla välbyggda egna hem och goda jordbruk borde göras, ty behovet av åtgärder i sådan riktning vore utomordentligt trängande. »Flykten från landet» vore i denna del av riket knappast känd, men ville man förebygga att företeelsen i fråga gäve sig tillkänna även här, så funnes intet annat val än att bereda landsbygdens folk en drägligare tillvaro. Och därför fordrades främst dels ökade möjligheter för befolkningen att ägna sig åt jordbruk som huvudsakligt stöd för uppehållet dels vägnätets snara utbredning till alla jordbruksbygder.

Jämtlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott*, vilkas yttrande biträts av *länsstyrelsen*, ha ansett, att vad Norrland beträffade nyskapande av egnahem fortfarande borde ske för att tillgodose en del av den uppväxande befolkningen med, icke allenast nödvändiga och ordentliga bostäder, utan även jordbruk i olika storleksklasser. Den inre kolonisationen syntes därför allttjämt böra bedrivas i de norrländska länen. Inom barnrika familjer, där fadern vore ägare till en större fastighet med god tillgång på odlingsmark och även skog, torde en lämplig styckning kunna ske, så att flertalet av barnen finge var sin del att bebygga och uppodla. Detta nyskapande av egnahem vore av särskilt stor betydelse. Ännu funnes bolagsfastigheter, och kanske ännu mera enskilda arrendefastigheter, som vanhävdades men där jorden dock vore av god beskaffenhet. Det vore då av betydelse att den komme i enskild ägo, ty därigenom bleve skötseln bättre. På detta område hade egnahemsnämnden i Jämtlands län haft ett stort och tacksamt arbetsfält, varvid samarbete med länets jordbrukskommission ägt rum.

Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har bland annat anfört:

Den goda tillgången på dels odlingsjord, dels för jordbruksyrket intresserad ungdom, gör det till en angelägenhet att allttjämt fortsätta nybildningen av jordbruk inom övre Norrland. Också de svårigheter, som följa av glesbebyggelse, minska i samma mån som bygden utvidgas och utvecklas. Om man så vill, kan man därför säga, att en kolonisationsverksamhet i dessa bygder allttjämt är ej bara försvarlig utan nödvändig. Det vore synnerligen önskvärt, att statens åtgärder i fråga om nybildningen av jordbruk ej bara toge syfte på antalet utan även beskaffenheten av de nybildade jordbruken. Sålunda skulle en genom maskinanvändning bedriven större odlingsverksamhet alltid böra tillhöra nybildandet av nya jordbruk, så att tillträdaren redan från början kunde ägna sig åt jordbruksarbete och icke de första åren endast bliva sysselsatt med byggnads- och nyodlingsarbeten. Också vid kompletteringen av ofullständiga jordbruk, där detta sker i större skala och för flera jordbruk på en gång, borde jorden, som tillägges ofullständiga jordbruken, vara uppodlad i rätt stor omfattning.

Egnahemsutredningens uttalande, att några nya kolonisationsföretag icke borde igångsättas under nu rådande förhållanden, har föranlett *Norrbottnens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* att framhålla, att en sådan landsända som Norrbotten utan tvivel hade oanade utvecklings-

möjligheter, om blott dess stora tillgångar och resurser rätt tillvaratoges. Jordanskaffningsverksamheten vore visserligen kostnadskrävande, men hittills hade exploateringskostnaderna i mycket avsevärd grad bestritts av arbetslöshetsmedel. Samtliga de företag, som nämnden för sin del igångsatt, vore i och för sig av sådan vikt och betydelse för vederbörande orter, att de med all kraft borde fullföljas. Nämnden hade även i flera fall påtagit sig förpliktelser i dylik riktning. För undvikande av en olämplig sönderstyckning av jorden och för att möjliggöra en förstärkning av de ofullständiga jordbruken vore det nödvändigt, att ny jungfrulig jord oavbrutet toges i anspråk för odling och bebyggelse. Jordanskaffningsföretag på de nuvarande byarnas utmarker och utskiften bleve då ofrånkomliga. De med ett större företag eventuellt förenade olägenheterna, kostnaderna och riskerna måste helt enkelt tagas, för såvitt ej bygdens utveckling skulle stagnera och det redan befintliga jordbrukets förutsättningar allt mer försämrats.

Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att i en del yttranden framhållits önskvärdheten av att med hänsyn till ovissheten om den framtida utvecklingen inom jordbruksnäringen framgå med försiktighet vid understödjandet av egnahemsbildningen samt undvika nationalekonomiskt sett olämpliga åtgärder. Uttalanden i denna riktning ha gjorts av *bank- och fondinspektionen* och *styrelsen för svenska bankföreningen* samt *länsstyrelserna i Gotlands och Älvsborgs län* ävensom *Östergötlands läns hushållningssällsks egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*.

Riksförbundets landsbygdens folk har ifrågasatt, huruvida anledning för närvarande föreläge att skapa betingelser för nybildning av jordbruk. Det låge lika mycket i befolkningens som i det allmännas intresse, att man här icke sloge in på vägar, som ledde till svåra missräkningar. Det rådde för närvarande överproduktion på både spannmål och animalier. Ur produktiv synpunkt syntes det finnas föga utrymme för nya jordbruksenheter, såvida icke en särskild utväg skulle kunna beredas genom en rationell lösning av landets fettförsörjningsproblem. Om denna fråga funne en tillfredsställande lösning, skulle åtminstone en viss betingelse kunna skapas för försörjningen inom de nyetablerade jordbruken, men så länge en sådan lösning icke åvägbragts, förbleve dessa jordbrukets produktiva möjligheter ur den ekonomiska marknadens synpunkt alltför knappa. Egnahemsjordbrukaren komme att starta med så pass stora belopp på kreditsidan, att hela företaget måste komma att te sig som ett ekonomiskt äventyr, i synnerhet som det här gällde mindre bemedlade och obemedlade familjer. Förbundet måste mana till samma försiktighet, då det gällde anskaffning av s. k. stödjordbruk. En ur flera synpunkter viktig fråga vore den om komplettering av ofullständiga jordbruk. Man kunde uppställa frågan, varifrån den mark skulle kunna tagas i anspråk, som avsåges för fullständiggande av jordbruken. Detta borde icke ske på ur jordbrukets och landets synpunkt nyttiga och nödvändiga jordbruksenheters bekostnad. I fråga om norra och mellersta Sverige torde jord och skogsmark finnas tillgänglig i stor utsträckning hos enskilda

bolag och allmännings- eller kronoskogar, under det att i södra Sverige problemet ställde sig betydligt mera komplicerat. Här mötte oss stora områden, indelade i småbruk, och den enda utväg, som då kunde ifrågakomma, vore att småbruk sloges samman med småbruk, vid dödsfall eller försäljning av annan anledning, men det måste då bli fråga om en reform på längre sikt.

Departementschefen.

Då statsmakterna omkring sekelskiftet började att skänka sitt stöd åt egnahemsbildningen, voro de mest framträdande motiven härför å ena sidan önskemålet att inom landet bereda sysselsättning åt en växande befolkning och å andra sidan tanken på att genom jordbruksnybildning medverka till en utökad jordbruksproduktion. I båda dessa hänseenden ha, såsom är allmänt känt, förhållandena sedermera väsentligt förändrats. Med avseende å jordbruksproduktionen har utvecklingen lett därhän att densamma numera i stort sett täcker de avsättningsmöjligheter, som erbjuda sig. Med hänsyn härtill bör, principiellt sett, en framtida egnahemsverksamhet icke inriktas vare sig på att tillföra jordbruksnäringen en ökad befolkning eller på att främja en genom jordbruksnybildning åstadkommen stegring av jordbruksproduktionen.

Förhållandena ha under de senaste decennierna avsevärt förändrats även i det hänseendet att en stark ekonomisk uppryckning ägt rum inom skilda områden av näringslivet. I den mån jordbrukarbefolkningens villkor härvid ej förbättrats i samma grad som andra samhällsgruppers, synes det angeläget att genom åtgärder av olika slag verka för att så kommer att ske.

Egnahemsutredningen har såsom program för den framtida egnahemsverksamheten i vad den gäller jordbruket uppställt, att med densamma bör äsyftas att hålla jordbrukare kvar vid jordbruket inom en ram, som bestämmes av naturliga produktionsbetingelser, mobiliserbara avsättningsmöjligheter och kravet på social utjämning olika folkgrupper emellan. Ur social synpunkt har utredningen betonat önskvärdheten av att åt obemedlade och mindre bemedlade bereda den »hjälp till självhjälp», som ligger i förvärvet av egna jordbruk. Samtidigt har utredningen ansett det böra eftersträvas, att egnahemsverksamheten medverkar till en rationalisering av jordfördelningen inom det bestående bondesamhället och en konsolidering av brukningsdelarna.

Till dessa egnahemsutredningens uttalanden anser jag mig kunna i stort sett ansluta mig. Det är här icke fråga om att motverka en överflyttning av arbetskraft från jordbruket till andra näringar, i den mån en sådan överflyttning är betingad av en naturlig utveckling inom det ekonomiska livet. Egnahemsverksamheten bör enligt min mening avkopplas från all s. k. jordromantik. Målet för denna verksamhet bör vara att, utan att förlora de ekonomiska förutsättningarna ur sikte, underlätta för mindre bemedlade att förvärva egna jordbruk av ändamålsenlig storlek och ägosammansättning. Härvid böra särskilt beaktas sådana fall, då vid en jordbrukares frånfälle någon av hans efterlevande är i behov av ekonomiskt bistånd för att kunna

utlösa sina medarvingar eller då fråga är om frilösen av arrendeställen. Den icke minst väsentliga uppgiften för egnahemsverksamheten måste emellertid bliva att befrämja en sanering av de många ofullständiga jordbruken i vårt land. En sammanläggning av sådana alltför små brukningsenheter till bärkraftiga jordbruk är synnerligen önskvärd, och egnahemsverksamheten bör härvid kunna lämna sitt stöd icke blott till den, som sålunda vill komplettera sitt jordbruk genom tillköp av annan egendom, utan även till den, som genom att avstå från sistnämnda egendom föranledes att anskaffa ett nytt jordbruk. Redan i detta sammanhang vill jag starkt understryka vikten av att det allmännas stöd icke lämnas annan än den, som har förutsättningar att kunna sköta det avsedda jordbruket på ett tillfredsställande sätt.

Såsom ett grundläggande önskemål i fråga om ett jordbruks storlek och ägosammansättning bör uppställas, att detsamma bör kunna giva brukaren och hans familj full bärgning. Realinkomsten av jordbruket bör möjliggöra motsvarande levnadsstandard, som tillgodonjutes av andra jämförliga samhällsgrupper. Förutsättningarna härför ökas av naturliga skäl, om brukaren och hans familj, i den mån dess medlemmar deltaga i jordbruksarbetet, erhålla full sysselsättning å jordbruket. Nu angivna önskemål skulle självfallet låta sig väl förenas med en jordbruksbildning även på grundval av mycket stora jordbruk. Emellertid torde man kunna räkna med att det utpräglade storbruket i framtiden lika litet som hittills kommer att utgöra en särdeles vanlig form av jordbruk i vårt land. Såväl landets topografiska beskaffenhet som den omständigheten, att bondebruket sedan gammalt har vunnit hävd i landet, torde utgöra hinder mot en utveckling mot storbruk. Med hänsyn härtill anser jag mig kunna biträda egnahemsutredningens uttalande, att det bäst överensstämmer med förhållandena i vårt land och med egnahemsverksamhetens betingelser, att denna främst inriktas på familjejordbruk, d. v. s. jordbruk av den storlek att det kan brukas av innehavaren och hans familj utan nämnvärt anlitande av lejd arbetskraft men som ej är mindre än att familjen kan erhålla sin fulla bärgning därav. Såsom egnahemsutredningen påpekat utesluter icke begreppet familjejordbruk, att främmande arbetskraft i viss mån utnyttjas. Om en fastighet skall tillmätas på sådant sätt att, sedan barnen blivit vuxna, ett eller flera av dessa skola ha arbete på fastigheten, måste tydligen arbetshjälp i viss utsträckning användas, då barnen äro små eller familjens samlade arbetskapacitet av annan anledning är begränsad.

Beträffande storleken å familjejordbruk har egnahemsutredningen verkställt vissa beräkningar. Dessa torde sammanfattningsvis kunna sägas ha lett till det resultatet, att jordbruksjorden å ett familjejordbruk bör uppgå till omkring 15 hektar. Härtill bör utom i sydligaste Sverige komma viss skogsmark, i mellansverige ungefärligen motsvarande arealen jordbruksjord och i norra delarna av landet uppgående till 3 å 4 gånger denna areal. Utredningen har understrukit, att med avseende å den lämpliga omfattningen av olika ägoslag vid familjejordbruket betydande växlingar kunna förekomma, orsakade av inbördes olika variationer av en mängd samverkande

faktorer. Jag finner i stort icke anledning till erinringar mot vad egnahemsutredningen anfört i här förevarande hänseende. Givet är att, såsom också framhållits i en del yttranden, jordbruksfastigheternas storlek icke bör bestämmas alltför schablonmässigt. Plats finnes även för jordbruk av mindre storleksordningar, i den mån möjligheter erbjuda sig till inkomster utanför jordbruket. I fråga om jordbruk, som avses skola ha full bärkraft, förmenar jag, att det icke sällan skall befinnas lämpligt, att jordbruken tilltagas ytterligare något större än som framgår av de utav egnahemsutredningen gjorda beräkningarna.

De hittills bildade egnahemsjordbruken ha i allmänhet icke uppfyllt de krav på storlek, som böra uppställas med avseende å bärkraftiga jordbruk. Ett fullföljande av de riktlinjer för den fortsatta egnahemsbildningen, som nu förordats, kan antagas leda till mera tillfredsställande förhållanden på förevarande område.

Av vad jag förut anfört rörande målsättningen för den framtida egnahemsverksamheten följer, att jag i princip är ense med egnahemsutredningen, då den tager avstånd från fortsatt jordbruksnybildning på obruten mark. En sådan nybildning synes mig icke försvarlig ur vare sig ekonomiska eller sociala synpunkter. Någon utökning av jordbrukets ram synes i nuvarande läge icke vara att eftersträva annat än i den mån densamma betingas av önskvärdheten att göra ofullständiga jordbruk mera bärkraftiga. De kostnader, som måste nedläggas på ett iordningställande av jordbruk på obruten mark, bliva regelmässigt alltför stora för att kunna förräntas genom jordbrukets avkastning, och en mindre bemedlad jordbrukare, som inlåter sig på ett dylikt företag, kommer att bliva i hög grad beroende av statens stöd. Anledning finnes i allmänhet icke för staten att stödja sådan oekonomisk jordbruksnybildning. Möjligen kan såsom egnahemsutredningen framhållit de särskilda förhållandena i övre Norrland motivera att — förutom den komplettering av ofullständiga jordbruk som bör utgöra det närmaste målet för egnahemsverksamheten — även en viss nybildning av jordbruk kommer till stånd i denna del av landet. Egnahemsutredningen synes ha fog för sin uppfattning, att den norrländska bygden i många fall behöver tätna, om människornas ekonomiska och kulturella samspel skall kunna bliva rikare samt utkomstmöjligheterna och trivseln i bygden ökas. En nybildning av jordbruk torde därför i viss utsträckning kunna vara socialt riktig och ekonomiskt försvarlig samt värd att stödjas från det allmännas sida. Jag biträder egnahemsutredningens uppfattning, att anläggningen av enstaka gårdar eller grupper av jordbruk i första hand bör ansluta sig till äldre bygd. Nykolonisation i mer eller mindre ödebygdsbetonade trakter synes böra företagas allenast med största varsamhet. I vad mån redan igångsatta större kolonisationsföretag, enligt vad utredningen antytt, böra inskränkas till omfattningen torde få bliva beroende av prövning för varje särskilt fall.

Nybildningen av jordbruk kan även taga formen av styckning av större egendomar. Åtminstone om vid bebyggandet och iordningställandet i övrigt av sålunda nybildade jordbruk kraven på en önskvärd rationalisering skola

redan från början tillgodoses, föranledas härav ofta, liksom vid nybildning på obruten mark men ej i lika hög grad, så stora kostnader att kapitalinvesteringarna i jordbruket ej kunna tillfredsställande förräntas. Egnahemsutredningen har ansett sönderdelning av större egendomar böra ifrågakomma, i den mån det kan ske utan att de ekonomiska uppostringarna bliva alltför stora. I åtskilliga yttranden har varnats för en egnahemsbildning, som sker på bekostnad av stora jordbruk. Vad härutinnan anförts saknar icke fog. Jag vill erinra om att de mindre jordbruken, med hänsyn bland annat till det i regel proportionsvis större byggnadskapitalet, i jordbruksekonomiskt hänseende intaga en mera ogynnsam ställning än de större jordbruken. Härtill kommer, att dessa senare, på sätt lantbruksstyrelsen med rätta framhållit, även ur andra synpunkter ha en viktig uppgift att fylla inom jordbruksnäringen. Stor varsamhet bör därför iakttagas vid styckning av större gårdar för egnahemsändamål. Det synes exempelvis icke böra ifrågakomma, att egnahemsverksamheten medverkar till att en gård med ändamålsenlig ägosammansättning, där byggnaderna äro anpassade efter jordbruksdriftens omfattning och där betingelser finnas för ett lämpligt ordnande av arbetsförhållandena, styckas till mindre brukningsdelar, som härvid behöva förses med nya byggnader och vilka kunna väntas bliva mindre bärkraftiga än den ursprungliga fastigheten samt mindre väl ägna sig för en rationell arbetsfördelning. Däremot kan en styckning vara motiverad, om den större egendomen med hänsyn till naturförhållandena är lämpad för uppdelning på flera brukningsenheter och byggnaderna äro i sådant skick, att om- eller nybyggnadsarbeten under alla förhållanden äro påkallade, eller om fråga är om avskiljande av ett eller flera arrendeställen eller om en styckning, som kan i väsentlig omfattning utnyttjas för komplettering av ofullständiga jordbruk. Utan olägenhet torde från egendomar med stora arealer, i första hand kronans, kunna förvärfvas jord för komplettering av ofullständiga jordbruk liksom även för bildande av nya jordbruk åt personer, som vid sammanslagning av mindre jordbruk avstått sin jord och önska erhålla ett nytt familjejordbruk. Vad förut anförts om angelägenheten av att familjejordbruk tilltagas tillräckligt stora bör av naturliga skäl särskilt uppmärksammas i sådana fall, då nya jordbruk tillskapas genom styckning.

Hittills har det ansetts stå i strid med grunderna för egnahemsverksamheten att understödja förvärv av redan befintliga egnahemsfastigheter. Under särskilda förhållanden har emellertid bistånd kunnat lämnas även i dylika fall. Egnahemsutredningen har nu med avseende å jordbruksegnahem föreslagit, att principen om egnahemsverksamhetens inriktning i första hand på nybildade fastigheter helt bör övergivas, och utredningens förslag härutinnan har i allmänhet icke mött erinringar i de avgivna yttrandena. Enligt min mening är det uppenbart, att hinder icke under alla förhållanden bör föreligga att understödja förvärv av redan befintliga jordbruk. Liksom hittills bör egnahemsverksamheten sålunda kunna medverka vid friköp av arrendeställe eller torp ävensom vid övertagande av en arvfallen gård genom utlösning av medarvingar. Starka skäl kunna anföras för en utvidgning av

egnahemsverksamheten till att avse förvärv av färdiga ställen även i andra fall än de nu nämnda. Det synes mig sålunda motiverat, att personer i svag ekonomisk ställning, vilka sakna möjlighet att hos kreditinrättning upplåna medel till finansiering av ett jordbruksföretag på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt, skola kunna erhålla bistånd härtill från egnahemsorganisationens sida, även där fråga är om förvärv av redan befintliga jordbruk. Härvid bör emellertid såsom förutsättning för egnahemsorganens medverkan strängt fasthållas vid kravet, att jordbruket — där det icke allenast är avsett såsom stödjordbruk — är av den storlek och beskaffenhet att detsamma kan antagas komma att utgöra ett bärkraftigt jordbruksföretag. Betänkligheter synas så mycket mindre böra möta mot att underlätta förvärv av sådana färdiga jordbruk, som det i dylika fall icke blir behövt att lämna jordbrukarna någon subvention i form av premielån eller liknande bidrag av statsmedel. I övrigt vill jag förutskicka, att jag kommer att uttala mig för att egnahemslåntagares bottenkredit skall kunna placeras hos vanliga kreditinrättningar. Med hänsyn härtill torde den av mig ifrågasatta utvidgningen av egnahemsverksamheten till att även avse färdiga ställen icke komma att medföra något mera kännbart intrång i kreditinrättningarnas verksamhet.

Den kanske mest väsentliga uppgiften för egnahemsverksamheten bör emellertid vara, såsom jag redan understrukt, att befrämja förstärkningen av ofullständiga jordbruk. Med den tyvärr alltför stora omfattning, som de ofullständiga jordbruken ha i vårt land, finnes förvisso för långa tider framåt plats för ett målmedvetet arbete på förevarande område.

I detta sammanhang vill jag beröra vissa farhågor, som framkommit för att ett frånstyckande av skog från större skogskomplex för komplettering av ofullständiga jordbruk icke skulle vara förenligt med skogsvårdens och skogsbrukets intresse. Att avskilja skog till alltför små enheter torde kunna ingiva vissa betänkligheter, även om här som eljest gäller, att skogsskötseln i sista hand blir beroende av det individuella intresset hos skogens ägare. En ökad upplysning om skogens betydelse ur såväl allmän synpunkt som med hänsyn till de enskilda jordbrukens bärkraft torde kunna medverka till att bondeskogsbruket kan komma att framvisa förbättrade resultat och erhålla ökad betydelse för det samlade folkhushållet. De olägenheter, som kunna föranledas av en fördelning av skogsmark på flera händer, torde för övrigt möjligen i vissa fall kunna undvikas genom att flera mindre jordbruk kompletteras med ett gemensamt skogsskifte, vilket förvaltas som en samfällighet med lämplig fördelning av arbetstillfällen och avkastning mellan delägarna. En sådan anordning synes stundom böra ifrågakomma även vid nybildning av jordbruksegnahem. Ibland torde det också kunna vara lämpligt, att flera mindre jordbrukare förena sig om gemensamma betesmarker.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår har i åtskilliga yttranden givits uttryck åt den uppfattningen att med ett ställningstagande till egnahemsutredningens förslag borde anstå, till dess 1938 års jordbruksutredning

slutfört sitt arbete och framlagt resultaten av sina undersökningar. Enligt min mening föreligga icke tillräckliga skäl för ett sådant uppskov. Det kan visserligen vara sant, att jordbruksutredningen kan väntas komma att uttala sig rörande de lämpligaste formerna för jordbruksdriftens inriktning i framtiden. Emellertid kan jag icke finna, att dessa uttalanden i nämnvärd mån skulle ha inverkan på de allmänna riktlinjerna för egnahemsverksamheten, sådana de uppdragits av mig i det föregående. Om önskvärdheten av att förstärkningen av ofullständiga jordbruk effektivt främjas kunna knappast delade meningar råda. Ej heller torde någon vägande erinran kunna göras mot att statsmakterna framdeles — bortsett från de nordligaste länen — inskränka understödandet av jordbruksnybildning på obruten mark. Att egnahemsverksamheten å andra sidan föreslagits skola i viss omfattning medverka vid överlåtelse av redan befintliga jordbruk, motiveras väsentligen av sociala hänsyn och torde knappast böra möta någon invändning ur jordbruksekonomisk synpunkt. Däremot bör sistnämnda synpunkt tillmätas stor vikt vid bedömandet av frågan, i vilken utsträckning behovet av jord för egnahemsändamål, bortsett från komplettering av ofullständiga jordbruk, bör tillgodoses genom styckning av större egendomar. Jag har i det föregående intagit en restriktiv inställning med avseende å denna fråga, och jag finner naturligt, att egnahemsorganen iakttaga särskilt stor varsamhet härvidlag i avbidan på att jordbruksutredningen framkommer med resultaten av sina undersökningar.

I detta sammanhang vill jag även fästa uppmärksamheten på att det vid tillmätandet av erforderliga stödåtgärder för jordbruksnäringen givetvis är ofrånkomligt att taga hänsyn till det faktiska förhållandet, att en mycket stor del av landets jordbruk är av familj jordbrukets storleksklass eller mindre. Detta måste ske oberoende av om egnahemsverksamheten inriktas på större eller mindre fastighetsstorlekar.

På grund av vad jag här anfört kan jag icke finna några hinder möta att fristående från resultaten av jordbruksutredningen redan nu upptaga till avgörande frågan om den framtida egnahemsverksamhetens bedrivande. Jag finner fastmera starka skäl tala för att, då nu ett förslag föreligger som synes innebära väsentliga fördelar i förhållande till nuvarande bestämmelser för egnahemsverksamheten, detta förslag, med de jämkningar som kunna påkallas däri, så snart som möjligt bringas till genomförande.

Hittills har jag allenast uppehållit mig vid den gren av egnahemsverksamheten, som avser att understödja förvärv av familj jordbruk. Härutöver bör emellertid egnahemsverksamheten, liksom hittills, även medverka vid förvärv av stödjordbruk eller arbetarsmåbruk samt bostadsegnahem. Vad stödjordbruken angår är det utmärkande för dessa, att ett sådant jordbruk är avsett att bereda innehavaren och hans familj sysselsättning och tillskott till försörjningen vid sidan av annat förvärvsarbete. Arbetarsmåbruken utgöra en art av stödjordbruk, men därmed plägar särskilt avses sådana lägenheter, som understödjas med speciella s. k. arbetarsmåbrukslån. För såväl löne-

arbetare som en del andra befolkningsgrupper utgöra stödjordbruken mången gång en lämplig utfyllnad i försörjningen och sysselsättningen. Dessa mindre jordbruk fylla ett framträdande behov bland landsbygdens befolkning, som det måste vara en egnahemsverksamhetens uppgift att söka tillgodose. I likhet med egnahemsutredningen vill jag emellertid understryka vikten av att stödjordbruk endast tillskapas i den utsträckning, som är motiverad med hänsyn till utsikten till stadigvarande bärgning å orten. Eljest finnes risk för att stödjordbruken komma att öka det stora antalet redan befintliga ofullständiga jordbruk. Ur samma synpunkt är det angeläget, att stödjordbruken erhålla den storleksordning och beskaffenhet i övrigt, att de lämpa sig såsom utfyllnad till annat förtjänstarbete. Såsom egnahemsutredningen framhållit, torde arealtilldelningen för ett stödjordbruk i regel icke behöva göras större än att å lägenheten kunna födas två kor jämte några smådjur. På sina håll kan det vara lämpligt, att stödjordbruken tillmätas något mindre.

Icke heller med avseende å stödjordbruken bör såsom villkor för hjälp från statens sida krävas, att fråga är om nybildning. Fastmera synes det vara ett önskemål, att stödjordbruk, bortsett från vissa delar av Norrland, ej utläggas på helt och hållet icke odlad mark, eftersom jordbruket under sådana förhållanden åtminstone icke från början kan tjäna till stöd för innehavaren. Det bör även uppmärksammas, att befintliga ofullständiga jordbruk i vissa fall med större fördel böra användas till stödjordbruk, där behov av sådana förefinnes, än förstärkas till fullständiga familjejordbruk. Till frågan om de särskilda förutsättningarna för arbetarsmåbrukslån återkommer jag i det följande.

Vad slutligen angår bostadsegnahemmen har egnahemsutredningen, med hänsyn bland annat till att hushållsbeståndet å landsbygden i vad gäller den icke jordbrukande befolkningen torde komma att växa starkt inom de närmaste decennierna, ansett förutsättningar finnas för en utökad bostadsegnahemsverksamhet på landsbygden. Utredningen har med avseende å denna verksamhet framhållit vikten ur arbetsmarknadspolitisk synpunkt av att icke arbetskraften å en ort helt blir bunden vid egna bostäder utan kan förflytta sig allt efter utvecklingen på arbetsmarknaden. Beträffande bostadsegnahemmen har utredningen icke funnit tillräckliga skäl för ett frångående av den hittillsvarande principen, att egnahemslånestöd endast lämnas för nybildning av egnahem. Till vad egnahemsutredningen i nu berörda hänseenden uttalat kan jag ansluta mig. Likaledes finner jag ej skäl till erinran mot de av utredningen gjorda uttalandena i fråga om den lämpliga arealen för bostadstomter och dessas beskaffenhet i övrigt.

Av vad jag här anfört framgår, att egnahemsverksamheten åtminstone i vad angår jordbruksegnahem framdeles bör bedrivas med andra utgångspunkter och med delvis andra mål för ögonen än hittills. Att verksamheten sålunda erhåller en ändrad inriktning — vilken bör betraktas såsom ett uttryck för den allmänna ekonomiska och sociala utvecklingen inom landet —

behöver uppenbarligen icke innebära, att densamma spelat ut sin roll. Enligt min mening kommer egnahemsverksamheten, om den ledes efter sunda och tidsenliga principer, att även framgent ha stora och betydelsefulla uppgifter att fylla på det ekonomiska och sociala området.

Tillhandahållande av jord för egnahemsbildning.

Gällande bestämmelser.

De anstalter, som vidtagits från statsmakternas sida i syfte att genom egnahemsorganen tillhandahålla erforderlig och tjänlig jord för egnahemsändamål, ha utbildats efter tvenne linjer. Det har sålunda varit avsett, att egnahemsorganen skulle dels genom att lämna upplysning och anvisning på salubjuden jord i den öppna marknaden medverka vid jordförmedling mellan säljare och köpare, dels även genom att själva inköpa och stycka jord för egnahemsändamål bedriva jordanskaffning i egen regi i den utsträckning, som kan vara påkallad. Vid jordförmedlingen medverka såväl egnahemsombud och egnahemskommittéer som hushållningssällskapens egnahemsnämnder. Jordanskaffningen handhaves av sistnämnda organ. Dessutom utövas jordanskaffnings- och jordförmedlingsverksamhet av vissa aktiebolag, ekonomiska föreningar och kommuner. Till underlättande av jordanskaffningsverksamhet kunna statslån utlämnas från jordförmedlingsfonden (jordanskaffningslån eller förlagslån). Vidare åtnjuta hushållningssällskapen särskilda jordanskaffningsbidrag. Förluster å hushållningssällskapens jordanskaffningsverksamhet bäras i sista hand av staten.

Enligt kungörelsen med reglementariska föreskrifter rörande den statsunderstödda jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamheten bör jordsökande, som önskar påkalla den statsunderstödda egnahemsorganisationens biträde för anskaffande av jord, göra ansökan härom hos vederbörande egnahemsombud eller egnahemskommitté. Kan jordsökandes behov av lämplig jord icke tillgodoses, bör egnahemsombudet eller egnahemskommittén lämna meddelande därom till vederbörande egnahemsnämnd, vilken har att överlämna detsamma jämte eget yttrande till egnahemsstyrelsen.

Beträffande egnahemsnämnds allmänna befattning med jordförmedlingsverksamheten är föreskrivet, att egnahemsnämnd bör med anledning av till nämnden inkomna jordansökningar och nämndens kännedom i övrigt om behovet att uppbbringa jord söka vidtaga åtgärder för tillgodoseende av dylika ansökningar och sådant jordbehov.

I fråga om hushållningssällskaps jordanskaffning stadgas att — därest den jordsökande allmänhetens önskan och behov att förvärva jord för egnahemsändamål icke kan på ett tillfredsställande sätt tillgodoses genom enskilda jordsäljares verksamhet på området eller eljest genom sådan förmedling som nyss nämnts — hushållningssällskapet bör genom sin egnahemsnämnd vidtaga av förhållandena påkallade åtgärder för bedrivande av jordanskaffningsverksamhet. Sådan verksamhet bör även igångsättas, därest ett särskilt

gynnsamt tillfälle skulle yppa sig till förvärv av jordområde, som på fördelaktigt sätt synes kunna användas för egnahemsändamål.

Nyssnämnda kungörelse innehåller även bestämmelser om vad som bör iakttagas med avseende å egnahemslägenheters beskaffenhet och storlek m. m. Sålunda bör jord, som här avses, med hänsyn till jordmån, läge, avsättningsförhållanden, jordpris och andra på frågan inverkan omständigheter antagas kunna tjänligen användas för ändamålet.

Enligt den särskilda kungörelsen angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet bör kommun, som tilldelats arbetarsmåbruksstatslån, vidtaga av förhållandena påkallade åtgärder för att anskaffa och tillhandahålla för ändamålet tjänlig jord.

I båda nu nämnda författningar är stadgat, att jord, som tillhandahålles, bör upplåtas till sådant pris och under sådana villkor i övrigt, att tillträdarens kostnad för förvärvet och vad därmed sammanhänger icke blir högre, än att företaget bör kunna av honom i fortsättningen genomföras.

Egnahemsutredningen.

Utredningen har gjort gällande, att jordförmedlingen genom egnahemsnämnderna i allmänhet stannat vid att nämnderna tillhandagått egnahemslånesökandena med de uppgifter om saluförd jord, vilka funnits tillgängliga, samt biträtt vid avslutande av jordköp i mån som nämndernas hjälp påkallats. Inkommande ansökningar om egnahemslån hade prövats bland annat med avseende på villkoren för jordförvärven, varvid — då jordprisen ansetts för höga eller villkoren i övrigt oförmånliga — egnahemsnämnderna sökt påverka jordsäljarna till jämkning i köpevillkoren. Där detta icke lyckats, hade egnahemslån understundom vägrats. Upplynings- och rådgivningsverksamhet i jordförmedlingshänseende på eget initiativ av egnahemsnämnderna hade endast i begränsad omfattning utövats bland den egnahemsbildande allmänheten. Jordanskaffning genom inköp och styckning av jord hade blott i ringa utsträckning och tillfälligtvis bedrivits av egnahemsnämnderna. Bortsett från den särskilda jordanskaffning, som på grund av 1936 års riksdagsbeslut igångsatts i de båda nordligaste länen, hade det endast varit egnahemsnämnden i Norrbottens län, som dessförinnan bedrivit ett mera omfattande arbete med egna jordstyckningsföretag. Därjämte hade egnahemsnämnderna i Kristianstads, Jämtlands och Västerbottens län de senare åren inköpt vissa egendomar, som utlagts till egnahemslägenheter. Egnahemsnämnden i Hallands län hade avslutat ett dylikt inköp. Tidigare hade egnahemsnämnderna i Södermanlands, Blekinge och Västmanlands län gjort vissa mer eller mindre omfattande försök till jordanskaffning i egen regi. För att befordra anskaffningen av jord uppehölle egnahemsnämnden i Östergötlands län sedan år 1924 samarbete med och kontroll å en enskild sammanslutning (egnahemsförening) för jordanskaffning inom nämndens verksamhetsområde. Liknande samarbete hade tidigare förekommit inom Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Kristianstads, Gävleborgs och Västerbottens län. Denna i samarbete

mellan egnahemsnämnder och egnahemsföreningar eller egnahemsbolag drivna jordanskaffning hade varit av nämnvärd omfattning endast i Östergötlands och Kristianstads län. I övrigt hade egnahemsnämndernas verksamhet i fråga om jordanskaffning varit inskränkt till granskning i vissa fall av styckningsförslag, som underställts nämnderna.

I anslutning till dessa uppgifter rörande den hittillsvarande jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhetens omfattning har egnahemsutredningen anfört följande.

De föreskrifter rörande jordförmedling och jordanskaffning, som meddelats i författningsväg, ha sålunda icke blivit i nämnvärd mån omsatta i fruktbarande arbete. Dessa föreskrifter torde ha betraktats närmast såsom råd och anvisningar. Någon bjudande förpliktelse för egnahemsnämnderna att upptaga och driva denna gren av egnahemsverksamheten ha de icke innehållit eller kunnat innehålla, eftersom egnahemsnämndernas befattning med egnahemsverksamheten icke inneburit något åtagande i detta hänseende. Egnahemsverksamheten har huvudsakligen inskränkt sig till handhavandet av kreditgivningen med egnahemslån jämte därmed förenade premielån. Framhållas må, att det icke kan ha varit hänsynen till förlustriskerna vid själva jordanskaffningen som spelat in, eftersom staten iklätt sig allt ekonomiskt ansvar härför. Men då jordanskaffningsföretag icke kunnat igångsättas utan att egnahemsnämnderna måst vara beredda på att belåna de därmed tillskapade lägenheterna, torde å andra sidan ansvaret för egnahemslånen ha verkat hämmande. Vidare torde inom vissa hushållningssällskap ha ifrågasatts lämpligheten ur jordbruksnäringens synpunkt av att tillskapa småjordbruk genom delning av storjordbruk eller genom ianspråktagande av odlingsmarker. Att jordanskaffning i egen regi icke fått större utbredning än som varit fallet, förklaras emellertid av egnahemsnämnderna i första hand med att jord ansetts ha blivit utan deras ingripande utbjuden i tillräcklig omfattning och till skäligt pris ävensom i vissa fall därmed att av nämnderna gjorda försök misslyckats och icke lockat till nya sådana.

Det synes sålunda vara en bland egnahemsnämnderna på ett eller annat undantag när samstämmig mening, att särskilda åtgöranden från deras sida icke varit av behovet påkallade för att tillgodose efterfrågan på jord. Samma uppfattning har för övrigt kommit till uttryck hos den stora mängden kommunalnämnder i deras yttranden till egnahemsutredningen. Det hela har fått reda sig självt, d. v. s. tillfälligheten har i stort sett bestämt jordförmedlingen och jordanskaffningen. Då någon egnahemslånesökande anmält sig, har egnahemsnämnden tillhandagått honom så gott sig göra låtit. Som regel har sökanden själv föreslagit eller redan inköpt något jordområde. Belägenheten liksom utformningen av detta har till stor del blivit beroende av jordägarens önskan med avseende på försäljningen. Merendels har denna önskan varit förbunden med syftet att åstadkomma en ändamålsenlig arrondering av det egna jordinnehavet eller med behovet att genom försäljning förbättra den ekonomiska ställningen, där det icke varit fråga om ett yrkesmässigt upptaget jordstyckningsföretag, som tagit sikte på att utvinna största möjliga förtjänst å företagaren. I ena som i andra fallet har det varit en viss vinstspekulation från säljarens sida, som varit den avgörande drivfjädern. Sällan torde hänsynen till köparen ha bestämt jordupplåtelsen; denna har fått hålla till godo med vad som utbjudits.

Ett gemensamt drag för egnahemsbelånade jordbruk har egnahemsutredningen ansett vara, att av desamma ett jämförelsevis litet antal tillhörde den

storleksordning, som kunde anses giva innehavaren och hans familj full bärgning och sysselsättning. Med avseende på beskaffenheten i övrigt hade jordbruksegnahemmen kommit att behäftas med i stort sett samma svagheter som de äldre jordbruk, varav de bildats. Egnahemsutredningen har härom anfört:

Åkerjorden har ofta varit i dålig hävd och dessutom av otjänlig naturlig beskaffenhet, förklarligt nog eftersom det merendels varit den mindervärdiga jorden, som i första hand stått till buds, vare sig det gällt gamla torp och arrendelägenheter eller andra lotter i utkanterna av större eller mindre egendomar. Även då hela egendomar sönderstyckats, har åkerjorden ofta varit i dålig kultur. Till dessa förhållanden, som ej heller i fortsättningen lära kunnat helt undvikas, har dessutom icke tagits vederbörlig hänsyn vid prissättningen av jorden. Lägenheternas ägosammansättning har icke fått den rätta avvägningen. Detta gäller ej minst skogstilldelningen.

Berörda missförhållanden hänföra sig närmast till salubjudna självständiga jordbrukslägenheters ägoområden ävensom arrendelägenheter. Men frånvaron av ordnad jordanskaffning har kanske än mera markerats vid förvärv av tillskottsjord för ofullständiga jordbruk. Där möjligheten till utvidgning varit lokaliserad till någon viss egendom, har ägaren av denna kunnat helt bestämma villkoren för en försäljning av tillskottsjord.

Enligt vad utredningen framhållit hade särskilt i sist angivna fall liksom vid friköp av torp eller arrendelägenheter jordägaren kunnat missbruka sin ställning framför allt vid bestämmandet av försäljningspriset. Eftersom de enskilda utbuden i marknaden av jord varit grundvalen för egnahemsbildarnas markköp överhuvud taget, hade även i andra än nyssnämnda särskilt framträdande fall frånvaron av ett offentligt organs medverkan för tillhandahållande av jord kunnat utnyttjas för att tillförsäkra jordsäljarna oskäligen låga priser.

Egnahemsutredningen har ansett sig med det sålunda anförda ha klargjort, att förbättrade anordningar för uppbringande och tillhandahållande av jord inom egnahemsverksamheten vore av största vikt för tillskapande av önskvärda jordbruk.

Såsom riktlinjer för en stegrad jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet har egnahemsutredningen angivit, att densamma borde med vaken uppmärksamhet anpassas till den efterfrågan av jord, som verkligen kunde komma att visa sig, och till sannolikheten i varje särskilt fall att finna avsättning för de jordbruk och den tillskottsjord, som uppbringades. Verksamheten finge icke bliva något självändamål, som till varje pris skulle förstöras blott för upprätthållande i viss omfattning av densamma. Verksamheten måste i stället skickligt följa växlingarna mellan tillgång och efterfrågan på jordmarknaden och städse hålla fast vid sin egentliga uppgift att underlätta tillhandahållandet av ändamålsenliga och behövliga lägenheter. Det kunde dock förutses, att ett ordnat utbud av jord i lämpligt utlagda självständiga brukslotter eller såsom tillskottsjord skulle i förening med ett ändamålsenligt egnahemslänestöd i viss mån medföra ökning av de jordsökandes antal.

Vad särskilt angår egnahemsorganens medverkan vid förekommande

styckningar av större egendomar har egnahemsutredningen i annat sammanhang framhållit att, i den mån sådan styckning skulle ske, egendomarna borde utnyttjas för egnahemsändamål på ett mera planmässigt sätt än tidigare mången gång skett. Därvid borde sålunda i första hand tillses, att angränsande ofullständiga jordbruk försåges med erforderlig tillskottsjord. Vidare borde behovet av tomtmark och andra eventuellt förefintliga markbehov tillgodoses på ett sådan sätt, att den nya fastighetsbildningen ej inom en alltför nära framtid behövde sönderbrytas. Självfallet borde också restfastighetens liksom befintliga bruksningsdelars (arrendegårdars och utgårdars) storlek bedömas med hänsyn till förefintligt byggnadskapital och jordens lämpliga arrondering. Vad som därefter kunde återstå borde utläggas till bärkraftiga familj jordbruk och, i den mån arbetstillgången i orten det medgäve, till stödjordbruk.

En bland de mera framträdande bristerna i den nuvarande ordningen för jordanskaffningen har egnahemsutredningen ansett vara, att egnahemsstyrelsen stått utanför denna verksamhet. Jordanskaffning genom styckning av egendomar borde enligt utredningens mening bedrivas i egnahemsstyrelsen regi med biträde av länsorganen och de kommunala organen för det lokala arbetet i viss utsträckning. Länsorganen borde härjämte och i samverkan med kommunerna ha vissa bestämda uppgifter i och för jordanskaffning på egen hand. Under alla förhållanden borde länsorganen genom undersökning i orterna söka vinna kännedom om de fall, där jordförstärkning vore erforderlig och kunde vara genomförbar. Framför allt i detta hänseende vore det nödvändigt med stark anknytning till och samverkan med kommunerna.

Vad beträffar jordförmedlingen har egnahemsutredningen ansett denna böra helt ankomma på länsorganen. Förutom vad som eljest brukade inbegripas häri borde länsorganen upprätta och för var sitt verksamhetsområde föra register över salubjuden jord, till vilket register säljare kunde göra anmälan härom och där köpare kunde erhålla upplysning om sådana anmälningar. Detta jordförsäljningsregister borde fullständigas med upplysningar, lämnade av de kommunala organen eller införskaffade på annat sätt. Med den kännedom om jordmarknaden, som länsorganen vunne genom jordförsäljningsregistret och eljest, borde dessa organ därjämte hålla egnahemsstyrelsen underrättad om egendomar, tillgängliga för inköp till styckning.

I detta sammanhang må nämnas, att egnahemsutredningen, som understrukit vikten av en intensifiering och effektivisering av arbetet med förstärkning av ofullständiga jordbruk, ansett det härför bland annat vara erforderligt, att en allsidig systematisk inventering skedde av de ofullständiga jordbruken i riket och av de möjligheter i varje särskilt fall, som erbjöde sig att förstärka dessa genom de skilda slag av åtgärder, vartill understöd kunde påräknas från statens sida, eller genom de andra förbättringar i fråga om driften, som kunde befinnas lämpliga. En dylik inventering borde ankomma på egnahemsorganen.

Egnahemsutredningen har hänvisat till att kronojord endast undantagsvis ingått i den jordanskaffning, som i någon utsträckning bedrivits av egnahemsnämnderna. Däremot hade kronoegendomar i ej ringa utsträckning tagits i anspråk för styckning till arrendeegnahem genom jordnämndens försorg. Omkring hälften av de tillskapade arrendeegnahemmen hade utlagts på kronojord. Men framför allt hade kronoegendomarna kommit till användning för egnahemsbildning genom att egnahemslägenheter försålts direkt av domänverket. Enligt utredningens mening borde utnyttjandet av kronoegendomar för jordanskaffning i fortsättningen — i den mån jordanskaffning komme att bedrivas av statliga egnahemsorgan — ske genom överföring av ifrågakommande egendom eller del därav från domänstyrelsens till centralorganets för egnahemsverksamheten förvaltning i huvudsaklig överensstämmelse med den ordning, som hittills tillämpats för arrendeegnahemmen. Förslag härom borde kunna framställas icke blott av domänstyrelsen utan ock av sagda centralorgan, som därför borde i god tid underrättas om förestående arrendeledigheter.

Enligt vad egnahemsutredningen anført har utredningen varit inne på tanken, huruvida det icke skulle vara lämpligt att ställa samtliga jordbruksdomäner under den nya egnahemsorganisationens förvaltning i stället för domänverkets. Därefter skulle domänverkets arbete komma att koncentreras på det skogliga området och egnahemsorganens arbetsuppgifter omfatta även kronans förevarande jordbruksförvaltning. En annan anordning av mindre vittgående natur skulle kunna gå ut på att helt frigöra domänverket från arbetet med själva stycknings- och försäljningsförfarandet. När till jordbruk utarrenderad kronoegendom skulle helt eller delvis försäljas, borde densamma i så fall för detta ändamål överlämnas till egnahemsorganisationen. Emellertid hade utredningen icke ansett sig böra närmare ingå på dessa frågor, vilka syntes tarva en ingående undersökning och utredning och borde ställas öppna, tills erfarenhet vunnits om verksamheten genom den av utredningen föreslagna nya egnahemsorganisationen.

Vad angår jordanskaffningen och jordförmedlingen för bostadsändamål har egnahemsutredningen anført:

På landsbygden synas för den enskilde några svårigheter icke möta att finna och förvärva lämpliga byggnadstomter till skäligt pris. Egnahemsbildaren kan där vanligen få sitt önskemål tillgodosett genom hänvändelse direkt till jordägaren och utan medverkan av vederbörande egnahemsorgan i annan mån än att dess rådgivning kan vara behöflig.

Vid den tätare bebyggelsen i samhällsbildningar däremot kan understundom inträffa, att jordägareförhållandena äro monopolistiska och utnyttjas för uppställande av dyra tomtpriiser och andra hinder mot sund egnahemsbildning. Att söka motverka denna jordspekulation genom att engagera egnahemsorganen för jordanskaffning torde dock vara ett alltför vanskligt företag. Genom att städer och andra samhällen i allt större utsträckning i förtid inköpt större områden att exploateras för tomtändamål, har det på sina håll blivit möjligt att reglera ortens tomtpriiser. Enligt utredningsmännens mening bör det vara en kommunal angelägenhet att söka ordna tomtanskaffningen för tätbebyggelse. Förutom att de kommunala myndigheter-

na slundom tagit sig an denna jordförsörjning, har denna ock i vissa fall kunnat tillgodoses genom särskilda föreningar och bolag, bildade för inköp av lämpliga områden och dessas exploatering till bostadsegnahem åt medlemmar eller andra.

Här må allenast tilläggas, att egnahemsorganen, i den mån jordanskaffning i egen regi bedrivs, givetvis böra bemöda sig om att tillskapa även bostadstomter i den omfattning, vartill anledning kan visa sig efter bedömande i varje särskilt fall.

I detta sammanhang må även beröras vad egnahemsutredningen i ett särskilt avsnitt av sitt betänkande anfört rörande frågan om kontroll av enskild jordstyckningsverksamhet. Såsom framgår av det föregående har 1936 års riksdag hemställt om utredning i förevarande ämne.

Egnahemsutredningen har bland annat anfört följande:

Den enskilda jordstyckningsverksamheten kan sägas ha bedrivits efter tre huvudlinjer. Sammanslutningar för egnahemsändamål — egnahemsföreningar och egnahemsbolag, vilka godkänts såsom egnahemslåneförmedlare — ha ofta i samarbete med egnahemsnämnderna sysslat med jordanskaffning och jordstyckning. Enskilda jordbrukare ha av en eller annan anledning, kanske främst för att skaffa sig kontanta medel och för genomförande av önskvärd arrondering av sina egendomar, funnit lämpligt att avyttra någon del av markinnehavet. En mera spekulationsbetonad och rent yrkesmässig förmedling och anskaffning av jord har bedrivits av vissa enskilda personer och andra bolag än nyss nämnts. Dessa ha styckat och exploaterat egendomar antingen efter kommissionsavtal med vederbörande jordägare eller efter att själva ha förvärvat egendomarna.

Egnahemsföreningarnas och egnahemsbolagens verksamhet torde få anses falla utanför övervägandena om särskilda kontrollåtgärder från det allmännas sida, helst dessa sammanslutningar äro tillkomna med syfte att ej sällan i direkt samarbete med egnahemsnämnderna tjäna egnahemsbildare. Enskilda jordägares merendels tillfälliga markförsäljningar torde icke vara av den omfattning, att de i och för sig påkalla särskilda åtgärder i det avseende, varom nu är fråga.

Av de uttalanden att döma, vilka återfinnas i av kommunalnämnderna och egnahemsnämnderna avgivna yttranden till utredningsmännen, synas ej heller klagomål ha riktats mot de egnahemsbildningar, som tillkommit genom nyssberörda åtgärder. Så mycket starkare kritik har drabbat den yrkesmässiga jordstyckningen genom enskilda jordspekulanter och affärsbolag. Därigenom tillkomna egnahemsföretag anses ofta ha varit från starten dömda att misslyckas. På flera håll ha de kommunala myndigheterna efterlyst åtgärder för en verkligt effektiv kontroll å spekulationer i egnahemsbildarnas jordköp. Åtskilliga av egnahemsnämnderna ha på grund av vunnit erfarenhet ansett, att statliga kontrollåtgärder äro erforderliga. Jämväl utredningsmännen ha under sina studieresor i skilda delar av landet erfarit behov av dylika åtgärder.

En genomgående anmärkning mot den jordförsäljning och jordstyckning, som drivits genom den yrkesmässiga verksamheten, har avsett — förutom prissättningen — det förhållandet att de nybildade egnahemsjordbruken gjorts för små och icke blivit lämpligt sammansatta i fråga om de olika ägoslagen.

Med avseende på jordbruksfastigheters storlek och ägosammansättning må emellertid framhållas, att i vårt land ända till den 1 januari 1928 i stort sett rådde fri jorddelning och att det var först då och ännu mera genom

1937 års lagändringar som i jorddelningslagstiftningen kontroll infördes å fastighetsbildningen samtidigt som det betonades, att för jordbruk avstyckade fastigheter skulle göras i alla avseenden bärkraftiga. Ovanberörda anmärkningar torde huvudsakligen drabba styckningar, som skett före 1928, även om kravet på full bärkraft icke heller därefter alltid iakttagits. Efter lagändringarna år 1937 och med hänsyn till den allmänna uppmärksamhet, som det på de senare åren mera än förr erkända behovet av bärkraft hos egnahemsjordbruken vunnit, torde kunna förväntas, att anledning till anmärkningar i denna del ej vidare skall uppkomma. I samband med lagändringarna sistnämnda år förutsattes jämväl, att vid styckning för jordbruksändamål samarbete skulle komma att äga rum mellan jorddelningsmyndigheterna samt vederbörande egnahemsnämnder och skogsvårdsstyrelser.

Utredningsmännen hålla alltså före, att beträffande fastighetsbildningen särskilda kontrollåtgärder i avseende å jordstyckningen icke kunna vara påkallade. Det gäller emellertid för jorddelningsmyndigheterna att med uppmärksamhet tillse, att lagstiftarens syften nås ej minst vid den yrkesmässigt drivna jordstyckningen, där faran av att jordstyckaren skall söka pressa ned storleken och därigenom möjligheten till bärkraft hos jordbrukslotterna är särskilt framträdande.

En ytterligare omständighet, som vid styckning för jordbruksändamål medverkat till att jordbruken blivit för små, är att finna däri, att gällande maxivärden å egnahemsjordbruk — särskilt när total nybyggnad varit erforderlig — ej tillåtit belåning av verkligt bärkraftiga jordbruk. Jordstyckarna ha givetvis med hänvisning härtill kunnat hålla storleken nere. I denna del kan emellertid ändring åstadkommas genom utredningsmännens förslag om egnahemslånevillkoren.

Den mest uppmärksammade anledningen till erinran mot den yrkesmässigt bedrivna jordstyckningen torde hänföra sig till sättet för försäljning av arrendegårdar under större egendomar. Arrendatorerna ha vid dylika tillfällen ej annat val än att antingen omedelbart gå med på de erbjudna köpevillkoren eller vid arrendetidens utgång avflytta. Den uppfattningen ligger nära, att — som en egnahemsnämnd uttrycker saken — det förhållandet att en arrendator gärna önskar förvärva den lägenhet, som han och ofta hans förfäder brukat och vid vilken han är fästad, av jordstyckaren stundom utnyttjas för erhållande av ett för högt pris. Då dessutom byggnaderna ej sällan äro dåliga och jordtilldelningen för knapp för ett bärkraftigt jordbruk, blir följden den, att arrendatorn dels köper fastigheten för dyrt dels ock ådrager sig dryga kostnader för ombyggnad samt får svårt eller omöjligt att reda sig.

Den yrkesmässigt bedrivna jordstyckningen avser emellertid icke endast arrendegårdar utan även fullständig nybildning, d. v. s. utläggande av obbyggda nya jordbruk. Med hänsyn till de sedan några år rådande höga byggnadskostnaderna, som göra det svårt eller omöjligt att tillskapa nya jordbruk, torde dock denna verksamhet nu vara jämförelsevis obetydlig, om ens någon. Tidigare har emellertid sådan verksamhet ägt rum, varvid mot densamma gjorts erinringar om för liten bärkraft hos de nya lotterna samt för höga priser. Samma anmärkningar ha riktats mot försäljningar av arrendegårdar till andra än innehavarna.

Egnahemsutredningen har ansett sålunda angivna företeelser påkalla motverkande åtgärder från det allmännas sida. I första hand syntes kunna litas till att hithörande bestämmelser i jorddelningslagen skulle i tillämp-

ningen visa sig effektiva. Härutöver har erinrats, att Kungl. Maj:t, när det gällde tillstånd till fastighetsförvärv för jordstyckande bolag eller till försäljning av fideikommissegendomar, hade i sin hand och begagnade möjligheten att med sådant tillstånd förbinda villkor om vissa styckningsplaner och köpevillkor.

Oavsett att dessa lagvägar redan stode öppna, vore det tydligt, att på detta område väntade ett viktigt arbetsfält för egnahemsorganen, antingen som ojäviga förmedlare mellan jordsäljare och arrendatorer, torpare eller andra jordköpare eller ock som jordanskaffare genom inköp och styckning i egen regi av egendomar. Ett trängande reformkrav vore det följaktligen, att egnahemsorganen så organiserades att de kunde påtaga sig dylika uppdrag samt verka på sådant sätt att det fölle sig helt naturligt för jordsäljare och jordköpare att vända sig till dem i dessa angelägenheter. Egnahemsorganen borde vägra att understödja förvärv av otjänliga eller på oförmånliga villkor inköpta lägenheter, beträffande vilka deras tillrättaläggande ingripanden varit förgäves. Men härvid kunde det icke stanna. Samtidigt måste tillses, att andra lägenheter, lämpliga till storlek och sammansättning, till skäliga pris erbjödes egnahemsbildarna. Här ansåge utredningen, att en effektiviserad egnahemsorganisation med möjligheter till jordförmedling och jordanskaffning i egen regi skulle få en stor betydelse. I den mån lägenheter tillhandahölles genom egnahemsorganens jordförmedling och jordanskaffning, kunde jordsökandena hänvisas till dessa. En effektiv konkurrens vid utbud av egnahemslägenheter syntes sålunda kunna bli utslagsgivande och reglerande vid jordanskaffningen. I brist på köpare torde de enskilda jordspekulanterna nödgas upphöra med sin verksamhet eller också lägga om denna så att lägenheterna vunne efterfrågan och åtgång. Särskilda anstalter från statens sida i syfte att lagstiftningsvägen förhindra den enskilda jordstyckningen torde sålunda icke erfordras, åtminstone icke tills vidare och förrän det visat sig ogörligt att på angivna sätt driva fram en bättre ordning på jordmarknaden.

Utredningen har emellertid hållit före, att åtgärder vore erforderliga för att söka ordna en förköpsrätt eller inlösningsrätt för arrendatorer och torpare. Men det syntes ligga utanför detta utredningens uppdrag att överväga, vilka anstalter som i denna del borde och kunde tillgripas. Spörsmålet syntes närmast höra under arrendelagstiftningen.

Yttranden.

Mot egnahemsutredningens uttalanden i här berörda frågor ha, bortsett från dessas sammanhang med utredningens organisationsförslag, i allmänhet icke några erinringar blivit framställda. I yttrandena från en del hushållningssällskap har emellertid hävdats, att någon effektivisering av jordanskaffningsverksamheten icke är behövlig.

Nämnas må vidare, att *Sveriges skogsägareförbund* uttalat sig emot egnahemsutredningens förordande av en systematisk inventering av de ofullständiga jordbruken i landet. Enligt vad förbundet framhållit, kunde det icke

efter schablonmässiga grunder enbart på grundval av arealuppgifter avgöras, om ett jordbruk vore ofullständigt, om det utgjorde ett tillfredsställande stöd-jordbruk o. s. v.

Vad angår de av egnahemsutredningen uttalade förväntningarna, att hit-tillsvarande missförhållanden med avseende å den enskilda jordstycknings-verksamheten skulle kunna undanröjas utan tillgripande av särskild lagstift-ning, har *lantmäteristyrelsen* framhållit, att ett effektivt förhinderande av olämplig styckningsverksamhet ställde ökade krav såväl på de lantmätare, som utförde lantmåteriförrättningar, som på övervakande och kontroll av lantmåteriverksamheten. Det sistnämnda hade en längre tids erfarenhet visat vara av synnerlig vikt för ernåendet av ett gott resultat.

Jämtlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsut-skott*, vilkas yttrande biträtts av *länsstyrelsen*, ha förordat en revidering av jorddelningslagen till förhinderande av olämpliga styckningsåtgärder. Att egnahemsnämnden hördes vid uppgörande av jorddelningsplaner och, som egnahemsutredningen tänkt sig, utövade en viss kontroll, vore säkerligen lyckligt. Ett liknande uttalande har gjorts av *Norrbottnens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd*.

Även *Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet* har uttalat sig för en omprövning av jorddelningslagstiftningen.

Departementschefen.

Såsom egnahemsutredningen framhållit, har erfarenheten visat, att egnahemsfastigheterna ofta lämnat mycket övrigt att önska i fråga om storlek och ägosammansättning samt beskaffenhet i andra hänseenden. Det måste beklagas, att egnahemsorganen i alltför hög grad synas ha inskränkt sin verksamhet till kreditgivning och icke, särskilt när det gällt styckningar av större egendomar, ingripit mera aktivt för en rationalisering av egnahemsbildningen. Även om det givetvis icke alltid kunnat sörjas för att egnahemmen erhållit i allo fullgod beskaffenhet, hade det varit önskvärt, om större uppmärksamhet ägnats åt att vid bestämmandet av priserna å respektive egnahemsfastigheter tillräcklig hänsyn tagits till deras beskaffenhet och särskilt till deras avkastningsförmåga. Jordsäljarna torde ofta för mer eller mindre underhålliga fastigheter ha kunnat betinga sig oskäligt höga priser.

Egnahemsorganens medverkan vid jordförvärven för egnahemsändamål bör enligt min mening väsentligt effektiviseras. Nämnda organ böra genom sina möjligheter att vägra egnahemslån kunna ganska effektivt motverka, att jordsökande förvärva otjänliga fastigheter eller betala alltför höga köpeskillingar för jordförvärv. Deras inflytande över egnahemsbildningen bör emellertid ej inskränkas härtill. Egnahemsorganen böra även positivt medverka till att jordsökande komma i besittning av ändamålsenliga fastigheter. En jordsökande bör sålunda kunna vända sig till vederbörande egnahemsorgan och begära biträde för anskaffande av lämpligt jordbruk.

Det synes mig naturligt, att efterfrågan på egnahemsfastigheter i första

hand bör tillgodoses genom jordförmedling, vilken verksamhet ur statsfinansiell synpunkt har mindre räckvidd än igångsättandet av jordanskaffningsföretag. För en effektiv jordförmedlingsverksamhet erfordras, att egnahemsorganen hålla sig väl underkunniga om fastigheter, som finnas eller kunna väntas bli till salu. Det synes härvid lämpligt att, såsom egnahemsutredningen förordat, egnahemsorganen upplägga särskilda jordförsäljningsregister, ur vilka uppgifter kunna lämnas till jordsökande.

I den mån det befinnes, att efterfrågan på egnahemsfastigheter icke kan på ett tillfredsställande sätt tillgodoses enbart genom jordförmedling, bör egnahemsorganisationen vara beredd att aktivt ingripa genom inköp och försäljning av lämplig jord för egnahemsändamål. Statens verksamhet på förevarande område har i viss mån en förebild i den nuvarande arrendeegnahemsverksamheten. Jordanskaffningen bör uppenbarligen icke inriktas på att bereda staten vinst. Men å andra sidan bör denna verksamhet icke heller behöva i allmänhet bli förlustbringande för staten. Staten bör kunna utnyttja lämpliga tillfällen till jordförvärv på sådant sätt, att staten utan förlust kan tillhandahålla egnahemsbildare jord till förmånligt pris.

Egnahemsorganisationens jordanskaffning torde i den utsträckning, det lämpligen kan ske, böra taga formen av ianspråktagande av kronojord, som står under domänverkets förvaltning. Vad egnahemsutredningen anfört rörande en mera omfattande överflyttning av jord från domänverkets till egnahemsorganisationens förvaltning föranleder för närvarande intet uttalande från min sida.

Egnahemsorganen böra givetvis vid sin jordanskaffningsverksamhet låta sig angeläget vara att tillse, att de av dem överlåtna fastigheterna erhålla lämplig storlek, ägosammansättning och beskaffenhet i övrigt. Hänsyn bör härvid tagas till förhållandena på olika orter. I detta sammanhang bör uppmärksammas, att egnahemsorganisationen bör ha förutsättningar att betrakta jordfördelningen mer i stort än enskilda styckningsföretag. Vid styckningar av egendomar genom egnahemsorganens försorg bör sålunda beaktas, att icke blott de nybildade egnahemmen göras ändamålsenliga utan även, och i första hand, att kringliggande jordbruk, som anses vara i behov av förstärkning, tillgodoses med lämplig tillskottsjord, eventuellt skogsmark, i den utsträckning tillgång härtill finnes.

Överhuvud taget måste det bli en betydelsefull uppgift för egnahemsorganen att vara innehavare av ofullständiga jordbruk, som prövas böra kompletteras, behjälpliga med anskaffande av tillskottsjord. Härvidlag böra egnahemsorganen icke avvakta framställningar från ifrågavarande jordbrukare utan själva taga initiativet och uppmuntra till lämpliga förstärkningsåtgärder. Om egnahemsorganen finna, att ett jordbruk bör förstärkas genom grundförbättringsarbeten, antingen enbart eller vid sidan av utökning med tillskottsjord, böra egnahemsorganen, på sätt i det följande kommer att närmare beröras, medverka till att vederbörande jordägare, om förutsättningar finnas härför, kommer i åtnjutande av statligt stöd även för förbättringsarbetena.

För att egnahemsorganen effektivt skola kunna verka för en förstärkning av ofullständiga jordbruk, synes det nödvändigt, att de skaffa sig noggrann kännedom om förhandenvaron av sådana jordbruk inom respektive verksamhetsområden. Huruvida detta bör ske genom på en gång verkställda inventeringar — sådana ha redan igångsatts i ett par län genom hushållningssällskapens försorg — eller mera efter hand torde få bli beroende av förhållandena i de olika fallen. Med anledning av vad som anförts i ett yttrande i ärendet torde böra understrykas, att de av egnahemsorganen samlade uppgifterna om förekomsten av ofullständiga jordbruk naturligtvis under inga förhållanden kunna inskränka sig till vissa schablonmässiga arealuppgifter utan måste sammanställas med alla slag av faktorer, som kunna påverka bedömandet av om ett jordbruk bör betraktas såsom ofullständigt. Sålunda bör även beaktas, i vilken utsträckning mindre jordbruk med hänsyn till arbetsmöjligheterna utanför det egna jordbruket lämpligen kunna utnyttjas som stödjordbruk.

I likhet med egnahemsutredningen utgår jag från att egnahemsorganisationens jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet i huvudsak skall kunna inskränkas till att avse jordbruksegnahem. Vad angår egnahemsbildningen i tätbebyggda samhällen torde det, såsom utredningen framhållit, vara en kommunal angelägenhet att sörja för en ändamålsenlig reglering av tomtanskaffningen.

Till de frågor, som ha avseende å organisationen av jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamheten, får jag tillfälle att återkomma i det följande.

Såsom framgår av vad förut anförts har 1936 års riksdag hemställt om utredning av frågan om kontroll över i förvärvssyfte yrkesmässigt bedriven enskild jordstycknings- och jordförmedlingsverksamhet. Egnahemsutredningen har utgått från att en effektiv tillämpning av jorddelningslagens bestämmelser samt en lämpligt anordnad jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet genom statliga egnahemsorgan skall göra det onödigt att vidtaga särskilda lagstiftningsåtgärder för att reglera enskild jordstyckning. Jag delar utredningens uppfattning härutinnan. Enskilda jordspekulanter och andra jordstyckningsföretag ha utan tvivel i många fall missbrukat sin ställning som jordsäljare. Emellertid torde det finnas anledning att utgå från att möjligheterna till sådana missbruk väsentligt komma att minskas, om egnahemsorganen genom en aktiv jordförmedling och jordanskaffning ställa jord till förfogande för jordsökande på förmånliga villkor. I avbidan på erfarenheter av den verksamhet, som kommer att av de tilltänkta nya egnahemsorganen utövas på förevarande område, anser jag mig åtminstone icke för närvarande böra framlägga några förslag i syfte att reglera enskild jordstyckningsverksamhet.

Frågan om åtgärder av tvångskaraktär för anskaffande av jord till egnahemsändamål.

Tidigare förslag.

Förslag ha vid flera tillfällen framkommit om införande lagstiftningsvägen av möjligheter att tvångsvis taga i anspråk mark för egnahemsändamål i sådana fall, då frivillig uppgörelse ej kan träffas.

Härutinnan må särskilt erinras om att till 1933 års riksdag framlades proposition (nr 236) om lagstiftning i förevarande syfte, varvid bestämmelserna föreslogos skola inordnas i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation. Förslaget innebar, att fastighet, som tillhörde annan än kronan, skulle genom det i sagda lag stadgade tvångsförfarandet kunna tagas i anspråk för bildande av egnahem eller mindre jordbruk eller stärkande av ofullständigt jordbruk. Expropriationsrättens omfattning begränsades enligt förslaget att avse allenast sådana fall, där jord erfordrades för att tillgodose jordbehovet hos sökande av egnahemslån eller arbetarsmåbrukslån. I överensstämmelse härmed förbehölls rätten att ansöka om expropriation för de nya ändamålen åt egnahemsnämnd eller organ, som för kommuns räkning bedrev statsunderstödd låneverksamhet för egnahem eller arbetarsmåbruk. Såsom villkor för att expropriationsrätt skulle kunna beviljas stadgades, dels att särskild svårighet skulle möta att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris, dels att den mark varom fråga vore, helt eller till huvudsaklig del lämpade sig för ändamålet, dels ock att genom expropriationen avsevärd olägenhet icke skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare. I övrigt utgick lagförslaget därifrån att man i första hand borde söka uppbringa jord genom frivilliga avtal och att expropriationsmöjligheten borde tillgripas blott i nödfall.

Propositionen blev på hemställan av andra lagutskottet avslagen av riksdagen.

Till stöd för sitt avstyrkande anförde utskottet:

Rätt till expropriation hade enligt gällande lag hittills tillåtits allenast i sådana fall, då det ansetts nödigt att tvångsvis tillgodose vissa intressen, som kunde anses vara i större eller mindre grad allmänna. Ett visst tillgodoseende av enskilt intresse skedde visserligen vid lösningsförfarande enligt den s. k. ensittarlagen, men det vore att märka, att nämnda lag dock avsåge vissa bestämda fall med helt specifika förutsättningar, och dessutom att den tillkom för att avhjälpa ett missförhållande, som tillskapats genom tidigare brister i skifteslagstiftningen. De tillägg till expropriationslagen, som föresloges i propositionen, innebure däremot, att för tillgodoseende av ett enskilt intresse att bilda eget hem eller mindre jordbruk eller att stärka ett redan befintligt ofullständigt jordbruk ett annat enskilt intresse, nämligen jordägarens att utan intrång få behålla sin jord, skulle träda tillbaka. Propositionen förutsatte, att de ändamål, för vilka expropriationsrätt nu föresloges, kunde i så måtto anses innebära ett allmänt intresse, att de avsåge att förhjälpa vissa sämre lottade medborgare till förbättrade levnadsförhål-

landen, samt att för detta ändamål åtgärder av tvångskaraktär borde tillgripas, för den händelse andra utvägar att tillgodose nämnda intresse vore stängda. Enligt utskottets uppfattning föreläge dock icke nu tillräckliga skäl att för de ändamål, för vilka expropriationsrätt föresloges, tillgripa denna utväg. Den utredning, som i föreliggande fråga blivit förebragt, syntes nämligen enligt utskottets mening giva klart vid handen, att för ändamålet lämplig och erforderlig jord funnes på frivillighetens väg att tillgå till skäliga och i många fall verkligt låga priser. Ett expropriationsförfarande skulle under sådana förhållanden icke blott innebära ett onödigt och skadligt ingripande i den enskilde jordägarens rätt utan även bliva till föga eller intet gagn för egnahemsbildningen. Det borde nämligen beaktas, att expropriationsförfarandet alltid medförde vissa, stundom rätt avsevärda kostnader, vilka skulle gäldas av den, som förvärvade jorden, och vilka kostnader helt undvekes vid frivilligt förvärv. Dessutom torde för de mestadels mindre bemedlade egnahemsköparna oöverkomliga svårigheter förefinnas att kunna vid expropriation åstadkomma det för köpeskillingsens nedsättande erforderliga penningbeloppet, emedan fastigheten vid tidpunkten för nedsättningen icke kunde av köparen belånas. Med hänsyn till nu angivna omständigheter ansåge sig utskottet icke kunna tillstyrka utvidgning av expropriationsrätten enligt det i propositionen framlagda förslaget.

Egnahemsutredningen.

Med hänsyn till den betydelse, egnahemsutredningen tillagt jordförsörjningen för egnahemsändamål, har utredningen funnit sig böra överväga, huruvida vad som föresloges om egnahemsorganisationens effektivisering vore tillräckligt för tryggnad av tillgången på jord eller om, där frivillig överenskommelse om avstående av jord ej kunde träffas, särskilt medel borde stå till förfogande. Utredningen, som skilt mellan olika ändamål för jordanskaffningen, har anfört bland annat följande:

Utredningsmännen hysa den uppfattningen att — sådant läget åtminstone ännu är på jordmarknaden — tvångsinlösen av jord för egnahemsbildning i vanlig bemärkelse, d. v. s. för bildandet av *nya jordbruk eller bostadslägenheter*, icke kan anses behöfelig. För den rena nybildningen av jordbruk i mellersta och södra Sverige torde i tillräcklig omfattning finnas tillgängliga för styckning lämpliga egendomar, som för skäliga priser utbjudas till försäljning. Med avseende å den nybildning av jordbruk, som i översta Norrland eventuellt kan tänkas ske genom total nyodling i ödemarken, är — i vart fall med den begränsade utsträckning denna verksamhet enligt utredningsmännens mening tills vidare bör givas — tillräcklig jord säkerligen att tillgå, utan att tvångsinlösen behöver tillgripas.

I den mån egnahemsverksamheten avser förvärv av redan *befintliga jordbruk*, kan ej heller möjlighet till tvångsinlösen vara påkallad.

Vad angår mark för *bostadslägenheter* ha utredningsmännen visserligen funnit, att markpriserna på vissa ställen i och kring samhällen och samhällsliknande områden kunna anses väl höga. Trots den senaste tidens stegrade och omfattande nybyggnadsverksamhet för bostadsändamål ha utredningsmännen dock icke kunnat finna, att någon anmärkningsvärd svårighet förelegat för anskaffningen av tomtmark. Emellertid torde åtskilligt vara att vinna, särskilt i prishänseende, genom att kommunerna samt särskilda egnahemsföreningar och egnahemsbolag i förekommande fall med stöd av statliga förlagslån engagera sig i markanskaffning för detta ändamål.

Jordanskaffningen för *arbetarsmåbruk* intager en i viss mån annan ställning än den, som avser de verkliga jordbruket. I det senare fallet kan jord-sökanden icke få anses bunden till viss plats. Grundtanken bakom arbetarsmåbruksrörelsen är däremot, att varje kommun skall sörja för sina jord-sökande. Då jord måste ställas till förfogande inom den kommun, som har hand om rörelsen, är det uppenbart, att svårigheter kunna uppstå för denna jordförsörjning på ett annat sätt än när det gäller verkliga jordbruk. Utredningsmännen ha jämväl erfarit, att i vissa kommuner klagats på svårigheten att anskaffa jord för erforderliga arbetarsmåbruk samt att jordpriserna stundom ansetts för höga. Dylika klagomål ha dock i regel gällt sådana kommuner, där jorden redan är starkt delad i små parceller och där följaktligen jordbrukarna ej gärna vilja sälja jord och ytterligare minska sina ofullständiga jordbruk. Arbetarsmåbruksrörelsen har fått sin huvudsakligaste utbredning i Norrland samt Värmland och Dalarna, i vilka landsdelar trävarubolagen äro stora jordägare. Några särskilda svårigheter att från dessa bolag förvärva jord för arbetarsmåbruk torde näppeligen ha förmärkts. Tvärtom torde vissa bolag gärna ha upplåtit jord för ändamålet med hänsyn jämväl till att skogstilldelning därvid icke påfordrats. Försiktighet med tillstånd till dylikt avskiljande har i stället varit av nöden. Utredningsmännen förmena, att hittills vunnen erfarenhet icke ger tillräckliga skäl för införandet av expropriation vid jordanskaffning för arbetarsmåbruk. I stället vilja utredningsmännen understryka vikten av att kommunerna uppmuntras att för denna verksamhet bedriva egen jordanskaffning i ökad omfattning. Givetvis böra jämväl egnahemsorganen i övrigt vid sin jordanskaffning tillse, att lägenheter för arbetarsmåbruk utläggas när så befinnes påkallat.

Från samtliga nu behandlade verksamhetsgrenar inom egnahemsarbetet skiljer sig emellertid på ett alldeles särskilt sätt den, som avser *förstärkning av ofullständiga jordbruk med tillskottsjord*. Möjligheten att anskaffa nödig tillskottsjord till ett ofullständigt jordbruk är starkt lokalt begränsad till viss eller vissa närbelägna fastigheter och hänför sig dessutom oftast till ett visst speciellt ägoslag, varå detta jordbruk lider brist. Innehavaren av ett ofullständigt jordbruk blir, även om tillskottsjord finnes för förstärkningen, helt beroende av grannens förståelse för saken ock vilja att avyttra jorden till skäligt pris. Utredningsmännen ha sig bekant, att mångenstädes i landet påtalats fall, där en komplettering med tillskottsjord ansetts oundgängligen nödig för att innehavaren av jordbruket ifråga skulle kunna reda sig och där möjlighet till dylik komplettering syntes föreligga, men trots detta marktillökningen icke kunnat komma till stånd till följd av att ägaren till den fastighet, som skulle avstå jorden, ställt sig avvisande häremot. Vissa kommunalnämnder ha i yttranden till utredningsmännen erinrat om liknande förhållanden. Visserligen kan antagas, att genom den medling mellan köpare och säljare, som egnahemsorganen enligt utredningsmännens förslag skola utöva, överenskommelser mången gång komma att åvägabringas. Likväl torde kvarstå fall, där trängande behov föreligger av tillskottsjord av något slag, men vederbörande ägare utan verkliga skäl vägrar att sälja även en obetydlig del av sin egendom eller betingar sig ett oskäligt pris. Understundom är den erforderliga kompletteringsjorden samfälld för eller delad mellan flera, av vilka vissa vilja sälja men andra icke.

Strävandena att förstärka landets många ofullständiga jordbruk måste anses stå i centrum för den sociala jordpolitiken. Alla möjligheter böra därför utnyttjas för att underlätta densamma. Enskilda jordägares motvilja att avyttra mark, som de utan egentlig olägenhet kunna avstå, bör icke få vara hindrande.

Av det sagda framgår, att egnahemsutredningen icke ansett tillräckliga skäl föreligga att bereda möjlighet till tvångsavstående av mark för den egnahemsverksamhet, som avser att underlätta förvärv av hela fastigheter till jordbruksändamål av skilda slag eller av mark till bostadsändamål, men väl funnit bärande skäl tala för att dylik möjlighet bör finnas till trygghet av åtkomsten av tillskottsjord för stärkande av ofullständiga jordbruk. Utredningen har alltså föreslagit, att möjlighet till tvångsinlösen av jord införas i vad gäller anskaffning av tillskottsjord.

Med avseende på frågan, hur en inlösningsrätt till jord för stärkande av ofullständiga jordbruk bör konstrueras, har egnahemsutredningen till en början gjort gällande, att det intresse, det här gäller att tillgodose, är till den grad allmänt och har den stora sociala betydelse, att det bör anses likställt med andra ändamål, för vilka den allmänna expropriationslagen är tillämplig. Utredningen har vidare anfört:

Mot expropriationslagens utsträckning till nu avsedda fall kan visserligen erinras, att expropriationsförfarandet är ganska omständligt och kanske ej i allo så avpassat att det utan vidare kan tillämpas för det nya ändamålet ävensom att detsamma kan vara förenat med betydande kostnader. I sistnämnda avseende må emellertid framhållas, att jämlikt beslut vid 1938 års riksdag ersättningarna till expropriationsnämnderna numera begränsats samt att oskäliga kostnader kunna i viss mån undgås genom en redan i 1933 års förslag ifrågasatt och av utredningsmännen i det följande tillstyrkt jämkning i bestämmelserna om den exproprierandes skyldighet att betala motpartens kostnader. Det torde ej föreligga anledning, varför expropriationsersättning för mark till stärkande av ofullständiga jordbruk skulle bestämmas efter andra grunder än som gälla enligt expropriationslagen. Vål skulle måhända genom tillskapandet av ett särskilt institut enklare former kunna användas. Å andra sidan är avsett, att tvångsavstående icke skall ifrågakomma annat än som ett yttersta medel, som tages i bruk endast för den händelse ändamålet finnes icke på annan väg kunna vinnas. Med hänsyn till vad nu anförts anse utredningsmännen tillräckliga skäl icke finnas att — såsom skett i fråga om ensittarna — tillskapa en särskild lagstiftning om tvångsinlösen av jord för stärkande av ofullständiga jordbruk. Åtminstone tillsvidare, i avbäddan på vunna erfarenheter, torde det avsedda syftet böra tillgodoses genom att det nya expropriationsändamålet införas i den allmänna expropriationslagen.

Enligt vad egnahemsutredningen framhållit, borde expropriationen av tillskottsjord få avse alla de skilda ägoslag, som kunde ingå i ett jordbruk och göra detta fullständigt, eller alltså åker och äng, odlingsmark samt skogsmark med växande skog. Tillskottsjorden borde, för att expropriationsrätt skulle få medgivas, märkbart öka möjligheterna för jordbruket att bestå såsom särskilt företag. Expropriationsrätt borde, å andra sidan, icke föreligga till större omfattning, än att jordbruket nådde familjejordbruksgränsen. Ej heller borde expropriationsrätt förefinnas till förmån för ett jordbruk, vilket genom förstärkningsarbeten inom egna gränser såsom genom nyodling, betesförbättring och dylikt för rimliga kostnader kunde bringas till full bärrighet. Den nya expropriationsmöjligheten borde få begagnas endast som en yttersta utväg och expropriation sålunda beviljas endast om särskild svårig-

het mötte att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris. Expropriationsrätt borde icke heller få medgivas, om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare.

Såsom en begränsning i möjligheten att erhålla expropriation har egnahemsutredningen föreslagit, att sådan rätt icke skall åtnjutas i fråga om fastighet, som tillkommit genom jorddelningsförrättning efter den 1 maj 1937. Till stöd härför har utredningen hänvisat till att förekomsten av ofullständiga jordbruk i viss mån måste tillskrivas de brister i förut gällande jorddelningslagstiftning som möjliggjort att ofullständiga jordbruk kommit till stånd, men att dessa brister till stor del avhjälpes genom vissa ändringar i jorddelningslagen, vilka trätt i kraft nyssnämnda dag.

Med avseende på förutsättningarna för att en ägare av ofullständigt jordbruk skall kunna erhålla rätt till expropriation, har egnahemsutredningen förordat, att sådan rätt allenast bör medgivas, där vederbörande egnahemsorgan finner jordsökande böra erhålla egnahemslån för inköp av tillskottsjord eller statsbidrag till jordförbättring eller bådadera. Utredningen har härutinnan anfört:

Det kunde framhållas, att en jordsökande, som har samma behov av tillskottsjord men av egna medel kan betala löseskillingen och uppodla jorden, då kommer i sämre ställning än den, som ej kan genomföra företaget utan egnahemslån eller bidrag. Liknande spörsmål var uppe vid utarbetandet av 1933 års proposition. Föredragande departementschefen fann det då naturligt, att expropriationsrätten begränsades till de fall, då staten genom att lämna lån intresserade sig för markförvärvet, och erinrade för övrigt om att svårigheter syntes möta att eljest fastställa någon hållbar gräns för omfattningen av expropriationsrätten. Enligt utredningens mening synas sålunda angivna skäl fortfarande äga giltighet. Utredningen håller i vart fall före, att övervägande praktiska skäl tala för att, när det gäller expropriation genom egnahemsorganen, därunder åtminstone tillsvidare icke böra inbegripas andra personer än sådana, som för åtgärdens genomförande jämväl i övrigt äro i behov av egnahemsverksamhetens stöd.

Med hänsyn såväl till vad som föreslagits i sist berörda hänseende som till förutsättningarna i övrigt för beviljande av expropriation för det ändamål, varom nu är fråga, har egnahemsutredningen ansett rätt härtill böra få beviljas endast efter ansökning genom vederbörande länsorgan för egnahemsverksamheten. Expropriation borde kunna ske antingen för enskild jordsökandes räkning eller, då länsorgan enligt utredningens förslag skulle kunna driva jordanskaffning i egen regi, för dettas räkning. Det kunde givetvis inträffa, att länsorgan innehade fastighet, som innan den försålles behövde kompletteras, eller att länsorgan funne sig böra anskaffa fastighet eller område, som efter viss plan avsåges att uppdelas till förstärkning av flera närliggande jordbruk. Länsorgans beslut med anledning av ansökan om expropriation borde av sakägarna kunna överklagas hos centralorganet för egnahemsväsendet. Däremot syntes talan ej böra få föras över centralorganets beslut, enär eljest frågan, huruvida expropriation skulle få ske, på en annan väg än som vore avsedd skulle bli föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

Utredningen har erinrat om att i förenämnda proposition till 1933 års riksdag ifrågasatts en ändring av kostnadsbestämmelserna i 67 § expropriationslagen. Ändringsförslaget hade gått ut därpå, att ägaren till den fastighet, expropriationen gällde, ävensom annan sakägare i avseende å samma egendom skulle, om de genom invändning eller yrkande, som uppenbarligen saknat fog, hindrat överenskommelse om expropriationsersättningen eller eljest vållat att kostnaden utan skälig anledning ökats, kunna förpliktas att ej blott själva vidkännas sina av förfarandet orsakade kostnader utan även gottgöra den exproprierande de utgifter, som sålunda åsamkats denne. Detta ändringsförslag berörde givetvis jämväl andra ändamål än det varom nu vore fråga och återverkade även på ett flertal andra lagstadganden. Då utredningen emellertid funne en dylik ändring väl motiverad ej minst med hänsyn till den nu föreslagna utvidgningen av expropriationsändamålen, hade utredningen ansett att densamma borde ånyo föreslås.

I detta sammanhang må nämnas, att egnahemsutredningen i den föreslagna kungörelsen angående den statliga egnahemsverksamheten upptagit en bestämmelse om att vederbörande länsorgan skulle kunna av statsmedel förskjuta vissa med expropriationsmåls handläggning förenade kostnader. Om ifrågavarande kostnader med hänsyn till jordbrukarens ekonomiska ställning kunde anses betungande för honom, kunde han, genom beslut av egnahemsstyrelsen, befrias från skyldighet att ersätta kostnaderna.

I anslutning till det förut anförda har egnahemsutredningen framlagt ett förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation. Utredningen har vidare, i sammanhang härmed, framlagt ett förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 18 juni 1926 (nr 336) om sammanläggning av fastigheter å landet.

Med avseende å egnahemsutredningens förevarande förslag ha två ledamöter uttalat *skiljaktig mening*. Den ene reservanten (herr Gabrielsson) har avstyrkt införandet av expropriationsrätt för här avsedda ändamål och till stöd härför anført i huvudsak följande.

Något behov av en dylik lagstiftning föreligger ej. De fall, där jordägare av oförståelse för saken påstått ha motsatt sig försäljning av tillskottsjord, ha varit ytterst sällsynta och skulle säkerligen genom förhandlingar kunnat ordnas upp på frivillighetens väg och utan att behöva åberopas för en tvångslagstiftning mot äganderätten. Då enligt min mening, och jämväl 1933 års andra lagutskotts, ett expropriationsförfarande under nuvarande förhållanden icke blott innebär ett onödigt och skadligt ingripande i den enskilde jordägarens rätt utan även — på grund av framförallt prisfördyring av jorden — blir till föga eller intet gagn för egnahemsverksamheten, synes det mig riktigast att låta bero med dylik lagstiftning tills det till äventyrs kan visa sig ett verkligt behov härav i det praktiska egnahemsarbetet, detta så mycket hellre som ett bedömande framdeles av frågan kan grundas på den erfarenhet, som vinnes genom en effektiviserad jordanskaffningsverksamhet genom de föreslagna statliga egnahemsorganen.

En annan reservant (herr Andersson) har förordat, att rätt även måtte införas till expropriation av mark för bildande av egnahemsfastighet, alltså

icke blott för stärkande av ofullständigt jordbruk. Som skäl härför har reservanten bland annat framhållit:

Om det ur det allmännas synpunkt är önskvärt, att mark tages i anspråk för egnahemsändamål, och jordägaren utan verkliga skäl motsätter sig att mot rimlig ersättning avyttra densamma, bör jordförmedlingsorganet ha rätt att påkalla tvångsförfarande även i de fall, då det avses att bilda en ny jordbruks- eller bostadsfastighet. Även då det gäller att förse ofullständiga jordbruk med tillskottsjord, kunna fall inträffa, då jordområden böra tagas i anspråk, vilka delvis lämpa sig för bildande av självständiga fastigheter. Att behov av tvångsförfarande i vissa fall förekommit, då det gällt att skaffa lämplig jord till rimligt pris för bildande av arbetaresmåbruk, torde ej kunna bestridas. Frånvaron av möjlighet till tvångsförfarande lär i vissa fall ha medfört, att för jord, som utan olägenhet för stamhemmanet eller bolaget kunnat avstås, jordägaren betingat sig ett pris, som icke stått i rimligt förhållande till markens verkliga värde. Beträffande mark för bostadslägenheter ha ju utredningsmännen förutsatt, att kommunerna i större utsträckning än vad som hittills skett skola åtaga sig att ombesörja markanskaffning och förmedling av egnahemslån för bostadsegnahem och därvid söka hålla tomtpriserna inom rimliga gränser. Att därvid kunna uppstå fall, då tvångsförfarande är påkallat, torde vara uppenbart.

Yttranden.

Förslaget har i princip *tillstyrkts* av socialstyrelsen, lantmäteristyrelsen — ej enhälligt —, statens egnahemsstyrelse, länsstyrelserna i Stockholms och Östergötlands län — dock med tvekan —, Blekinge, Malmöhus, Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län, ävensom av Södermanlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, hushållningssällskapens egnahemsnämnder och förvaltningsutskott i Blekinge län och Gävleborgs län — ej enhälligt —, Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet, svenska lantarbetareförbundet samt småbrukarnas riksförbund.

Förslaget har *avstyrkts* av bank- och fondinspektionen — ej enhälligt —, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Örebro, Västmanlands, Jämtlands och Norrbottens län, vidare av Stockholms läns och stads samt Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnder och förvaltningsutskott, Södermanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott — ej enhälligt —, hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Jönköpings- och Kronobergs län, egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Kalmar läns norra och södra områden, Kristianstads, Malmöhus — ej enhälligt —, Göteborgs och Bohus län och Älvsborgs läns norra område samt sistnämnda läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott, Skaraborgs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott — ej enhälligt —, Värmlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Örebro, Västmanlands, Koppar-

bergs — ej enhälligt — och Jämtlands län — ej enhälligt —, Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott, Sveriges allmänna lantbrukssällskap, styrelsen för svenska bankföreningen, styrelsen över Sveriges allmänna hypoteksbank, centralrådet för skogsvårdsstyrelsernas förbund samt Sveriges skogsägareförbund. Av en del av dessa yttranden kan ej tydligt utläsas, om desamma inneburi ett generellt avstyrkande av den föreslagna expropriationslagstiftningen eller endast en förklaring, att anledning icke finnes att med hänsyn till förhållandena inom respektive län införa en sådan lagstiftning.

I övriga yttranden har förevarande fråga ej berörts eller i varje fall ingen bestämd ståndpunkt intagits till densamma.

Sveriges skogsägareföreningars riksförbund har till stöd för sitt tillstyrkande anfört följande.

Med tanke på och kännedom om det mycket stora antal ofullständiga jordbruk, som finnes, företrädesvis i Norrland, synes det vara allt för optimistiskt att i alla förekommande fall tänka sig en gnisselfri och frivillig lösning av problemet. Det gäller att återuppbygga bärande jordbruksenheter, enheter, som en gång i tiden splittrats, å ena sidan genom ett ensidigt profitintresse, å andra sidan även på grund av ägarnas oförmåga att kunna bedöma de framtida konsekvenserna av delningens inverkan beträffande de tillskapade små enheternas förmåga att kunna livnära en familj. Denna utveckling mot ohållbara förhållanden har möjliggjorts genom brister i förut gällande jorddelningslagstiftning. Riksförbundet vill därför biträda utredningens åsikt och förslag, att möjligheten måste förefinnas att i vissa svårösta fall kunna tillgripa expropriationsförfarandet när det gäller att nu komplettera s. k. ofullständiga jordbruk med dels odlad eller odlingsbar jord och, i de delar av landet där jordbruk och skogsbruk äro av varandra helt beroende grenar av lantushållningen, tillräckliga, efter olika lokala förhållanden oundgängliga arealer skogsmark med växande skog. En opartisk skälighetsprövning bör kunna vara tillräcklig garanti för att icke expropriationsförfarandet missbrukas och att den personliga jordäganderätten icke utan starkt vägande skäl åsidosättes.

Till stöd för avstyrkande av ifrågavarande expropriationsrätt har i allmänhet anförts, att efterfrågan på tillskotts jord kunde tillgodoses utan tillgripande av expropriation. Vidare ha uttalats principiella betänkligheter mot det intrång i äganderätten, som expropriationsrätten skulle innebära, och hävdats, att en expropriation till stärkande av ofullständiga jordbruk i motsats till hittillsvarande expropriationsmöjligheter icke skulle avse ett allmänt utan i huvudsak ett enskilt intresse.

Lantbruksstyrelsen har härutöver mot egnahemsutredningens uttalanden genmält, att möjligheterna för större jordägare att utnyttja sin ställning till att betinga sig oskäligt höga priser för jord, som vore lämplig för komplettering av ofullständiga jordbruk, icke vore så stora, eftersom egnahemsorganen på längre sikt ju alltid hade den alternativa möjligheten att fullständiga de ofullständiga jordbruken genom sammanslagning. Dessutom synes man kunna räkna med att större jordägare, som innehade jord, vilken

på grund av belägenheten vore mindre värdefull ur deras synpunkt, skulle vara villiga att avstå ifrågavarande jord utan att därför betinga sig något oskäligt pris. Den praktiska betydelsen av den föreslagna utvidgningen av expropriationsförfarandet syntes dessutom, därest den genomfördes enligt egnahemsutredningens förslag, komma att bli skäligen ringa och verka mycket ojämnt. Utredningens förslag innebure nämligen, att expropriationsrätten endast skulle medgivas i sådana fall, där vederbörande i övrigt vore i behov av egnahemsverksamhetens hjälp.

Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott — vilkas yttrande biträts av *länsstyrelsen* — ha hänvisat till vad andra lagutskottet anfört vid behandlingen år 1933 av frågan om expropriation för egnahemsändamål. Detta syntes fortfarande, såvitt anginge expropriation för ofullständiga jordbruk, hava giltighet vad anginge förhållandet inom Uppsala län. I yttrandet har vidare anförts:

Det föreslagna ingripandet skärpes genom förslaget att jordägaren, från vilken expropriation skulle äga rum, skulle, om han genom invändning eller yrkande, som uppenbarligen saknat fog, hindrat överenskommelse om expropriationsersättningen eller eljest vållat att kostnaden utan skälig anledning ökats, kunna förpliktas icke blott att själv vidkännas sina kostnader utan även att gottgöra den exproprierande. För den tillskottsyrkande egnahemsägaren, om han är sökande, ställer utredningen däremot i utsikt, att han skall kunna erhålla förskott av statsmedel för expropriationskostnaderna. Det synes ingalunda säkert, att en sådan ojämnhet i behandlingen av de båda parterna i längden skulle främja egnahemsverksamhetens utveckling och den betydelsefulla samverkan mellan olika grupper av jordägare.

Begreppet ofullständigt jordbruk är vidare i hög grad osäkert och kommer i realiteten att bero av den vid varje tidpunkt rådande uppfattningen inom det bestämmande länsorganet.

Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott ha hänvisat till att oöverkomliga svårigheter ej funnes för innehavare av ofullständiga jordbruk att antingen själva eller genom medverkan av egnahemsnämnden få behovet av tillskottsjord tillgodosett. I ej ringa omfattning syntes tillskottsjord kunna anskaffas genom avstyckningar från statens domäner, en utväg som hittills knappast blivit tillfullo utnyttjad.

Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har såsom beaktansvärt hänvisat till ett yttrande av länets skogsvårdsstyrelse, i vilket yttrande bland annat framhållits, att länets framtida skogshushållning skulle bli äventyrad, om skogarna uppdelades på alltför små arealer.

Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har förklarat sig vara förvissad om att en effektiviserad egnahemsorganisation skulle kunna på frivillighetens väg uppbringa den jord, som kunde behöva inköpas för egnahemsändamål, inbegripet tillskottsjord, för vars inköp den föreslagna expropriationsrätten skulle öppnas. Den frivilligt salubjudna jorden syntes dessutom snarare komma att ökas än minskas med hänsyn till att den jordägande befolkningen allt mindre kvarbleve vid jordbruket och i stället sökte sig till andra lönsammare och mindre strävsamma näringsfång.

Västernorrlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har uttalat sig för att expropriationsrätten bör inskränkas till förvärv från fastigheter, som falla under lagen om uppsikt å vissa jordbruk.

Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har bland annat anfört, att då jordbrukens lämpliga storleksordning från ort till ort och från tid till annan växlade och kanske med framtidens arbetstillgång ytterligare komme att omgestaltas, det vore mindre klokt att tvångsvis påverka jordbrukens storleksordning. På många håll påginge onekligen en utveckling i riktning mot storjordbruk. Fall kunde även inträffa, då man genom ett expropriationsförfarande toge väl skött jord eller skog från en enskild för att läggas till brukande av en mindre duglig person.

Domänstyrelsen har bland annat anfört:

Då vid bedömningen av huruvida ett jordbruk kan anses vara fullt bärigt eller ej hänsyn skall tagas till föreskrifterna i gällande jorddelningslag, är det svårt att nu överblicka konsekvenserna av de föreslagna stadgandenas tillämpning i praktiken. Det torde med fog kunna befaras, att bestämmelserna komma att tagas till intäkt för möjliggörande av tilldelning till fastigheter med i och för sig tillräcklig inägojord av enligt ortens sed ej blott husbehovsskog utan även stödskog från närliggande skogar. Detta kommer att leda till ytterligare uppdelning av storskogsbruket med dess betydligt större virkesförråd per hektar, och därmed också virkesproduktion, än det mindre skogsbruket, vars ägare i regel icke ha förmåga att hålla så stora virkesförråd. Med de minskade skogstillgångarna skulle i sin tur följa minskning av arbetstillgången och träförädlingsindustriens råvaruförsörjning. En allvarlig situation, som redan synes hotande, skulle då ytterligare skärpas. Styrelsen vill icke förneka att förhållandena och förutsättningarna för det mindre skogsbruket med tiden skulle kunna förbättras, men anser dock att detta icke skulle uppväga nämnda risker och olägenheter.

Centralrådet för skogsvårdsstyrelsernas förbund har funnit särskilt anmärkningsvärt, att den föreslagna expropriationen även skulle omfatta skogsmark.

Sveriges skogsägareförbund har bland annat anfört följande:

Inom rikets skogsbygder finnes ett betydande antal självständiga skogsarbetarelägenheter, vilkas innehavare dels försörja sig av sitt jordbruk och dels av skogsarbete å större kringliggande skogsbruk. Dessa lägenheter hava ofta 4 å 8 hektar åker jämte husbehovsskog samt kunna sålunda karakteriseras som ofullständiga jordbruk. Det vill av utredningens förslag synas som om fastigheter av denna typ skulle omformas till fullständiga familjejordbruk, eventuellt genom expropriation. Fullständigandet av dessa fastigheter måste på grund av naturförhållandena ofta ske genom att utöka skogen, så att denna får karaktär av avsaluskog. Samtidigt härmed skulle emellertid dessa nuvarande skogsarbetare bli egna skogsbrukare och upphöra med sitt skogsarbete åt andra. Storskogsbruket i orten skulle därigenom berövas sin väsentliga arbetskraft. Förbundet finner en sådan omläggning olämplig och även opåkallad, enär berörda skogsarbetare i regel redan nu hava en tryggad försörjning av sitt kombinerade egna jordbruk och skogsarbete åt andra.

I detta sammanhang må nämnas, att *socialstyrelsen* förklarar sig förutsätta, att expropriationsinstitutet i enlighet med förslaget skulle tillämpas blott

undantagsvis och som en yttersta utväg, och understrukit vikten av att man på detta område framginge med största försiktighet och urskillning.

I en del yttranden ha förordats längre gående expropriationsbestämmelser än enligt egnahemsutredningens förslag.

Sålunda ha *länsstyrelsen i Västerbottens län* och *hushållningssällskapets egnahemsnämnd* i samma län ävensom *minoriteter inom vissa hushållningssällskapsorgan* anslutit sig till den av en reservant inom egnahemsutredningen (herr Andersson) uttalade uppfattningen, att expropriationsrätt bör införas för egnahemsändamål i allmänhet.

Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har bland annat anfört följande.

För Västerbottens läns vidkommande, där behovet av nybildning av jordbruk under lång tid framåt förväntas bliva stort, kan förslaget knappast anses vara tillfyllest. Till denna uppfattning har nämnden kommit efter några års sysslande med den statliga jordanskaffningen. Fall kunna förekomma, då ett större odlingsbart område av egnahemsnämnden inköpes för anläggning av ett antal jordbruk och det ur stycknings- eller arronderings-synpunkt befinnes nödvändigt att få detta utökat med någon del av angränsande mark men ägaren vägrar att sälja. Eller att något mindre skifte är beläget inom området eller inkilat i detsamma, där ägaren även är omöjlig att komma överens med. I många fall skulle blotta tillvaron av rätt till expropriation vara tillräcklig för att möjliggöra en uppgörelse om köp eller ägoutbyte. Dock förutsättes härvidlag givetvis att den omedgörliga markägaren utan olägenhet anses kunna avstå behöfligt jordområde. Om det — såsom av utredningen framgår — anses i vissa fall behöfligt med vidgad expropriationsrätt vid utläggning av arbetarsmåbruk, framträder detta behov i ännu högre grad vid den statliga jordanskaffningen. I förra fallet förefinnes i regel en större möjlighet till överenskommelse i godo, eftersom ett högre arealpris har mindre betydelse för denna låneform med dess goda villkor för kapitalanskaffningen. Därjämte rör sig jordbehovet om så små arealer att en överenskommelse även därför är lättare. För jordanskaffningen beträffande vissa större områden kan emellertid ett önskvärt ingripande bliva beroende av om expropriationsrätt förefinnes eller icke.

Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet har bland annat anfört:

Rent principiellt vilja vi framhålla, att arbetarsmåbruksverksamheten bör vara ett väl så legitimt intresse ur det allmännas synpunkt som stärkandet av ofullständiga jordbruk. Det är oförnekligt, att de svårigheter arbetarsmåbruksrörelsen mött de senaste åren till betydande grad kunna härledas till avsaknaden av samhälleliga maktmedel när det gäller jordförvärv. Samhällets intresse av verksamheten samt de jordsökandes rätt till existens konstituera ett klart rättfärdighetsunderlag för expropriationsrättens utsträckning till alla sociala jordändamål. Med de starka garantier som omgärda expropriationsinstitutet kränkas härigenom inga andra legitima intressen. När man nu skrider till att förse den statliga egnahemsverksamheten, utom med erforderliga penningmedel till överkomliga villkor för de skilda ändamålen, med en ändamålsenlig organisation och en klar målsättning, bör man icke underlåta att lägga fjärde grundstenen, nämligen expropriationsrätten. Vi ha ändå kommit billigt undan i vårt land i fråga om offer för våra jordfrågors lösning, jämfört med flertalet andra länder. Det lagliga verktyg som kommit till användning, nämligen ensittarlagen, har veterligen varit såväl verk-

samt på sitt område, som fullt överensstämmande med det allmänna rättsmedvetandet. Tiden är nu inne att skapa ett lagligt verktyg för att i erforderliga fall komma över jord för alla de ändamål som den statliga egnahemsverksamheten skall syssla med.

I samma riktning har uttalat sig *svenska lantarbetareförbundet*.

Blekinge läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott ha ifrågasatt, om icke expropriationsrätt borde förefinnas vid bildning av familje- och stödjordbruk genom sammanslagning av mindre ofullständiga jordbruk eller ett ofullständigt jordbruks uppdelning mellan flera andra jordbruk. Det syntes nämligen osäkert om en dylik åtgärd fölle in under de föreslagna bestämmelserna, vilka således i allt fall borde förtydligas.

Även *småbrukarnas riksförbund* har ansett egnahemsutredningens majoritets förslag om rätt till expropriation vara för snävt tilltaget.

En *reservant inom lantmäteristyrelsen* har såsom sin uppfattning uttalat, att egnahemsutredningens förslag att vid tvångsanskaffning av jord till komplettering av ofullständiga jordbruk det i expropriationslagen föreskrivna tillvägagångssättet skulle användas medförde så stor omgång och så dryga kostnader, att det kunde befaras, att förslaget i denna del icke komme att få någon större effekt. Reservanten har i stället förordat ett inlösningsförfarande efter mönster av ensittarlagstiftningen. Vidare har reservanten ansett, att tillräckliga skäl icke förebragts för förslaget att inskränka tvångsanskaffningen till de fall, då innehavaren av det ofullständiga jordbruket tillhörde egnahemsklientelet.

Departementschefen.

Såsom jag redan i annat sammanhang understrukit, bör en av egnahemsverksamhetens allra viktigaste uppgifter vara att befrämja en sanering av de många ofullständiga jordbruken i vårt land. Att en sådan sanering kommer till stånd, är icke blott ett socialt utan även i hög grad ett jordbruksekonomiskt intresse. Tillgodoseendet av detta intresse synes motivera avsevärda uppoffringar från det allmännas sida, i vilket hänseende jag i det följande ämnar framlägga vissa förslag. Med denna utgångspunkt kan jag icke vara ense med dem, som med hänsyn därtill att kompletteringen av ofullständiga jordbruk icke skulle utgöra ett allmänt intresse avvisat tanken på expropriationsåtgärder för ifrågavarande ändamål. En komplettering av ofullständiga jordbruk innebär i många fall, såsom Sveriges skogsägareföreningars riksförbund framhållit, ett tillrättaläggande av förhållanden, som ha sin rot i ett olämpligt utnyttjande av tidigare alltför fria jorddelningsbestämmelser. Att underlätta en sådan komplettering genom en lagstiftning av nu föreslagen innebörd synes såtillvida behöva väcka mindre betänksamhet, som expropriation icke skulle medgivas, om genom densamma avsevärd olägenhet skulle tillskyndas ägaren av åsyftad mark. Expropriationen skulle icke bli aktuell i andra fall än då en jordägare, på vilken expropriationslagen vore tillämplig, utan tillräckliga skäl motsatte sig försäljning av ett mindre

jordområde till någon, som vore i behov härav för att stärka sitt ofullständiga jordbruk.

Såvitt jag kan finna skulle emellertid en lagstiftning om expropriationsrätt på detta område sannolikt icke komma att behöva tillämpas i någon större utsträckning, i det att särskilt efter en effektivisering av egnahemsorganens jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet jord för egnahemsändamål i de flesta fall torde kunna ställas till förfogande utan tillgripande av tvång. Det torde kunna antagas, att jord för komplettering av ofullständiga jordbruk i de flesta fall finnes att tillgå på frivillighetens väg.

Tydligt är, att vid utarbelandet av en lagstiftning av förevarande art ett synnerligen omsorgsfullt övervägande måste äga rum. Den korta tid, som hittills stått till buds härför, har icke möjliggjort detta. Då ett dylikt lagförslag dessutom före propositions avlåtande till riksdagen skall underkastas granskning av lagrådet, kan detta ärende icke slutbehandlas inom sådan tid, att förslag hinner föreläggas årets riksdag. Fortsatta överväganden torde därför böra ske rörande denna fråga, som icke behöver lösas i samband med de ekonomiska och organisatoriska sidorna av egnahemsfrågan.

Egnahemsfastigheternas bebyggande.

Tidigare och pågående utredningar rörande husbyggandet på landsbygden.

Under de senare åren har husbyggandet på landsbygden tilldragit sig en stegrad uppmärksamhet från det allmännas sida. Enligt vad egnahemsutredningen framhållit, har detta intresse, som främst riktats mot bostäderna men även gällt ladugårdarna, grundats på den alltmera spridda uppfattningen, att landsbygdens byggnadsstandard i stor utsträckning stode på en nivå, som icke motsvarade tidens sociala och hygieniska krav.

Att svåra bristfälligheter behäfta bostäderna på landsbygden har sålunda understrukits i betänkanden av *bostadsutredningen för landsbygden* och av *bostadssociala utredningen*. Den sociala bostadspolitiken har vidare varit föremål för behandling i ett av *byggnadsstyrelsen*, *medicinalstyrelsen*, *statens egnahemsstyrelse*, *statens byggnadslånebyrå* och *bostadssociala utredningen* den 13 juli 1938 gemensamt avgivet betänkande med vissa riktlinjer för den fortsatta statsunderstödda bostadsbyggnadsverksamheten. Dessa utredningsmyndigheter ha uttalat, att behovet av mera stadigvarande och bättre samordnade åtgärder samt av en effektivare organisation på området gjorde sig alltmera gällande. Utredningsmyndigheterna ha angivit vissa synpunkter beträffande bland annat dels statliga åtgärder för bostadsstandardens höjande och dels bostädernas beskaffenhet.

I detta sammanhang må erinras, att vissa föreskrifter i fråga om allmänna hygieniska åtgärder i samband med bostads uppförande och användande äro meddelade i *hälsovårdsstadgan*.

Statsmakternas intresse för byggnadsverksamheten på landsbygden har emellertid icke inskränkt sig till allenast bostadsbyggandet. I en av 1933 års mjölk- och mejeritutredning den 15 maj 1936 avlämnad promemoria rörande åtgärder för ladugårdars förbättring har lämnats en redogörelse för en undersökning genom enquêter angående ladugårdarnas och tillhörande inrednings beskaffenhet inom landets skilda delar. Det syntes framgå, att ladugårdarnas och inredningens beskaffenhet vid ett mycket stort antal jordbruk vore så otillfredsställande, att djurens hälsotillstånd ofördelaktigt påverkades. Numera har *medicinalstyrelsen* i kungörelse den 7 juni 1938 angående fordringar på hygieniska förhållanden vid framställning av mjölk och grädde, som försäljes i opastöriserat skick, meddelat en del föreskrifter angående ladugårdars beskaffenhet.

Vad särskilt angår byggnadsverksamheten i anslutning till egnahemslånerörelsen torde få erinras om *egnahemsstyrelsens* båda utredningar den 13 december 1933 med förslag om åtgärder för åstadkommande av billiga egnahemsbyggnader samt den 4 juli 1935 med förslag om egnahemskonsulenter hos hushållningssällskapen. I sistnämnda utredning har egnahemsstyrelsen efter en kritik av jordbruksegnahemmens jordområden gjort följande uttalande om såväl jordbruks- som bostadsegnahemmens byggnadsbestånd. Brister i fråga om egnahemslägenheternas åbyggnader vore måhända mera framträdande än de, som gällde jordområdena. Ofta vore egnahemsbyggnaderna på såväl jordbrukslägenheter som bostadslägenheter otillfredsställande uppförda och utnyttjade såsom bostäder eller uthus och sålunda mindre tjänliga för sina ändamål. Jämväl byggnadernas yttre utseende hade stundom försumrats. Vidare hade i många fall byggnadstomterna valts utan aktgivande på deras lämplighet och byggnadernas förläggning inom tomterna icke ägnats nödig omtanke. Liksom olämpliga jordområden lämnade dålig avkastning, försämrade oändamålsenliga byggnader värdet av det egna hemmet.

I detta sammanhang må ock omnämnas den utredning, som verkställts av 1934 års *byggnadsindustrisakkunniga* och som framlagts i ett den 19 januari 1938 avgivet betänkande.

Frågan om husbyggandet på landsbygden har vidare behandlats av 1937 års *utredning angående det mindre jordbrukets arbetsförhållanden* i dess betänkande den 25 februari 1939 angående underlättandet av kvinnornas arbete i de mindre lanthemmen.

Slutligen må nämnas, att *ladugårdsbyggnadssakkunniga* enligt direktiv den 14 januari 1938 ha att undersöka frågan om utarbetande av ändamålsenliga förslag till ladugårdsbyggnader.

Egnahemsutredningen.

Utredningen har understrukt vikten av att de betydande kapital, som nedlades i byggnader å egnahemsfastigheter, komme till bästa användning. Eftersom blott ett fåtal av de med egnahemslån förvärvade jordbruken utgjorts av nybildningar, hade byggnadsfrågan för egnahemsjordbrukens del i

huvudsak varit begränsad till genomförande av upprustning samt om- eller tillbyggnad av det förefintligen äldre byggnadsbeståndet. Emellertid låge det icke mindre vikt uppå att istandsättandet av äldre hus skedde på bästa sätt än att nybyggnader bleve goda och tidsenliga. I bägge fallen vore bristerna påtagliga. Ett och annat undantag särskilt vid de senare årens egnahemsbildningar förändrade icke den helhetsbilden av byggnadsbeståndet på jordbrukslägenheterna, att detta lämnade åtskilligt övrigt att önska. Vad anginge bostadsegnahemmen visade sig visserligen även här åtskilliga bristfälligheter — kanske mest vid den äldre och mera spridda bebyggelsen — men i stort sett syntes byggnadsstandarden under senare år ha påfallande höjts inom denna gren av egnahemsverksamheten.

Efter att ha hänvisat till att byggnaderna, särskilt ekonomibyggnaderna, vore sådana väsentliga delar av ett jordbruk, att de utövade ett avsevärt inflytande på det ekonomiska resultatet av detsamma, har egnahemsutredningen bland annat anført:

I stället för att de olika leden i egnahemsföretagen bort planläggas till att harmoniera med varandra såsom en enhet, har i brist på nödig sakkunskap det hela skett planlöst, med påföljd att byggnaderna blivit dåliga och företagen kommit att belastas av alltför kostsamt byggnadskapital. Förhållandet sammanhänger otvivelaktigt med en nedärvd uppfattning, att egnahemsbildaren av ekonomiska skäl bör vara en tusenkonstnär, som skall praktiskt taget kunna hjälpa sig själv i allt. I själva verket har detta varit dålig ekonomi.

Med avseende på framtiden torde böra räknas med att de nya förhållandena på olika sätt komma att ge byggnadsproblemet inom egnahemsverksamheten en annan karaktär än hittills. Framför allt om större bruksningsdelar på odlad mark skola eftersträvas, kan icke en successiv bebyggelse genom egnahemsbildarens eget arbete tillämpas. Dels har familjen fullt arbete vid jordbruket, och dels erfordras för driften redan från början ett någorlunda fullständigt byggnadsbestånd. Och även i de fall då egnahemsbildaren — det må gälla jordbruksegnahem eller bostadsegnahem — har tid att ägna sig åt byggnadsarbete, torde det bli alltmera sällsynt, att han är kvalificerad härför. Bebyggelsen kräver i högre grad än förr samverkan mellan olika slags yrkesmän. Mycket sällan torde en egnahemsbyggare själv ha förutsättningar att beräkna åtgången och bedöma kvalitén på olika slags material samt att avsluta fördelaktiga inköp av detsamma. Vidare skall uppgörelse träffas med yrkesmän av olika slag och byggnadsarbetet ledas så att dessa på ett nöjaktigt sätt samarbeta med varandra. I det övervägande antalet fall torde allt detta bäst kunna åstadkommas genom att arbetet helt eller delvis utlämnas på entreprenad. Härvid kan givetvis egnahemsbildaren själv, i mån av tid och förutsättningar härför, betinga sig förtjänstarbete hos entreprenören. Emellertid torde ej heller entreprenören alltid ha erforderlig kunskap och erfarenhet om huru ett byggnadsföretag bör planläggas och bedrivas tidsenligt. Ilans intressen kunna också vara andra än uppdragsgivarens.

Med hänsyn härtill har egnahemsutredningen funnit nödvändigt, att egnahemsorganen förfogade över fackmän, som kunde hjälpa egnahemslåntagarna till rätta i byggnadsfrågor. På samma gång som egnahemsorganen härigenom kunde skydda egnahemsbildarna mot missgrepp och ekonomiska

förluster, främjades egnahemsorganens intresse av att företagen såsom kreditobjekt finge ökat värde utan onödiga kostnadsstegringar. Då numera statsmakterna i skilda former sökte medverka till åstadkommande av tidsenlig byggnadsstandard även på landsbygden, borde det vara ett första steg att sörja för att statens stöd bleve ändamålsenligt utnyttjat. Kostsamma förbättringar, om-, till- och nybyggnader kunde endast därigenom minskas till det ofrånkomliga.

Beträffande egnahemsnämndernas hittillsvarande befattnings med bebyggandet av egnahemsfastigheter har egnahemsutredningen framhållit bland annat följande:

Egnahemsnämndernas befattnings med byggnadsförslagen har hittills i stort sett stannat vid prövning med avseende på lägenheternas beskaffenhet såsom säkerhet för egnahemslån. Vål ha egnahemsnämnderna genom granskning av byggnadsritningarna och beskrivningarna i samband med prövningen av egnahemslåneansökningarna även sökt medverka till att lägenheterna skolas få en ändamålsenlig bebyggelse. Men resultatet härav har naturligen varit beroende icke blott av egnahemsnämndernas tillgång på arbetskraft för rådgivning och biträde i byggnadsfrågor utan även av egnahemsbildarnas förmåga att själva ordna och ställa för sig. Egnahemsnämnderna ha ej, eftersom de icke utrustats med tillräcklig byggnadssakkunskap, kunnat tillhandagå med sakkunnigt biträde i erforderlig utsträckning. En bidragande orsak till att byggnadsbeståndet på egnahemslägenheter icke blivit det bästa är ock att finna i de låga värdemaxima, som varit fastställda för egnahemslån, särskilt för jordbrukslägenheter. Ej sällan ha pretentionerna på åbyggnaderna måst nedsättas för att tillräckligt med jord skolas få förvärvas utan överskridande av gällande värdemaximum.

Som en följd av vad ovan påtalats har icke heller vid de försök, som gjorts till central ledning av byggnadsarbetet inom exempelvis kolonisationsverksamheten och arbetarsmåbruksverksamheten, den byggnadstekniska fackkunskapen i tillräcklig utsträckning varit företrädd hos vederbörande myndigheter. De typritningar för byggnader, bostadshus liksom ekonomihus, vilka därvid kommit till användning, ha också rönt kritik från sakkunnigt håll.

Egnahemsutredningen har emellertid hänvisat till att på sistone vissa åtgärder blivit vidtagna till förbättring av förhållandena på förevarande område. Sålunda hade egnahemsstyrelsen sedan ett par år tillbaka blivit förstärkt med byggnadssakkunnig personal, som fått tillfälle att specialisera sig på landsbygdens ifrågavarande byggnadsproblem. Vidare hade på allra sista tiden medgivande lämnats egnahemsstyrelsen att anställa särskilda byggnadskontrollanter.

Utredningen har icke ansett det ankomma på den att avgiva bestämda förslag rörande egnahemsbyggnadernas utformning. Utarbetandet av dylika förslag skulle kräva ingående undersökningar av alla de tekniska och praktiska detaljproblem, som måste lösas i samband med fastställandet av förebildliga byggnadstyper. Dessa frågor måste dessutom oavlåtligt beaktas och gång efter annan tagas upp till förnyad prövning, allt eftersom praktiken gäve nya uppslag och tekniken skapade nya möjligheter. Enligt utredningens mening borde det i stället tillkomma den blivande egnahemsorganisationen att taga hand om denna sak såsom en av dess främsta uppgifter.

Med avseende å egnahemsorganisationens framtida uppgifter i fråga om byggnaders planering m. m. har egnahemsutredningen givit uttryck åt följande synpunkter:

Genom en ändamålsenlig planlösning bör tillses, att byggnadernas utrymmen anpassas efter och kunna utnyttjas för avsett ändamål. Dylika planlösningar böra utarbetas av fackmän genom egnahemsorganens försorg och tillhandahållas egnahemsbildarna i tillräckligt urval av typritningar. I samband med denna typisering av byggnaderna torde böra åvägabringas en viss standardisering av värmesystem, vatten- och avloppsanordningar, inredningar, dörrar, fönster och andra byggnadsdetaljer för bostadshus och ekonomihus. Jämte arbetsbeskrivningar och materialförteckningar böra anvisningar och råd meddelas rörande konstruktioner, materialier samt byggnadsarbetenas rätta utförande. Vissa minimifordringar på byggnadsplanerna torde böra uppställas och deras iakttagande utgöra villkor för erhållande av stöd från statens sida i vederbörlig ordning. Det är även nödvändigt att anordna en effektiv kontroll över att uppställda villkor uppfyllas ävensom att utöva nödig rådgivningsverksamhet. I syfte att söka nedbringa kostnaderna för byggande och underhåll till lägsta möjliga utan att giva avkall på nödig standard torde egnahemsorganen jämväl böra överväga att biträda med inköp och förmedling av byggnadsvaror. Slutligen bör egnahemsorganens ledning och rådgivning vara förenad med upplysnings- och propagandaverksamhet på husbyggandets område genom byggnadskurser i orterna, byggnadshandböcker och pressartiklar, avsedda icke blott för egnahemsbildare utan även för de arbetsledare och arbetare, som skola handha byggnadsarbetena.

Att fortlöpande leda den med egnahemsbildningen förenade byggnadsverksamheten och upprätthålla byggnadsstandarden för bostadshus liksom ekonomihus på den nivå, som betingas av tidsförhållandena, måste tydligen bli en av de angelägnaste uppgifterna för egnahemsorganisationen. Det är vid sådant förhållande ock nödvändigt, att densamma förses med tillräcklig sakkunskap på ifrågavarande område.

Egnahemsutredningen har ifrågasatt, huruvida egnahemsorganen böra inskränka sig till att utöva ledningen av byggnadsverksamheten för egnahemsändamål eller om det icke är påkallat och lämpligt, att dessa organ i viss utsträckning jämväl i egen regi omhändertaga hela arbetet med åbyggnadernas icke blott planläggning utan även utförande. Härom har utredningen anfört:

Ett dylikt arrangemang torde icke kunna ifrågakomma för sådana lägenheter, som egnahemsbildarna själva anskaffat, vare sig de äro obebyggda eller de visserligen äro bebyggda men tarva mer eller mindre omfattande ny-, om- eller tillbyggnader. Med avseende på tillhandahållandet av statliga arrendegnahem ingår det i uppgiften, att lägenheterna skola redan vid upplåtelsen befinna sig i sådant skick att de kunna av arrendatorerna brukas utan att dessa behöva vidtaga några mera omfattande anläggningsarbeten. Lägenheterna skola således vara bebyggda med erforderliga hus. Det kan ifrågasättas huruvida icke jämväl de genom egnahemsorganens jordanskaffningsföretag utlagda jordbruksegnahem, som äro avsedda att omedelbart med äganderätt överlåtas till egnahemsbildare, böra vid överlåtelsen vara bebyggda. För att egnahemsjordbrukarna snarast möjligt skola komma i gång med företagen är det nödvändigt, att bebyggelsen slutföres skyndsamt. Erfarenheten har visat, att försummelser härutinnan ofta vållat svårigheter för ett ändamålsenligt utnyttjande av jordbruksfastigheterna. Ur förevarande synpunkt kan det vara ändamålsenligt, att egnahemsorganen själva draga försorg även om bebyggelsen. Hänsyn måste vidare tagas till huru kostnaderna ställa sig vid

dessas olika tillvägagångssätt. Antingen egnahemsbildaren eller egnahemsorganen stå för byggnadsarbetet, kan det förutses, att kostnaderna alltmör komma att bli beroende av materialpriser och arbetslöner. Egnahemsorganens möjligheter att utverka billigare materialpriser torde kunna tillgodogöras, vilket tillvägagångssätt som än väljes för bebyggandet. Arbetskostnaderna åter äro i allmänhet beroende av gällande avtal inom byggnadsfacket. Givet är emellertid, att åtskilliga egnahemsbildare — under nödig ledning och kontroll från egnahemsorganens sida — själva kunna föranstalta om byggnadsarbetenas utförande. Vanligen torde därvid entreprenadsystemet komma att användas, eftersom egnahemsbildarna blott sällan själva kunna svara för detta arbete, som kräver fackkunnigt utförande. I andra fall måste egnahemsorganen fullfölja jordanskaffningen med bebyggelsen, som också då kan utlämnas på entreprenad. Det kan naturligtvis inträffa, att lägenheter, avsedda att försälas, icke finna köpare, utan måste utarrenderas och därför iordningställas. Även andra oförutsedda händelser kunna bli bestämmande vid valet av tillvägagångssätt för bebyggelsens ordnande. Under alla förhållanden måste egnahemsorganen vara så utrustade att de kunna taga hand om bebyggandet av jordbrukslägenheter, som ingå i deras egna jordanskaffningsföretag. Vid igångsättandet av den särskilda jordanskaffningen i Norrland uttalades också, att egnahemsorganen borde ha fria händer att handla efter omständigheterna i förevarande avseende.

Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att egnahemsutredningen understrukt byggnadskostnadernas betydelse för egnahemsfastigheternas bebyggande. Utredningen har erinrat om att, så länge byggnadsmaterialet till väsentlig del kunnat tagas ur egna skogar och arbetskraften erhållas till den timpenning, som i allmänhet gällt för landsbygdens arbetare, förnyelsen av byggnadsbeståndet på landsbygden kunnat ske till relativt låga priser. I nutida byggnader inginge med nödvändighet åtskillig material, som behöfde köpas kontant. Samtidigt hade det blivit alltmer vanligt, att även vid byggnadsföretag på landsbygden måste tillämpas de för organiserade arbetare avtalsvis fastställda timlöne- och ackordslönesystemen. De inkomster, som jordbrukarna kunde hämta från sin näring, stode icke i rimlig proportion till dessa lönekostnader. Där utvecklingen i nyss angivna riktning fortsatte och ett efter landsbygdens förhållanden avpassat lönesystem ej komme till stånd, måste följden bli, att de oräntabla kapitalinsatserna vid iordningställande av jordbruk ökades. Denna svårighet gällde tydligen ej endast egnahemsverksamhetens arbetsfält utan landsbygdens byggnadskostnader i allmänhet.

Yttranden.

Egnahemsutredningens uttalanden angående det starka behovet av en förbättring av landsbygdens byggnadsstandard ha understrukits av, bland andra, *socialstyrelsen, byggnadsstyrelsen, bostadssociala utredningen och ladugårdsbyggnadssakkunniga.*

I en del yttranden har berörts frågan, i vad mån staten själv borde engagera sig i bebyggandet av egnahemsfastigheter.

Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott ha, med hänsyn till erfarenheterna från egnahemsnämndens jordanskaffningsverksamhet, funnit det icke vara tillrådligt att de tilltänkta egna-

hemsnämnderna i större omfattning engagerade sig för byggnadsverksamhet. De byggnader nämnden uppfört hade, trots att nämnden vinnlagt sig om att söka begränsa kostnaderna, vanligen blivit dyrare än motsvarande av låntagarna själva uppförda. I ej ringa grad hade i sistnämnda fall kostnaden nedbringats genom att låntagaren själv utfört en del arbeten, såsom körslor m. m. För övrigt syntes den av staten bedrivna byggnadsverksamheten vid arrendeegnahemmen knappast ha givit vid handen, att sådan verksamhet i det allmänna regi bleve särskilt billig.

Gotlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha uttalat sig i samma riktning och vidare hänvisat till den psykologiska betydelsen av att egnahemsbildaren själv toge initiativet, planerade och ledde eller själv verkställde arbetet, varmed han bibragtes känslan av att det vore hans eget hem och företag.

Liknande synpunkter ha även framförts av *länsstyrelsen i Kronobergs län*, *Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd*; *Jämtlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* — vilkas yttrande biträtts av *länsstyrelsen* — *Norrbottnens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* samt *Sveriges skogsägareförbund*.

I detta sammanhang må nämnas, att *Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* antytt, att ett tillhandahållande från statens sida av standardhus, såväl bostadshus som uthus, lämpade efter de olika lokala förhållandena, kunde vara till gagn.

I en del yttranden har hänvisats till byggnadskostnadernas stegring på landsbygden under senare år. Sålunda har *Jönköpings läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* funnit det nödvändigt att söka hejda byggnadskostnadernas tendens att stiga i höjden. Att förränta dessa stora kostnader syntes omöjligt. *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* har understrukt nödvändigheten av att byggnadskostnaderna å landsbygden nedbragtes. Den parallellitet i dessa kostnader, som för närvarande förefunnes mellan land och stad, vore otänkbar, därest ett jordbruk skulle kunna bli vantabelt, och ett framgångsrikt egnahemsarbete vore helt beroende av kostnadernas neddrivande till en skälig nivå. Till en viss grad syntes detta resultat kunna ernås, om den institution, som komme att handhåva egnahemsverksamheten, erhöile tillgång till erforderlig speciell sakkunskap, som kunde ge väl uttänkta planer och rationaliserande direktiv för det speciella byggnadsarbetets tekniska utförande.

Slutligen må nämnas, att *byggnadsstyrelsen* ifrågasatt, om det icke vore lämpligt att i fall, då entreprenadsystem skulle anlitas, föreskriva skyldighet för entreprenören att ställa av vederbörande egnahemsnämnd godkänd säkerhet i syfte att förhindra eventuell förlust för egnahemsbyggaren till följd av entreprenörens insolvens.

Departementschefen.

I likhet med egnahemsutredningen anser jag det vara av största vikt, att egnahemsfastigheterna bebyggas på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt.

Detta önskemål betingas både av ekonomiska synpunkter och av hänsyn till ifrågavarande befolkningsgruppers levnadsstandard.

Hittills har i vissa fall sättet för egnahemsfastigheternas bebyggande lämnat åtskilligt övrigt att önska. Detta gäller såväl planlösning som konstruktiva förhållanden och utförande. Att avsevärda brister förefunnits härutinnan, synes förklarligt, eftersom egnahemsbildarna själva icke kunnat besitta erforderlig sakkunskap på förevarande område och egnahemsorganen endast i ringa utsträckning varit dem behjälpliga med råd och anvisningar och än mindre med mera aktivt bistånd vid egnahemsfastigheternas bebyggande. Egnahemsorganisationen har icke haft tillgång till tillräcklig byggnadssakkunskap för att kunna utöva någon mera omfattande verksamhet på byggnadsområdet. Under senare år har emellertid den byggnadssakkunniga personalen hos egnahemsorganisationen i någon mån utökats.

I framtiden torde byggnadsproblemen erhålla ytterligare ökad betydelse inom egnahemsverksamheten. Det allmänna sociala framåtskridandet kan antagas medföra en skärpning av kraven även på egnahemmens beskaffenhet. Denna utveckling främjas genom teknikens fortsatta framsteg.

Det är enligt min mening ett angeläget önskemål, att egnahemsorganisationen efter den reformering av densamma, som jag ämnar föreslå, ägnar ökat intresse åt det viktiga led i egnahemsverksamheten, som utgöres av fastigheternas bebyggande. Stegrade krav komma härvid att ställas på såväl egnahemsstyrelsen som de lokala nämnderna. Egnahemsorganens medverkan vid egnahemsbebyggelsen kan tänkas böra sträcka sig mer eller mindre långt. Att en viss kontroll över bebyggelsen å egnahemsfastigheterna hör utövas, följer redan av att denna påverkar fastigheternas värden och därmed även säkerheten för egnahemslånen. Kontrollen bör icke enbart bestå i ett avsynande av byggnaderna efter deras färdigställande utan i en mer eller mindre fortlöpande tillsyn över byggnadsarbetena. Det är emellertid uppenbart, att en sådan tillsyn icke kan bli av enbart kontrollerande art utan måste vara förbunden med en positiv medverkan i form av råd och anvisningar för byggnadsarbetenas bedrivande. Även planer och kostnadskalkyler böra bli föremål för granskning genom egnahemsorganen. Det kan härutöver också vara att förorda, att egnahemsorganen i viss omfattning biträda med inköp och förmedling av byggnadsvaror av olika slag. Slutligen torde egnahemsorganen jämväl böra i lämpliga former bedriva undervisnings- och upplysningsverksamhet på byggnadsområdet. Av vad jag nu anfört framgår, att jag i stort sett ansluter mig till de uttalanden, som med avseende å egnahemsfastigheternas bebyggande gjorts av egnahemsutredningen.

Emellertid vill jag fästa uppmärksamheten på att önskemålet om en tillfredsställande byggnadsstandard icke har avseende enbart på egnahemsfastigheterna utan överhuvud taget gäller bebyggelsen på landsbygden. Det kan givetvis tänkas, att anordningar, som redan vidtagits eller framdeles komma att vidtagas för höjande av byggnadsstandarden i allmänhet, kunna

motivera, att egnahemsorganens arbete med egnahemsbebyggelsen i motsvarande mån kan inskränkas. Härtill återkommer jag i samband med frågan om egnahemsnämndernas organisation.

När fråga är om egnahemsfastigheter, som tillhandahållas i egnahemsorganens jordanskaffningsverksamhet, kunna skäl tala för att dessa organ i egen regi även bebygga fastigheterna. Härigenom erhållas starkare garantier för att byggnaderna bli av tillfredsställande beskaffenhet, och möjligheterna att standardisera egnahemsbebyggelsen kunna bättre utnyttjas för att hålla nere byggnadskostnaderna. Å andra sidan kan det emellertid tänkas, att en egnahemsbildare, särskilt om han är byggnadskunnig, kan för nedbringande av byggnadskostnaderna utnyttja möjligheter, som icke stå ett officiellt organ till buds. På grund av vad jag nu anfört synes mig icke någon generell regel böra uppställas i förevarande hänseende. I varje fall böra egnahemsorganen söka vinna ökade erfarenheter om de fördelar och olägenheter, som äro förenade med de här antydda båda systemen för bebyggande av de i den statliga jordanskaffningsverksamheten ingående egnahemsfastigheterna.

Såväl i egnahemsutredningens betänkande som i flera yttranden över det samma har ägnats uppmärksamhet åt de konsekvenser, som de senaste årens stegring av byggnadskostnaderna å landsbygden kunna medföra med avseende å egnahemsbebyggelsen. För att det skall bli möjligt att i större utsträckning förbättra byggnadsstandarden för såväl egnahemsfastigheterna som landsbygdens byggnader i allmänhet, är det angeläget, att samtliga på denna byggnadsverksamhet inverkan faktorer, byggnadssätt, material- och arbetspriser, anpassas efter landsbygdens förhållanden.

Egnahemslån till förvärv av jordbruks- och bostadsegnahem.

Gällande bestämmelser.

Beträffande villkoren för erhållande av egnahemslån har redan i annat sammanhang berörts, att belåningen i princip avser nybildade fastigheter.

Egnahemslån får ej utgå, där det av låneförmedlaren beräknade värdet å jorden jämte därå befintliga eller för uppförande avsedda byggnader överstiger: för obebyggd jordbrukslägenhet 15,000 kronor, för bebyggd jordbrukslägenhet 12,000 kronor och för bostadslägenhet 10,000 kronor. Dock kan Kungl. Maj:t för visst län eller särskild ort medgiva låneförmedlare rätt att utlämna egnahemslån för obebyggda jordbrukslägenheter, där lägenhetens värde överstiger 15,000 kronor men icke 20,000 kronor, ävensom för bebyggda jordbrukslägenheter, där värdet överstiger 12,000 kronor men icke 16,000 kronor. Lägenhet, där en mera omfattande ombyggnad erfordras, får anses såsom obebyggd.

Med avseende å egnahemslåns storlek gäller, att lån i allmänhet skall utgå med minst hälften samt, då fråga är om jordbrukslågenhet, med högst fem sjättedelar och, då fråga är om bostadslågenhet, med högst tre fjärdedelar av det beräknade värdet å lågenheten. Där egnahemslån utgår till inlösen av jord till byggnad på ofri grund, må lån dock lämnas till mindre belopp än hälften av jordens och byggnadens sammanlagda värde.

Såsom säkerhet för egnahemslån äger låneförmedlare — bortsett från vissa undantagsfall — ej betinga sig annat än första inteckning i respektive lågenhet.

Beräffande förräntningen och återbetalningen av lån ha egnahemslåneförfattningarna genom år 1934 vidtagna ändringar erhållit följande innehåll. Lån delas i en amorteringsdel, utgörande två femtedelar av utbekommet lånebelopp, samt en stående del, utgörande tre femtedelar av samma belopp. Amorteringsskyldigheten inträder, då fråga är om jordbrukslån, med sjätte året efter utgången av det kalenderår, under vilket lånet beviljats, samt, då fråga är om bostadslån, med fjärde året efter utgången av det kalenderår, under vilket lånet beviljats. Intill dess kapitalavbetalningen börjar, erlägges å lånets hela belopp endast ränta efter 3.6 procent vid jordbrukslån och efter 4 procent vid bostadslån. Därefter erlägges dels å lånets stående del ränta efter 4 procent vid jordbrukslån och efter 4.5 procent vid bostadslån samt dels å amorteringsdelen en annuitet av 5.6 procent vid jordbrukslån och 6.5 procent vid bostadslån, varvid såsom ränta räknas i förra fallet 3.6 procent och i senare fallet 4 procent. Emellertid har enligt kungörelse den 18 juni 1937 (nr 391) räntan å den stående delen av lån, som beviljats år 1920 eller senare och för vilka amorteringsskyldighet inträtt, tillfälligt för åren 1937, 1938 och 1939 nedsatts till 3.6 procent för jordbrukslån och till 4 procent för bostadslån. Särskilda bestämmelser äro meddelade om dröjsmålsränta.

Låns stående del kan i regel från låneförmedlarens sida icke uppsägas, förrän amorteringsdelen till fulla guldits. I varje fall skall den stående delen vara gulden året näst efter det, då sista inbetalningen å amorteringsdelen bort fullgöras. I vissa fall kan låneförmedlare uppsäga lån i förtid, bland annat då låntagaren icke fullgör sina skyldigheter eller han överlåter lågenheten. Sådan uppsägningsrätt föreligger emellertid icke om lågenheten i sin helhet övertages av efterlevande make eller bröstarvinge eller ock av annan person, vilken är behörig att erhålla egnahemslån. Låntagaren kan, när han önskar, i förtid återbetala lån.

Enligt ovan angivna regler utgör löptiden för jordbrukslån 35 år och för bostadslån 28 år, åren för beviljandet och slutbetalningen oräknade.

För *tilläggs lån* gälla vissa särskilda bestämmelser. Sådant lån utlämnas för utvidgning eller förbättring av jordbrukslågenhet, som lånesökanden redan innehar, till ett mera bärkraftigt jordbruk, så ock för bostadslågenhets omläggning till jordbrukslågenhet. Tilläggs lån kan beviljas under följande förutsättningar. Lånesökanden skall inneha antingen ett jordbruk eller annan mindre lågenhet av den art, att han huvudsakligen på grund av jordbru-

kets eller lägenhetens ringa areal icke av jordbruk kan erhålla erforderlig utkomst, eller ett jordbruk, vars åbyggnad är i behov av om- eller tillbyggnad. Han skall ha vinnlagt sig om nöjaktig skötsel av sitt äldre jordbruk. Vidare skall lånesökanden åsyfta att utvidga eller förbättra lägenheten till större bärkraft i jordbrukshänseende antingen genom förvärv och tillgodogörande av lämplig jord, avsedd att tilläggas lägenheten (tillskottsjord), eller genom företagande av erforderlig ny-, om- eller tillbyggnad å lägenheten. Tillägglån till enbart byggnadsändamål beviljas dock icke till annan än den som redan förut innehar egnahemslån. Värdet å fastigheten må icke efter förvärvet av tillskottsjorden eller eventuella byggnadsarbeten överstiga det nyss angivna maximivärdet för jordbrukslägenhet. Tillägglånet får icke överstiga $\frac{5}{100}$ av det utav låneförmedlaren beräknade tillhopatagna värdet av tillskottsjorden jämte de på grund av förvärvet av tillskottsjorden föranledda byggnads- och förbättringsarbeten å lägenheten eller, där tillskottsjord ej förvärvats, det av låneförmedlaren beräknade värdet av ny-, om- eller tillbyggnad å lägenheten. Tillägglån bör i regel ej för någotdera fallet understiga hälften av på nu angivet sätt beräknat värde.

Premielån kan utlämnas till lämpliga lånesökande personer, som tilldelas jordbrukslån eller tillägglån, under förutsättning att vederbörande åsyftar att genom nyodling och nybyggnad bilda ett helt och hållet nytt jordbruk eller att genom mera väsentligt nyodlings-, byggnads- eller grundförbättringsarbete i avsevärd mån förbättra eller utvidga den med jordbrukslånet förvärvade eller med tillägglånet utvidgade lägenheten samt att han för sådant ändamål är i behov av understöd. För att nyodlingsarbete skall kunna räknas såsom mera väsentligt, skall minst en hektar jord nyodlas. Med mera väsentligt byggnadsarbete förstås, att det för lägenheten erforderliga ekonomihuset eller bostadshuset nyuppföres eller underkastas större ombyggnad. Premielån må utgå även för utförande enbart av gödselvårdsanläggning. Företräde till premielån har den, som därmed avser att utföra sådana företag som nyodling, uppförande av ekonomihus, gödselstad och dylikt.

Ansökan om premielån skall göras samtidigt med ansökan om egnahemslån. Därest egnahemsstyrelsen av synnerliga skäl så medgiver, kan dock låneförmedlaren även senare bevilja egnahemslåntagaren premielån.

Premielån kan ej utgå med högre belopp än som motsvarar halva den av låneförmedlaren beräknade arbetskostnaden för de odlings- och byggnadsföretag, som finnas böra understödjas. Dock må premielån i intet fall överstiga 1,500 kronor.

Å premielån erlägges ej ränta. Lån anses guldett, då låneförmedlaren finner därmed avsedda arbeten vara vederbörligen utförda.

Egnahemsutredningen.

Som bakgrund till sina förslag till ändrade grunder för långivningen till förvärv av jordbruksegnahem har egnahemsutredningen bland annat anfört:

Igångsättandet av ett jordbruksföretag förutsätter tillgång till förhållandevis betydande kapital. Sådant erfordras icke blott för förvärv av jord utan även för anskaffande av byggnader av olika slag, för grundförbättringar, elektrifiering och väganläggningar, för inköp av levande och döda inventarier samt för användning som rörelsekapital. För att en mindre bemedlad person skall kunna igångsätta jordbruk, är han i behov av omfattande krediter. En dylik hög skuldsättning är visserligen ägnad att ingiva starka betänkligheter. Dessa betänkligheter måste emellertid vika för intresset att möjliggöra för mindre bemedlade att förvärva egna jordbruk. En förutsättning härför bör likväl vara, att betingelser finnas för att de nytillträdande jordbrukarna i fortsättningen skola kunna genomföra sina företag, därest icke exceptionella svårigheter av något slag stöta till. Dessa betingelser böra hänföra sig såväl till jordbrukarens personliga duglighet och skötsamhet som till jordbruksfastighetens beskaffenhet. Det bör därvid uppställas såsom önskemål, att den ifrågavarande krediten skall kunna utnyttjas på sådant sätt, att vad jordbrukaren nedlägger i jordbruket blir räntabelt.

Emellertid är det en känd sak, att en del kapitalplaceringar i jordbruket icke kunna väntas bli åtminstone omedelbart räntabla. Anläggningskostnaden för ett jordbruk, d. v. s. vad utredningsmännen beteckna såsom kostnadsvärdet, kan väsentligt överstiga det värde å jordbruket, som motsvarar avkastningen och som kan påräknas vid en försäljning av fastigheten, d. v. s. vad utredningsmännen beteckna såsom bruksvärdet. Att så ofta blir förhållandet vid egnahemsbildning bekräftas bland annat av statistik rörande kostnaderna vid jordbruksnybildning, som lämnats av jordnämnden och Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, de myndigheter som under senare år i större omfattning sysslat med dylik egnahemsbildning. Denna statistik ger vid handen, att siffrorna för nybildning äro minst ogynnsamma för de sydsvenska jordbruksbygderna och ofördelaktigast för de nordligaste landsdelarna.

Utredningsmännen ha sökt finna en siffermässig belysning av skillnaden mellan kostnadsvärde och bruksvärde vid nybildning av familj jordbruk i skilda delar av landet och under växlande förhållanden. Härvid ha utredningsmännen trots sig kunna konstatera, att inom bygder, där jorden är av bästa slag och sålunda i och för sig har ett högt värde, kostnadsvärdet å ett nybildat familj jordbruk likväl för närvarande överstiger bruksvärdet med i genomsnitt icke mindre än 15 procent. Allteftersom jordens kvalitet är sämre, ökas disproportionen mellan kostnadsvärde och bruksvärde. Där fråga är om nyodling och uppförande av byggnader å obruten mark under ogynnsamma förhållanden, kan kostnadsvärdet överstiga bruksvärdet med ända upp över 75 procent av förstnämnda värde, d. v. s. vara flerdubbelt större än bruksvärdet.

Av vad utredningsmännen nyss anfört därom att jordbrukarna icke böra skuldsätta sig för kapitalplaceringar, som ej kunna väntas bli räntabla, följer att statsmakterna icke heller böra uppmuntra till sådan skuldsättning i samband med egnahemsbildning. Enligt utredningsmännens mening böra statsmakterna, om ur allmänna jord- och befolkningspolitiska synpunkter även i förhållande till anskaffningskostnaden mindre räntabla jordbruksföretag anses böra komma till stånd, vara beredda att sörja för att erforderliga medel ställas till egnahemsbildarnas förfogande, utan att dessa skola behöva belastas med en skuldbörda, som icke kan förräntas med jordbrukets avkastning. Visst bidrag till iordningställande av jordbruk har kunnat lämnas genom beviljande av premielån i samband med egnahemslån. Detta bidrag, som har kunnat uppgå till högst 1,500 kronor, har vanligen på grund

av de därför gällande bestämmelserna kommit att stanna vid lägre belopp och i vart fall ingalunda varit av den storlek, att därmed kompenserats den icke räntabla delen av anläggningskapitalet. Resultatet av att låntagarna sålunda placerat upplånade medel i oräntabla företag har icke kunnat bli mer än ett, nämligen att åtskilliga låntagare kommit i ett ohållbart läge och i fortsättningen blivit beroende av stöd från det allmännas sida.

Under förhandenvarande förhållanden har egnahemsutredningen icke funnit någon annan framkomlig väg kunna anvisas för att trygga tillkomsten av de nya egnahemsjordbruk, som kunna anses önskvärda, än att staten — i långt större utsträckning och på ett mera rationellt sätt än genom de nuvarande premielånen — påtager sig det ekonomiska ansvaret för sådan jordbruksnybildning.

Med utgångspunkt härifrån har utredningen stannat vid att såsom en allmän princip för statens ifrågavarande stödverksamhet föreslå, att vad som av ett nybildat jordbruksegnahems kostnadsvärde icke motsvaras av bruksvärde skall, där företaget anses böra understödjas, kunna täckas av statsmedel i form av ett särskilt lån, *avskrivningslån*, som varken förräntas eller amorteras utan blir föremål för avskrivning i viss ordning, såvida icke speciella förhållanden inträffa, som böra medföra återbetalningsskyldighet. Bruksvärdet åter skall kunna intill visst belopp läggas till grund för *jordbrukslån* samt, i förekommande fall, särskilt *skogslån*, vilka båda senare slag av lån skola vara förenade med ränte- och amorteringsskyldighet.

Med hänsyn till den avgörande betydelse, som begreppen kostnadsvärde och bruksvärde enligt utredningens förslag bland annat komme att erhålla för avskrivningslånen beräknande, har utredningen ansett nödvändigt att uppdraga såvitt möjligt fasta gränser för densamma. Utredningen har anfört:

Vid beräkningen av *jordbruksfastighets kostnadsvärde* synas böra medtagas kostnaderna för inköp av fastigheten och för dess iordningställande på sådant sätt, att den kan utnyttjas rationellt för jordbruksdrift. Hit hör kostnader för uppförande av erforderliga byggnader med vad därtill hör samt för nödvändiga grundförbättringar. Dessa senare torde böra medräknas endast i den mån de äro sådana, att statsbidrag skall kunna erhållas, för dem, d. v. s. nyodling, stenröjning, jordkörning och betesförbättring, ävensom fördjupning av avloppsdiken. Till byggnader böra självfallet hänföras såväl hostadshus som ekonomibyggnader med gödselstad. Till byggnadskostnaderna torde böra räknas kostnader för brunn ävensom, där kostnaderna här för äro rimliga, anordningar för vatten- och avloppsledningar samt central uppvärmningsanordning. I sistnämnda hänseende få utredningsmännen hänvisa till att inom byggnadsstyrelsen för närvarande pågår en undersökning rörande möjligheterna att standardisera vissa slag av byggnadsdelar. Det torde finnas skäl att vänta, att bland annat kostnaderna för anordnande av värmeledning härigenom skola kunna icke oväsentligt reduceras. Där bygden är mera allmänt elektrifierad, synas även kostnaderna för installation av elektricitet i byggnaderna böra ingå i kostnadsvärdet. I detta torde vidare böra få inräknas kostnaderna för anläggande av sådana vägar, som äro oundgängligen nödiga för utnyttjande av fastighetens jordbruk och för vilka bidrag ej erhålles på annat sätt.

I jordbruksfastighets kostnadsvärde torde även böra inräknas den del av

anskaffningskostnaden, som kan antagas belöpa på växande skog. Det torde emellertid icke finnas anledning att bevilja avskrivningslån med avseende å växande skog. Med hänsyn härtill synes värdet å växande skog icke böra få inräknas i kostnadsvärdet till högre belopp än det, varmed denna egendom ingår i bruksvärdet. Där den på skogen belöpande köpeskillingen är större än det enligt vad nedan sägs beräknade skogsvärdet, blir följden alltså den, att — om egnahemslån likväl anses böra beviljas — köparen själv måste tillskjuta merpriset.

Jordbruksfastighets bruksvärde bör hänföras till det skick, vari fastigheten kan antagas komma att befinna sig efter iordningställande i de hänseenden, som nyss berörts. Förslaget, att staten bör bära vad som av jordbruksegnahems kostnadsvärde icke täckes av dess bruksvärde, har i första hand motiverats med att kapitalinvesteringen är räntabel endast i den mån den motsvarar sistnämnda värde. Här har alltså tonvikten lagts på att bruksvärdet är det värde hos fastigheten, som kan förräntas. Från en annan sida sett kan emellertid — och detta har antytts i det föregående — bruksvärdet identifieras med det värde, som skulle kunna antagas bli åsatt fastigheten vid en eventuell försäljning. Eftersom en köpare kan antagas vilja giva så mycket för fastigheten, att fastighetens avkastning lämnar honom skälig förräntning å investerat kapital, böra tydligen de båda nyss angivna sätten att bestämma fastighets bruksvärde i princip leda till samma resultat. Emellertid är detta i verkligheten icke någon undantagslös regel. Även bortsett från rena spekulationsaffärer bestämmas ofta köpeskillingarna för fastigheter med hänsyn till mer eller mindre tillfälliga pris- och andra förhållanden utan tillbörligt beaktande av framtida förräntningsmöjligheter. Utredningsmännen anse det icke kunna ifrågakomma att lägga ett sålunda fluktuerande saluvärde till grund för en så långfristig kredit, som egnahemslånen representera. Å andra sidan finna sig utredningsmännen icke böra med hänsyn enbart till egnahemslåntagarna tillskapa ett efter särskilda grunder bestämt avkastningsvärde, vars konstruerande för övrigt skulle möta betydande svårigheter. Utredningsmännen få erinra om att kommunalskattelagen och anvisningarna till denna innehålla vissa bestämmelser om fastigheters värdering. Sålunda skall taxeringsvärde i regel åsättas till det belopp, som prövas utgöra taxeringsenhetens värde efter ortens pris (alimänna saluvärdet), och med detta värde skall förstås det belopp, som en förständig köpare kan antagas vilja betala för fastigheten, om den tänkes såld inom den kundkrets, som för en dylik egendom kan antagas vara att påräkna, och köpt för ett med hänsyn till fastighetens beskaffenhet lämpligt utnyttjande. Att i de särskilda fallen lägga taxeringsvärdena direkt till grund för bestämmandet av fastighets bruksvärde vid egnahemsbelåning kunna utredningsmännen visserligen icke finna tillrädligt. Emellertid anse utredningsmännen nyss angivna grunder för fastighets värdering i princip kunna tjäna till rättesnöre vid värderingarna för egnahemslån. I anslutning härtill synes såsom jordbruksfastighets bruksvärde kunna betecknas det belopp, som en förständig köpare kan väntas vilja betala för fastigheten med hänsyn till den påräkneliga avkastningen eller nyttan av densamma under en följd av år.

Utredningen — som förklarat sig fästa stor vikt vid att belåningen av skog ordnades på rationellt sätt — har även framhållit vissa synpunkter rörande beräkningen av den på skogsmark och växande skog belöpande delen av en fastighets bruksvärde. Värderingen av växande skog har utredningen ansett böra grundas på genomsnittliga, långsiktiga virkespriser och kostnader.

Utredningens förslag beträffande avskrivningslånen innefattar bland annat viss begränsning av lånens storlek.

Om avskrivningslån enligt här angivna grunder skulle komma att uppgå till lägre belopp än som motsvarar 3 procent av kostnadsvärdet, torde sådant lån ej böra beviljas utan i stället vid beräkandet av jordbrukslånet hänsyn böra tagas även till det belopp, varmed kostnadsvärdet i sådant fall överskjuter bruksvärdet. Viktigare är emellertid att för avskrivningslån fastställa en gräns uppåt, så att icke huru oräntabla företag som helst komma att främjas genom statsmedel. När utredningsmännen haft att välja en maximigräns i förevarande hänseende, ha de nödgats taga hänsyn till att en egnahemsbildning undantagsvis kan böra komma till stånd även under sådana förhållanden, då kostnaderna därför äro höga i förhållande till den påräkneliga räntabiliteten. Med hänsyn härtil ha utredningsmännen nödgats välja en relativt hög maximigräns, under den bestämda förutsättningen att avskrivningslån ytterligt sällan skola behöva beviljas till så höga belopp. Utredningsmännen ha stannat vid att föreslå, att avskrivningslån skall få uppgå till högst 40 procent av vederbörande fastighets kostnadsvärde. Då enligt vad ovan anförts avskrivningslån icke bör beviljas med avseende å växande skog, bör vid nyssnämnda maximering värdet härå undantagas från kostnadsvärdet.

Utredningen har även hänvisat till att statsmakterna bleve i tillfälle att i samband med medelsanvisningar för egnahemsverksamheten avgöra, huru stora uppoffringar staten ville påtaga sig för här avsedda, i förhållande till anskaffningskostnaderna mindre räntabla företag. Det syntes önskvärt, att statens utgifter för avskrivningslån av egnahemsorganen i redovisningshänseende uppskattningsvis fördelades på olika avskrivningsändamål, i hudsak byggnader och grundförbättringar, vilken uppdelning torde kunna tjäna till viss ledning vid anslagsberäkningarna. Med hänsyn till de betydande kapitaluppoffringar för staten, som avskrivningslånen kunde innebära, syntes det utredningen lämpligt, att länsorganens beslut angående sådana lån för fastställelse underställdes centralorganet.

Till förebyggande av att avskrivningslånen komme att föranleda en icke avsedd spekulation med egnahemsfastigheter och resultera i en pressning uppåt av priserna på jord har egnahemsutredningen föreslagit, att avskrivningslån skulle avskrivas endast successivt, förslagsvis sålunda att, efter det amorteringsskyldighet inträtt för jordbrukslånet, avskrivningslånet efterskänktes med en tiondel årligen. För undvikande av missbruk borde vidare vederbörande egnahemsorgan, om lånesökande befunnes tidigare ha erhållit avskrivningslån men avyttrat egnahemsfastigheten, vägra bifall till ansökan om nytt lån, såvida icke en avsevärd tid förflutit efter det nämnda fastighet försålts eller ock eljest särskilda skäl talade för att nytt lån borde beviljas. Vidare erfordrades särskilda föreskrifter om de konsekvenser, som en försäljning av fastigheten borde medföra i fråga om avskrivningslånet (se den följande redogörelsen).

De sålunda angivna grunderna för egnahemsbelåningen har egnahemsutredningen ansett böra tillämpas icke blott vid nybildning av jordbruk utan även vid sådant förvärfv av jordbrukslägenhet, som visserligen icke utgjorde

nybildning men som vore förenat med mer eller mindre omfattande grundförbättringar eller byggnadsarbeten. Vid belåning av fullt färdigt jordbruk, såsom i vissa fall av generationsväxling, borde däremot något avskrivningslån ej förekomma. Där vid förvärv av ett färdigt jordbruk anskaffningskostnaden överstege bruksvärdet, innbure detta, att köpeskillingen vore för hög, och detta kunde utgöra skäl att överhuvud taget avslå ansökan om egnahemslån.

Enligt vad egnahemsutredningen vidare framhållit, erhöle de föreslagna principerna för avskrivningslånen icke i alla delar direkt tillämpning i fråga om fastigheter, som egnahemsorganen efter iordningställande själva överläte till egnahemsbildare. Härom har utredningen anfört:

Det synes i princip icke vara lämpligt, att egnahemsorganen vid försäljning av fastigheter avkräva egnahemsbildarna köpeskillingar, som äro högre än fastigheternas bruksvärden, och några oräntabla anläggningskostnader böra sålunda i dessa fall icke uppstå för egnahemsbildarna. I den mån egnahemsorganen sälja fastigheterna till lägre pris än dessa beräknas kosta i anskaffning, bör skillnaden betraktas som en direkt förlust för vederbörande egnahemsorgan. Ehuru dessa organ icke bli bundna av någon maximering motsvarande nyssnämnda 40-procentsgräns, måste naturligtvis jämväl vid egnahemsbildning, som sker i egnahemsorganens egen regi, iakttagas att densamma icke kommer att innebära en alltför oekonomisk kapitalinvestering. Om bruksvärdet å en dylik egnahemsfastighet, som försålts av egnahemsorgan, därefter stiger på grund av allmän uppgång i fastighetspriserna eller eljest utan samband med förbättring av fastigheten, synes det icke överensstämmande med egnahemsverksamhetens syfte, att fastighetsägaren utnyttjar denna prisstegring till att bereda sig vinst genom fastighetens försäljning. Detta skulle te sig särskilt stötande i sådana fall, där egnahemsorganet överlätit fastigheten till lägre pris än anskaffningskostnaden och sålunda åsamkats förlust för egnahemsbildarens skull. Med hänsyn härtill torde åtminstone i dylika fall anordningar böra träffas, varigenom vinst, som uppkommer genom att fastighetsägaren kort tid efter förvärvet åter försäljer fastigheten, icke kommer fastighetsägaren utan egnahemsorganet till godo. Det är för övrigt under alla förhållanden önskvärt, att spekulativa försäljningar av egnahemsfastigheter motverkas. I detta syfte torde köpeskillingen för en egnahemsfastighet, varom nu är fråga, böra upptagas något högre än det beräknade bruksvärdet — förslagsvis 15 procent högre än detta — med förbehåll att överskjutande belopp utkräves allenast i händelse fastigheten blir föremål för snar försäljning men eljest successivt avskrives. Det synes naturligt, att härvid reglerna för avskrivningslån tillämpas. Vad nu förordats synes icke behöva anses innebära någon saklig avvikelse från principen, att egnahemsorganen vid försäljning av fastigheter icke böra avkräva egnahemsbildarna köpeskillingar, som äro högre än fastigheternas bruksvärden.

Med avseende å förslaget om särskilda s k o g s l å n har egnahemsutredningen bland annat anfört:

Nödvändigheten att vid nybildning av jordbruk även förvärva erforderlig husbehovsskog har för mången mindre bemedlad egnahemsbildare försvårat eller omöjliggjort hans strävan att förvärva ett jordbruk. Visserligen har egnahemslån kunnat erhållas, men då därvid ej medräknats värdet av växande skog, har han nödgats söka uppbringa ytterligare behövliga medel genom kredit på annat håll.

Vid 1937 års riksdag genomförd skärpning av jorddelningslagens regler för skogstilldelning kommer i många fall att verka än mera hinderlig på möjligheten för mindre bemedlade personer att skaffa sig egna jordbruk. Efter ifrågavarande lagskärpning skall nämligen i trakter med riklig skogstillgång, där det med hänsyn till ortens näringsförhållanden för drivande av självständigt jordbruk i allmänhet är erforderligt att inom fastighetens gränser finnes skog utöver husbehovet, nybildad jordbruksfastighet i regel erhålla sådan skog, tillräcklig att utgöra varaktigt stöd för jordbruket (stöds-skog).

Det ena som det andra torde visa, att det för egnahemsverksamheten, vilken såsom upprepade gånger framhållits måste inriktas på att effektivt stödja bildandet av bärkraftiga familjejordbruk och förstärkning av ofullständiga jordbruk, är av största vikt, att möjligheterna till skogsbelåning ordnas på ett tillfredsställande sätt.

Sett på lång sikt torde en egendoms skogsvärde få anses vara väl så konstant som jordbruksvärdet; på kortare sikt åter kan förstnämnda värde vara föremål för hastiga svängningar, och vid tider av höga rotvärden å skog torde därför försiktighet vara påkallad med avseende å skogsbelåning. Men en motsvarande risk kan det även innebära att under högkonjunkturer för jordbruket lägga lägenheters jordbruksvärden till grund för belåning. Vad angår den särskilda risk, som är förenad med skogsbelåning och som består i att låntagaren kan avverka skog i sådan omfattning, att värdet å lägenheten minskas, synes den anordning, vilken tillskapats genom lagen den 6 juni 1930 om begränsning av rätten att avverka skog å intecknad fastighet, innebära en ganska betryggande säkerhet för att icke värdet å gäldbelastad skogstillgång skall äventyras genom avverkningar. Ifrågavarande lagstiftning har genom vissa författningar av den 17 juni 1938 erhållit mera vidsträckt tillämplighet än tidigare. Sålunda kan lagstiftningen framdeles, i den mån egnahemslån komma att grundas på skogsvärde, tillämpas även med avseende å dylika lån. Detta innebär, att vederbörande egnahemsorgan skall kunna överenskomma med låntagaren, att viss plan skall följas vid avverkningen av skog å den belånade fastigheten, ävensom därefter hos skogsvårdsstyrelsen begära föreskrift, att överenskommelsen skall lända till efterrättelse. Skogsvårdsstyrelsen övar sedan uppsikt över att föreskriften efterlevs, och överträdelse härav är belagd med straffansvar, varjämte avverket virke blir förbrutet.

En hushållningsplan av ifrågavarande slag torde kunna göras ganska enkel. En sådan plan kommer, förutom sin betydelse ur säkerhetssynpunkt, även att ha en uppgift att fylla såsom grundläggande för återbetalningen av skogslån.

Med hänsyn främst till att avkastningsförhållandena med avseende å skogen motiverade speciella amorteringsbestämmelser, har utredningen funnit lämpligt, att den växande skogens värde lades till grund för särskilda skogslån vid sidan av jordbrukslånen i egentlig mening. Med skogens värde borde då avses den del av vederbörande fastighets bruksvärde, som enligt nyss angivna grunder borde anses belöpa å den växande skogen. Emellertid torde det icke vara tillräckligt motiverat att utlämna särskilda skogslån i sådana fall, då den växande skogen allenast hade ett ringa värde. Gränsen i detta hänseende torde böra sättas vid 1,000 kronor. I sådana fall, där värdet å den växande skogen på en fastighet uppginge till minst 1,000 kronor och sålunda kunde ligga till grund för särskilt skogslån, borde vid bestämmandet av jord-

brukslån hänsyn självfallet endast tagas till den övriga delen av fastighetens bruksvärde, inberäknat värdet å skogsmarken. Om däremot värdet å den växande skogen vore lägre än nyss sagts och särskilt skogslån följaktligen icke utlämnades, borde detta värde ingå i det bruksvärde, varå jordbrukslånet beräknades.

Då särskilt skogslån beviljades, borde alltid förbehåll ske om tillämpning av bestämmelserna i förenämnda 1930 års lag. Sådant förbehåll borde även eljest kunna göras, om skogsvärdet å en fastighet vore av någon betydelse. Låntagaren borde också förpliktas, åtminstone i förstnämnda fall, att hålla skogen brandförsäkrad.

Enligt vad som framgår av det föregående, har egnahemsutredningen förordat, att egnahemsverksamheten framdeles även skall avse redan färdiga jordbruksfastigheter.

Utredningen har även upptagit till övervägande, huruvida nuvarande maximivärden för belåning av egnahemsfastigheter vore ändamålsenliga, och härom anfört bland annat följande.

Erfarenheten från de senare årens egnahemsverksamhet synes ha givit vid handen, att syftet att åstadkomma verkligt bärkraftiga familj jordbruk som regel icke kan tillgodoses inom de värdegränser, vilka för närvarande äro uppdragna. Kravet på tillräcklig jordbruksjord samt skogsmark och skogstillgång samt framför allt de stegrade byggnadskostnaderna ställa numera dylika eftersträfvärd jordbruk i en kostnadsklass, som icke kan inrymmas inom gällande värdemaxima. Ej heller synes den nuvarande anordningen med särskilt tillstånd till belåning av fastighet med förhöjt maximivärde vara ändamålsenlig. Den verkar närmast återhållande på uppkomsten av fullgoda egnahemsjordbruk.

När utredningsmännen övervägt spørgsmålet om bestämmandet av värdemaximum för jordbruksegnahem, ha vissa hållpunkter kunnat erhållas särskilt från verksamheten med iordningställande av arrendeegnahem, där statens jordnämnd målmedvetet inriktat sig på jordbruk, ägnade att bereda innehavarna och deras familjer sysselsättning och försörjning oberoende av förtjänstarbete utanför fastigheterna. Förutom skogsmark i överensstämmelse med jorddelningslagens regler tilldelas dessa jordbruk upp till 15 å 20 hektar åker. Anläggningskostnaderna för dem ha under senare år hållit sig omkring 30,000 kronor, varav minst hälften belöpt å byggnader. Sista året ha kostnaderna i vissa fall stigit uppemot 35,000 kronor.

Då de önskemål ifråga om familj jordbrukens storlek, som utredningsmännen ovan framställt, ungefärligen överensstämma med nu tillämpade normer för storleken å arrendeegnahem, sakna utredningsmännen anledning till antagande, att kostnaderna för nybildning av familj jordbruk i stort sett skola bli vare sig högre eller lägre än för anläggandet av arrendeegnahem.

Med utgångspunkt från att maximivärdet å jordbruksegnahem undan för undan måste anpassas efter förhållanden utveckling, har utredningen ansett sig böra i sitt förslag upptaga en siffra, som så nära som möjligt anknöte till en beräkning av nuvarande kostnader för iordningställande av ett familj jordbruk av den beskaffenhet, utredningen funnit eftersträfvansvärt. Härvid har utredningen stannat vid att föreslå, att såsom maximum för kostnadsvärdet å familj jordbruk tillsvidare fastställdes ett belopp av 32.000 kronor.

Utredningen har ansett tillräcklig anledning icke finnas att i fråga om detta kostnadsmaximum göra skillnad mellan obebyggda och bebyggda fastigheter. Ett sådant särskiljande torde såtillvida vara överflödigt, som i båda fallen de allmänna principerna för storleken å familjejordbruk vore tillämpliga. Ej heller syntes ett fastställande av minimikostnader ha något syfte att tjäna.

Vad härefter angår maximigränsen för egnahemslånen storlek i förhållande till fastigheternas värden, bortsett från avskrivningslånen, har egnahemsutredningen erinrat om att denna gräns för närvarande utgör $\frac{5}{6}$ eller omkring 83 procent av det beräknade värdet å den belånade fastigheten. Utredningen har funnit nödvändigt, att denna maximigräns höjes.

Detta är bland annat motiverat med hänsyn till den utökning av egnahemsfastigheternas storlek, som förordats i det föregående, och därav föranledd höjning av köpeskillingarna för fastigheterna. En person, som äger ett visst kapital, är självfallet i behov av större kredit, om han skall förvärva en större fastighet än om han skall köpa en mindre sådan, så mycket mer som den större fastigheten även medför ökat krav på uppsättningen med jordbruksinventarier. Härtill kommer, att det bör förebyggas, att egnahemslåntagaren tvingas att skaffa sig kredit på annat håll till sådana villkor, som kunna äventyra hans möjligheter att lyckas med jordbruksföretaget. Slutligen må erinras om att för täckande av oräntabel del av köpeskillingen, i vad denna belöper på jordbruksvärdet, föreslagits skola beviljas särskilt avskrivningslån. Då det bruksvärde, som bör ligga till grund för beräkandet av egnahemslånet i övrigt, sålunda icke kommer att överstiga den såsom räntabel beräknade delen av köpeskillingen, torde det även med hänsyn härtill böra väcka mindre betänkligheter att på grundval av detta värde medgiva en tämligen hög kreditgivning.

Utredningen har stannat för att föreslå, att maximigränsen för jordbruks- och skogslån bestämmes till 90 procent av de bruksvärden, vilka enligt vad förut utvecklats böra ligga till grund för beräkandet av dessa lån.

I detta sammanhang har egnahemsutredningen omnämnt, att önskemål framkommit om att egnahemsbildare även skulle kunna erhålla lån till anskaffande av inventarier m. m. Utredningen har emellertid avvisat dessa önskemål.

Med avseende å säkerheten för egnahemslån till förvärv av jordbruksfastigheter har egnahemsutredningen utgått från att dessa lån liksom hittills skulle grundas på enbart inteckning i vederbörande fastighet samt att inteckningen — bortsett från vissa undantagsfall — skulle utgöras av botteninteckning. Utredningen har vidare anført:

För jordbruks- och skogslån bör inteckningssäkerheten vara gemensam. Om även avskrivningslån beviljats, bör säkerheten vara gemensam för alla lånen. Med hänsyn till konstruktionen av lånen skulle visserligen kunna ifrågasättas att låta fastighetsägaren behålla den inteckningssäkerhet, som svarar mot hans egen insats, d. v. s. vad av bruksvärdet överstiger skulden på grund av jordbruks- och skogslånen. Emellertid torde med hänsyn såväl till statens säkerhet som önskvärdheten av att egnahemslåntagaren icke okontrollerat ikläder sig ytterligare fastighetskredit på annat håll övervägande skäl

tala för att även nyssberörda mellanliggande inteckningssäkerhet pantförskrives för egnahemslånen. Vederbörande egnahemsorgan bör, om egnahemslåntagaren befinnes lämpligen böra få utnyttja inteckningssäkerheten i fråga för erhållande av annan kredit, kunna medgiva dylik belåning. Detsamma bör gälla i fråga om sådan inteckningssäkerhet, som svarar mot av låntagaren verkställda amorteringar å jordbruks- och skogslånen. Med hänsyn härtill torde det bli nödvändigt, att egnahemsorganet försäkrar sig om inteckningar, som icke blott svara mot den nominella summan av egnahemslånen utan som täcka avskrivningslånet även i det fall, att nyssnämnda inteckningssäkerhet pantförskrives på annat håll.

Mot egnahemsutredningens förslag i denna del har en av dess ledamöter (herr Gabrielsson) uttalat *skiljaktig mening*. Denne har anfördt:

Då jag anser det oegentligt, att för egnahemslånen pantförskrivas inteckningar till högre belopp än lånebeloppen, och då låntagaren i verkligheten torde ha föga nytta av att kunna disponera så högt liggande inteckningar, som det här är fråga om, finner jag öfvervägande skäl tala för att till säkerhet för lånen pantförskrivas inteckningar från botten, motsvarande lånens sammanlagda belopp men ej mer. Majoritetens förslag innebär å andra sidan att, i den mån jordbruks- och skogslån nedbetalas, härigenom uppkommande ägarehypotek kommer staten till godo, därest icke låntagaren erhåller särskilt medgivande att förfoga öfver detsamma för kredit hos annan kreditgivare. Enligt min mening bör dylikt ägarehypotek få disponeras av låntagaren utan medgivande av staten. I motsats mot förstnämnda högtliggande inteckningar torde ett ägarehypotek, som uppkommer genom avbetalningar, kunna ligga så lågt, att det kan utnyttjas till grund för annan kredit.

Beträffande frågan, huru bör förfaras med egnahemslån vid ägares kifte till egnahemsjordbruk, har utredningen föreslagit följande bestämmelser. Om fastigheten i sin helhet övertoges av låntagarens efterlevande make eller av bröstarvinge eller av efterlevande make och bröstarvinge, vilka behölle fastigheten oskiftad, skulle återstående jordbrukslån, skogslån och avskrivningslån kunna öfverflyttas på nye ägaren under enahanda villkor, som varit gällande för den tidigare ägaren. Om eljest äganderätten till fastigheten i dess helhet eller del därav överginge genom köp eller annat fång från låntagaren till ny innehavare, skulle återstående jordbrukslån och skogslån vara förfallna till betalning å tid, som egnahemsnämnden bestämde. Dock skulle lånen, där den nye ägaren uppfyllde förutsättningarna för erhållande av egnahemslån, kunna på oförändrade villkor öfverflyttas på denne. Vore fastigheten i annat fall, än då den överginge till nyssnämnda anhöriga, vid öfverlåtelsen belastad med avskrivningslån, skulle, om priset för fastigheten överstege det vid lånets utlämnande beräknade bruksvärdet, återbetalning av lånet ske med sålunda överskjutande belopp. Dock kunde, i den mån ökningen av fastighetens värde hänförde sig till särskild av låntagaren vidtagen åtgärd, motsvarande belopp av avskrivningslånet efterskänkas. Vad som härefter återstode av lånet kunde, om även nye ägaren av fastigheten erhöle jordbrukslån, på oförändrade villkor öfverflyttas på denne. Om skäl funnes därtill, skulle också eljest egnahemsstyrelsen, på framställning av egnahemsnämnden, kunna medgiva, att avskrivningslån sålunda öfverflyttades på ny ägare till fastigheten.

I detta sammanhang torde böra nämnas, att egnahemsutredningen befarat, att ett understödjande av möjligheterna till förvärv av egnahemsfastigheter måhända icke kan undgå att i större eller mindre utsträckning inverka stegrande på priserna i första hand för de fastigheter, som i de särskilda fallen avses skola förvärfvas till egnahem, men i andra hand även på fastigheter i allmänna marknaden.

Härom har utredningen anfört följande:

Detta är en risk, som alltid måste beaktas vid genomförandet av subventionsåtgärder. Ställd på sin spets skulle denna risk kunna innebära, att den av staten lämnade hjälpen helt komme att motvägas av en ökning i inköpspriset å egnahemsfastigheter. Något i och för sig fullt effektivt medel mot dylika tendenser lär icke finnas. Emellertid hålla utredningsmännen före, att olika möjligheter erbjuda sig att begränsa risken för en av statsstödet föranledd prisförhöjning å egnahemsfastigheter. Till en början böra vederbörande egnahemsorgan med all kraft såväl i sin jordanskaffningsverksamhet som i sin lånerörelse övervaka, att säljare av jord icke kunna betinga sig högre pris å jord, som avses skola användas för egnahemsändamål, än som svarar mot priserna på allmänna fastighetsmarknaden. Vidare föreslå utredningsmännen i fråga om egnahemslångivningen en skarp avgränsning mellan den del av statsstödet, som är att betrakta såsom subvention, och den del därav, som utgör vanligt lån, samt beträffande subventionsdelen särskilda förbehåll med avseende å densamma tillgodonjutande. I fråga om lånet i övrigt lär den med nu rådande räntesystem förenade risken, att för egnahemsfastigheter, för vilka beviljats egnahemslån mot låg bunden ränta, vid stigande räntenivå kan betingas ett högre pris än de eljest skulle ha varit värda, komma att försvinna i och med att räntan å egnahemslån enligt utredningsmännens förslag göres rörlig. Vad angår faran för att en subventionering av egnahemsbildningen skall kunna föranleda en stegring av priserna på fastighetsmarknaden överhuvud taget, sammanhänger denna fara delvis med risken för prisstegring i fråga om egnahemsfastigheter och lär i så måtto motverkas av de faktorer, som nyss berörts. Vidare synes faran av att statsstödet föranleder ökning i efterfrågan å egnahemsfastigheter i allmänna marknaden och därigenom inverkar stegrande på jordvärdena minskas högst betydligt om, såsom utredningsmännen förordar, anskaffningen av egnahemslägenheter i vart fall i statlig regi i viss efter förhållandena lämpad utsträckning anpassas efter konjunkturerna. I vad gäller jordbruksfastigheter lär för övrigt, med den inriktning egnahemsverksamheten avses skola erhålla, den prisstegrande tendensen icke komma att få avseende å alltför små eller dåligt bebyggda fastigheter. Beträffande dessa borde väl snarare en prissänkning vara att förvänta. Om en sådan inträder, skulle densamma tydligen vara ägnad att underlätta åtgärder för stärkande av ofullständiga jordbruk med tillskottsjord.

Även om det icke skulle kunna undvikas, att stödet åt egnahemsbildningen i någon mån bleve motverkat av faktorer av det slag, som ovan berörts, är emellertid detta något som egnahemsstödet har gemensamt med andra stöd-anordningar. Exempelvis kunna alla åtgärder för förbättring av jordbrukets kreditförhållanden liksom överhuvud taget för ett bättre läge för jordbruket sägas vara ägnade att föranleda en prisstegring å jordbruksfastigheter och på detta sätt minska fördelarna av ifrågavarande åtgärder för nytillträdande jordbrukare. Att fördenskull sätta sig emot dylika åtgärder lär emellertid knappast falla någon in. Lika litet synas här ovan antydda risker böra tagas till intäkt för en begränsning av egnahemsverksamheten.

Vad angår förräntningen av egnahemslånen har egnahemsutredningen till en början framhållit, att det skulle strida mot systemet med avskrivningslån att därutöver — bortsett från att staten överhuvud åsamkades förvaltnings- och andra utgifter för egnahemsverksamheten — subventionera egnahemsbildningen även i räntehänseende. Å andra sidan borde staten icke göra några förtjänster på utlåningen till ifrågavarande mindre be- medlade samhällsmedlemmar. Räntorna å egnahemslånen syntes därför böra i stort sett ansluta sig till statens upplåningsränta. Utredningen har vidare upptagit till övervägande, huruvida räntan fortfarande liksom hittills borde vara fast eller om man borde övergå till rörlig ränta. Utredningen har bland annat anfört:

Liksom lånen från de statliga utlåningsfonderna i allmänhet, ha även egnahemslånen varit förenade med fast, vid lånens utlämnande bestämd räntefot. Härutinnan ha egnahemslånen överensstämt med lånen från hypoteksinrättningar av olika slag men skilt sig från vad som varit regel i fråga om privatbankernas, sparbankernas och jordbrukskassornas utlåning. Den bundna räntan innebär givetvis vissa fördelar. Låntagaren vet på förhand, huru stora hans ränteutgifter komma att bli för en följd av år, och kan inrätta sig här- efter. Och om lån upptages vid ett lågt ränteläge, kan låntagaren även under kommande tider med högre räntor tillgodonjuta den bestämda låga rän- tan. Att med hänsyn härtill förlägga upptagandet av lån till tider med låga räntor, låter sig emellertid icke alltid göra. Det är nämligen ofta svårt att avgöra, när ränteläget är lågt och när en ytterligare sänkning ej är att vän- ta. Vad särskilt egnahemslånen beträffar kan ju låntagaren dessutom inga- lunda alltid taga hänsyn till ränteläget, t. ex. då en jordbrukarson ämnar ingå äktenskap och i samband härmed bli sin egen. Med fasta räntor å eгна- hemslån följer å andra sidan den olägenheten, att dessa, även om räntorna å allmänna marknaden sjunka, likväl stå kvar vid den högre nivån, om icke statsmakterna vidtaga åtgärder till ändring härutinnan. Härtill kommer, att för en fastighet, för vilken beviljats ett lågprocentigt bundet egnahemslån, kommer att vid en eventuell försäljning kunna betingas en högre köpe- skilling än eljest, vilket kan innebära en oförtjänt vinst för säljaren, under det att för den nye ägaren förmånen av låg ränta motväges av den däremot svarande höjda inköpskostnaden. De olägenheter som det innebär att un- der tider av låga räntor inneha egnahemslån, upptagna vid ett högre ränte- läge, kunna av de bäst ställda egnahemslåntagarna, vilka kunna erbjuda till- fredsställande säkerhet, undvikas genom att de inbetala egnahemslånen och i stället upptaga lån hos vanlig kreditinrättning mot de på marknaden gäl- lande lägre räntesatserna. Denna möjlighet står däremot icke lika lätt till buds för de sämre ställda låntagarna. Den uppoffring det kan innebära för staten, att lånemedel, som av staten anskaffats vid ett högt ränteläge och utlånats mot en häremot svarande ränta, i förtid återbetalas vid en lägre räntenivå, kommer alltså dem till godo, som minst behöva det. En annan sak är, att det sedermera vid ändrade förhållanden kan bli anledning för dessa att ångra, att de avstått från egnahemslånen. Att nuvarande ränte- system kan locka härtill, utgör ytterligare en avigsida.

Systemet med fasta räntor har i praktiken icke kunnat helt upprätthållas. Statsmakterna ha tid efter annan nödgats vidtaga anordningar i syfte att ut- jämna uppkomna skillnader mellan egnahemslånens räntesatser och de som eljest gällt vid olika tidpunkter. På grund av ingångna lånekontrakt ha möj- ligheterna till jämkningar beträffande redan utlämnade lån varit ensidigt in-

riktade såtillvida som endast räntesänkningar, d. v. s. lättnader från statens sida, kunnat ifrågakomma. Höjning av egnahemslåneräntan har däremot varit utesluten.

En möjlighet att åtminstone vid beviljandet av egnahemslån anpassa räntesatserna efter rådande ränteläge, skulle kunna öppnas genom att egnahemslåneräntan på ett eller annat sätt fastställdes för varje årgång av lån, som fallet är exempelvis med lån från statens sekundärlånefond för jordbrukare, vilka lån förräntas efter fast, vid lånens beviljande bestämd räntefot. Därmed skulle visserligen kunna tillgodoses önskemålet att erbjuda räntesatser, som vid egnahemslånens upptagande överensstämde med räntemarknaden. Men å andra sidan skulle därigenom uppkomma låneårgångar med sinsemellan olika, fasta räntesatser, vilka framdeles, såsom förut framhållits, skulle påverka egnahemslägenheternas saluvärden såtillvida att de lägenheter, som belånats i ett jämförelsevis lågt ränteläge, skulle bli värdefullare än de, som hade att bära lån med högre räntesatser. För låntagarna skulle det givetvis framstå såsom orättvist, att den ene åtnjöte större förmåner än den andre, beroende blott på att de råkat starta sina egnahemsföretag vid skilda tidpunkter. Slutligen skulle handhavandet av egnahemslånerörelsen bli betydligt invecklat och tungrott genom förekomsten av olika sorters lån, särskilt som det torde bli oundvikligt att för vissa låntagargrupper, liksom hittills, vidtaga mer eller mindre tillfälliga sänkningar av räntesatserna vid mera markerade räntefluktuationer.

Egnahemsutredningen har ansett övervägande skäl tala för att räntan å egnahemslån göres rörlig och beroende av utvecklingen på allmänna räntemarknaden. Utredningen har hänvisat till att en sådan reform även tillstyrkts i flera till utredningen avgivna yttranden från egnahemsnämnder och kommunalnämnder.

Beträffande valet av norm för den rörliga räntan har utredningen i huvudsak anfört:

Vid de efter hand vidtagna ändringarna i räntebestämmelserna för egnahemslånen har hänsyn naturligt nog måst tagas till den ränta, staten i sin tur har att erlagga för sin upplåning. Denna ränta har härvid närmast identifierats med medelräntan å den fonderade statsskulden. Det skulle kunna ifrågasättas, att denna ränta även borde tagas till utgångspunkt, om egnahemslåneräntan göres rörlig. Enligt utredningsmännens mening är emellertid detta icke lämpligt. Medelräntan å den fonderade statsskulden anpassar sig nämligen av naturliga skäl mycket långsamt efter ränteutvecklingen. Nämda ränta utgjorde för år 1937 3.93 procent. Medeltalet för sparbankernas inlåningsräntor utgjorde samma år 2.57 procent. Om för sparbankerna räknas med en räntemarginal av 0.35 procent för primära in-teckningslån och 1.20 procent för andra krediter, vilket torde kunna sägas motsvara en genomsnittlig marginal av omkring 0.60 procent för ett lån, som i likhet med ett egnahemslån från början motsvarar nio tiondelar av fastighetsvärdet, erhålles en utlåningsränta för sparbankerna av omkring 3.20 procent. I jämförelse härmed synes nyssnämnda räntesats av 3.93 procent alltför oförmånlig, låt vara att en på dylikt sätt beräknad ränta vid tider av högre sparbankräntor skulle komma att visa sig lägre än dessa sistnämnda räntor.

Den naturligaste vägen synes utredningsmännen vara, att egnahemslåneräntan anpassas efter den ränta, staten vid olika tidpunkter har att erlagga för sin upplåning. Såsom ett uttryck härför synes kunna väljas den effektiva medelräntan å emitterade statsobligationer. För att icke egnahems-

låneräntan onödigtvis skall bli föremål för fluktuationer av mera tillfällig art, synes det emellertid vara att förorda, att räntan grundas på ett genomsnitt av förslagsvis tre års obligationsräntor. Det torde vidare vara lämpligt, att Kungl. Maj:t, som bör ha att årligen fastställa räntan, härvid erhåller en viss rörelsefrihet, förslagsvis sålunda att egnahemslåneräntan må med högst en fjärdedels procent över- eller understiga nämnda medelränta. Till belysande av innebörden av nu angivna ränteberäkning må nämnas, att medelräntan å emitterade statsobligationer för de tre åren 1935—1937 utgjorde omkring 2.97 procent.

I motsats till vad här ovan skett — med hänsyn till tillgängliga sifferuppgifter — torde ifrågavarande medelränta av praktiska skäl icke böra beräknas per kalenderår utan budgetår.

För den händelse statens obligationsupplåning under en treårsperiod skulle komma att äga så ringa omfattning, att räntevillkoren för densamma icke skulle utgöra tillfredsställande grund för bestämmandet av räntan å egnahemslån, bör möjlighet finnas för Kungl. Maj:t att oberoende härav fastställa sistnämnda ränta till vad som prövas skäligt med hänsyn till rådande ränteläge.

Egnahemsutredningen har konstaterat, att mot den sålunda förordade ränteberäkningen vissa invändningar kunde framställas. Utöver vad redan anförts i fråga om fördelarna och olägenheterna för låntagarna av en rörlig ränta, har utredningen fäst uppmärksamheten på att den invändningen mot systemet med rörliga räntor, att låntagarna icke hade möjlighet att överblicka sina årsutgifter för lånen under de kommande åren, såtillvida miste något av sin tyngd, som utredningens förslag med avseende å egnahemslånens amorteringsdelar innebure — såsom framgår av det följande — att låntagarnas utgifter icke influerades av inträdande räntevariationer, i det att dessa automatiskt påverkade amorteringsbeloppens storlek i motsatt riktning och annuiteterna förbleve oförändrade. Vidare har utredningen hänvisat till att det föreslagna räntesystemet visserligen innebure, att låntagarna i vissa fall kunde komma att erlægga räntor, som med någon procent överstege medelräntan å den fonderade statsskulden. Detta förhållande, som vid andra tider motvägdes av att egnahemslåneräntan vore lägre, borde emellertid självfallet icke kunna av låntagarna tagas till intäkt för att begära räntesänkning. För låntagarna syntes det primära önskemålet böra vara, att de icke behövde betala högre räntesatser än som betingades av de vanliga kreditinrättningarna, och häremot syntes det av utredningen föreslagna systemet utgöra en garanti.

Vad angår frågan, om förslaget ur det allmännas synpunkt kunde vara förenat med några olägenheter, har utredningen anfört:

Det kan erinras, att staten till stor del verkställer sin upplåning mot ränta, som är bunden på lång tid, och att staten på grund härav kan komma att vid sjunkande räntenivå få vidkännas förluster, om räntorna å statens utlåning göras rörliga. Denna invändning mister emellertid sin bärkraft, om man betänker, att dessa eventuella förluster — vilkas räckvidd för övrigt begränsas av de konverteringsmöjligheter som staten äger — utjämnas vid motsatta tendenser på räntemarknaden ävensom att låntagarna för närvarande visserligen icke kunna påfordra en räntesänkning men däremot ha fri-

het att när som helst inlösa egnahemslån och flytta över desamma till vanliga kreditinrättningar. En dylik inlösen av lån vid en låg räntenivå kan tydligen ur statens synpunkt vara lika förlustbringande som en räntesänkning. Även om de genom förtidsinlösen återflytande medlen kunna placeras på annat sätt — exempelvis i andra utlåningsfonder — åsamkas staten likväl såtillvida förlust, som för sist avsedda ändamål eljest kunnat användas medel, vilka anskaffats med utnyttjande av den rådande låga räntenivån.

Det skulle till äventyrs kunna ifrågasättas om icke egnahemslåneräntan bör innefatta viss marginal för täckande av statens förvaltningskostnader och risker. Så är fallet med de räntor, som betingas för statliga sekundärlån och vissa andra statslån liksom för utlåningen från de vanliga kreditinrättningarna. Med hänsyn till att egnahemsverksamheten är avsedd att tillgodose ett allmänt socialt syfte och densamma måste betraktas som en enhet, där det svårigen låter sig göra att skilja förvaltningsutgifterna för kreditgivningen från utgifterna för jordanskaffningen m. m., kunna utredningsmännen icke förorda, att någon räntemarginal beräknas för täckande av sådana utgifter. Vad åter angår täckandet av statens risker för egnahemsutlåningen skulle tydligen en riskmarginal å räntan innebära, att egnahemslåntagarna gemensamt bidroge till att täcka statens förluster å enskilda låntagare. Enligt utredningsmännens mening finnas emellertid icke tillräckliga skäl att låta en sådan förlust gå ut över övriga egnahemslåntagare, utan bör densamma med hänsyn till verksamhetens sociala natur bestridas av statsmedel och sålunda fördelas på alla samhällsmedlemmar.

Med avseende å jordbruksfastigheter, vilkas åkerareal från början icke uppgår till minst 3 hektar men avses skola utökas genom viss uppodling i enlighet med upprättad plan, skola egnahemsorganen enligt utredningens förslag ha möjlighet att medgiva räntefrihet eller räntelindring för jordbrukslån, tills nämnda åkerareal uppodlats enligt den uppgjorda planen, dock icke längre än tills amorteringsskyldigheten inträder, d. v. s. under högst 5 år. En sådan räntefrihet har utredningen ansett påkallad med hänsyn till dylika jordbruks ringa avkastning.

I fråga om skogslån har utredningen icke funnit anledning att tillämpa andra räntesatser än dem för jordbrukslån.

Under det att med avseende å återbetalningen jordbrukslåns stående del enligt nu gällande bestämmelser motsvarar $\frac{3}{5}$ av lånet eller alltså, när lånet uppgår till maximum av $\frac{5}{8}$ utav fastighetsvärdet, 50 procent av detta värde, skall stående delen enligt egnahemsutredningens förslag alltid uppgå till 60 procent av fastighetsvärdet. Utredningen har hänvisat till att krediten redan då den nedgått till 65 å 60 procent av fastighetsvärdet i regel torde kunna överflyttas på vanliga kreditinrättningar. Om emellertid, sedan amorteringsdelen återbetalats, svårigheter möta för låntagaren att på godtagbara villkor uppbära ett mot stående delen svarande lån hos annan långivare, skall lånet enligt utredningens förslag kunna tills vidare kvarbliva hos vederbörande egnahemsnämnd mot den ränta, som eljest gäller för egnahemslån, samt på de återbetalningsvillkor, som nämnden finner lämpliga.

Utredningen har ansett lämpligt, att återbetalningen av jordbrukslåns amorteringsdel liksom hittills bör ske medelst lika annuiteter. Häröfver har utredningen, under erinran att enligt utredningens förslag räntan å eгна-

hemslån icke längre skall vara fast utan anpassas efter utvecklingen av statens upplåningsränta, bland annat, anført följande:

Om då annuiteterna göras lika, komma tydligen även de delar av dessa, som utgöra amortering, att variera allt efter räntan, ehuru omvänt mot denas rörelser. Det är vid sådant förhållande icke möjligt att på förhand avgöra, när amorteringsdelen av ett lån kommer att vara återbetalad. Uppställs som önskemål, att amorteringstiden icke bör vara längre än högst 25 år, finnes tydligen endast den utvägen, att man förutsätter att räntan i genomsnitt kommer att hålla sig vid viss nivå och bestämmer annuiteten därefter. Om räntan förslagsvis antages komma att utgöra i genomsnitt 4 procent, räknat å de vid varje tidpunkt oguldna kapitalbeloppen, kommer amorteringstiden vid en annuitet av 7 procent att utgöra 22 år och vid en annuitet av 6 procent 28 år. I båda fallen utgår vid sidan av annuiteterna ränta å jordbrukslånets stående del. Om det sedermera visar sig, att räntan kommer att ligga över 4 procent, blir följden härav att amorteringsbeloppen automatiskt minskas och amorteringstiden förlänges. Kommer räntan däremot att understiga 4 procent, blir förhållandet det motsatta.

Enligt det nu angivna systemet komma tydligen annuiteterna å olika lån, även om de utlämnats till samma belopp, att variera alltefter huru högt lånen ligga i förhållande till respektive fastigheters bruksvärden. En sådan princip synes ansluta sig till förhållandena hos de vanliga kreditinrättningarna, där amorteringar endast krävas till den del lånen ligga över 50 å 70 procent av fastighetsvärdena. Om det skulle anses olämpligt, att även ett relativt litet lån skulle bli föremål för amortering under så lång tid som ovan sagts, skulle den utvägen kunna tänkas, att — med bibehållande av fasta annuiter — dessa avpassades exempelvis sålunda, att de utgjorde 7 procent för lån uppgående till 80 å 90 procent av bruksvärdet, till 8 procent för lån uppgående till 70 å 80 procent och till 9 procent för lån uppgående till mindre än 70 procent av bruksvärdet.

Utredningen har till stöd för sitt förslag anført, att det syntes ligga i låntagarens intresse att under en stigande ränteutveckling få tillgodonjuta en minskning av amorteringen, som åtminstone delvis kunde motväga räntestegringen. För övrigt stode det ju alltid den fritt, som icke uppskattade denna anordning, att verkställa avbetalning utöver vad som ålåg honom. Vilket system för låns återbetalning som än valdes, borde låntagare vid varje betalning erhålla kännedom om huru mycket som återstode av hans kapitalskuld.

Med utgångspunkt från att en alltför lång amorteringstid borde undvikas har utredningen föreslagit, att annuiteten fastställdes till 7 procent av amorteringsdelen. En sådan annuitet skulle, om räntan antoges utgöra 4 procent, motsvara en amorteringstid av 22 år, vartill komme eventuella amorteringsfria år. Utredningen har funnit nämnda annuitetsprocent, jämte räntan å den stående lånedelen, icke innebära större årsutgift än som borde kunna bäras av låntagarna. Om en fastighet hade ett bruksvärde av 32,000 kronor, alltså det föreslagna maximivärdet, och belånades med högsta möjliga belopp, 28,800 kronor — för enkelhetens skull förutsattes, att varken avskrivningslån eller skogslån beviljats — uppginge efter de amorteringsfria åren årsutgiften för amortering samt ränta å stående och amorteringsdelen vid

en annuitet av 7 procent och en räntesats av 3 procent till 1,248 kronor, motsvarande 4.3 procent å 28,800 kronor. Om räntesatsen åter antoges utgöra 4 procent, bleve årsutgiften 1,440 kronor, motsvarande 5.0 procent å 28,800 kronor. Utredningen har anmärkt att, även om en sådan årsutgift kunde te sig avsevärd, fråga dock här vore om självförsörjande familj jordbruk med ett bruksvärde av icke mindre än 32,000 kronor.

Liksom för närvarande skola även enligt utredningens förslag de första 5 åren av lånetiden vara amorteringsfria.

I de fall då låntagare för något år erhåller uppskov med att erlægga amortering eller då låntagaren, såsom utredningen funnit önskvärt, verkställer extrabetalningar utöver amorteringsplanen, är enligt utredningens mening någon omreglering av annuiteterna icke nödvändig. De årliga annuiteterna böra i sådana fall framdeles fortsättas i fastställd ordning och det medgivna uppskovet eller extrabetalningen allenast föranleda en förlängning respektive förkortning av tiden för amorteringsdelens betalning. Den stående delen av egnahemslån skall däremot icke påverkas av åtgärder av nu antydd art.

Enligt vad utredningen anfört skulle det åtminstone teoretiskt kunna tänkas, att räntenivån inom landet väsentligt stegrades och därmed även egnahemslåneräntan komme att höjas på sådant sätt att den bestämda annuiteten helt eller nästan helt komme att åtgå till ränta, varvid intet återstode till amortering. Med tanke på dylika undantagsfall borde i lånekontrakten göras förbehåll om att staten skulle kunna besluta om höjning av årsannuiteterna å egnahemslån. Denna möjlighet syntes emellertid icke böra utnyttjas under annan förutsättning än att jordbrukets läge vore någorlunda tillfredsställande, så att låntagarna kunde antagas vara i stånd att bära en sådan höjning.

Beträffande återbetalningen av skogslån har egnahemsutredningen anfört:

Skogslån torde böra uppdelas på stående del och amorteringsdel efter samma grund som jordbrukslån. Villkoren för återbetalning av dylikt låns amorteringsdel torde böra givas sådan utformning, att återbetalningen kan anpassas efter möjligheterna att genom avverkningar utvinna inkomst ur skogen för gäldens betalning. Den plan för hushållningen med skogen, som i det föregående ansetts påkallad ur säkerhetssynpunkt, synes även böra ligga till grund för bestämmandet av återbetalningsvillkoren för skogslån. Denna plan blir givetvis beroende av skogsbeståndets ålder och beskaffenhet i det särskilda fallet. I regel torde det vara nödvändigt att bestämma en relativt lång återbetalningstid. Endast i sådana fall, då vid förvärvet av ett egnahemsjordbruk ett större virkesförråd av lämplig skog finnes tillgängligt för avverkning inom de närmast kommande åren, kan amorteringen, om hänsyn uteslutande toges till skogens avkastningsförmåga, begränsas till en kort tidrymd. Finnes å fastigheten allenast plantskog eller yngre skog, kan det rent av bli erforderligt att medgiva fullständig frihet från amortering under viss tid, måhända ända upp till tio år. Bortsett från att det sålunda kan vara motiverat att medgiva låntagare vissa amorteringsfria år — ränta synes även då böra erläggas — torde det jämväl i fråga om skogslånen vara

lämpligt, att återbetalningen av amorteringsdelen sker i form av lika annuiteter. Dessa torde såvitt möjligt böra bestämmas på sådant sätt, att skogslånets amorteringsdel är gulden senast vid tidpunkten för slutbetalningen av amorteringsdelen av jordbrukslånet i samma fastighet. Möjlighet bör emellertid finnas att göra avsteg från amorteringsplanen. Till en början bör låntagaren äga att när som helst verkställa extrabetalningar. Stundom bör det kunna ifrågakomma, att låntagaren erhåller rätt att avverka skog utöver vad som angivits i den för skogen uppgjorda hushållningsplanen, under förutsättning att han samtidigt verkställer däremot svarande återbetalning vid sidan av eljest fastställd amortering. Detta kan vara motiverat såväl med hänsyn till ett rådande konjunkturläge som på grund av skogsvårdssynpunkter. Å andra sidan kunna hänsyn av samma art motivera en begränsning av åsyftad avverkning och i anslutning här till en jämkning i återbetalningsskyldigheten. Om genom medgivanden av nu avsedda slag förutsättningarna för den uppgjorda hushållningsplanen väsentligt rubbas, bör såväl denna som även amorteringsplanen modifieras i motsvarande omfattning. Eljest bör en jämkning i återbetalningsskyldigheten för visst år eller en inbetalning utöver amorteringsplanen icke ha någon inverkan på annuiteterna för följande år utan allenast, liksom sagts i fråga om jordbrukslånen, föranleda en förlängning respektive förkortning av tiden för amorteringsdelens betalning.

I fråga om grunderna för återbetalningen av egnahemslån har en av egnahemsutredningens ledamöter (herr Collin) uttalat *skiljaktig mening*. Enligt denna skall egnahemslån återbetalas med bestämda från början fastställda årliga belopp. För att de årliga låneutgifterna för låntagaren (amortering och räntor) vid visst ränteläge skulle vara i möjligaste mån lika stora under lånetiden, måste amorteringsbeloppen successivt ökas undan för undan. För att nedbringandet av låneskulden skulle ske i den omfattning, som av utredningen ansetts lämplig, borde amorteringsbeloppen fastställas efter följande procenttal: för första 2-årsperioden borde årliga amorteringsbeloppet utgöra 0.8 procent av ursprungliga lånebeloppet; därefter borde årliga amorteringsbeloppet ökas med 0.1 procent för varje 2-årsperiod. Amorteringen borde beräknas å hela lånet. Någon uppdelning av lån på stående del och amorteringsdel borde icke förekomma. Efter regelbundna amorteringar under 25 år hade låntagaren nedbringat kapitalskulden till omkring 67 procent av ursprungliga lånebeloppet. Därest lånet utgjort 90 procent av belåningsvärdet, hade det nedbringats till omkring 60 procent av detta värde. En låntagare, som erhållit mindre lån i förhållande till fastighetsvärdet, nådde självfallet 60 procent-gränsen fortare. Extra avbetalningar skulle avgå å de amorteringsbelopp, som låge närmast till å amorteringsplanen. Skyldighet att inlösa hela egnahemslånet skulle föreligga, då lånet nedbringats i sådan omfattning, att låntagaren kunde placera krediten i privat penninginrättning mot säkerhet av enbart inteckning.

Egnahemsutredningen har ansett skäl kunna tala för att en del av en egnahemslåntagares fastighetskredit bör kunna placeras hos annan långivare än staten. Det skulle kunna vara till fördel för såväl staten som kreditinrättningarna, om å ena sidan staten kunde begränsa sin upp-

låning för ifrågavarande ändamål och å andra sidan kreditinrättningarna icke i alltför hög grad behövde helt avstå från de placeringsobjekt, som egnahemsfastigheterna erbjöde. Beträffande låntagarnas fördelar av att få placera viss kredit i annan form än egnahemslån har utredningen anfört:

Den medelränta å emitterade statsobligationer, vilken av utredningsmännen föreslagits skola ligga till grund för förräntningen av egnahemslån, torde i regel hålla sig lägre än den ränta, som genomsnittligt skulle belöpa på ett lån av motsvarande slag i en vanlig kreditinrättning. Däremot skulle det väl kunna tänkas, att låntagaren kunde t. ex. hos en jordbrukskassa eller en sparbank erhålla ett lån mot säkerhet av de lägst liggande inteckningarna till en ränta, som i vissa fall understeg nämnda medelränta. Sålunda utgör denna medelränta för närvarande omkring 3.0 procent, medan på många håll primärlån hos kreditinrättningar torde stå att uppbringa mot en ränta av 2.5—3.0 procent. I ett dylikt läge skulle det tydligen kunna vara till fördel för en låntagare, om han kunde ha dels ett primärlån hos en kreditinrättning och dels ett däröver liggande statligt egnahemslån. Det kan också vara tänkbart, att det under vissa förhållanden skulle vara lämpligt för honom att ha en del av sin kredit placerad hos en hypoteksförening mot fast ränta. Vad som i fråga om hypoteksföreningslånen emellertid särskilt kan motivera, att en egnahemslåntagares kredit till någon del bör kunna vara ordnad i denna form, är hänsynen till att en fastighet, som övertages av en egnahemsbildare, i synnerhet efter nybildningsprincipens övergivande, kan tänkas redan vara belastad med ett bundet hypotekslån, vilket icke utan särskilda kostnader kan inlösas. Till vad nu sagts må även tilläggas, att en egnahemslåntagares möjligheter att till skäliga villkor anskaffa kredit för inköp av inventarier eller dylikt måhända kunna underlättas, om låntagaren samtidigt är villig att placera ett primärlån hos den ifrågavarande långgivaren.

På grund av vad sålunda anförts har egnahemsutredningen funnit övervägande skäl tala för att viss del av egnahemslåntagares fastighetskredit skall kunna vara placerad hos annan långgivare.

Utredningen har emellertid ansett det vara nödvändigt att fastställa en viss begränsning av den del av fastighetskrediten, som sålunda borde få vara placerad på annat håll. Staten borde icke enbart sörja för den kredit, som vore förenad med de största riskerna. För staten skulle det kunna bliva till olägenhet, om innehavaren av framförliggande inteckningar icke sörjde för att låntagaren skötte sina ränteförpliktelser, varvid den utökning av denna kreditgivares intecknade fordran, som enligt gällande inteckningsförrättning skulle kunna ske genom tillägg av högst två års ränta, kunde försämra ställningen för staten, så högt som inteckningarna för de statliga lånen vore belägna. Då det icke vore lämpligt, att egnahemslåntagare samtidigt skulle ha att erlægga amorteringar till staten och till en kreditinrättning — detta skulle förrycka beräkningen av annuiteterna å de statliga egnahemslånen — borde endast sådan kredit, som icke vore förenad med amortering, få vara placerad hos annan långgivare än staten. I fråga om hypoteksföreningarnas utlåning gällde, att lån finge förbli stående allenast i den mån det icke överstege 40 procent av belånad egendoms värde, bortsett från värdet å växande skog.

Med hänsyn till vad här ur olika synpunkter anförts har utredningen ansett sig böra förorda, att såsom förutsättning för att viss del av egnahemslåntagares fastighetskredit skall få vara placerad hos annan långgivare skall gälla, att krediten till denna del icke är förenad med amorteringsskyldighet och icke heller är grundad på in-teckningar utöver 40 procent av egendomens värde.

Det belopp, varmed egnahemslån bör minskas på grund av att bottenkredit placeras hos annan långgivare, skall enligt utredningens förslag i förekommande fall fördelas mellan jordbruks- och skogslån på sådant sätt, att beloppet i första hand avdrages å jordbrukslånets stående del samt, om denna ej förslår härtill, i andra hand å skogslånets stående del.

Utredningen har ansett det icke böra tillståndas, att egnahemskrediter allt efter låntagarnas uppfattning om vad som syntes fördelaktigast flyttas fram och tillbaka mellan egnahemsorganen och kreditinrättningarna. Om och i vad mån en del av en låntagares kredit skulle vara placerad hos sådan inrättning, borde bestämmas redan vid egnahemslånets beviljande. Att sedermera överflytta viss del av krediten från staten till annan långgivare, syntes icke böra medgivas låntagaren, men det borde som hittills stå denne fritt att inlösa hela egnahemslånet. Om däremot redan vid egnahemslånets beviljande viss del av den erforderliga fastighetskrediten vore eller bleve placerad hos annan långgivare, syntes hinder icke böra möta att framdeles överflytta även denna del till egnahemsorganen.

Såsom framgår av det föregående har 1935 års riksdag hemställt om utredning i fråga om fyllnadslån till egnahemslån till härför kvalificerade sökande med stor familj.

Med hänsyn till att försörjningen av en stor barnskara kan försvåra hopsparandet av eget kapital för fastighetsförvärv har egnahemsutredningen föreslagit, att, där jordsökande hade tre eller flera barn under sexton års ålder, han skulle, om förutsättningarna för egnahemslån vore för handen, kunna erhålla sådant till ett belopp ända upp till vederbörande fastighets hela bruksvärde (jordbruksvärde och skogsvärde). Utredningen har ytterligare förordat den anordningen att, om jordsökanden hade tre eller flera sådana minderåriga barn och bostadsbyggnaden på grund härav gjordes större än eljest skulle vara behöfligt, bruksvärdet å fastigheten likväl icke skulle beräknas högre än om byggnaden varit avsedd för en familj med mindre antal sådana minderåriga barn. Härvid komme de byggnadskostnader, som föranleddes av att bostadsbyggnaden måste tilltagas mera omfattande än nyss sagts — exempelvis genom inredning av bostadsrum å vinden — att täckas av avskrivningslån och sålunda efter hand att avskrivas.

Utredningen har fäst uppmärksamheten på att, där de sålunda föreslagna lättnaderna för jordsökande med stor familj icke vore tillräckliga för att vederbörande skulle kunna förvärva ett jordbruksegnahem, för honom återstode möjligheterna att antingen få sig tilldelat ett arrendeegnahem eller, i norra delarna av landet, att erhålla ett arbetarsmåbruk.

Vad härefter angår långivningen till förvärv av bostadsegnahem har egnahemsutredningen, med hänsyn bland annat till att en nu arbetande kommitté — bostadssociala utredningen — har till uppdrag att undersöka frågor om främjande av en tillfredsställande bostadsbildning, funnit sig icke böra ingå på en behandling av sådan utlåning till bostadsegnahem, som kunde anses ha karaktär av subvention.

Utredningen har framhållit, att hittillsvarande gräns för egnahemslån till bostadsändamål, 75 procent av fastighetsvärdet, understegte både nuvarande gräns för jordbrukslån och, i ännu högre grad, den gräns för sistnämnda lån, som föreslagits av utredningen. Detta syntes även motiverat med hänsyn till att säkerheten för jordbrukslån, vilken till stor del utgjordes av jordvärde, i stort sett måste anses vara mera värdebeständig än säkerheten för bostadslån. Dessutom kunde förtjäna uppmärksammas, att ett kontant tillskott från låntagarens sida, motsvarande 25 procent av värdet å en bostadsfastighet, i stort sett icke utgjorde högre belopp än ett tillskott av 10 procent utav värdet å ett familjejordbruk. Utredningen ansåge sig på grund av det sålunda anförda icke böra föreslå någon höjning av ifrågavarande belåningsgräns för bostadsegnahem. Den kredit, som för obemedlade och mindre bemedlade erfordrades därutöver, erhöles åtminstone i viss mån karaktär av subvention och borde ordnas på annat sätt än genom egnahemslån, eventuellt under kommunernas medverkan. Sådan medverkan syntes däremot knappast vara motiverad med avseende å egnahemslån intill 75 procent av fastighetsvärdet.

Med hänsyn till att avskrivningslån ej borde beviljas med avseende å bostadsegnahem, syntes tillräcklig anledning icke finnas att beträffande sådana egnahem anlita beteckningarna kostnadsvärde och bruksvärde. För bostadsegnahem syntes belåningsvärdena böra bestämmas ungefär efter samma grunder som hittills:

Beträffande maximivärdet å bostadsegnahem har egnahemsutredningen anförde:

Utredningsmännen, som föreslagit höjning av de för jordbruksfastigheter gällande värde maxima, ha funnit sig böra överväga en sådan höjning även beträffande bostadsegnahem. En genomgående erfarenhet hos egnahemslåneförmedlarna från senare år har enligt vad utredningsmännen inhämtat visat, att bostadslägenheter på många håll, framför allt i och omkring tätbebyggda samhällen, icke kunna uppföras inom gällande värdegräns, om de skola fylla nutida krav på utrymme och bekvämlighet. Såsom utredningsmännen i annat sammanhang uttalat, är det av allra största vikt att befordra en höjning av bostadsstandarden, ej minst på landsbygden. Då det numera visat sig, att detta icke alltid kan ske utan att kostnaderna, inberäknat tomtköp, måste överskrida nu fastställt belopp av 10,000 kronor, finna utredningsmännen icke anledning vidhålla denna hämsko på utvecklingen, utan vilja utredningsmännen i stället tillstyrka en av förhållandena påkallad rimlig höjning av värde maximum för bostadsegnahem .

I överensstämmelse härmed har utredningen ansett maximivärdet för bostadsegnahem böra höjas till 12,000 kronor.

Utredningen har erinrat om att stående delen av bostadslån för närvarande utgjorde $\frac{3}{5}$ av lånebeloppet och alltså högst kunde motsvara 45 procent av den belånade fastighetens värde. Med hänsyn till att kreditförhållandena med avseende å bostadsfastigheter å landsbygden åtminstone på sina håll icke vore tillfredsställande ordnade, syntes det utredningen vara lämpligt, att den gräns intill vilken egnahemslånen förutsattes skola vara nedbetalade, innan krediterna överflyttades till de vanliga kreditinrättningarna, sattes lägre för bostadslånen än för jordbrukslånen. En viss höjning av ifrågavarande gräns även för bostadslånen ansåge utredningen sig emellertid böra förorda. Utredningen hade stannat vid att föreslå, att gränsen sattes vid 50 procent. Bostadslåns amorteringsdel borde i enlighet härmed ligga mellan 75 och 50 procent av den belånade fastighetens värde och komme i likhet med jordbrukslånets amorteringsdel att motsvara en tredjedel av högsta medgivna lånebelopp. Lån för bostadsändamål torde, liksom krediterna till innehavare av egnahemsjordbruk och under motsvarande förutsättningar, böra få vara placerade hos kreditinrättning intill ett belopp av 40 procent av fastighetsvärdet.

Utredningen har — i överensstämmelse med den uppfattning som kommit till uttryck i yttranden till utredningen från en del egnahemsnämnder och kommunalnämnder — funnit tillräcklig anledning saknas att med avseende å ränteberäkning göra skillnad mellan bostadslån och jordbrukslån. Även den tekniska utformningen av beräkningssättet för annuiteterna borde vara densamma för bostadsegnahem som för jordbruksegnahem. Liksom hittills borde de tre första åren av lånetiden vara amorteringsfria.

Utredningen har funnit önskvärt, att bostadslån även skulle kunna utlämnas i sådana fall, då för en egnahemslåntagare ett legitimt kreditbehov uppkomme av den anledningen att om- eller tillbyggnader av mera väsentlig betydelse bleve erforderliga. Stundom kunde byggnaderna från början ha tilltagits endast för att fylla ett första behov av utrymme men förutsatts kunna utbyggas framdeles när familjen växte. Även andra fall kunde tänkas. För att underlätta detta syntes ytterligare egnahemslån böra kunna utgå, dock med högst så stort belopp, att detta tillhoppa med det förut beviljade egnahemslånebeloppet och eventuellt annat inteckningslån med bättre förmånsrätt i fastigheten uppginge till högst 75 procent av fastighetens beräknade värde efter den tillämnade om- eller tillbyggnaden. En förutsättning för dylikt tilläggs lån borde vara, att fastighetens värde efter arbetets utförande icke överstege 12,000 kronor. Å andra sidan syntes tilläggs lån av ifrågavarande slag icke böra få utgå, där lånebehovet endast uppginge till ringa belopp, exempelvis mindre än 200 kronor. Tilläggs lån borde lämpligen med avseende å återbetalning och förräntning i sin helhet betraktas som amorteringsdel.

Yttranden.

I en del yttranden har en allmän erinran framställts mot att statens utlåningsverksamhet på förevarande område utvidgas. Särskilt ha införandet av avskrivningslånen, höjningen av belåningsgränsen för jordbruksfastigheter

från omkring 83 till 90 procent, ökningen av maximivärdet för sådana fastigheter från 15,000 à 20,000 kronor till 32,000 kronor samt medgivandet av belåning även av färdigbyggda jordbruksfastigheter ansetts kunna i olika hänseenden medföra konsekvenser, som kunna inbjuda till betänkligheter. Vad som sålunda anförts kommer att beröras i samband med de olika frågor, som ha avseende å egnahemslångivningen. Här må allenast återgivas ett par yttranden av mera allmän innebörd.

Socialstyrelsen har framhållit följande synpunkter:

Egnahemsutredningen har visserligen icke förbisett, att ett understödjande av möjligheterna till förvärv av egnahemsfastigheter i själva verket kan komma att i större eller mindre utsträckning inverka stegrande på jordpriserna. Emellertid har utredningen ansett, att olika möjligheter erbjuda sig för att begränsa riskerna för en av det allmännas subventionsåtgärder föranledd prisförhöjning å egnahemsfastigheter. Vad härom i betänkandet anföres, har likväl icke, efter styrelsens mening, i tillfyllestgörande grad gjort rättvisa åt de olägenheter i berörda hänseende, som redan tidigare ha varit förenade med den statliga egnahemsverksamheten och som under den senaste tiden ha tenderat att ökas, åtminstone i vissa landsdelar. Det må i detta sammanhang jämväl erinras om i motioner vid 1934 års riksdag framställda krav på ändring av gällande bestämmelser i syfte att direkt ålägga egnahemsnämnderna att pröva skäligheten av inköpspriset för jordbruksfastighet, för vilken egnahemslån beviljas. Med hänsyn till den allvarliga faran för att en icke önskvärd stegring av jordpriserna skall bli följden av intensifierade stödåtgärder från statens sida torde det vara tillrådligt, att i de direktiv, som för dessa utfärdas, vikten av att man framgår med tillbörlig varsamhet och försiktighet uttryckligen betonas.

Centralrådet för skogsvårdsstyrelsernas förbund har uttalat följande:

Enligt centralrådets uppfattning bör en ekonomiskt svag ställning i och för sig icke på det sätt premieras, att det kommer att framstå såsom en fördel för en blivande jordbrukare att sakna egna tillgångar. Man får ej heller bortse från att, därest en stegring av priserna å jordbruksfastigheter skulle bli följden av det av utredningen tillämnade subventionssystemet, denna prisstegring i första hand kommer att drabba alla andra jordbruksförvärvare än egnahemslåntagare. Ävenså anser sig centralrådet icke böra underlåta att giva uttryck åt den farhågan, att staten genom att alltför kraftigt underlätta startandet av ett eget företag med betydande kapitalvärde kan avtrubba den känsla av ansvar och det sinne för sparsamhet, som säkerligen ytterst byggt upp och vidmakthållit det svenska jordbruket.

En del myndigheter ha fäst uppmärksamheten på de konsekvenser, ett genomförande av egnahemsutredningens förslag skulle kunna medföra ur statsfinansiell synpunkt.

Mot förslaget om höjning av maximivärdet å jordbruksegnahem till 32,000 kronor ha i allmänhet inga erinringar framställts.

Malmöhus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha funnit det föreslagna maximikostnadsvärdet vara för lågt tilltaget under inom länet för närvarande rådande förhållanden. Maximikostnadsvärdet för en någorlunda välbyggd fastighet, som kunde giva full försörjning åt en hel familj, syntes böra sättas till 45,000 kronor. *Länsstyrelsen* i sam-

ma län har likaledes uttalat sig för en höjning av ifrågavarande maximivärde till 45,000 kronor.

Däremot synes *Kristianstads läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* ha ansett ett maximivärde av 25,000 kronor vara tillräckligt. Även *Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott* har uttalat sig för en viss begränsning av det av utredningen föreslagna beloppet, och *Västernorrlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* har förordat bibehållande av de nuvarande maximivärdena.

Mot förslaget angående särskilda avskrivningslån har i en del yttranden erinrats, att utlämnandet av sådana lån kunde vara ägnat att föranleda stegring av såväl jordpriser som byggnadskostnader, vilket skulle bli till förfång för icke blott egnahemslåntagarna själva utan även andra jordbrukare. Härjämte ha farhågor framkommit, att möjligheten att erhålla avskrivningslån kunde locka olämpliga personer till att starta jordbruk ävensom leda till att jordbruk, som vore oräntabla på grund av läge och jordmånsförhållanden, likväl sattes i stånd och bebyggdes med hjälp av avskrivningslån.

Betänkligheter av nu berörda art ha uttalats av *statskontoret* — särskilt med hänsyn till faran av ett konstlat uppehållande av markpriserna —, *bank- och fondinspektionen*, *sparbanksinspektionen*, *domänstyrelsen*, *lantbruksstyrelsen*, *statens egnahemsstyrelse*, *Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*, *Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd*, *Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*, *Kronobergs och Gotlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, *Kristianstads läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd*, *Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*, *Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, *Skaraborgs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*, vilket sistnämnda yttrande biträts av *länsstyrelsen* i samma län, *Västernorrlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* ävensom *Sveriges allmänna lantbrukssällskap*. Även *länsstyrelsen* i *Älvsborgs län* har anfört betänkligheter mot förslaget.

Bank- och fondinspektionen har hänvisat till att enligt den föreslagna belåningsplanen hela bruksvärdet, d. v. s. ofta taxeringsvärdet, kunde ingå med upp till 60 procent av kostnadsvärdet och beloppet av avskrivningslån med 40 procent av samma värde. Detta innebure, att kostnadsvärdet kunde uppgå till $166 \frac{2}{3}$ procent av förefintligt taxeringsvärde och till och med vara ännu högre. Ett understödjande av egnahemsbildningen efter sådana linjer kunde enligt inspektionens förmenande icke anses vara med sunda ekonomiska principer överensstämmande.

Sparbanksinspektionen har i sitt yrkande — vilket i denna del icke är enhälligt — anfört, att inspektionen icke kunde finna det riktigt, att genom beviljande av avskrivningslån understöd lämnades en person för att bereda honom möjlighet att förvärva tillgång av så betydande värde som enligt förslaget vore förhållandet. De förmåner, som vore förknippade med dessa

lån, syntes vidare medföra, att de komme att bliva föremål för stor efterfrågan från den jordsökande allmänhetens sida. Det torde komma att möta väsentliga svårigheter för egnahemsorganen att på ett rättvist sätt inom de gränser, som de av statsmakterna beviljade anslagen för ändamålet utgjorde, fördela lånen på de lånesökande.

Kristianstads läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har framhållit att, därest avskrivningslån upp till 40 procent av vederbörande fastighets kostnadsvärde måste användas vid nybildning av familjejordbruk genom jordanskaffning för att bringa ner det nybildade småbrukets fastighetskapi- tal i nivå med dettas bruksvärde, borde företaget icke igångsättas, såvida icke särskilda och starkt vägande skäl föranledde därtill.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län har funnit det vara oklart, vad som avsåges med bruksvärde. Fastställandet av avskrivningslånen belopp kunde befaras bli ganska godtyckligt.

Kopparbergs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltnings- utskott* ha gjort gällande att, då avskrivningslån icke finge utgå annat än i samband med egnahemslån och då trängande behov av förbättring av ett stort antal jordbruksfastigheters byggnader förelåge, konsekvensen av förslaget syntes bliva den, att mången jordbruksegendom, som icke eljest vore till salu, komme att försäljas till något av ägarens barn eller till annan till egnahemslån berättigad person för att man därigenom skulle kunna erhålla statlig hjälp med avskrivningslån och förbättringsbidrag.

Även om i en del yttranden betänkligheter anförts mot förslaget om avskrivningslån, har emellertid förslaget i allmänhet icke ens i dessa yttranden helt avstyrkts, utan ha betänkligheterna snarast ansetts böra leda till en begränsning av omfattningen av ifrågakörande stödanordning.

Statskontoret har funnit angeläget, att statens medverkan till egnahems- bildning genom avskrivningslån i huvudsak inskränktes till sådana fall, där skillnaden mellan kostnads- och bruksvärde icke vore alltför betydande. Statskontoret ville fördenskull föreslå, att bestämmelserna i författningsförslaget ändrades på sådant sätt, att avskrivningslån finge beviljas till förslags- vis högst 15 procent av kostnadsvärdet, dock att, där särskilda skäl för be- viljande av avskrivningslån med högre belopp förelåge, Kungl. Maj:t finge lämna sitt medgivande till undantag från denna regel.

Lantbruksstyrelsen har ansett, att, om systemet med avskrivningslån skulle genomföras, avskrivningslånet syntes böra begränsas väsentligt mera, eller förslagsvis till 20 procent av kostnadsvärdet i stället för 40 procent. En dy- lik begränsning kunde, förutom av farhågor för lånens inverkan på jord- priserna, motiveras jämväl utifrån andra synpunkter. Det kunde sålunda enligt lantbruksstyrelsens mening starkt ifrågasättas, om staten skulle med- verka till jordbruksbildning där förutsättningarna vore så ogynnsamma att anläggningskostnaden med 40 procent överstege bruksvärdet. Möjligen kun- de det under vissa förhållanden vara försvarbart i Norrland, men icke i södra och mellersta Sverige.

Skaraborgs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltnings-*

utskott ha i sitt yttrande, vilket biträtts av *länsstyrelsen*, ansett det bliva ofrånkomligt att låta avskrivningslånesystemet komma till användning även för upphjälpande av äldre egnahemsföretag i analogi med vad som nu i viss mån kunde ske genom egnahemspremielån. Enligt nämndens mening borde avskrivningslånen icke komma i fråga vid förvärv av fullt färdiga jordbruk, enär faran för att de komme att verka prishöjande vore särskilt påtaglig i dylika fall. De borde företrädesvis och helst finna användning, då det gällde komplettering av ofullständiga jordbruk. Med tanke på de ekonomiska konsekvenserna vore jämväl en ytterligare begränsning av dessa låns storlek i förhållande till kostnadsvärdet att förorda.

Jämtlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott*, i vilkas yttrande *länsstyrelsen* instämt, ha uttalat sig för att avskrivningslån borde utlämnas till högst 30 procent av kostnadsvärdet. Lånen borde betecknas premielån, liksom de hittillsvarande lånen för motsvarande ändamål.

Stockholms läns och stads, Östergötlands läns samt Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnder och *förvaltningsutskott* ha ansett avskrivningslånen böra begränsas till förslagsvis 20 procent av kostnadsvärdet.

Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har föreslagit ifrågasvarande procentsats skola begränsas till 10 procent.

Örebro läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha i sitt yttrande, vilket biträtts av *länsstyrelsen*, ansett sig icke kunna tillstyrka beviljandet av avskrivningslån till högre belopp än 25 procent av kostnadsvärdet. Såsom nedre gräns borde sättas 5 procent (i stället för föreslagna 3 procent).

Statens egnahemsstyrelse har ansett lånen, om sådana skulle utlämnas, böra begränsas till högst 25 procent av kostnadsvärdet och endast i undantagsfall överstiga 20 procent. Därjämte borde lånen erhålla en lämpligare benämning, förslagsvis regleringslån. Emellertid har egnahemsstyrelsen funnit det vara att föredraga, att de nuvarande premielånen bibehölles. Införandet i lånerörelsen av de nya begreppen kostnadsvärde och bruksvärde syntes egnahemsstyrelsen vanskligt. Styrelsen hade den uppfattningen, att syftemålet med avskrivningslånen bättre nåddes genom bibehållande av premielånen till förhöjt maximibelopp, förslagsvis 3,000 kronor. Premielåneverksamheten hade i allt fall prövats. I stort sett hade densamma ej befunnits behäftad med de avigsidor, som befarats i fråga om avskrivningslånen.

Även i ett par andra yttranden ha de nuvarande premielånen ansetts vara att föredraga framför avskrivningslånen. I sådan riktning har uttalat sig *Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, vilket dock ansett, att de nuvarande premielånebestämmelserna borde kompletteras med föreskrift att lånen ej finge fullständigt avskrivas, förrän låntagaren besuttit fastigheten i minst 8—10 år.

Bank- och fondinspektionen har anfört att, om av sociala skäl ytterligare

subventionering utöver de hittillsvarande premielånen ansåges oundgängligen erforderlig, detta lämpligen borde ske genom någon höjning av premielånens belopp. Höjningen borde dock under inga förhållanden göras större än att premielån högst finge uppgå till 10 procent av bruksvärdet. För skyldighet att återbetala premielån borde utöver vad redan nu gällde uppställas samma villkor som av egnahemsutredningen föreslagits för avskrivningslån. I detta sammanhang ville inspektionen framhålla, att det borde ur många synpunkter, ej minst med hänsyn till önskvärdheten av en förenkling av arbetet inom egnahemsorganisationen med bland annat fastighetsvärderingar och vad därmed stode i sammanhang, vara till gagn, att det fastsloges, att, där taxeringsvärde funnes å fastigheten i fråga och detta värde icke uppenbarligen avveke från fastighetens marknadsvärde, vad egnahemsutredningen betecknade såsom bruksvärde skulle överensstämma med gällande taxeringsvärde.

Västmanlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har anfört, att det för staten bleve betydligt billigare och för alla parter naturligare, om stödet som hittills finge utgå i form av premielån. Nuvarande möjlighet att erhålla premielån med högst 50 procent av arbetskostnaden och högst 1,500 kronor vore emellertid med nuvarande byggnadskostnader alldeles otillräckligt. Om tilldelning av premielån, i stället för föreslagna avskrivningslån, bibehölles och premielånet sattes till cirka 25 procent av beräknad totalkostnad för byggnaderna skulle detta säkerligen verka tillräckligt stimulerande.

Riksräkenskapsverket har hänvisat till att i praktiskt taget alla fall, där grundförbättringar företoges utan samband med ägareskifte, dylika förbättringar förutsattes endast skola kunna understödjas genom statsbidrag i nuvarande ordning. Även efter genomförandet av de i avseende å grunderna för dessa bidrag av utredningen föreslagna ändringarna skulle ifrågavarande bidragsform, såvitt riksräkenskapsverket kunde finna, i flertalet fall komma att ställa sig avsevärt mindre förmånligt än avskrivningslånen. Det kunde enligt riksräkenskapsverkets mening knappast anses motiverat vare sig ur lämplighetssynpunkt eller med hänsyn till rättvisa och billighet att på detta sätt göra understödets storlek beroende av huruvida förstärkningsåtgärderna företoges i samband med ägareskifte eller ej. Den föreslagna anordningen komme att uppmuntra till försäljning av jordbruksfastigheter. Liknande erinringar kunde göras med avseende å avgränsningen av det område, inom vilket jordbrukslån och avskrivningslån skulle få beviljas för byggnadsarbeten. — Riksräkenskapsverket har uttalat sig för att avskrivningslån genomgående borde avse det belopp, varmed kostnaderna för ifrågakommande förstärkningsåtgärder i form av grundförbättringar, väganläggningar och byggnadsarbeten överstege ökningen av vederbörande fastighets bruksvärde på grund av åtgärdernas vidtagande, samt att maximibeloppet för avskrivningslån komme att angivas i vissa procent av nämnda kostnader. Vilket procenttal, som härvid borde komma i fråga, undandroge sig riksräkenskapsverkets bedömande. Därest maximeringen skedde särskilt för vart och ett av de tre olika slagen av kostnader — vilket ur flera synpunkter förefölle

vara att föredraga — syntes det emellertid, vad anginge grundförbättringar, ligga nära till hands att, där anordningen med två olika stödformer godtoges, tillämpa den för statsbidrag till grundförbättringar föreslagna relativa maxigränsen jämväl för avskrivningslån till dylika förbättringar. Riksräkenskapsverket ville vidare erinra om att statsbidragen till grundförbättringar enligt utredningens förslag per hektar räknat icke skulle få överstiga vid nyodling 400 kronor, vid stenröjning 350 kronor samt vid jordkörning och betesförbättring 250 kronor. Det kunde med hänsyn till vad riksräkenskapsverket tidigare anfört ifrågasättas, huruvida icke bestämmelser av samma innehåll borde meddelas i avseende å avskrivningslånen.

Samma ämbetsverk har erinrat om att utredningen ansett det icke kunna ifrågakomma att söka bereda äldre egnahemslåntagare en liknande förmån genom omreglering av deras egnahemslåneskuld i överensstämmelse med det nya lånesystemet. Krav på en dylik omläggning syntes emellertid säkerligen komma att framställas, i all synnerhet som många av dessa egnahemslåntagare befunno sig i jämförelsevis svåra ekonomiska förhållanden. Häriifrån vore steget sedan icke långt till att påyrka en motsvarande subvention för de småbrukare, som visserligen icke vore egnahemslåntagare men som ändå ådragit sig stora skulder för inköp och rationalisering av sina jordbruk.

Slutligen må nämnas följande ytterligare erinringar mot förslaget om avskrivningslån.

Jönköpings läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har ansett garantier böra tillskapas, säkrare än de av egnahemsutredningen föreslagna, för att avskrivningslånen verkligen komme egnahemslåntagarna själva till godo och ej komme att motvägas av ökade fastighetspriser och byggnadskostnader.

Å andra sidan ha *länsstyrelsen* samt *hushållningssällskapetets egnahems-nämnd* och *förvaltningsutskott i Norrbottens län* ansett, att utredningens farhågor för att avskrivningslånen skulle kunna föranleda spekulation med egnahemsfastigheter vore överdrivna, och därför uttalat sig emot anordningen med successiv avskrivning. Denna komme att medföra större arbetsbörda för egnahemsorganen och dessutom vissa svårigheter vid beräklandet av det belopp av avskrivningslånet, som skulle vara förfallet till betalning, då fastigheten överginge till ny ägare.

Värmlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, vars yttrande biträts av *länsstyrelsen*, har uttalat sig för att avskrivningslån, som ej överstiga 1,500 kronor, icke skola behöva underställas centralorganet för godkännande. Det har ansetts bliva en allt för stor och för rörelsen betungande apparat att behöva remittera samtliga avskrivningslåneärenden till centralorganet.

Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott har uppställt frågan, vad bruksvärdet vore på ett litet stödjordbruk med 1—2 kor. Dessa små s. k. stödjordbruk låge i realiteten ofta så nära bostadslägenheter, att det kunde ifrågasättas, om icke dessa båda slags fastigheter borde be-

handlas lika. På grund av vad sålunda anförts ville förvaltningsutskottet avstyrka, att samma villkor bleve gällande för stödjordbruk som fallet vore beträffande familj jordbruk.

Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* har anslutit sig till den reservation, som av utredningens ledamot herr Gabrielsson avgivits i fråga om säkerheten för avskrivningslån. Förvaltningsutskottet har framhållit, att låntagaren borde helt göras solidarisk med sitt egnahemsföretag. I så fall borde han icke erhålla möjlighet att själv disponera det inteckningsvärde, som låge mellan egnahemslåneinteckningen och säkerheten för avskrivningslånet. Dessa inteckningar borde sålunda i följd utgöra säkerhet med företräde före låntagarens egen insats i företaget. I motsatt fall kunde låntagaren lockas till spekulationer, som icke vore önskvärda. Vid exekutiva försäljningar borde icke egnahemslåntagaren skyddas före det allmänna.

Även *statens egnahemsstyrelse* har anslutit sig till den mening, som uttalats i nyssnämnda reservation.

Slutligen har *statskontoret* framställt erinran mot att den i betänkandet uppställda principen för beviljande av avskrivningslån av egnahemsutredningen icke ansetts böra erhålla tillämpning i fråga om fastigheter, som egnahemsorganen själva överläte till egnahemsbildare. Enligt statskontorets mening borde även i dessa fall tillämpas de regler för prissättning och utlåning, som kunde bli gällande för egnahemsverksamheten i allmänhet.

Den av egnahemsutredningen föreslagna höjningen av belåningsgränsen för jordbruksfastigheter har i allmänhet lämnats utan erinran i de avgivna yttrandena.

Betänkligheter mot en sådan höjning ha emellertid uttalats av *bank- och fondinspektionen*, *sparbanksinspektionen* — där emellertid en ledamot haft skiljaktig mening — *lantbruksstyrelsen*, *länsstyrelserna i Uppsala och Kristianstads län*, *hushållningssällskapens egnahemsnämnder* och *förvaltningsutskott i Stockholms län och stad*, *Uppsala län*, *Kalmar läns södra område* och *Göteborgs och Bohus län*, *Älvsborgs läns södra*, *Värmlands* och *Västernorrlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, *Sveriges allmänna lantbrukssällskap*, *styrelsen för svenska bankföreningen* samt *Sveriges skogsägareförbund*.

Bank- och fondinspektionen har hållit före, att belåningsgränsen rätteligen borde sänkas till 80 procent, men förmenat, att gränsen i varje fall icke borde höjas utöver den nu gällande.

Majoriteten inom *sparbanksinspektionen* har anfört:

Sparbanksinspektionen vill ifrågasätta, huruvida icke den belåningsgräns av 90 procent av en fastighets bruksvärde, inom vilken jordbruks- och skogslån må beviljas, är för högt tilltagen. Person med små kapitaltillgångar kan under tid med höga fastighetsvärden på grund av de förmånliga villkoren frestas att med hjälp av egnahemslån förvärva jordbruksfastighet, som han därest sådant lån ej stått till buds skulle avstått ifrån. Vid en mindre förskjutning nedåt i fastighetsvärdet kan en sådan egnahemslåntagares hela

sparkapital, vilket som regel torde vara investerat i fastighet och inventarier, befaras lätteligen gå till spillo. Inspektionen anser sig vidare böra framhålla, att då fastighet blir föremål för exekutiva åtgärder vissa fordringar, exempelvis skatter, i förmånsrättshänseende äga företräde framför fordringsinteckningar, varjämte kostnader för exekutionen samt oguldna räntor regelmässigt förekomma. Detta torde innebära, att åtminstone innan amorteringar i nämnvärd utsträckning verkställts ifrågavarande lån i verkligheten komma att i det närmaste uppgå till och kanske i vissa fall överstiga bruksvärdena. Med hänsyn till det anförda anser inspektionen, att den nu gällande belåningsgränsen av 83 procent icke bör överskridas.

Därest mindre bemedlade, som sakna möjligheter att förvärva egna jordbruk med hjälp av en belåning inom 83 procent, anses böra igångsätta jordbruk finner inspektionen ur många synpunkter den lämpligaste formen här för vara upplåtelse av arrendeegnahem.

Styrelsen för svenska bankföreningen har uttalat, att skyldig hänsyn till både statens och vederbörande jordbrukares intresse gjorde det önskvärt, att 90-procentgränsen sänktes. Att jordbruk, liksom andra affärer, stundom planlades med alltför vidsträckt anlitan av kredit, kunde givetvis icke förhindras, men staten borde såvitt möjligt ej medverka därtill.

Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha anfört:

Enligt egnahemsnämndens förmenande måste befaras, att en egnahemslåntagare med så stor skuldsättning som 90 procent av fastighetens bruksvärde — kanske än mer om inventarier måste inköpas på kredit — erhåller ett så oförmånligt utgångsläge, att han måste jämföras med innehavare av sämre jordbruk. De av professor Nannesson framlagda och i betänkandet återgivna räkenskapsresultaten, som för övrigt torde avse bättre jordbruk och jordbruk med i medeltal endast 55 procent skuldsättning, tyda på riktigheten av denna uppfattning. Egnahemsnämnden håller sålunda före, att jordbrukslån böra till sin storlek begränsas till förslagsvis högst 75 procent. Visserligen torde detta innebära att en del obemedlade och mindre bemedlade icke kunna med stöd av egnahemslån förvärva egna jordbruk. Även ur social synpunkt lär emellertid icke kunna försvaras åtgärder från statsmakternas sida som locka till förvärv av jordbruk på villkor som sannolikt komma att visa sig ekonomiskt ohållbara.

Å andra sidan har *Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* förordat, att lån måtte få uppgå till fastighets hela bruksvärde.

Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att *Malmöhus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* ansett, att liknande möjlighet att erhålla lån för lösöreanskaffning, som funnes för arrendeegnahemsinnehavare, borde beredas jämväl egnahemslåntagarna. Lånemaximum syntes här böra sättas till 3,000 kronor.

Egnahemsutredningens förslag i fråga om *skogslån* har i regel icke mött någon erinran. Beträffande belåningsgränsen, vilken liksom för jordbrukslån föreslagits till 90 procent av värdet, hänvisas till nyss lämnade redogörelse för innehållet i vissa yttranden.

Emellertid ha *Skaraborgs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*, vilkas yttrande biträtts av *länsstyrelsen*, ställt sig be-

tänksamma mot att utvidga egnahemsbelåningen till att avse även värdet av växande skog, framförallt med hänsyn till den toppbelåning, som i övrigt förordades. Det hade tyvärr allt för ofta visat sig, att skog i en mycket skuldsatt jordbrukares ägo bleve föremål för rovdrift i stället för en planmässigt och uthållig skogsdrift, som skulle kunna tjäna till ett varaktigt stöd.

Liknande synpunkter ha framförts av *Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd*, vilken härjämte fäst uppmärksamheten på att arbetstillfällena bleve färre för de egentliga skogsarbetarna, i samma mån som arbetet från dem överflyttades på innehavare av familjejordbruk. Man hade vidare skäl antaga, att skogsarbetena skulle återkomma ojämnt med mer arbete vid höga skogsproduktpriser och mindre vid dåliga virkespriser.

Sveriges skogsägareförbund har framhållit att, om det skulle vara någon mening med förvärv av stödskog, dennas årliga värdeavkastning minst måste uppgå till räntan å förvärvet. Detta kunde kanske förutsättas stundom bli fallet å bättre marker i södra Sverige samt under goda konjunkturer, när höga virkespriser erhöles. Däremot syntes det bli mycket tvivelaktigt, om under de svagare tillväxtmöjligheterna i Norrland, där just stödskogarna skulle få de största arealerna och kräva de största kapitalutläggerna, skogens årliga värdeproduktion kunde uppväga räntan å dess värde vid förvärvet. Under svagare konjunkturer syntes detta under inga förhållanden bli fallet, och stödsbogen måste då bli till mer tunga än stöd för sin ägare.

Å andra sidan ha *Södermanlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* ansett lån till 90 procent å ett fullständigt familjejordbruk innebära mindre risk än nuvarande lån till 83 procent å ett ofullständigt jordbruk. Vid kronans försäljningar av egnahemslägenheter hade köparna sedan länge fått lån till 90 procent av hela köpeskillingen, vilken ibland omfattat betydande skogsvärden. Kronan syntes dock icke ha lidit några nämnvärda förluster. Tillräckliga skäl för en uppdelning av egnahemslånet i ett jordbrukslån och ett skogslån syntes ej föreligga. Dock förutsattes, att i allt fall skogshushållningsplan skulle upprättas och att extra avbetalning vid skogsförsäljning skulle ske, om nämnden med hänsyn till lånesäkerheten påfordrade detta. Skulle emellertid särskilda skogslån vidhållas, syntes dylikt lån vara erforderligt först vid ett högre skogsvärde än 1,000 kronor.

Örebro läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott*, vilkas yttrande biträtts av *länsstyrelsen*, ha ifrågasatt, om skogslån icke borde sättas till maximum 2,000 kronor mot föreslagna 1,000 kronor.

Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, som funnit syftet med skogslånen vara värt allt erkännande, har befarat, att skogsvårdsstyrelsernas medverkan vid denna belåning skulle komma att draga betydande kostnader. Nämnden har ifrågasatt, om icke låntagarna kunde befrias från dessa frånsatt kostnaderna för nödig hantlangning. I samma yttrande har förordats, att vid värdering av växande skog måtte tillämpas samma principer som vid fastighetstaxeringen.

Centralrådet för skogsvårdsstyrelsernas förbund har framhållit angelä-

genheten av att befintlig husbehovsskog å såväl jordbruksegnahem som andra jordbruksfastigheter effektivt skyddades mot exploatering. Sådana åtgärder borde åsyfta att, där 1930 års lag om begränsning av rätten att avverka skog å intecknad fastighet ej förts i tillämpning, bringa markägaren till insikt om att avverkning utan tillstånd medförde omedelbart ansvar. Såvitt centralrådet kunde se torde förevarande avsikt enklast nås genom ett tillägg till skogsvårdslagen av innebörd, att en skogsvårdsstyrelse, efter undersökning och utredning i varje särskilt fall, bemyndigades för sådana fastigheter, vilka uppenbarligen hade skog endast till framtida husbehov, meddela bindande föreskrift om att, för viss begränsad tid, avverkning till avsalu därstädes icke finge ske utan skogsvårdsstyrelsens särskilda medgivande. Överträdelse av dylik föreskrift skulle medföra ansvar i likhet med avverkning i strid mot avverkningsförbud.

Slutligen ha i en promemoria, som fogats vid det av *lånenämnden för sekundär jordbrukskredit* avgivna yttrandet, förordats, att egnahemslån borde betraktas såsom en enhet, vare sig detsamma innefattade belåning av växande skog eller icke. I den mån egnahemslånet innefattade belåning jämväl av växande skog, borde den del som belöpte på skogen betraktas som »skogsandel». Sedan skogsandelen genom amortering försvunnit, borde låntagaren befrias från avverkningskontroll med därmed förenade kostnader och andra olägenheter.

Förslaget om införande av rörlig ränta å egnahemslån har i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *så gott som samtliga egnahemsnämnder* och *förvaltningsutskott* ävensom bland annat av *bank- och fondinspektionen*, *sparbanksinspektionen*, *statens egnahemsstyrelse* och *styrelsen för svenska bankföreningen*.

Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har till stöd för sitt tillstyrkande bland annat anfört:

Förvaltningsutskottet ser med tillfredsställelse, att utredningsmännen sökt reglera räntefrågan på ett sätt, som synes kunna undanröja de ständiga och störande diskussionerna om räntefotens storlek. Erfarenheten har visat, att låntagarna därvid uteslutande tagit jämförelsen med rådande allmänna ränteläge såsom intäkt för räntesänkningar; att krav på ränteändringar icke framförts i de lägen, då egnahemslåneräntan varit den lägre, torde icke tarva förklaring. Rättvisan bör emellertid bjuda, att egnahemslåneräntan får följa den allmänna ränteutvecklingen i såväl stigande som sjunkande riktning. Utredningsmännens rättegrupper innebära att så sker. Farhågorna för ränteförhöjning i överensstämmelse med den allmänna räntemarknaden äro säkerligen uttryck för en överdrift av räntepostens betydelse för låntagarnas ekonomiska ställning. Detta bekräftas också av erfarenheterna från sparbankernas och jordbrukskassornas lånerörelse, där räntan är obunden, men något missnöje med detta förhållande icke försports. Fördelarna av systemet med rörlig ränta äro säkerligen av större betydelse än angivna olägenhet därav. Om därjämte, såsom väl finnes god anledning att antaga, räntefluktuationserna inom överskådlig tid bliva ganska obetydliga, medger den uppdragna marginalen för egnahemslåneräntans bestämmande, att denna ränta i själva verket icke torde behöva ändras. Men möjlighet till en automatisk anpassning finns i alla fall.

Bank- och fondinspektionen har förklarat sig icke ha något att erinra mot den föreslagna grunden för beräkning av den egentliga räntan. Däremot kunde inspektionen icke följa egnahemsutredningen, då densamma förklarat sig icke kunna förorda, att någon räntemarginal beräknades för täckande av statens förvaltningskostnader.

Sparbanksinspektionen har förklarat sig icke vilja ifrågasätta, att egnahemslåntagarna skulle bära hela kostnaden för lånerörelsen och därpå belöpande förluster, men har å andra sidan funnit det till fullo motiverat, att de i någon mån bidroge härtill. Det stöd, som egnahemslånerörelsen skulle giva sina låntagare, borde helt falla å den del av ett lån, som icke vore stående. Beträffande den stående delen borde däremot inom den vanliga kreditgivningen gällande regler tillämpas och visst tillägg ske för förvaltningskostnader och eventuella risker.

Socialstyrelsen, statskontoret, riksräkenskapsverket, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret samt Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott, Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott samt Sveriges skogsägareförbund ha avstyrkt egnahemsutredningens förslag om rörlig ränta.

Socialstyrelsen har bland annat anfört:

En anordning med rörlig ränta skulle komma att i de ekonomiska kalkyler, som ha avseende på egnahemsfastigheter, införa ett betydande osäkerhetsmoment, vilket knappast kan vara till gagn för egnahemsrörelsens drivande. De omräkningsprocedurer, som varje år skulle förekomma — även om helt obetydliga förändringar i ränteläget ha inträffat — skulle därjämte kunna bliva alldeles oproportionerligt kostsamma och tidsödande. Nuvarande system med fasta räntor har under alla omständigheter den fördelen, att ingen oberäknelig faktor har införts i kostnadskontot. Det kan också betvivlas, att den smidiga anpassning efter konjunkturernas fluktuationer, som införandet av den rörliga räntan ansetts kunna innebära med avseende på jordpriserna, skulle vara så eftersträfvansvärd, som utredningsmännen synas ha velat göra gällande. Nuvarande räntesystem har otvivelaktigt en viss konserverande inverkan i avseende på de här berörda jordbruksfastigheternas priser, och i viss mån kan detta anses innebära en fördel.

Riksräkenskapsverket har framhållit följande:

Enligt riksräkenskapsverkets uppfattning kan till en början invändas, att de förluster, som uppstå för staten vid en sjunkande räntenivå, icke, såsom utredningsmännen velat göra gällande, kunna med någon säkerhet antagas komma att täckas av uppkommande vinster vid en utveckling av ränteläget i motsatt riktning. Dessutom torde det, även om de av utredningsmännen föreslagna grunderna för räntans beräkning godtagas i nuvarande läge, vara föga troligt, att kravet på en tillämpning av enahanda grunder i ett motsatt läge kan upprätthållas.

Utredningsmännen hava förklarat det strida mot anordningen med avskrivningslån att därutöver subventionera egnahemsbildningen även i räntehänseende. Därest denna grundsats godtages, synes det riksräkenskapsverket ligga närmast till hands, att räntan å lånen från egnahemslånefonden bestämmes skola utgå efter en fast räntefot. Denna bör med utgångspunkt

från nuvarande ränteläge fastställas till 4 procent, samt, så snart densamma i anledning av nedgång eller uppgång i den effektiva medelräntan å den fonderade statsskulden kommer att under- respektive överstiga nämnda medelränta med förslagsvis 0.5 procent, beträffande samtliga lån sänkas respektive höjas i anslutning till samma medelränta, efter särskilt beslut av riksdagen. Genom en sådan lösning torde de olägenheter, som enligt vad utredningsmännen anfört vidlåda det nuvarande systemet med fast ränta, kunna anses bliva helt bortelimerade. Särskilt bör uppmärksammas, att vid bifall till vad riksräkenskapsverket i det följande förordar i fråga om beräkningen av amorteringarna å lånen ifrågakommande sänkningar eller höjningar av räntefoten komma att utan svårighet kunna vidtagas även i avseende å lånens amorteringsdelar. Man kan emellertid givetvis även tänka sig, att det — i syfte att förenkla förfarandet vid beslut om räntesänkning eller räntehöjning samt sålunda möjliggöra en mera smidig anpassning — helt generellt föreskrives, att räntefoten skall för varje år fastställas av Kungl. Maj:t på grundval av den effektiva medelräntan å den fonderade statsskulden under närmast föregående budgetår.

Vare sig den ena eller den andra av de av riksräkenskapsverket nu angivna två metoderna för bestämmandet av räntefoten väljes, måste det av utredningsmännen uppställda kravet, att låntagarna icke skola hava att betala högre ränta än som betingas av enskilda kreditinrättningar, på längre sikt sett anses bliva helt tillgodosett. Att samtidigt en viss utjämning vinnes, torde kunna sägas vara uteslutande till fördel för låntagarna. Med hänsyn till sistnämnda förhållande vill riksräkenskapsverket ifrågasätta, huruvida det icke kan vara lämpligt, att räntefoten för ifrågavarande lån, därest den anses böra vara lägre än den effektiva medelräntan å den fonderade statsskulden, föreskrives skola motsvara viss kvotdel av nämnda medelränta. Härigenom vinnes också, att den bristande räntabiliteten blir densamma oavsett inträdande förskjutningar i fråga om statens upplåningsränta. Detta möjliggör i sin tur en noggrann och tillförlitlig beräkning av erforderliga avskrivningsanslag. Detta måste enligt riksräkenskapsverkets mening tillmätas synnerlig betydelse beträffande en utlåningsrörelse av den stora omfattning, varom här är fråga. Det måste ur nu angivna synpunkt även anses önskvärt, att den särskilda lättnad, som ansetts böra beredas med avseende å jordbruksfastigheter, vilkas åkerareal från början icke uppgår till minst 3 hektar men avses skola utökas genom viss uppodling i enlighet med upprättad plan, icke lämnas i form av räntefrihet eller räntelindring.

Fullmäktige i riksgäldskontoret ha framhållit, att förslaget att införa rörlig ränta för egnahemslånefonden måste anses vara av synnerligen genomgripande betydelse för statens utlåningsrörelse. En övergång till ett nytt sätt för ränteberäkning borde ifrågakomma först sedan det verkligen visats, att därigenom några mera väsentliga fördelar stode att vinna. Så hade här icke skett. Fullmäktige ha vidare anfört:

Det torde till en början vara uppenbart, att låntagarna under en period av stigande räntor icke komma att vilja finna sig i de ränteförhöjningar, som enligt förslaget om den rörliga räntan då skulle vidtagas å egnahemslånen. Det kommer då tydligt att framstå för låntagarna, vilken stor fördel det varit, om egnahemslåneräntan fått, såsom hittills skett, följa utvecklingen av medelräntan å den fonderade statsskulden i stället för att vara underkastad fluktuationerna i upplåningsräntan under några få år. Med hänsyn till den hittills vunna erfarenheten beträffande egnahemslåntagarnas städse visade

aktiva strävan att ernå räntelättnader, torde det med säkerhet kunna förutses, att från deras sida anspråk komma att framställas på förmånligare ränteberäkning, därest den rörliga räntan skulle utvecklas i en för dem ogynnsam riktning. Man styrkes i sina farhågor härutinnan, om man gör det antagandet, att den föreslagna rörliga räntan varit i tillämpning under de senaste 25 åren. De räntesatser, som i sådant fall skulle hava utgått å egnahemslånen, skulle, såsom närmare belysas av ett vid yttrandet fogat diagram, hava varit synnerligen oförmånliga för låntagarna. Det synes i hög grad osannolikt, att en bestämmelse angående rörlig ränta hade kunnat upprätthållas under här ifrågavarande period. Vid sådant förhållande torde man icke heller kunna vara säker på, att den av utredningsmännen åberopade utjämnningen av ränteförlusterna för staten under tider av låg ränta mot räntevinster under tider av hög ränta verkligen kommer till stånd.

I anslutning till vad nu anförts kan man fråga sig om det överhuvud taget är möjligt, att staten i förevarande fall skulle kunna godkänna en ränta av för närvarande 3 procent, d. v. s. en ränta, som med omkring 1 procent understiger statens faktiska räntekostnader, såsom full ränta å sitt nedlagda kapital endast på grund av en förbindelse från låntagarnas sida att, om en räntestegring skulle inträffa i framtiden, då betala en ränta, som är högre än statens vid den tiden faktiska räntekostnader. Ännu mer framstår den föreslagna beräkningsgrunden såsom ofördelaktig för staten, om man utgår från det antagandet att någon räntestegring icke skulle uppkomma i framtiden, ty då bliva låntagarna aldrig i tillfälle att gottgöra staten de ränteförluster, som den fått vidkännas under den tid, då utlåningsräntan understigit medelräntan å den fonderade statsskulden.

Enligt fullmäktiges mening böra ovan påvisade förhållanden beträffande den föreslagna rörliga räntan tillmätas avgörande betydelse. Om ändock en dylik ränta anses böra införas i statens lånerörelse, synes det vara av vikt att, innan ett avgörande träffas, en allsidig undersökning verkställes rörande de konsekvenser ur statsfinansiell synpunkt, som detta skulle medföra icke blott för egnahemslånefondens del utan även för övriga utlåningsfonder. Det torde nämligen ligga nära till hands, att därest den under nuvarande ränteläge fördelaktiga nya beräkningsgrunden skulle fastställas för egnahemslånefonden, krav komma att uppstå från låntagare hos andra fonder att jämväl komma i åtnjutande av de omedelbara förmåner en rörlig ränta erbjuder.

På grund av vad ovan anförts måste det framstå såsom både ur statens och egnahemslåntagarnas synpunkt lämpligt att bibehålla hittills tillämpade grunder för egnahemslåneräntans bestämmande. Denna ränta synes därför i fortsättningen liksom hittills i stort sett böra följa den effektiva medelräntefoten för den fonderade statsskulden men ligga något under denna räntefot. Man bör sålunda för fonden fortfarande öppet räkna med en måttlig räntesubvention. Med hänsyn till att nyssnämnda medelränta för närvarande är starkt sjunkande, torde man under vissa förutsättningar kunna utgå från att medelräntan om ett år nedgått så, att en sänkning av förräntningskravet för fullt räntabla fonder till 3 1/2 procent blir möjlig. Egnahemslåneräntan skulle då utan ökning av hittillsvarande räntesubvention kunna icke oväsentligt sänkas och det önskade målet, räntelättnad, skulle kunna nås utan de vanskligheter, som måste följa av ett införande av en rörlig ränta i den bemärkelse förslaget innebär.

Fullmäktige i riksbanken ha ur statens synpunkt anført i huvudsak samma betänkligheter som riksgäldsfullmäktige.

En tredje väg för egnahemslåneräntans bestämmande har förordats av *bostadssociala utredningen*. Denna har erinrat, att bostadsanskaffningslån enligt 1938 års kungörelse om lån och bidrag av statsmedel för beredande av bostäder i egnahem åt mindre bemedlade, barnrika familjer förräntas efter fast, vid lånets beviljande bestämd räntefot, vilken av Kungl. Maj:t fastställs lägst till medelräntan för statens upplåning mot obligationer under det budgetår, som närmast föregått det, varunder lånet beviljats, med tillägg av $\frac{1}{4}$ procent. Bostadssociala utredningen har i anslutning härtill uttalat följande:

Ur de synpunkter, som av bostadssociala utredningen anlagts rörande önskvärdheten av största möjliga likformighet hos olika slag av socialt motiverade bostadslån av statsmedel, synes det icke lämpligt att, såsom egnahemsutredningen föreslagit, räntan å lånen göres rörlig. (De särskilda skäl härför, som må kunna anföras när det gäller jordbruksegnahemslån till följd av jordbruks-egnahemmets karaktär av produktionsföretag och försörjningskälla, anser sig bostadssociala utredningen icke kunna diskutera). Det kunde visserligen sägas, att de motiv för rörlig ränta, som egnahemsutredningen framdragit, kunde anföras även för att räntan på andra bostadslån, t. ex. bostadsanskaffningslånen, gjordes rörlig. Bostadssociala utredningen är emellertid icke övertygad om lämpligheten överhuvud av en sådan anordning. Egnahemsutredningens skäl för räntans rörlighet synas huvudsakligen bygga på de erfarenheter, man under föregående decennier haft av fast räntesats. Denna period har — efter den abnorma uppskrivningen av den långa räntan under inflations-tiden — utmärkts av en fortskridande och betydlig nedpressning av den allmänna räntenivån; det är under sådana omständigheter naturligt, att fastlåsningsen av räntan på äldre lån skapat mycken irritation. Om man utifrån nuvarande läge söker utforma en för den kommande utvecklingen lämplig anordning, synas dock de gångna decenniernas erfarenheter böra tillmätas endast begränsad vikt. Även om den långa räntan skulle fortsätta att falla, vilket väl icke ligger utom möjligheternas gränser, är dock den nu återstående »fallhöjden» avsevärt lägre än under tidigare perioder. Möjligheten av att räntan stiger synes vid en ekonomisk planering för en period av den längd, det gäller i förevarande sammanhang, böra tillmätas lika stor om icke större vikt än möjligheten av att räntan faller. Ur denna synpunkt förefalla skälen för fast ränta överväga.

På anförda grunder har bostadssociala utredningen förordat, att räntan på bostadsegnahemslånen måtte fastställas på samma sätt som för bostadsanskaffningslånen.

I huvudsak enahanda uppfattning har uttalats av *statens byggnadslånebyrå*.

Kristianstads läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har uttalat sig för en sänkning av egnahemslåneräntan till samma procent, som tillämpas av hypoteksföreningar.

Malmöhus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha funnit önskvärt, om på någorlunda lätthanterligt sätt sådan anordning kunde träffas, att egnahemslåneräntan fluktuerade efter de viktigaste produktprisen vid ett mindre jordbruk. En reservant inom egnahemsnämnden har tillstyrkt utredningens förslag. *Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* har ifrågasatt, om icke av egnahemsutredningen åbe-

ropade professor Nannesons räntabilitetskalkyler bort kunna tjäna såsom utgångspunkt för beräkning av egnahemslåneräntan.

Slutligen må nämnas att *statskontoret* ifrågasatt lämpligheten av utredningens förslag, att i de fall, där jordbruksfastighets åkerareal icke uppginge till tre hektar, vederbörande egnahemsnämnd under vissa förutsättningar skulle kunna medgiva viss räntefrihet. Detta förslag strede även mot utredningens eget uttalande, att förutom avskrivningslånen någon subventionering i räntehänseende med avseende å egnahemsbildningen icke borde äga rum. I varje fall ansåge ämbetsverket, att, därest förslaget genomfördes i denna del, det icke borde ankomma på vederbörande lokalorgan att besluta om dylik räntefrihet. Denna beslutanderätt syntes enligt statskontorets mening böra tillkomma Kungl. Maj:t.

Valet mellan egnahemsutredningens förslag i fråga om återbetalningen av egnahemslån och det av en reservant inom utredningen framställda förslaget i detta ämne har utfallit mycket olika.

Bland dem, som tillstyrkt majoritetsförslaget, märkes *Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*:

Någon förenkling såsom reservanten gör gällande synes icke dennes system innebära. Tvärtom vill det förefalla mera invecklat och oformligt att ha en fristående amorteringsplan vid sidan av den rörliga räntan. Genom att årsutgiften för egnahemslånet enligt majoritetssystemet icke undergår andra ändringar än dem som betingas av ränteändringarna för egnahemslånets stående del möjliggöres att låntagarens årsutgift för lånet icke behöver växla även med hänsyn till förräntningen av amorteringsdelen. Ränteändringarna för denna lånedel gå i stället ut över amorteringsbeloppen, som ökas vid låg ränta och minskas vid hög ränta så att annuitetsbeloppet förblir oförändrat. Låntagarnas önskemål att ha kännedom om amorteringens fortgång förutsätter förvaltningsutskottet bliva tillgodosett genom att han dels erhåller meddelande om amorteringstidens längd vid rådande räntefot och dels efter varje annuitetsbetalning genom kvitto upplyses om återstående låneskuld.

Reservantens förslag att fastställa amorteringsdelens storlek med hänsyn till lånebeloppets storlek i stället för såsom majoriteten förordat till låneskuldens storlek i förhållande till den belånade fastighetens värde finner förvaltningsutskottet icke vara tillfredsställande. Det synes vara mera kreditmässigt att gå på majoritetens linje, som för övrigt överensstämmer med den praxis, som vanligen tillämpas vid annan fastighetskredit, där låns stående del fastställs till viss kvot av fastighetens värde och amorteringsdelen till överskjutande låneskulden. Reservantens beräkningsgrund medför dessutom, att en låntagare åläggas förhållandevis lika stor amorteringsskyldighet, oavsett lånets läge i förmånsrättshänseende. Med andra ord ett lågt liggande lån skulle avbetalas till lika kvotdel som ett högt liggande och följaktligen mera riskfyllt lån.

Styrelsen för svenska bankföreningen har biträtt egnahemsutredningens mening, att lånen liksom hittills borde vara uppdelade i en stående del och en amorteringsdel. Förslaget att förstnämnda del skulle utgöra 60 procent av fastighetens jordbruks- och skogsvärden (beträffande bostadsegnahem 50 procent av värdet) borde förutsätta, att värdesättningen skedde efter försiktiga grunder.

Bank- och fondinspektionen har förordat det reservationsvis framtänkta förslaget. Såvitt inspektionen kunde finna, måste reservationsförslaget innebära påtagliga fördelar framför majoritetsförslaget. Därest det förra förslaget följdes, medförde detta även den betydande fördelen, att en uppdelning av jordbruks- och skogslån i en stående del och en amorteringsdel icke bleve erforderlig, något som i sin ordning borde medföra en förenkling av arbetet inom egnahemsorganen.

Riksräkenskapsverket har likaledes förordat anordningen med på förhand bestämda amorteringar, vilka fastställdes att utgå med efter hand stigande belopp och härvid bestämdes sålunda, att de jämte den beräknade räntan komme att innebära i stort sett lika årliga utgifter.

Även *statens egnahemsstyrelse* har vid jämförelse mellan majoritetssystemet och reservationssystemet funnit övervägande skäl tala för tillerkännande av företräde för det senare. Därvid hade styrelsen bland annat uppmärksammat majoritetssystemets svårigheter att uppgöra fast amorteringsplan för lånen. Genom reservationssystemet undvekes förfarandet med lånens uppdelning i stående del och amorteringsdel, vilket förhållande enligt styrelsens mening innebure en förenkling i konstruktionen. I allt fall ansåge styrelsen sig böra avstyrka majoritetens förslag att beräkna stående delen i förhållande till fastighetsvärdet.

Reservantens förslag har vidare tillstyrkts av *domänstyrelsen, länsstyrelsen i Norrbottens län, Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott, Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* samt *Östergötlands läns och Kalmar läns södra hushållningssällskaps egnahemsnämnder* och *förvaltningsutskott, Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, Kristianstads läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, hushållningssällskapens egnahemsnämnder och förvaltningsutskott i Malmöhus län* — dock icke enhälligt —, *Hallands, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs läns norra område, Skaraborgs län*, i vars yttrande *länsstyrelsen* instämt, *Örebro län*, likaledes med instämmande av *länsstyrelsen*, samt av *Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd*.

Södermanlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har, med instämmande av *förvaltningsutskottet*, förordat, att den stående delen av egnahemslån borde utgöra 60 procent av lånebeloppet — icke av fastighetsvärdet. Extra avbetalningar borde räknas av på den stående delen och icke på amorteringsdelen, enär det vore av betydelse att så långt som möjligt nedbringa den stående skulden. Härjämte vunnes den fördelen i administrationen, att lån av viss årgång utlöpste samtidigt. Enligt utredningens förslag finge i stort sett varje enskilt lån olika amorteringstid.

Även *Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* ha förordat, att extrabetalningar borde avföras å låns stående del. Motsvarande borde gälla vid uppskov med betalning.

Örebro läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott*, vilkas yttrande biträfts av *länsstyrelsen*, ha ansett en årlig annuitet av 7 procent vara alltför hög.

Statskontoret har hänvisat till möjligheten att genom förlängning av den föreslagna amorteringstiden minska låntagarnas årsutgifter för lånen. Till belysande härav kunde nämnas, att vid en räntesats av 4 procent amorteringstiden för ett lån med en annuitet av 7 procent å amorteringsdelens ursprungliga belopp utgjorde 22 år, medan en annuitet av 6.5 procent medförde en amorteringstid av 24 år. Motsvarande amorteringstider utgjorde vid en räntesats av 3.5 procent respektive 20 och 22 år.

Samma ämbetsverk har även framställt erinran mot egnahemsutredningens förslag, att av låntagare verkställda extra avbetalningar skola avföras å amorteringsdelen utan att föranleda omräkning av annuiteternas belopp. En dylik anordning hade givetvis vissa fördelar ur praktisk bokföringssynpunkt, men komme med sannolikhet icke att uppmuntra till fullgörande av sådana inbetalningar i samma utsträckning som i det fall att den extra inbetalningen genom ett annuitetsavdrag påverkade annuiteten och sålunda omedelbart minskade låntagarens årliga utgifter för lånet. Statskontoret ville därför föreslå, att den i författningsförslaget intagna bestämmelsen i ifrågavarande avseende utginge, så att möjlighet bereddes långivare att i största möjliga utsträckning tillmötesgå låntagarens egna önskemål rörande tillgodoförande av dylik inbetalning.

Slutligen må här nämnas, att *Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* ansett den amorteringsfria tiden för jordbrukslån böra förlängas från fem till åtta år.

Innan redogörelse lämnas för vad som i de avgivna yttrandena anförts rörande förslaget, att egnahemslåntagare skall kunna hos annan långivare pantförskriva första inteckning liggande inom 40 procent av fastighetens bruksvärde, torde böra nämnas, att i en del yttranden betänkligheter uttalats gentemot den konkurrens, som en utökad statlig egnahemslånggivning skulle komma att innebära för kreditinrättningarna.

Fullmäktige i riksgäldskontoret ha framhållit:

Efter genomförande av det föreliggande förslaget kommer egnahemslånerörelsen att på jordbrukskreditmarknaden konkurrera med kreditgivning, för vilken staten intresserat sig, exempelvis den låneverksamhet, som bedrivs av hypoteksinstitutionen, eller den statliga sekundärlåneverksamheten för jordbrukare. Särskilt för hypoteksinstitutionen kan denna konkurrens befaras komma att utöva en förlamande inverkan med hänsyn till den föreslagna möjligheten att såsom egnahem belåna fastigheter med ett beräknat kostnadsvärde av upp till 32,000 kronor, varigenom det övervägande antalet av landets jordbruksfastigheter skulle kunna bli föremål för sådan belåning på de synnerligen gynnsamma villkor, som i sådant avseende föreslagits. Den möjlighet, som förslaget öppnar för egnahemslåntagare att hos annan långivare än staten placera amorteringsfritt bottenlån intill 40 procent av bruksvärdet, torde knappast komma hypoteksbelåningen till godo i någon större omfattning, då endast en relativt obetydlig del av nämnda föreningars utlåning är placerad såsom stående lån. Även den verksamhet med primärbelåning av jordbruksfastigheter, som bedrivs av jordbrukskassor och sparbanker, torde komma att avsevärt minskas genom den föreslagna utvidgade statliga kreditgivningen för egnahemsändamål.

Styrelsen för svenska sparbanksföreningen har ansett utredningens förslag böra överarbetas så, att risken för överflyttning av bottenlån från kreditinrättningarna såvitt möjligt eliminerades.

Styrelsen för Sveriges allmänna hypoteksbank har framhållit, att då enligt egnahemsutredningens förslag från egnahemslånerörelsen avkopplades den hävdvunna kolonisationstanken, denna omfattande statliga lånerörelse inträdde såsom en ny och betydelsefull faktor på jordbrukskreditmarknaden, som måste medföra att området för kreditgivning i andra former med jord-egendom såsom säkerhet beskures.

Att bottenkredit i egnahemsbelånad fastighet skall kunna placeras hos annan långivare har föranlett erinran i yttrandet från *Kristianstads läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd*. Enligt nämndens mening borde den föreslagna bestämmelsen icke tillämpas i andra fall än där fastighetsägaren kunde visa, att lån av nämnd storlek, som redan funnes i fastigheten (t. ex. hypotekslån), icke inom viss tid finge inlösas. Man måste nämligen komma ihåg, att riskerna för staten redan vid belåning från botten upp till 90 procent av en egendoms bruksvärde vore stora, men att dessa risker avsevärt förstorades, om utredningens förslag upphöjdes till lag.

I en del yttranden har å andra sidan den föreslagna bestämmelsen ansetts ha erhållit en alltför inskränkt innebörd.

Sparbanksinspektionen har hållit före, att egnahemslånen, då de till sin natur skulle utgöra ett stöd åt låntagarna, endast borde utgå i den mån andra kreditmöjligheter icke stode till buds. Det vore synnerligen angeläget, att primärkrediterna regelmässigt förlades till andra kreditinrättningar än egnahemsorganen. Endast i undantagsfall, där mot skäligen villkor och på betryggande sätt annan kredit icke kunde erhållas, borde sistnämnda organ tillgodose hela kreditbehovet. Att redan vid ett egnahemslåns beviljande låntagaren måste bestämma, om han önskade placera bottenlånet hos annan kreditinrättning än egnahemsorganen, funne inspektionen icke vara tillfyllest motiverat.

Liknande synpunkter ha uttalats av *bank- och fondinspektionen* samt *styrelserna för svenska bankföreningen* och *svenska sparbanksföreningen*. Den senare har även ifrågasatt, om icke gränsen för de inteckningar, som finge belånas hos annan kreditgivare än staten, borde höjas från föreslagna 40 procent till 60 procent.

Styrelsen för Sveriges allmänna hypoteksbank har bland annat anfört:

Den föreslagna eftergiften till förmån för annan kreditgivning kommer icke hypoteksutlåningen till godo i den omfattning, man måhända tänkt sig. Endast en relativt obetydlig del av hypoteksföreningarnas utlåning är placerad såsom stående lån utan amortering. För hypoteksinstitutionens del framstår det såsom ett viktigt önskemål att de i här berörda avseende föreslagna bestämmelserna måtte så ändras att egnahemsbelåning — åtminstone såvitt angår fullt färdiga jordbruk eller sådana jordbruk för vilkas iståndsättande relativt obetydliga åtgärder bleve erforderliga — skall kunna genomföras utan att inkräkta på förefintliga hypotekslån, vilka ju aldrig överstiga 60 procent av egendomens värde. Hypotekslånen äro lagda på amortering un-

der längre tid, företrädesvis omkring 60 år, och löpa med en under hela lånetiden bunden ränta. Den med hypotekslånen förenade amorteringen synes ej böra tillmätas avgörande betydelse vid bedömande av här avhandlade spörsmål. I den för hypotekslånens hela löptid fastställda annuitetsbetalningen ingår amorteringen endast med en relativt obetydlig del.

Den »främmande» kreditens begränsning till 40 procent kan även i ett annat avseende tänkas få menliga följder för hypoteksverksamheten. Om en egendom, varå finnes hypotekslån, förvärvas av någon, som önskar bistånd genom egnahemslån, måste hypotekslånet helt eller delvis inlösas. Detta kan såvitt angår ännu ej 10-åriga lån ej ske utan att den långivande föreningen gottgöres för ränteförlust m. m. Denna gottgörelse utgör en improduktiv belastning av egendomens kostnadsvärde och komme att utan nytta öka den statliga kapitalinvesteringen. I valet mellan olika egendomar, lämpliga för egnahemsbildning, måste synbarligen företräde givas åt den egendom, där sådan extra kostnad icke behöver uppkomma. Man synes därför icke utan fog kunna befara att förefintligheten av hypotekslån skulle kunna komma att framstå såsom rent av en olägenhet för jordägaren, i det att denne vid eventuell försäljning icke skulle kunna tillgodogöra sig den ökade köpkraft, som den nu föreslagna omläggningen av egnahemsverksamheten otvivelaktigt kommer att föra med sig på fastighetsmarknaden.

Bank- och fondinspektionen samt styrelsen för svenska bankföreningen ha framställt erinringar mot att bottenkrediter förutsatts skola kunna vara placerade hos jordbrukskassor. Nämda styrelse har hävdad, att jordbrukskassornas uppgift vore att bereda driftkredit, ej anläggningskredit, åt jordbruket. Utlämnandet av primära inteckningslån, som vore avsedda att vara fasta, inginge icke i jordbrukskassornas uppgift, och anledning till dylik långivning saknades alldeles särskilt, då, såsom här skulle vara fallet, den högre liggande delen av fastighetens lån vore placerad annorstädes.

Slutligen har *lånenämnden för sekundär jordbrukskredit* fäst uppmärksamheten på att egnahemsverksamheten i sin nya utformning företedde flera med sekundärlånerörelsen besläktade drag. Båda låneformerna utgjorde en på fastighetsinteckning inom relativt hög belåningsgräns baserad jordbrukskredit. Såvitt anginge de sakliga principerna för bedrivandet av ifrågavarande statliga kreditrörelser föreläge dock olikheter i åtskilliga hänseenden. Genom sekundärlånefonden kunde jordbruksegendomar belånas inom 75 procent av egendomens sammanlagda jordbruks- och skogsvärden såsom en högsta gräns. Verksamheten vore ej begränsad till egendomar inom viss storleksklass, och någon begränsning gällde ej heller för lånebeloppens storlek. Enligt de inom rörelsen tillämpade principerna utlämnades sekundärlån icke för att möjliggöra förvärfv av egendom. Från denna regel gällde emellertid vissa undantag. Sekundärlånens huvudsakliga ändamål vore att bereda vederbörande jordägare möjlighet till ett rationellt ordnande av sin kredit genom omläggning av splittrad eller eljest betungande gäld, men hinder ansåges ej möta mot att sekundärlån användes till förbättring av egendomen såsom produktivt förelag, exempelvis till nybyggnad, reparationer, dikning, odling och annan jordförbättring m. m. Med hänsyn till de olikheter, som förefunnes mellan egnahemslån och sekundärlån, syntes ett ge-

nomförande av utredningens förslag näppeligen komma att i högre grad och under den närmaste framtiden förringa betydelsen av den statliga sekundärkreditgivningen. Om frågan såges på lång sikt kunde dock tänkas, att under årens lopp de mindre brukningsdelarna efter hand som de ginge i handeln i allt större utsträckning bleve föremål för förvärv i egnahemsbildningens form och att härigenom sekundärlånerörelsens kreditmarknad bleve alltmer beskuren. Emellertid borde beaktas, att det här rörde sig om en process på lång sikt, och för sekundärlånerörelsens del skulle under alla förhållanden såsom en självständig uppgift kvarstå belåning av det medelstora och större jordbruket, vars kreditproblem ju icke behandlades i föreliggande betänkande.

I fråga om de av egnahemsutredningen föreslagna särskilda stödåtgärder-na till b a r n r i k a l å n e s ö k a n d e har *statskontoret* funnit det icke vara lämpligt, att dessa åtgärder inbyggdes i egnahemsverksamheten. Såvitt ämbetsverket kunde finna, låge det närmast till hands att inordna denna hjälpverksamhet inom ramen av den allmänna stödverksamhet för barnrika familjer, som redan vore tillfinnandes.

Malmöhus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* har ansett, att barnrika familjer visserligen vore förtjänta av det största stöd från det allmännas sida men att denna synpunkt ej borde inblandas i egnahemsverksamheten, eftersom egnahem oftast anskaffades i sammanhang med äktenskaps ingående eller innan familjen erhållit sin fulla storlek.

En liknande uppfattning har uttalats av *lantbruksstyrelsen*.

Egnahemsutredningens förslag om höjning av m a x i m i v ä r d e t å b o s t a d s e g n a h e m från 10,000 till 12,000 kronor har föranlett erinringar endast i ett fåtal yttranden, och där så skett ha erinringarna gått ut på att maximivärdet bör höjas längre än utredningen föreslagit.

Socialstyrelsen har ansett lämpligt, att värdemaximum för bostadslånen, såsom föreslagits, bleve föremål för höjning. Det syntes dock kunna anmärkas att det sålunda föreslagna maximum blivit väl knappt tillmätt i proportion till vad som föreslagits för jordbruksegnahem.

Statens byggnadslånebyrå har ansett den föreslagna höjningen icke vara i samtliga fall tillräcklig. Lånen skulle i allmänhet utgå för nybyggnad inklusive anskaffning av tomtmark. Därest man — såsom egnahemsutredningen på goda grunder föreslagit — ville tillse, att tomten finge tillräcklig storlek och att bostaden försåges med vatten- och avloppsledningar o. s. v., syntes anskaffningskostnaden icke sällan belöpa sig till mera än 12,000 kronor, såvitt byråns erfarenhet rörande bostadsförsörjning åt mindre bemedlade, barnrika familjer i egnahem gäve vid handen. Då belåningsvärdet regelmässigt icke kunde förväntas överstiga anskaffningskostnaden och då det å andra sidan måste anses lämpligt, såväl ur ekonomiska som bostadssociala synpunkter, att egnahemmet från början ordnades ändamålsenligt och icke skulle behöva bliva föremål för om- eller tillbyggnad snart nog efter färdigställandet, borde den övre gränsen för belåningsvärdet undantagsvis få sättas till ett belopp, som skäligen fastställdes till 14,000 kronor.

Bostadssociala utredningen har ansett det kunna ifrågasättas, om en maximeringsregel överhuvud taget vore behövlig; egnahemsbyggarens eget ekonomiska intresse, effektivt kompletterat av vederbörande lånebeviljande myndigheters omdöme, kunde möjligen anses tillräckligt. Om för bostadslån visst högsta belopp skulle fastställas, borde det icke sättas lägre än till 15,000 kronor.

Även i det yttrande, som avgivits av särskilda *kommitterade inom svenska teknologföreningen* har förordats, att gränsen måtte höjas till 15,000 kronor.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* har ansett beträffande bostadsegnahemmen böra medgivas viss, av särskilda förhållanden såsom t. ex. närheten till storstäder betingad höjning av belåningsvärdet.

Södermanlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha hänvisat till att genomsnittskostnaden för en mindre lantarbetarbostad för närvarande vore omkring 8,000 à 9,000 kronor. En egnahemsbostad gjordes i regel något rymligare med hel källarvåning, badrum o. s. v. Om den skulle vara tidsenlig, droge den icke sällan en kostnad, som överstege 12,000 kronor. Därjämte kunde förutses, att byggnadskostnader na komme att ytterligare stiga. Egnahemsnämnden hölle därför före, att berörda belåningsgräns borde höjas till 14,000 kronor.

Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha förordat en höjning av belåningsvärdet till högst 15,000 kronor.

I detta sammanhang må nämnas, att *bostadssociala utredningen* i sitt yttrande berört möjligheterna till en övergång från en låne- och bidragsform till en annan, om förändrade förhållanden skulle göra detta befogat, exempelvis om en egnahemsbyggare, som tidigare erhållit bostadsegnahemslån, till följd av familjens tillväxt skulle bli berättigad att erhålla den lättnad i annuitetsbetalningen, som under vissa betingelser tillgodokomme en barnrik familj i egnahem, för vilket bostadsanskaffningslån och familjebidrag beviljats. Utredningen har anfört:

Det vore lyckligt, om det kunde skapas en mellanform, så att säga en förmedlande länk, mellan den av egnahemsutredningen föreslagna bostadslåneformen och den av 1938 års riksdag beslutade formen av lån, kombinerade med bidrag, till förmån för barnrika familjer i egnahem. Den förra är helt utan subventionskaraktär, och bostadssociala utredningen anser, att en sådan låneform är behövlig och att man — då avsikten är att undvika varje inslag av subvention — icke lämpligen bör sätta belåningsgränsen högre än till 75 procent av belåningsvärdet. Den senare innebär en betydande subvention dels i form av risktagandet i och med belåning till 90 procent av värdet, dels ock särskilt i form av familjebidragen, motiverade därav att det gäller familjer, som äro såväl mindre bemedlade som barnrika. Det finnes otvivelaktigt många skotsamma familjer, särskilt yngre sådana med 1 à 2 barn, vilka på sociala grunder vore värda ett handtag till hjälp för anskaffning av ett eget hem, men som icke äro kvalificerade att erhålla bostadsanskaffningslån med familjebidrag och icke förmå prestera den ej obetydliga kapitalinsats, som kräves utöver bostadsegnahemslånet. En mel-

lanform, lämpad efter dylika familjers behov, vore exempelvis bostadslån upp till 90 procent av belåningsvärdet men utan familjebidrag, varvid det inslag av subvention, som bildas av det extra risktagandet, torde motivera dels regler, ägnade att förhindra missbruk, dels en viss medverkan från kommunens sida i någon form. Bostadssociala utredningen torde återkomma till här berörda spörsmål i sitt under arbete varande slutbetänkande. För att icke lägga hinder i vägen för en övergång från en låne- och bidragsform till en annan är största möjliga likformighet mellan olika låne- och bidragsformer önskvärd.

Liknande uttalanden ha gjorts av *statens byggnadslånebyrå*.

De särskilda *kommitterade inom svenska teknologföreningen* ha förordat, att belåningsgränsen för bostadslån måtte höjas till 85 procent. Vidare har hänvisats till att en avsevärd skillnad föreläge beträffande belåningsrisken för fastighet inom planlagt område och annan fastighet, särskilt om planen vore byggnadsplan, emedan för dylik plan fordrades, att byggnadsnämnd tillsattes, och därigenom en bättre kontroll ej blott av tomtbildningen utan även av husets läge och utförande erhöles. Det ifrågasattes därför, om icke belåningsgränsen för hus uppfört inom byggnadsplanlagt område borde få uppgå till högre procentsats än för dylika hus inom andra områden.

Värmlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, vars yttrande biträtts av *länsstyrelsen*, har icke funnit bärande skäl föreligga att i fråga om bestämmandet av låns stående del meddela olika föreskrifter för jordbrukslån och bostadslån.

Departementschefen.

Då jag nu går att angiva min ställning till de olika frågor, som beröra egnahemslångivningen, vill jag i likhet med egnahemsutredningen först upptaga till behandling lånen till förvärv av jordbruksegnahem och därefter lånen för bostadsändamål.

I ett tidigare sammanhang har jag förklarat mig i princip biträda egnahemsutredningens förslag, att egnahemslånestöd i viss utsträckning skall kunna lämnas även till förvärv av redan befintliga jordbruk. Beträffande motiven för en sådan utvidgning av egnahemslåneverksamheten ber jag få hänvisa till vad som förut anförts i denna fråga.

Jag har i det föregående också uttalat mig till förmån för att egnahemsverksamheten bör inriktas på större jordbruk än hittills. Såsom konsekvens härav anser jag de maximivärden, som äro fastställda för egnahemsfastigheter, böra höjas. Härom gäller för närvarande, att egnahemslån ej får utgå, där det beräknade värdet överstiger för obebyggd jordbrukslägenhet 15,000 kronor och för bebyggd sådan lägenhet 12,000 kronor, med möjlighet dock för Kungl. Maj:t att för visst län eller särskild ort medgiva låneförmedlare rätt att utlämna egnahemslån för obebyggda jordbrukslägenheter, där lägenhetens värde överstiger 15,000 kronor men icke 20,000 kronor, ävensom för bebyggda jordbrukslägenheter, där lägenhetens värde överstiger 12,000 kronor men icke 16,000 kronor. Egnahemsutredningen har såsom

villkor för egnahemslån föreslagit, att det s. k. kostnadsvärdet å den ifråga-
varande fastigheten icke överstiger 32,000 kronor. Med kostnadsvärdet har
utredningen härvid avsett sammanlagda kostnaden för förvärv samt i före-
kommande fall bebyggande och iordningställande av fastigheten, under det
att utredningen såsom bruksvärde betecknat det värde, som motsvarar vad
en förständig köpare kan antagas vilja betala för fastigheten med hänsyn
till den påräkneliga avkastningen av densamma under en följd av år. Mot
vad utredningen föreslagit i fråga om höjning av maximivärdet å egnahems-
fastigheter har jag i stort sett icke något att erinra. Emellertid anser jag det
vara naturligast, att maximibeloppet hänför sig till vederbörande fastighets
bruksvärde och icke till dess kostnadsvärde. Detta synes även bättre an-
sluta sig till vad jag kommer att föreslå i fråga om bestämmandet av belå-
ningsprocenten för egnahemsfastigheter. Maximivärdet synes härvid lämp-
ligen böra fastställas till 30,000 kronor. Dock anser jag befogenhet böra
lämnas egnahemsstyrelsen att i särskilda fall medgiva belåning av fastighe-
ter med ett värde överstigande 30,000 men icke 35,000 kronor. Behov av en
sådan höjning kan bland annat, såsom framgår av yttrandena från länssty-
relsen och hushållningssällskapet i Malmöhus län, föreligga beträffande jord-
bruksegnahem i de sydliga landskapen.

Egnahemsutredningen har framhållit, att igångsättandet av ett jordbruk
delvis kan vara förenat med kapitalinvesteringar, beträffande vilka det re-
dan från början kan förutsättas, att de icke skola bli i sin helhet räntabla.
Detta kan särskilt vara fallet med kostnader för byggnader och grundför-
bättringar. Med utgångspunkt härifrån har egnahemsutredningen gjort det
uttalandet, att statsmakterna böra, om ur allmänna jord- och befolknings-
politiska synpunkter även i förhållande till anskaffningskostnaden mindre
räntabla jordbruksföretag anses böra komma till stånd, vara beredda att
sörja för att erforderliga medel ställas till egnahemsbildarnas förfogande,
utan att dessa skola behöva belastas med en skuldbörda, som icke kan för-
räntas. Utredningen har föreslagit, att vad som av anskaffningskostnaden
för ett nybildat jordbruksegnahem icke motsvaras av bruksvärde skall, där
företaget anses böra understödjas, kunna täckas av statsmedel i form av ett
särskilt lån, avskrivningslån, som varken förräntas eller amorteras utan blir
föremål för avskrivning i viss ordning. Avskrivningslån skall enligt utred-
ningens förslag kunna uppgå till högst 40 procent av anläggningskostnaden
för fastigheten.

Ett genomförande av egnahemsutredningens förslag i förevarande del skul-
le vara ägnat att väsentligt stimulera en utvidgning av egnahemsverksam-
heten, bland annat i form av nybildning av egnahem. Emellertid har jag
i det föregående uttalat mig emot en alltför stark utveckling av egnahems-
bildningen i nuvarande läge, vare sig det gäller nybildning på obruten mark
eller styckning av större egendomar. Jag har såsom uppgifter för egnahems-
verksamheten i första hand angivit att lämna bistånd vid komplettering av
ofullständiga jordbruk, vid friköp av arrendeställen och vid inlösen av släkt-

gårdar i samband med arvfall, vartill kommer medverkan vid förvärv av stöd-jordbruk, där förutsättningar för sådana finnas. Ett sålunda förvärvat jordbruk bör i stort sett kunna lämna förräntning å däri investerat kapital, och avkastningen av jordbruket — jämte därå nedlagt arbete — bör även kunna förslå till viss amortering av kapitalinvesteringen. Som jag redan i annat sammanhang understrukt, böra stränga krav ställas på att de, som erhålla bistånd till förvärv av jordbruksegna hem, äro väl kvalificerade för sin uppgift. I allmänhet lärer det bliva fråga om personer, som redan från ungdomen deltagit i jordbruksarbete, på föräldragården eller i anställning hos andra. Med hänsyn till vad jag nu anfört bör det kunna räknas med att egnahemsjordbrukarna, sedan de väl kommit i gång med sina jordbruk, skola ha förmåga att reda sig. Några särskilda stöd-anordningar borde alltså icke vara behöfliga. Emot sådana anordningar kan också invändas, att desamma kunde te sig orättvisa för ägare till jordbruk av liknande typ, vilka på grund av sin storlek eller av annat skäl ej kunna egnahemsbelånas men där erforderliga byggnads- eller grundförbättringsarbeten föranleda för jordägaren betungande kostnader. Jag vill emellertid icke ställa mig helt avvisande mot tanken på att en egnahemsbildare i sådana fall, som avsetts av egnahemsutredningen, skall kunna erhålla visst stöd från det allmännas sida. Dylikt stöd bör kunna givas för att underlätta för egnahemsbildaren att redan från början företaga en rationalisering av byggnadsbeståndet eller en genomgripande grundförbättring, vilken ur social och ekonomisk synpunkt är önskvärd men som med hänsyn till sin kostnadskrävande art kunde tänkas få anstå, om ej staten träder emellan. Bistånd bör också under motsvarande förutsättningar kunna lämnas i samband med en rekonstruktion av ett icke bärkraftigt jordbruk. Enligt min mening bör ifrågakommande bistånd liksom hittills lämnas i form av premielån, vilka emellertid böra kunna uppgå till högre belopp än de nuvarande. Jag föreslår, att lånen i regel begränsas till högst 10 procent av respektive fastighets värde. Egnahemsstyrelsen synes emellertid böra ha befogenhet att i särskilda fall bevilja premielån intill 15 procent av fastighetsvärdet. Lån inom förstnämnda 10-procentsgräns torde däremot icke behöva underställas egnahemsstyrelsens prövning. Den av egnahemsutredningen föreslagna anordningen med successiva avskrivningar synes mig lämpligen kunna användas även med avseende å premielånen till förebyggande av att lånen utnyttjas på ett obehörigt sätt.

Såvitt jag kan se, förlora de betänkligheter, som ur olika synpunkter uttalats mot utredningens förslag om införande av avskrivningslån, väsentligt i styrka, om därmed avsett syfte tillgodoses i den mindre vittgående form, som här av mig förordats.

Slutligen vill jag i detta sammanhang erinra om egnahemsutredningens förslag att, om egnahemsbildare har tre eller flera barn under sexton års ålder och bostadsbyggnaden på grund härav göres större än eljest skulle vara behöfligt, bruksvärdet å fastigheten likväl icke skall beräknas högre än om byggnaden varit avsedd för en familj med mindre antal sådana minderåriga barn, vilket innebär att överstigande byggnadskostnader bliva före-

mål för avskrivning. I likhet med statskontoret och lantbruksstyrelsen finner jag det icke vara lämpligt, att åtgärder för stöd åt barnrika familjer inordnas i egnahemsverksamheten, utan bör sådant stöd lämnas i annan ordning. Även om här avsedda bestämmelser uteslutas, torde emellertid i praktiken motsvarande syfte kunna ernås genom att såsom bidrag till nyssnämnda ökade byggnadskostnader premielån i dylika fall beräknas något frikostigare än eljest, dock utan överskridande av de föreskrivna maximibeloppen.

Egnahemsutredningens förslag, att belåningsgränsen för jordbrukslån skall höjas från omkring 83 till 90 procent av egnahemsfastighets värde, kan såsom i vissa yttranden framhållits ingiva betänkligheter. En dylik hög skuldsättning innebär för låntagaren en fara för att han vid en sjunkande konjunktur med minskade inkomster av jordbruket skall komma i ett ohållbart läge och för staten vissa risker för att låntagaren icke skall kunna göra rätt för sig. Emellertid är det uppenbart att, i och med att egnahemsfastigheterna, såsom jag ansett önskvärt, göras större och bärkraftigare, anskaffandet av dem kommer att förutsätta större kapitaltillgång och därmed även medföra större kreditbehov, så mycket mera som låntagaren även måste disponera betydande kapital för förvärv av inventarier. Med hänsyn härtill finner jag nödvändigt, att statskrediten utsträcker till den gräns, som föreslagits av egnahemsutredningen, d. v. s. till 90 procent av fastighetsvärdet. Jag förutsätter härvid, att det värde, som ligger till grund för belåningen, beräknas försiktigt.

Enligt egnahemsutredningens förslag skulle låntagare med tre eller flera barn under sexton års ålder kunna erhålla lån intill fastighetens hela värde. Även om jag finner motivet för detta förslag — att en sådan låntagare icke haft tillfälle att göra tillräckliga besparingar — i och för sig vara värt beaktande, anser jag likväl alltför starka betänkligheter möta mot en så hög skuldsättning som här föreslagits. Det synes mig lämpligare att bereda jordsökande av detta slag möjlighet att bli självständiga företagare genom förvärv av arrendegnagem i den utsträckning sådana bli tillgängliga. Även i övrigt bör enligt min mening, såsom jag redan framhållit, stöd åt barnrika familjer lämnas i annan ordning än genom egnahemslån.

Vad härefter angår egnahemsutredningens förslag, att särskilda skogslån skola kunna utlämnas intill 90 procent av den del av egnahemsfastighets värde, som beräknas belöpa å växande skog, har jag ingen erinran att göra mot att en dylik möjlighet till skogsbelåning införes. Avverkningen av sålunda belånad skog bör vara underkastad reglering i särskild hushållningsplan. Med anledning av vad som anförts i en promemoria, fogad vid yttrandet från lånenämnden för sekundär jordbrukskredit, förordar jag emellertid, att vederbörande egnahemsorgan skall kunna, om jordbruks- och skogslån sammantagna nedbetalats så att kreditriskerna för staten väsentligt minskats, eftergiva kravet på en sådan begränsning av avverkningsrätten.

Till vad centralrådet för skogsvårdsstyrelsernas förbund anfört angående önskvärdheten av en skärpning av de i skogsvårdslagen förekommande be-

stämmelserna om avverkning av husbehovsskog är jag icke beredd att nu fatta ståndpunkt. Denna fråga torde böra bliva föremål för utredning i samband med andra skogslagstiftningsfrågor.

Säkerheten för premielån, jordbrukslån och skogslån bör — bortsett från de i det följande omnämnda fall, då botteninteckning skall få vara placerad hos annan långivare — i princip utgöras av första inteckning i respektive fastighet. Tillräcklig anledning synes mig icke föreligga att, såsom utredningens majoritet föreslagit, i vissa fall låta låntagaren på bekostnad av statens säkerhet för eventuellt premielån disponera över inteckningar till ett belopp, som kan anses motsvara vad låntagaren själv investerat i fastigheten. Om däremot ägarehypotek uppkommer genom avbetalningar å jordbruks- och skogslån, anser jag säkerheten för premielånet icke böra nedflyttas i motsvarande grad utan ägarehypoteket böra få disponeras av låntagaren.

Utredningens uttalanden och förslag i fråga om förfarandet vid jordbruks- egnahems övergång till ny ägare föranleda inga erinringar från min sida.

Vad jag i det föregående föreslagit innebär i flera avseenden en utvidgning av egnahemslånerörelsen. Härutinnan må hänvisas till förslagen om belåning i viss omfattning även av redan färdiga fastigheter, om höjning av maximivärdet å egnahemsfastigheter, om införande av premielån efter nya grunder, om höjning av belåningsprocenten för jordbruksegnahem och om införande av särskilda skogslån. Det har i en del yttranden framkommit farhågor för att dessa utvidgningar av egnahemslåneverksamheten skulle inverka stegrande på fastighetsvärden och måhända även på byggnadskostnader. En sådan utveckling skulle drabba icke blott egnahemsbildarna själva utan även andra jordbrukare, som vilja förvärva fastigheter. Enligt min mening ha emellertid egnahemsorganen möjlighet att motverka ifrågavarande olägenheter genom att strängt tillse, att icke jordsäljare betinga sig högre priser för egnahemsfastigheter än dessa äro värda och att icke heller byggnadskostnaderna uppdrivas mer än som är nödvändigt. För övrigt torde här avsedda risker förlora i betydelse genom de modifikationer jag vidtagit i egnahemsutredningens förslag. Än ytterligare minskas dessa risker, om anskaffningen av egnahemslägenheter i vart fall i statlig regi, såsom antytts av egnahemsutredningen och även synes mig vara att förorda, i viss utsträckning anpassas efter konjunkturerna, så att icke egnahemsfastigheter i alltför stor omfattning tillskapas under intryck av en rådande högkonjunktur.

Vad härefter angår frågan om grunderna för förräntningen av egnahemslånen gäller härutinnan för närvarande, att dessa lån i princip äro förbundna med fast ränta. Emellertid ha statsmakterna under inflytande av de senare årens sjunkande räntor å allmänna marknaden medgivit sänkning även av räntorna å egnahemslån, varvid räntan å den sammanlagda fonderade statskulden lagts till grund för egnahemslåneräntans bestämmande men härutöver viss ytterligare nedsättning skett beträffande jordbrukslån. Räntan har

provisoriskt för de tre åren 1937—1939 nedsatts för jordbrukslån till 3.6 procent och för bostadslån till 4 procent.

Såsom jag förut framhållit bör en grundprincip för den föreslagna egnahemsverksamheten vara att i den utsträckning så är möjligt åstadkomma bärkraftiga jordbruk. Om statsmakterna ur sociala synpunkter skola understödja vissa egnahemslåntagare, bör detta understöd begränsas till eventuella premielån, varjämte bidrag kunna ifrågakomma till jordförbättringsåtgärder å mindre jordbruk. I övrigt bör statens bistånd endast bestå däruti att egnahemsbildaren får möjlighet att högbelåna sin fastighet under lämpliga former. Någon subventionering av egnahemslåntagarna i räntehänseende, med de uppostringar densamma skulle innebära för staten, synes däremot icke böra ifrågakomma. Räntan för egnahemslån bör därför även innesluta viss ersättning för statens förvaltningskostnader.

Vid startandet av ett jordbruk är det till fördel att veta, till vilka belopp ränteutgifterna komma att uppgå under en längre tid framåt. Härigenom underlättas möjligheterna att genom någorlunda säkra kalkyler beräkna, huru stort kapital som med utsikt till framgång bör kunna investeras i jordbruksföretaget. Ur nu berörda synpunkt bör räntan å egnahemslån vara fast. Härvid läser det icke kunna undgås att, liksom fallet är med hypotekslån, räntans höjd blir beroende av vid vilken tidpunkt krediten upptages. Detta kan antagas föra med sig att, när ränteläget är högt, försiktighet kommer att iakttagas med igångsättandet av jordbruksföretag, om icke fastighetsvärdena samtidigt stå lågt eller konjunkturerna för jordbruksproduktionen märkbart förete en stabil lönsamhet. Att sådana hänsyn tagas, synes mig väl sammanfalla med förhållandena inom all ekonomisk verksamhet. Jag förbiser icke, att sådana ränteförhållanden kunna inträda, som föranleda statsmakterna att vidtaga åtgärder för tillgodoseende av jordbrukets kreditbehov till lägre räntor.

Med utgångspunkt från det nu anförda föreslår jag, att jordbrukslån skall förräntas efter fast vid lånets beviljande bestämd räntefot, vilken icke må understiga medelräntan för statens upplåning mot obligationer under de tre budgetår, som närmast föregått det, varunder lånet beviljats, med tillägg av en fjärdedels procent. Detta tillägg bör anses motsvara statens förvaltningskostnader. Räntan torde efter dessa grunder fastställas av Kungl. Maj:t. I nuvarande läge skulle en dylik ränteberäkning leda till en räntesats av cirka 3.2 procent.

Enligt min mening bör det nya räntesystemet tillämpas i fråga om samtliga lån, som utlämnas efter ingången av budgetåret 1940/41.

Såsom framgår av det föregående utgår räntan för jordbrukslån för nuvarande efter 3.6 procent. Ilärom gälla vissa provisoriska bestämmelser, vilka avse tiden till och med 1939 års utgång. Enligt vad jag inhämtat av chefen för finansdepartementet, kommer en utredning att verkställas rörande förräntningen av de statliga lånefonderna, varvid kommer att undersökas möjligheten av en nedsättning av räntorna å lån från dessa fonder. Med hänsyn härtill finner jag mig icke böra för årets riksdag föreslå någon ändring

beträffande ränteberäkningen för egnahemslån, som utlämnats före den 1 juli 1940. Jag förordar, att räntorna å dylika lån bestämmas skola för år 1940 utgå efter samma räntesats som provisoriskt är fastställd för år 1939 eller 3.6 procent.

Här må förutskickas, att jag i det följande kommer att uttala mig för att egnahemslåntagares bottenkredit skall kunna placeras hos annan långivare än staten. Egnahemslåntagaren kommer att på detta sätt kunna utnyttja en eventuell möjlighet att hos kreditinrättning upptaga ett primärlån mot låg ränta.

Skogslån böra förräntas efter samma grunder som jordbrukslån. Till frågan om förräntningen av bostadslån återkommer jag senare.

Utredningens förslag, att i de fall, där jordbruksfastighets åkerareal icke uppgår till tre hektar, vederbörande egnahemsnämnd under angivna förutsättningar skall kunna medgiva räntefrihet eller räntelindring under viss tid, är enligt min mening ägnat att ingiva betänkligheter ur den synpunkten, att härigenom skulle understödjas tillkomsten av jordbruk, som från början icke vore bärkraftiga. Förvärv av sådant jordbruk — här bortses från stöd-jordbruk — synes icke vara värt att uppmuntras, och en räntesubvention synes så mycket mera vara obehövlig, som premielån ända upp till femton procent av fastighetsvärdet kan erhållas för fastighetens iordningställande. På grund av vad nu anförts kan jag icke tillstyrka egnahemsutredningens förslag om räntelindring i här avsedda fall.

Frågan om grunderna för återbetalningen av egnahemslån har varit föremål för delade meningar inom egnahemsutredningen. Enligt majoritetens uppfattning skall jordbrukslån delas i en stående del, motsvarande 60 procent av den ifrågavarande fastighetens bruksvärde, och en amorteringsdel omfattande återstoden av lånet, vilken sistnämnda del skall återbetalas med lika årliga annuiteter. I en vid utredningens betänkande fogad reservation har däremot hävdats, att någon uppdelning av lånet icke bör förekomma och att lånet i sin helhet bör bli föremål för återbetalning genom på förhand fastställda amorteringar.

Enligt min mening är det till fördel, att redan vid låns utlämnande beräknas, huru stor del av lånet som ungefär motsvarar vad som skulle kunna placeras hos annan långivare. Målet för låntagarens avbetalningar blir att nedbringa lånet till denna gräns, där statens stöd icke längre blir behövt. Det synes med hänsyn till kreditinrättningarnas långivningspraxis vara riktigt, att ifrågavarande gräns, såsom utredningen föreslagit, sättes vid 60 procent av jordbruksfastighets värde. Om det skulle visa sig, sedan amorteringsdelen av lån återbetalats, att den stående delen icke på skäligen villkor kan placeras hos annan långivare — enligt det följande kan den stående delen redan tidigare ha varit placerad på sådant sätt — bör möjlighet föreligga att lånet tills vidare kvarbliver hos staten. Vad angår grunderna för återbetalningen av låns amorteringsdel måste viss hänsyn tagas till om räntan å egnahemslån göres fast eller rörlig. Då jag i det föregående uttalat mig för en fast

ränta å egnahemslån, anser jag återbetalningen av sådant låns amorteringsdel fortfarande böra ske medelst lika annuiteter. Vid fastställandet av amorteringsplan för lån bör iakttagas, att amorteringsdelen skall ha återbetalats inom 25 år efter amorteringsskyldighetens inträde. Möjlighet bör finnas att även tillämpa amorteringsplaner, som äro ställda på kortare tid.

Jag tillstyrker egnahemsutredningens förslag, att amorteringsskyldigheten beträffande jordbrukslån skall inträda med sjätte året efter det, då lånet beviljats.

I fråga om återbetalningen av skogslån biträder jag utredningens förslag, att återbetalningen bör anpassas efter skogens avkastning.

Övervägande skäl synas mig tala för att eventuella extra avbetalningar å egnahemslån — låntagarna böra uppmuntras härtill — avföras å lånens amorteringsdelar.

De utvidgningar av egnahemslåneverksamheten i olika hänseenden, som här föreslagits, äro ägnade att öka omfattningen av statens kapitalinvesteringar för egnahemsändamål, samtidigt som vissa placeringsmöjligheter undandragas kreditinrättningarna. Dessa verkningar av förslagen kunna, enligt vad egnahemsutredningen framhållit, motverkas genom att möjlighet införes till placering av viss del av egnahemslåntagares bottenkredit hos annan långivare än staten. Utredningen har i sådant avseende förordat att, om egnahemsnämnd vid beviljandet av egnahemslån prövar det vara för låntagaren lämpligt och för staten betryggande, första inteckning liggande inom 40 procent av den ifrågavarande fastighetens värde må pantförskrivas hos annan långivare till säkerhet för lån, som icke är förenat med amortering. Jag finner detta förslag innebära en viktig och välbetänkt reform. I anslutning till vad som anförts i vissa yttranden vill jag emellertid förorda, att de föreslagna möjligheterna att belåna botteninteckning på annat håll utvidgas i ett par hänseenden. Sålunda synas botteninteckningar böra få placeras hos annan långivare ända intill 60 procent av fastighetsvärdet, varvid det emellertid med hänsyn till den risk en sådan anordning kan innebära för staten bör förutsättas, att vederbörande egnahemsorgan prövar den ifrågavarande långivarens lämplighet för ändamålet. Vidare anser jag icke tillräckliga skäl finnas för att, såsom enligt utredningens förslag, redan vid egnahemslåns utlämnande måste avgöras, om botteninteckning skall placeras på annat håll. Även under lånetiden bör möjlighet föreligga att överflytta sådan inteckning till annan kreditgivare, under förutsättning att vederbörande egnahemsnämnd finner skäl medgiva detta. Slutligen synes det mig, med hänsyn till vad som anförts från hypoteksbankens sida, att den omständigheten att lån — såsom i allmänhet är fallet med hypoteksföreningslån — äro förbundna med någon mindre amortering icke bör utgöra hinder för att egnahemslåntagares bottenkredit placeras i sådan form. I detta sammanhang vill jag framhålla det för låntagarna förmånliga i att vid låga räntor för bottenkrediter kunna binda dessa på längre tid.

Med anledning av de invändningar, som från vissa håll framställts mot att egnahemslåntagares bottenkredit enligt egnahemsutredningens förslag även skall kunna placeras hos jordbrukskassa, vill jag erinra om att grunderna för jordbrukskasserörelsens framtida verksamhet för närvarande äro föremål för utredning genom särskilda sakkunniga. Med hänsyn härtill anser jag icke lämpligt att för närvarande fatta någon bestämd ståndpunkt i förevarande fråga.

Med avseende å bostadslån har jag redan i annat sammanhang anslutit mig till egnahemsutredningens uppfattning, att sådana lån liksom hittills skola åsyfta nybildning av bostadsegnahem.

Liksom i fråga om jordbruksegnahem har utredningen även i fråga om bostadsegnahem föreslagit en höjning av det maximivärde, som är fastställt som villkor för egnahemsbelåning. Detta värde skall enligt utredningens förslag för bostadsegnahem höjas från 10,000 till 12,000 kronor. I en del yttranden har förordats en ytterligare höjning av maximivärdet. För min del anser jag, att det nu fastställda värdet ofta är för lågt, särskilt när fråga är om bebyggelse inom samhällen. Även den av egnahemsutredningen föreslagna höjningen torde stundom kunna visa sig vara knappt tilltagen. Emellertid anser jag maximivärdet åtminstone tills vidare icke böra sättas högre än till 12,000 kronor.

Egnahemsutredningens förslag, att belåningsgränsen för bostadsegnahem skall bibehållas vid 75 procent av fastighetsvärdet, föranleder ingen erinran från min sida. Behovet av högre liggande kredit torde, såsom utredningen framhållit, böra tillgodoses i annan form av mera utpräglad subventionskaraktär.

I anslutning till vad jag anfört i fråga om förräntningen av jordbrukslån torde räntan å bostadslån, som utlämnas efter ingången av budgetåret 1940/41, böra utgå efter fast, vid lånets beviljande bestämd räntefot, vilken icke må understiga medelräntan för statens upplåning mot obligationer under de tre budgetår, som närmast föregått det, varunder lånet beviljats, med tillägg av en fjärdedels procent. Någon anledning att vid en sådan ränteberäkning göra skillnad mellan jordbrukslån och bostadslån torde icke förefinnas. För äldre lån torde det nuvarande provisoriet med en ränta å bostadslån av 4 procent böra, av skäl som anförts på tal om jordbrukslånen, även gälla för år 1940.

I överensstämmelse med egnahemsutredningens förslag förordar jag, att stående delen av bostadslån skall ökas till att motsvara 50 procent av vederbörande fastighets värde. Återbetalningen av bostadslån torde i övrigt böra ske efter enahanda grunder, som föreslagits i fråga om jordbrukslån. Det torde emellertid härvid vara lämpligt, att amorteringen begränsas till kortare tid än för jordbrukslån, exempelvis till 20 år. Den amorteringsfria tiden torde fortfarande böra utgöra tre år.

Förslaget om särskilda tilläggs lån för om- eller tillbyggnad av bostadsfastighet synes mig ändamålsenligt.

Särskilda lån till förvärv av arbetarsmåbruk.

Gällande bestämmelser.

Enligt förenämnda 1933 års kungörelse angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet står denna låneverksamhet under överinseende av egnahemsstyrelsen. För genomförande av sin uppgift med avseende å ifrågasvarande verksamhet kan egnahemsstyrelsen anlita hushållningssällskapens egnahemsnämnder i den omfattning, styrelsen finner nödigt.

Lånen förmedlas av landskommunerna. Dessa kunna av Kungl. Maj:t tilldelas statslån ur arbetarsmåbrukslånefonden för att användas för nu avsedda utlåningsrörelse.

Verksamheten inom kommun handhaves av en särskild nämnd, arbetarsmåbruksnämnd, eller — där verksamheten kan antagas bliva av mindre omfattning — av kommunalnämnden.

Av kommun erhållet statslån skall, bortsett från vissa undantagsfall, återbetalas allteftersom amortering sker å de av kommunen utlämnade arbetarsmåbrukslånen. Motsvarande gäller räntebetalningen.

Förlust, som å utlämnade arbetarsmåbrukslån uppkommer innan amorteringsskyldighet enligt vad nedan anföres inträtt beträffande samma lån, skall helt bäras av kommunen. Uppkommer förlust därefter, skall den bäras till en fjärdedel av kommunen och till återstående del av staten.

I fråga om förutsättningarna för utlämnande av arbetarsmåbrukslån må erinras om att desamma äro avsedda att utlämnas till skogsarbetare och därmed likställda arbetare för att giva dem tillfälle att förvärva mindre lägenheter, ägnade att bereda innehavaren utkomst genom jordbruk, drivet vid sidan av annan verksamhet. Lån skall utnyttjas för bildande av nytt jordbruk.

Låntagarens ekonomiska ställning skall vara sådan, att det bistånd, som enligt gällande bestämmelser angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten kan ifrågakomma, icke är tillfyllest för att sätta honom i stånd att förvärva sådan lägenhet som nyss sagts.

Arbetarsmåbrukslån får ej utgå med högre belopp än som motsvarar kostnaderna för förvärv och färdigställande av lägenheten. Högsta lånebelopp är 6,000 kronor. Enligt en år 1938 utfärdad kungörelse kunna likväl lån, som beviljas under åren 1938 och 1939, utlämnas intill ett belopp av 7,000 kronor. Vidare kunna lån, som beviljats under år 1935, 1936 eller 1937 höjas intill sistnämnda belopp. I såväl det ena som det andra fallet ankommer det på egnahemsstyrelsen att avgöra, om det sammanlagda lånebeloppet får överstiga 6,000 kronor.

Med avseende å återbetalningen skall lån delas i en stående del och en amorteringsdel. Lånets stående del skall fastställas till belopp, motsvarande kostnaden för jordförvärvet jämte, i förekommande fall, den beräknade kostnaden för uppodling av så stort jordområde, att lägenhetens sammanlagda åkerareal uppgår till en hektar, dock högst till en tredjedel av hela

lånet. Den stående delen får icke från kommunens sida uppsägas till betalning i andra än vissa särskilt angivna fall. Amorteringsdelen skall från och med det sjätte året efter utgången av det kalenderår, under vilket lånet beviljats, återbetalas med en trettiondel årligen, låntagaren dock obetaget att verkställa inbetalningar härutöver. Såsom undantag från nu återgivna regler gäller emellertid i fråga om återbetalningen av det belopp, varmed ett arbetarsmåbrukslån överstiger 6,000 kronor, att hälften av beloppet, även om beloppet är att hänföra till byggnader, tillägges lånets stående del och återstoden dess amorteringsdel. Vid förhöjning av lån skola i övrigt bestämmelserna i 1933 års kungörelse tillämpas som om lånet beviljats på en gång redan vid första lånetillfället.

Beträffande förräntningen av arbetarsmåbrukslån gäller — bortsett från dröjsmålsränta — att å amorteringsdelen ej erlägges någon ränta samt att å den stående delen skall efter amorteringstidens utgång gäldas ränta efter den räntefot, som Kungl. Maj:t bestämmer med hänsyn tagen till räntesatsen å den stående delen av egnahemslån för jordbrukslägenheter.

Som säkerhet för arbetarsmåbrukslån skall — bortsett från vissa undantagsfall — lämnas första inteckning i respektive lägenhet.

Slutligen äro vissa bestämmelser meddelade angående jordförmedling och jordanskaffning. Till främjande av ifrågavarande verksamhet kan kommun av Kungl. Maj:t tilldelas förlagslån från jordförmedlingsfonden.

Egnahemsutredningen.

Utredningen har fäst uppmärksamheten på att igångsättandet av arbetarsmåbruksverksamheten så tillvida kommit att återverka på jordbruksbildningen med stöd av egnahemslån, som vissa egnahemsbildare föredragit hjälp i förstnämnda form. Utredningen har anfört:

Den tidigare egnahemslåneformen har stundom kommit till användning för ett klientel, som icke blivit hjälpt med densamma utan därigenom försatt i ett läge, som det ej kunnat bemästra. Att egnahemslånesökande av nu avsedda kategorier särskilt inom de norra delarna av riket kunnat avkopplas från egnahemsverksamheten och i stället omhändertagas inom arbetarsmåbruksverksamheten måste anses ha varit lyckligt och för övrigt ett av syftemålen med inrättandet av denna verksamhetsgren, vilken liksom arrendeegnahemsverksamheten är avsedd som ett led i de statliga åtgärderna för lösandet av de obemedlades jordfråga. Det har emellertid icke kunnat undvikas, att gränsfall uppkommit, där lånesökande kunnat anses berättigade att erhålla stöd av det ena slaget likaväl som av det andra. De möjligheter till kollision, som sålunda förefunnits mellan egnahemsverksamheten å ena sidan samt arbetarsmåbruksverksamheten å andra sidan, ha måhända tillspetsats därigenom att de bägge rörelserna handhafs av skilda Ortsorgan. Detta har i sin tur haft sin grund däri, att kommunerna ansetts ha så stort intresse av den senare verksamheten, att de böra ha visst ansvar för densamma och i och med detta även rätt att pröva låneansökningarna.

Det är emellertid att beklaga, om såsom lärers förekomma tillgången till arbetarsmåbrukslån minskar efterfrågan på lån till förvärv av bärkraftiga familjejordbruk. Ofta torde en egnahemsbildare låta sig angeläget vara att

söka komma i åtnjutande av den gynnsammaste hjälpen utan att därvid tillräckligt noga överväga, huruvida ett självständigt jordbruk eller en jordbrukslägenhet av arbetarsmåbrukets storleksklass är den för honom lämpligaste. Denna omständighet talar dock icke mot arbetarsmåbruksverksamheten som sådan men däremot för att hos vederbörande lånebeviljande organ bör inskräpas vikten av, att den ena lånetypen icke bör utnyttjas i sådana fall, då den andra lånetypen bättre svarar mot den jordsökandes förutsättningar och utgångsläge.

Egnahemsutredningen har gjort en jämförelse mellan å ena sidan de ändrade grunder, som utredningen föreslagit för egnahemslån till förvärv av jordbruksfastigheter — varvid bortsetts från särskild belåning av skog — och å andra sidan gällande regler för arbetarsmåbruksverksamheten. Såsom exempel har tagits ett lån av vartdera slaget till anskaffandet av en lägenhet, vars kostnadsvärde uppgår till 7,000 kronor d. v. s. nuvarande maximikostnad för arbetarsmåbruk. I anslutning till denna jämförelse har utredningen framhållit följande:

Jämförelsen ger vid handen, att även efter genomförande av de regler för jordbrukslån och avskrivningslån, som föreslagits av utredningsmännen, bestämmelserna rörande arbetarsmåbrukslånen måste anses vara förmånligare. I det fall då fastighetens kostnadsvärde överstiger bruksvärdet med 40 procent av förnämnda värde och avskrivningslånet alltså uppnår sitt maximum, kunna dock årsavgifterna för egnahemslån antagas ej alltför mycket avvika från motsvarande avgifter för arbetarsmåbrukslån. Egnahemslånesystemet medför vidare, att amorteringsdelen av egnahemslånet återbetalas på kortare tid än samma del av arbetarsmåbrukslånet. Där åter kostnadsvärdet överstiger bruksvärdet med lägre belopp än nyss blivit förutsatt, och till följd härav även avskrivningslånet blir lägre, komma de ökade annuiteter, som bli förenade med egnahemslånet, att göra detta mindre förmånligt än ett arbetarsmåbrukslån. Om å andra sidan skillnaden mellan kostnadsvärdet och bruksvärdet blir större än 40 procent, kommer avskrivningslånet på grund av maximeringen likväl icke att ökas i motsvarande mån, och det förutsättes då, att låntagaren av egna medel kan bestrida vad av nämnda skillnad icke täckes av avskrivningslånet. Med hänsyn härtill torde i själva verket egnahemslån knappast bli användbara i fall, som sist avsetts. Dylika fall torde särskilt förekomma vid jordbruksnybildning på obruten mark i Norrland. Där stödjordbruk anses böra komma till stånd i sådana bygder, kunna tydligen arbetarsmåbrukslånen ha en viktig uppgift att fylla härvid. Erinras må också, att dessas uppgift från början varit att tillgodose skogsarbetare och därmed likställda arbetare i de norra länen.

Även i andra hänseenden har egnahemsutredningen ansett arbetarsmåbruksverksamheten vara särskilt lämpad för de norrländska förhållandena:

Medan lantbefolkningen i de nordligare landsdelarna allmänt är inriktad på att driva jordbruk allenast såsom utfyllnad vid sidan av annat förtjänstarbete, torde förhållandet vara det motsatta i de sydligare, där jordbruket av ålder drivits såsom självständig näringsutövning. Egnahemsbildarna torde i dessa sistnämnda bygder mera allmänt ha eftersträvat att bli verkliga småbrukare, eller också ha de nöjt sig med att uppföra bostadsegnahem och fortsatt sitt yrkesarbete. Vad särskilt angår förhållandena i de sydligare skogsbygder torde förutsättningarna för nybildning av stödjordbruk där vara begränsade även av den anledningen att den odlingsbara jorden, i den mån den

icke redan lagts under plog, åtgår för utvidgning av redan befintliga småjordbruk och att dessutom den befolkning, vilken har sådant förtjänstarbete som behöver utfyllas, redan torde ha utnyttjat möjligheten att förskaffa sig stödjordbruk, m. a. o. utkomstmöjligheterna synas i motsats till norrut präglas av en äldre och tämligen fullgånge utveckling i fråga om småbruksbildning. Det förefaller sålunda som har verksamheten för nybildning av arbetarsmåbruk en mycket begränsad uppgift i dessa landsdelar. Detta bekräftas av att den där ej heller fått någon nämnvärd anslutning. Av samtliga inom hela riket t. o. m. år 1936 beviljade arbetarsmåbrukslån eller 4,270 avse 88.3 procent lägenheter i de norrländska länen, 3.0 procent lägenheter i Dalarna, 6.0 procent lägenheter i Värmland och endast 2.7 procent lägenheter i övriga delar av landet. Tages hänsyn endast till verksamheten år 1936 bli procenttalen respektive 83.5, 2.8, 7.7 och 6.0.¹

På grund av vad nu anförts har utredningen kommit till den uppfattningen att anledning icke finnes att låta de särskilda bestämmelserna om arbetarsmåbrukslån framdeles vara tillämpliga i andra landsdelar än Norrland samt vissa delar av Dalarna och Värmland.

Utredningen har ej heller funnit behövt, att arbetarsmåbruksverksamheten i nyssnämnda nordligare landsdelar utsträcktes till andra yrkesgrupper än hittills, d. v. s. skogsarbetare och med dem likställda, exempelvis lantarbetare och fiskare.

Liksom enligt det nyss anförda redan nu vore fallet inom de sydligare delarna av landet kunde det enligt utredningens mening antagas, att även norrut inom en icke alltför avlägsen framtid komme att finnas ett tillräckligt stort antal stödjordbruk för att tillgodose behovet. Då bleve det tydligen anledning att överväga, om den särskilda arbetarsmåbruksverksamheten borde bibehållas ens för de nordliga länen.

Utredningen har framhållit att, där redan erforderlig tillgång finnes på stödjordbruk, en nybildning av dylika jordbruk givetvis vore icke blott obehövt utan direkt skadlig. Från olika håll framkomna farhågor, att arbetarsmåbruksverksamheten skulle medverka till att öka det stora antalet ofullständiga jordbruk i vårt land, saknade förvisso icke fog. Denna fara hade även varit förutsedd vid verksamhetens upptagande. De reformer i fråga om egnahemslångivningen, som utredningen föreslagit — icke minst införandet av avskrivningslån — syntes vara ägnade att öka egnahemslånens användbarhet och minska nyss åsyftade risker för missbruk av arbetarsmåbrukslånen.

Utredningen har uppställt frågan, huruvida för att motverka onödig nybildning av arbetarsmåbrukslägenheter lån borde i motsats till vad nu vore fallet få tillgodonjutas jämväl för redan befintliga, till arbetarsmåbruk tjänliga lägenheter. Utredningen har anförts:

Äldre bebyggda lägenheter, som bebotts och brukats såsom självständiga brukningsdelar, äro undantagna från denna lånerörelse. Befinnas åbyggnaderna till dylik lägenhet vara i så dåligt skick att de kunna anses såsom ofärdiga eller helt värdelösa, har dock hinder icke mött att bevilja arbetarsmåbrukslån för lägenheten, om därigenom ansetts kunna bildas ett nytt jordbruk. I andra fall kan det tänkas inträffa, att nya arbetarsmåbruk anlägg-

¹ Jämför sid. 8.

gas — med de uppoftningar detta kan innebära för stat och kommun — trots att äldre ställen finnas att tillgå, vilka kunna tillgodogöras för betydligt lägre kostnader. Röster ha också höjts, som påkallat ett brytande av nybildningsprincipen för arbetarsmåbruksverksamheten i sådana fall, då friköp eller iståndsättande av äldre ställen skulle kunna erbjuda en ändamålsenligare och billigare väg än nybildningen. Utredningsmännen kunna för sin del icke bortse från att en sådan förändring av arbetarsmåbruksverksamheten i viss mån skulle strida mot förutsättningarna för verksamhetens tillkomst. De stora förmåner, som beredas genom arbetarsmåbrukslånen oavsett lägenhetens beskaffenhet, ansågos i första hand nödvändiga ej endast med hänsyn till att det här gällde att omhändertaga medellösa personer med knappa inkomster utan även i betraktande av att uppodling och upparbetande av ett nytt småbruk på huvudsakligen eller uteslutande obruten mark innebure stora uppoftningar, som den enskilde icke själv kunde bära. Vad som emellertid för utredningsmännen blivit avgörande, är att utredningsmännen utgått från att, där arbetarsmåbruk redan finnas i tillräcklig omfattning, den särskilda arbetarsmåbruksverksamheten överhuvud taget icke längre har någon uppgift att fylla utan helt kan ersättas av den vanliga egnahemsverksamheten. Enligt vad utredningsmännen förut föreslagit, bör egnahemslån framdeles kunna erhållas även till förvärv av färdigbildad fastighet.

På grund av det nu anförda har utredningen funnit det varken behövt eller lämpligt att i fråga om arbetarsmåbrukslånen eftergiva kravet på att fastigheterna skola vara nybildade.

Beträffande maximibeloppet för arbetarsmåbrukslån, vilket från början bestämts till 6,000 kronor men sedermera provisoriskt höjts till 7,000 kronor, har egnahemsutredningen funnit uppenbart, att maximum icke borde bestämmas lägre än till sistnämnda belopp. Fastmera har utredningen övervägt att föreslå en höjning av detta belopp. Med hänsyn till att höjningen till 7,000 kronor blivit beslutad så sent som år 1938 ävensom till att avsikten vore att i egnahemsstyrelsens regi under år 1939 uppföra mönster- eller försökslägenheter, har utredningen emellertid ansett ytterligare erfarenheter böra avvaktas, innan maximibeloppet på nytt ändrades.

Med åberopande av vissa uttalanden av bostadssociala utredningen och medicinalstyrelsen har egnahemsutredningen föreslagit att, där på grund av att innehavare av arbetarsmåbruk hade större antal minderåriga barn än två bostadsbyggnad måste göras större än eljest skulle vara behövt, till täckande av härav föranledda kostnader skulle kunna utöver lånet beviljas särskilt statsbidrag med högst 1,000 kronor. Sådant statsbidrag syntes böra utgå antingen i samband med arbetarsmåbrukslånets beviljande eller vid en senare utvidgning av bostadsbyggnaden. Statsbidraget borde endast ifrågakomma, i den mån behov härav föreläge. Under det att för motsvarande bidrag vid vanliga egnahemslån lämpligen kunnat utnyttjas konstruktionen med avskrivningslån, torde anledning saknas att giva statsbidragen till arbetarsmåbruken annan karaktär än vanliga kontantbidrag. Givetvis borde garantier härvid skapas för att bidragen komme att användas till avsett ändamål.

I fråga om återbetalningen av arbetarsmåbrukslån har egnahemsutredningen erinrat om att låns stående del enligt gällande bestämmelser fast-

ställes på sådant sätt, att däri — förutom kostnaden för jordförvärvet samt hälften av det belopp, varmed lånet överstiger 6,000 kronor — i förekommande fall även inbegripes den beräknade kostnaden för uppodling av så stort jordområde, att lägenhetens sammanlagda åkerareal uppgår till en hektar, dock att högst en tredjedel av lånebeloppet intill 6,000 kronor må ingå i stående delen. Utredningen har föreslagit viss jämkning av dessa bestämmelser och till stöd härför anfört följande:

Ett arbetarsmåbruk torde, för att fylla sin uppgift, böra upptaga 2—3 hektar åker, växlande efter förhållandena i olika landsdelar. Om kostnaderna för uppodling av hela denna areal inräknas i arbetarsmåbrukslånet, kommer, med tillämpning av nyss återgivna bestämmelser, i regel mer än hälften av odlingskostnaderna att ingå i låns amorteringsdel. För arbetarsmåbruk, som från början upptager en hektar åker, kommer hela den del av lånebeloppet, som motsvarar kostnaderna för återstående uppodling, att bli föremål för amortering. Utredningsmännen anse detta vara så mycket mindre tillfredsställande, som andra mindre bemedlade jordbrukare enligt utredningsmännens förslag skola kunna få statsbidrag till nyodling liksom till andra förbättringsarbeten intill 60 procent av kostnaderna. Med hänsyn till de förmåner, som i övrigt äro förenade med arbetarsmåbrukslånen, anse sig utredningsmännen visserligen icke böra föreslå, att utöver lånen statsbidrag skola utgå för ifrågavarande ändamål. Däremot vilja utredningsmännen uttala sig för den anordningen, att 60 procent av kostnaderna för den uppodling, som anses böra komma till stånd — någon bestämd arealgräns torde icke böra fastställas härutinnan — inbegripes i arbetarsmåbrukslånets stående del. Med uppodling torde härvid icke blott, såsom nu, böra avses odling till åker utan även iordningställande av betesmark och överhuvud taget sådan förbättring, för vilken andra mindre bemedlade jordbrukare enligt vad nyss sagts kunna erhålla statsbidrag. Återstående 40 procent av odlingskostnaderna torde böra hänföras till lånets amorteringsdel. Det bör härvid uppmärksammas, att den stående delen av arbetarsmåbrukslån enligt gällande bestämmelser — bortsett från belopp mellan 6,000 och 7,000 kronor, varom särskild föreskrift gäller — högst får uppgå till en tredjedel av hela lånets belopp. Om 60 procent av odlingskostnaderna bestämmas skola hänföras till stående delen, skulle det kunna visa sig behöfligt, att denna del kunde uppgå till mer än en tredjedel av lånet. Med hänsyn härtill och då utredningsmännen överhuvud taget finna ifrågavarande begränsning vara onödig, vilja utredningsmännen för sin del förorda, att densamma helt borttages. Vidare anse utredningsmännen anledning icke längre finnas att, såsom för närvarande, i återbetalningshänseende göra skillnad mellan belopp, som ligga över och under 6,000 kronor.

I enlighet med det nu anförda komme arbetarsmåbrukslåns stående del att motsvara dels hela kostnaden för jordförvärvet och dels 60 procent av odlingskostnaderna. Eftersom byggnadskostnaderna hänfördes till amorteringsdelen, måste denna senare alltså komma att utgöra den övervägande delen av lånet.

Enligt vad utredningen anfört hade praxis utvecklats sig därhän, att inga ansökningar om arbetarsmåbrukslån bifölles av kommunerna, utan att dessamma dessförinnan varit underställda egnahemsstyrelsen för granskning. Utredningen funne detta så mycket mer naturligt, som staten stode i visst

ansvar för arbetarsmåbrukslånen. Ifrågavarande praxis borde därför komma till uttryck i författningen rörande arbetarsmåbruksverksamheten, varvid likväl den uppgift, som nu tillkomme centralorganet, i första hand syns böra omhänderhavas av länsorganen. Där vederbörande länsorgan ej ansåge sig kunna godkänna ett lån, borde lånefrågan underställas centralorganet. Såsom förutsättning för att staten skulle stå i något ansvar för arbetarsmåbrukslån borde även gälla, att lägenheten och dess åbyggnader efter iordningställandet blivit avsynade och godkända, vilket även borde gälla uppodlings- och andra förbättringsarbeten som avsetts skola bekostas med arbetarsmåbrukslånet.

Yttranden.

Egnahemsutredningens förslag om sådan begränsning av arbetarsmåbruksverksamheten, att arbetarsmåbrukslån, liksom före 1935, endast skola få utlämnas inom Norrland och vissa delar av Kopparbergs och Värmlands län, har i allmänhet lämnats utan erinran.

Emellertid har *statens egnahemsstyrelse* ifrågasatt lämpligheten av att inskränka verksamhetsområdet på sätt utredningen föreslagit. Behov av arbetarsmåbruk förefunnes även i mellersta och södra Sverige. Tillgången på lantarbetare i dessa delar av landet vore mycket knapp. Skogs- och andra säsongarbetare vore behövliga även här. Å de orter i södra och mellersta Sverige, där arbetarsmåbruksverksamhet upptagits, hade lånen visat sig medföra fördelar för sådana obemedlade personer, som ej kunnat erhålla egnahemslån. Styrelsen funne sålunda motiverat att bibehålla möjligheten att bevilja arbetarsmåbrukslån i den nuvarande utsträckningen även med hänsyntagande till de förbättrade villkor för egnahemslåntagarna, som på grundval av betänkandet kunde komma att genomföras.

Även *Kristianstads läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* samt *svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet* har avstyrkt den föreslagna begränsningen av arbetarsmåbruksverksamheten.

I en del yttranden ha å andra sidan betänkligheter anförts mot fortsättandet överhuvud taget av ifrågavarande verksamhet. Så har skett i yttrandena från *bank- och fondinspektionen* samt *Örebro läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*, vilkas yttrande jämväl biträts av *länsstyrelsen* i samma län.

Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har framhållit, att förutvarande dualism mellan formerna egnahemslån och arbetarsmåbrukslån endast i någon mån avtrubbats, nämligen genom förslaget om avskrivningslån. Egnahemsnämnden hade hoppats, att större ändring i ränteförhållandena för egnahemslån skulle ha föreslagits. Denna förväntan hade sin grund däri att egnahemsnämnden ifrågasatte lämpligheten av att staten i högre mån premierade tillkomsten av ofullständiga jordbruk än fullständiga sådana. Principen, att arbetarsmåbruk endast finge utläggas om bland annat vissa arbetsförhållanden föreläge, hade nämligen visat sig svårbedömbär och komme alltid att bli det.

Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har ansett, att egnahemsverksamheten i dess helhet borde ordnas i en enda hjälpform. Det borde ej ha varit en olöslig uppgift att inom den reformerade egnahemsverksamhetens ram, med de vidgade hjälpmöjligheter denna erbjöde, tillgodose exempelvis de s. k. skogs- och flottningsarbetarnas berättigade intressen. Arbetarsmåbruksverksamheten i dess nuvarande form hade härigenom gjorts överflödig. Nuvarande svårigheter med olika låne- och bidragsformer samt särintressen på egnahemsområdet hade bortfallit.

I detta sammanhang må nämnas, att *svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet* förordat, att arbetarsmåbrukslån, i motsats till vad hittills varit fallet och till vad utredningen föreslagit, även skall kunna utlämnas till förvärv av redan färdiga ställen.

Med anledning av egnahemsutredningens förslag om att maximibeloppet för arbetarsmåbrukslån skall utgöra 7,000 kronor samt att härutöver skall kunna utlämnas statsbidrag å högst 1,000 kronor till byggnadskostnader för barnrika familjer har *byggnadsstyrelsen* ansett det kunna starkt ifrågasättas, om det vore möjligt att ens för 8,000 kronor, som enligt utredningens förslag skulle kunna beviljas barnrika familjer, åstadkomma arbetarsmåbruk med fullgoda bostäder för familjer med minderåriga barn. En viss erfarenhet i detta avseende torde emellertid stå att vinna från de mönster- eller försökslägenheter, som egnahemsstyrelsen hade för avsikt att uppföra under innevarande år.

Å andra sidan har *statens egnahemsstyrelse* erinrat, att statsbidraget till barnrik familj för tillbyggnad av bostadshus syntes böra minskas från 1,000 till 500 kronor och i regel avse inredning av vindsrummen. Med sådan anordning erhöles bostad å minst tre rum och kök, vilket torde förslå för en barnrik familj av genomsnittstyp.

Statskontoret har icke funnit lämpligt, att stödåtgärder till barnrika lånesökande inbyggas i egnahemsverksamheten, vilket uttalande även gäller förslaget om tilldelande av statsbidrag till barnrik familj, som beviljats arbetarsmåbrukslån.

Svenska lantarbetareförbundet har ifrågasatt, om arbetarsmåbrukslånet under alla förhållanden borde vara maximerat till 7,000 kronor. Det kunde med hänsyn till stegrade byggnadskostnader o. d. uppstå fall, där ett lån utöver maximigränsen kunde vara erforderligt. I sådant fall borde det finnas möjlighet för egnahemsstyrelsen att inom ramen för utfärdade direktiv förmedla lån utöver denna gräns.

Beträffande återbetalningen av arbetarsmåbrukslån har *statens egnahemsstyrelse* förordat en sådan uppdelning av lån, att stående delen motsvarade 40 procent och amorteringsdelen 60 procent av beviljat lånebelopp. Vid maximilån av 7,000 kronor bleve då den årliga amorteringen 140 kronor, som syntes väl avpassad i förhållande till arbetarsmåbrukslåntagarnas betalningsförmåga i allmänhet.

Vad slutligen angår organisationen av arbetarsmåbruksverksamheten har *statens egnahemsstyrelse* tillstyrkt egnahemsutredningens förslag att inkoppla

egnahemsnämnderna såsom mellanled i organisationen. Emellertid syntes egnahemsnämndernas befattning med arbetarsmåbruksverksamheten böra begränsas till biträde vid utväljande av lämpliga lägenheter samt råd och anvisningar vid personvalet. Granskningsarbetet syntes däremot såsom hittills böra ske centralt genom egnahemsstyrelsen enligt det system, som vunnit tillämpning under den hittillsvarande verksamheten och fungerat på ett tillfredsställande sätt.

Däremot ha *Gävleborgs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* särskilt för Norrlands vidkommande ansett ett anlitande av egnahemsnämnderna i arbetarsmåbruksverksamheten angeläget. Egnahemsstyrelsen hade, såsom erfarenheten redan syntes hava visat, svårt att tillägna sig den för prövning av behovet av nya arbetarsmåbruk erforderliga lokalkännedomen, och de kommunala organen anlade ofta på detta spörsmål övertvägande kommunalekonomiska synpunkter.

Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har ansett arbetarsmåbruksverksamheten helt böra läggas under egnahemsnämndernas ledning för att erhålla en enhetlig ledning för alla åtgärderna för anskaffande av egnahem samt deras underhåll.

Departementschefen.

Det synes mig uppenbart, att arbetarsmåbruksverksamheten under de år, denna verksamhet pågått, varit av betydelse. I mångtaliga fall har den vanliga egnahemslångivningen icke inneburit tillräckligt stöd för de befolkningslager, varom här är fråga, medan däremot arbetarsmåbrukslånen bättre svarat mot deras ekonomiska förutsättningar. Det har emellertid av naturliga skäl icke kunnat helt undvikas, att ifrågavarande båda stödformer stundom råkat i kollision med varandra. De särskilt förmånliga villkor, som varit förenade med arbetarsmåbrukslånen, lära i en del fall ha förmått jordsökande att med hjälp av sådant lån skaffa sig ett arbetarsmåbruk, även om han haft förutsättningar att erhålla bistånd i form av vanligt egnahemslån för att förvärva ett självständigt jordbruk. Sådana missförhållanden torde åtminstone delvis ha kunnat undgås, om de båda ifrågavarande verksamhetsgrenarna handhåfts av samma organ.

Enligt min mening har arbetarsmåbruksverksamheten fortfarande en uppgift att fylla särskilt i vissa delar av vårt land. Dess betydelse minskas emellertid i och med att antalet arbetarsmåbruk eller överhuvud taget stödjordbruk blir tillräckligt stort för att tillgodose behovet härav. Detta synes redan nu vara fallet i stora delar av landet. Arbetarsmåbruksverksamheten har endast i de norrländska länen samt Dalarna och Värmland någon nämnvärd utbredning. Med hänsyn bland annat härtill har egnahemsutredningen föreslagit, att verksamheten skall inskränkas till nämnda landsdelar. Ett annat motiv för detta förslag har varit, att de av utredningen föreslagna avskrivningslånen delvis skulle kunna fylla samma uppgift som arbetarsmåbrukslånen. Förstnämnda lån skola emellertid enligt mitt förslag väsentligt begränsas till beloppen, varigenom deras jämförbarhet med arbetarsmåbruks-

lånen minskas. Med hänsyn härtill och då arbetarsmåbruksverksamheten kan vara till nytta, låt vara i mindre utsträckning, även i andra delar av landet än de nyss nämnda, finner jag icke tillräckliga skäl föreligga att nu genomföra den av utredningen ifrågasatta begränsningen av tillämpningsområdet för arbetarsmåbruksverksamheten. Det bör emellertid noga beaktas, att arbetarsmåbruk icke nybildas i större utsträckning än att arbetsmöjligheter förefinnas å orten även vid medelmåttig konjunktur. Framför allt är det viktigt att icke tillskapa nya arbetarsmåbruk inom orter, där ett större antal ofullständiga jordbruk finnas, som bättre lämpa sig såsom arbetarsmåbruk än som jordbruksegnahem.

Att arbetarsmåbrukslånen gjorts så förmånliga för låntagarna som fallet är förklaras åtminstone delvis därav att arbetarsmåbruken varit avsedda att anläggas å mer eller mindre obruten mark. Redan med hänsyn härtill anser jag det icke böra ifrågakomma, att arbetarsmåbrukslån, såsom föreslagits i ett par yttranden, utlämnas även till förvärv av redan färdiga ställen. Enligt vad jag nyss nämnt torde, där sådana ställen finnas i tillräcklig omfattning, den särskilda arbetarsmåbruksverksamheten överhuvud taget icke ha någon uppgift att fylla.

I fråga om maximibeloppet för arbetarsmåbrukslån biträder jag egnahemsutredningens förslag, att detta belopp bör bestämmas till 7,000 kronor.

Ehuru jag med avseende å de vanliga egnahemslånen uttalat mig emot att i egnahemsverksamheten inordnas åtgärder till stöd åt barnrika familjer, anser jag mig med hänsyn till arbetarsmåbrukslånen speciella karaktär icke böra motsätta mig, att dylikt lån i enlighet med egnahemsutredningens förslag skall kunna kompletteras med särskilt statsbidrag till täckande av sådana ökade byggnadskostnader, som föranledas av att låntagaren har mer än två minderåriga barn. Maximibeloppet för dylikt bidrag torde, på sätt utredningen föreslagit, böra bestämmas till 1,000 kronor.

Beträffande återbetalningen av arbetarsmåbrukslån biträder jag egnahemsutredningens förslag, som synes mig grundat på bärande motiv.

Ej heller har jag något att erinra mot utredningens förslag, att kommuns beslut angående beviljande av arbetarsmåbrukslån skall underställas vederbörande egnahemsnämnd samt, i händelse lånet ej godkännes av denna, prövas av egnahemsstyrelsen. Slutligen anser jag, i likhet med utredningen, det vara lämpligt, att arbetarsmåbruk avsynas från egnahemsorganens sida.

Till arbetarsmåbruksverksamhetens organisation i övrigt återkommer jag i det följande.

Upplåtelser av arrendeegnahem.

Gällande bestämmelser.

Enligt förut omförmälda 1934 års kungörelse om arrendeegnahem må, i syfte att skapa stadigvarande arbetstillfällen för självförsörjning, från kronan tillhörig och för ändamålet avsedd jord lägenheter kunna upplåtas på arrende med rätt för arrendator att inlösa till honom upplåten lägenhet.

För ifrågavarande ändamål är inrättad en särskild statlig fond, arrendeegnahemsfonden. Till fonden får enligt Kungl. Maj:ts bestämmande från statens domäners fond överföras jordbruksegendomar, lämpliga att användas för det avsedda ändamålet. Därjämte kan, likaledes efter beslut av Kungl. Maj:t, jord i enskild ägo inköpas av kronan att tillföras fonden.

Här avsedd jord står under förvaltning av en av Kungl. Maj:t tillsatt nämnd, statens jordnämnd, vilken jämväl skall handlägga frågor rörande upplåtelser av arrendeegnahem och därmed sammanhängande frågor.

Till erhållande av arrendeegnahem må allenast den ifrågakomma, vars ekonomiska ställning är sådan, att det bistånd, som enligt gällande bestämmelser angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten kan erhållas, icke är tillfyllest för att sätta honom i stånd att förvärva eget jordbruk av den storlek, som avses för arrendeegnahem.

I fråga om arrendeegnahemmens storlek stadgas, att arrendeegnahem i regel icke bör vara större än att det kan brukas utan nämnvärt anlåtande av lejd arbetskraft, ej heller mindre än att arrendatorn därav kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. Lägenheten skall vid upplåtelsen vara försedd med nödiga byggnader och övriga för jordbrukets drift erforderliga anläggningar.

Arrendeavgiften för arrendeegnahem må ej sättas högre än som finnes skäligt med hänsyn till den avkastning, som under arrendetiden kan utvinas ur lägenheten.

Beträffande tiden för upplåtelse av arrendeegnahem gäller, att denna tid i regel skall utgöra fem år. Härefter föreligger viss optionsrätt.

Vid arrendators inlösen av arrendeegnahem bestämmes köpeskillingen av jordnämnden med hänsyn till värdet vid tiden för överlåtelsen. Av köpeskillingen skall en tiondel erläggas vid köpekontraktets utgivande. Återstående beloppet uppdelas i en amorteringsdel, utgörade två femtedelar, och en stående del, utgörande tre femtedelar av detsamma. Angående gäldandet av amortering och ränta skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad härutinnan gäller beträffande försäljning av jordbrukslägenhet för egnahemsändamål enligt förordningen angående försäljning i vissa fall av kro-noegendom m. m. Dessa bestämmelser överensstämma i huvudsak med föreskrifterna om återbetalning och förräntning av egnahemslån.

I samband med upplåtelse av arrendeegnahem kan till arrendatorn utlämnas lån av statsmedel, arrendelån, till belopp som prövas oundgängligen erforderligt för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättan-

de av driften å lägenheten. Arrendelån får dock i intet fall överstiga 4,000 kronor. Lånen utlämnas från en särskild statlig lånefond, arrendelånefonden. Låneverksamheten handhaves av jordnämnden.

Arrendelån skall från och med andra året efter utgången av det kalenderår, under vilket lånet beviljats, återbetalas med en sextondel årligen. Därest jordnämnden så prövar skäligt, kan tiden för amorteringsfrihet utsträckas med ett år. Kungl. Maj:t kan, om särskilda skäl tala därför, medgiva anstånd med erläggande av amortering under ett eller flera år. Det står låntagaren fritt att göra avbetalningar utöver amorteringsplanen. Lån kan uppsägas till omedelbar betalning vid försumlighet från låntagarens sida liksom i vissa andra fall.

Å arrendelån skall icke erläggas ränta. Dock kan dröjsmålsränta påfordras, då betalning icke erlägges i rätt tid.

Egnahemsutredningen.

Utredningen har beträffande den ekonomiska innebörden av hittillsvarande arrendeegnahemsverksamhet anført:

Till och med våren 1937 hade sammanlagt 187 arrendeegnahem blivit anskaffade och utarrenderade, därav 49 våren 1935, 82 våren 1936 och 56 våren 1937. Kostnaderna för de år 1935 utarrenderade lägenheterna utgjorde tillhopa 1,277,600 kronor eller genomsnittligt omkring 26,100 kronor per lägenhet. Motsvarande siffror blevo för år 1936 2,371,100 respektive 28,900 kronor och för år 1937 1,701,000 respektive 30,400 kronor. Av de nu angivna genomsnittsbeloppen utgjordes största delarna av kostnader för inköp av jord (inberäknat skogsmark och växande skog) samt för byggnader, nämligen år 1935 10,500 för vartdera ändamålet, år 1936 9,600 respektive 14,500 kronor samt år 1937 10,600 respektive 15,100 kronor. Till nyssnämnda jord- och byggnadskostnader komma kostnader för bland annat dikning, elektrifiering samt vatten och vägar.

Enligt en av utredningsmännen under år 1938 föranstaltad uppskattning av arrendeegnahemmens värden utgjorde dessa för de år 1935 upplåtna lägenheterna i genomsnitt 26,800 kronor och överstego sålunda kostnaderna med 700 kronor. För de år 1936 upplåtna lägenheterna utgjorde de sålunda uppskattade värdena i genomsnitt 25,900 kronor, vilket belopp understeg kostnadsbeloppet med 3,000 kronor. Motsvarande siffror för år 1937 utgjorde 25,700 respektive 4,700 kronor. Emellertid ingå i de uppskattade värdena icke värdet av den å vissa arrendelotter befintliga skogen utöver husbehovet.

Till jämförelse må också nämnas, att enligt uppgifter, som kommit utredningsmännen tillhanda, de för år 1938 åsatta taxeringsvärdena för de år 1935 upplåtna lägenheterna utgöra i medeltal 19,700 kronor (medeltalet avser 37 av de 49 lägenheterna), för de år 1936 upplåtna lägenheterna 18,400 kronor (medeltalet avser 80 av de 82 lägenheterna) samt för de år 1937 upplåtna lägenheterna 18,500 kronor (medeltalet avser 50 av de 56 lägenheterna).

Anskaffningskostnadernas förräntning under arrendetiden framgår av en jämförelse mellan sagda kostnader och arrendeavgälderna. Härvid bör beaktas, att i totalkostnaderna ingår även den del av inköpspriset för jorden, som belöper på växande skog, men att arrendatorerna endast erhålla rätt till husbehovsskog och att alltså arrendeavgälderna blott inbegripa er-

sättning för sådan skog. Värdet av skog utöver husbehovet bör således i detta sammanhang frånräknas totalkostnaderna. Medeltalen av de sålunda reducerade totalkostnaderna per arrendegnahem för åren 1935, 1936 och 1937 bli 25,624, 27,000 och 29,268 kronor. Vidare bör beaktas, att skatterna för arrendegnahemmen, bortsett från vägskatte, bestridas av staten. Sagda skatter, som av jordnämnden beräknats till i genomsnitt 88 kronor per arrendegnahem, böra således frånräknas arrendearvågälderna, vilka för de under åren 1935, 1936 och 1937 upplåtna lägenheterna uppgå till i genomsnitt 981, 808 och 819 kronor. Nettoarrendearvågälderna böra således upptagas till 893, 720 och 731 kronor. Lägenheternas förräntningsprocent — nettoarrendearvågälderna uttryckta i procent av de reducerade totalkostnaderna — bli då i medeltal respektive 3.5, 2.7 och 2.5.

Slutgiltigt siffermaterial rörande motsvarande förhållanden för år 1938 är ej tillgängligt, men från jordnämnden har inhämtats, att en ytterligare betydlig kostnadsstegring för byggnader gjort sig gällande och tagit sig uttryck i de avtal jordnämnden träffat. Sålunda har beräknats, att byggnadskostnaderna per arrendegnahem numera torde uppgå till omkring 18,000 kronor. Beträffande jordkostnad och övriga kostnader för dessa arrendegnahems färdigställande beräknas ingen ökning i förhållande till år 1937. Även om arrendearvågälderna och värdena per gård komma att ligga något högre, kommer dock förräntningsprocenten att bli lägre och det ekonomiska resultatet sämre än för de under tidigare år bildade arrendegnahemmen.

Ur de här återgivna uppgifterna kan utläsas, att kostnaderna för inköpet av jorden till arrendegnahemmen varit någorlunda lika under de gångna åren men att däremot kostnaderna för byggnads- och andra arbeten undan för undan stegrats och år 1938 uppgingo till avsevärt högre belopp än 1935. Det belopp av 9,000 kronor, som vid arrendegnahemsverksamhetens tillkomst år 1934 beräknats komma att åtgå för ett arrendegnahems bebyggande och iordningställande i övrigt, motsvarar på intet sätt de kostnader, som numera åtgå för ett arrendegnahems iordningställande eller 19,800 kronor för de år 1937 upplåtna lägenheterna.

Orsakerna till den fortgående stegringen av kostnaderna för arrendegnahemmen ha uppgivits vara flera:

Vid igångsättandet av verksamheten utgick man ifrån en byggnadsstandard, som ungefär skulle ansluta sig till den då vid jordbruksegnahemsbildning vanliga. Efter hand som fordringarna på byggnadernas beskaffenhet i fråga om kvalitet och utrustning skärpts — och detta har skett i en grad, som icke kunnat förutses — har jordnämnden ansett sig böra omarbete sina byggnadsförslag i förbättrande riktning. Detta har medfört kostnadsökning såväl beträffande material som arbete.

Sålunda har åtgången av cement, järn, vissa isoleringsmaterial m. m. blivit betydligt mera omfattande. Vidare har prisstegringen på byggnadsmaterial haft en påtaglig inverkan. Priserna å exempelvis trä och järn, vilka år 1934 voro exceptionellt låga, ha stigit betydligt under den tid verksamheten fortgått. Samma har varit förhållandet med t. ex. smiden och snickerier. Den kostnadsökning, som hittills uppstått på grund av mera omfattande materialåtgång och höjda materialpriser, har ej kunnat av jordnämnden exakt uppgivas men har beräknats uppgå till omkring 40 procent av materialpriserna år 1934.

Den ökning av byggnadskostnaderna, som under senaste tiden varit mest framträdande, är emellertid, enligt vad från jordnämnden uppgivits, att söka i högre arbetskostnader. Från jordnämnden har inhämtats, att den ursprungliga beräkningen rörande byggnadskostnader grundats på då tillämpade ar-

betslöner vid den rena landsbygdens byggnadsföretag. De byggmästare, som sysselsatts som entreprenörer, hade till en början i huvudsak begagnat sig av icke organiserade landsbygdsarbetare och hade baserat sina beräkningar på de överenskommelser, som träffats med dessa. Under arbetets gång hade entreprenörerna emellertid i ett flertal fall blivit nödsakade att tillämpa de avtalsvis fastställda såväl timlöne- som ackordslönesystemen, vilka hade visat sig medföra höjda kostnader, icke minst beträffande uthusbyggnaderna. Visserligen hade statens kostnader för ifrågavarande företag därigenom icke ökats, men förhållandet hade medfört minskat antal spekulanter på byggnadsföretagen och höjda entreprenadanbud. Svårigheten att hålla byggnadskostnaderna på den från början beräknade nivån hade jämväl av denna anledning varit uppenbar. Dock inneslöte de byggnadskostnader, som redovisats för 1938, icke de arbetskostnader, som en tillämpning av det avtalsvis fastställda ackordslönesystemet skulle innebära. En tillämpning av detta system i fortsättningen komme att medföra ytterligare kostnadsökning.

Enligt vad egnahemsutredningen anfört vore varken de kostnadsökningar, som föranletts av de höjda materialpriserna och arbetslönerna, eller de med den förbättrade standarden hos arrendeegnahemmens åbyggnader sammanhängande ökningarna förbundna med motsvarande stegring av lägenheternas bruksvärden. Då dessa låge till grund för arrendavgäldernas bestämmande, hade följden blivit, att ifrågavarande avgälder kommit att kvarstå med ungefär oförändrade belopp. Detta hade inneburit, att förräntningsprocenten, beräknad på grundval av anläggningskostnaderna för arrendeegnahemmen, undan för undan minskats.

Egnahemsutredningen har ansett arrendeegnahemsverksamheten vara grundad på mycket vägande sociala motiv. Önskvärdheten av att ställa arrendeegnahem till förfogande för mindre bemedlade syntes framdeles göra sig så mycket starkare gällande, som vid genomförande av utredningens förslag de egnahemsjordbruk, vilka icke avsåges att vara allenast stödjordbruk, skulle erhålla ökad storlek och bärkraft samt därmed också komma att betinga högre inköpspris. Ehuru arrendatorn å ett arrendeegnahem icke omedelbart förvärvade äganderätten till fastigheten, vore det likväl påtagligt, att han i själva verket komme att sitta tryggare med staten som ägare än om han själv blivit ägare till densamma men härvid måste skuldsätta sig alltför högt.

Med avseende å arrendeegnahemmens beskaffenhet har utredningen framhållit följande:

I motsats till vad som blivit fallet i fråga om egnahemslägenheter i allmänhet och till vad som kunnat åstadkommas med fasthållande av de vid arrendeegnahemsverksamhetens inrättande beräknade kostnadssiffrorna, torde arrendeegnahemmen kunna sägas ha fått en sådan storlek och ägosammansättning, att de kunnat erhålla full bärkraft. Med avseende å beskaffenheten hos arrendeegnahemmens byggnadsbestånd ha visserligen en del invändningar framställts. Utredningsmännen ha så mycket mindre anledning att göra några uttalanden i detta ämne, som särskilda sakkunniga tillkallats för en undersökning av arrendeegnahemmens byggnader. Emellertid finna utredningsmännen uppenbart att, även om ifrågavarande undersök-

ning skulle komma att utmynna i viss kritik, denna lika litet som andra hittills framkomna erinringar kan sägas utgöra något argument mot verksamheten såsom sådan, då det gäller att bedöma dess värde och möjligheter för framtiden. Detta bedömande bör ske mot bakgrunden av de syften, som äro uppställda för verksamheten.

Enligt vad utredningen vidare anfört hade ur statens synpunkt sett den hittillsvarande avvägningen mellan arrendeavgälderna och kostnaderna för arrendeegnahemmens anläggande varit ägnad att innebära en ekonomisk uppoffring. Om det toges i betraktande att arrendeavgälderna motsvarade en förräntning av 2.5—3.5 procent av de av staten i egnahemmen investerade kostnaderna, vilken förräntning föga skilde sig från statens upplåningsränta, syntes statens förluster å rörelsen visserligen ganska begränsade. Emellertid vore det ett faktum, att anläggningskostnaderna i allmänhet överstigit egnahemmens bruksvärden. Ur renodlat ekonomiska synpunkter kunde ett sådant förhållande synas anmärkningsvärt. Emellertid vore denna bristande överensstämmelse mellan anläggningskostnaderna för jordbruksfastigheter och dessas brukningsvärden utmärkande för jordbruksbildningen i allmänhet och, om staten ansåge bildandet av jordbruksegnahem vara något önskvärt, måste staten också vara beredd att göra uppoffringar härför.

Med avseende å frågan, om det icke vore möjligt att nedbringa kostnaderna för arrendeegnahemmens anläggande utan att härvid försämra deras beskaffenhet, har egnahemsutredningen anfört:

Den bristande räntabiliteten torde närmast hänföra sig till det kapital, som nedlägges i byggnader. Möjligheterna att nedbringa dessa kostnader, vilka äro beroende av materialpriserna och arbetslönerna å allmänna marknad, synas mycket begränsade. Fastmera kan det befaras, att en utvidgad tillämpning även å landsbygden av de avtalsvis bestämda lönesystemen måste medföra en ytterligare stegring av kostnaderna.

Det skulle kunna ifrågasättas, om icke en begränsning av kostnaderna för arrendeegnahemmens anläggande kunde och borde åstadkommas genom att arbetena icke i sin helhet ombesörjdes av vederbörande statliga organ utan åtminstone delvis verkställdes av arrendatorerna själva. Emellertid bör uppmärksammas, att det här är fråga om relativt stora jordbruksfastigheter, vilka äro avsedda att utgöra självförsörjande jordbruk men vilka näppeligen kunna utnyttjas härtill, om de icke från början såväl i fråga om byggnader som jord sättas i sådant skick, att de kunna ge erforderlig utkomst åt arrendatorn och hans familj. Detta är tydligen icke möjligt, om arrendatorn själv i större omfattning skall medverka vid iordningställandet. Då arrendatorerna förutsättas vara medellösa, bli de under alla förhållanden helt beroende av statens stöd för anskaffandet av erforderligt kapital. Det föreligger härvid risk för att detta kapital blir utnyttjat sämre än om staten står för arbetena. På grund av det nu anförda anse utredningsmännen övervägande skäl tala för att arrendeegnahemmen redan från början böra sättas i ett fullgott skick genom statens försorg. Detta bör givetvis ej hindra, att vederbörande arrendator, om han så kan, i större eller mindre omfattning hjälper till vid arrendeegnahemmets iordningställande med körslor och de arbeten han kan utföra.

Som en annan utväg till nedbringande av kostnaderna för arrendeegnahemmen har hänvisats till möjligheten att koncentrera anläggandet härav

till tider, då material- och arbetskostnader liksom måhända även jordpriser äro relativt låga. Även om största möjliga hänsyn toges till ifrågavarande synpunkt, torde det likväl icke vara lämpligt, att under vissa tider anläggandet av arrendeegnahem skall ligga helt nere. Alldeles oavsett nu berörda förhållanden, torde nämligen en ständig efterfrågan efter arrendeegnahem framträda. Att göra avbrott i arrendeegnahemsverksamheten under längre tider kan innebära, att bildandet av egnahem försvåras eller omöjliggöres för många jordsökande, som skulle ha haft stora förutsättningar att väl sköta ett eget jordbruk.

Utredningsmännen komma att uttala sig för att till arrendeegnahem icke skola kunna utnyttjas blott nyanlagda lägenheter utan även i vissa fall redan befintliga lägenheter, exempelvis arrendegårdar tillhörande större, i egnahemsorganens regi inköpta egendomar. I sådana fall torde ofta möjligheter finnas att hålla kostnaderna för arrendeegnahemmens iståndsättande lägre än vid total nyanläggning.

Slutligen lär det kunna påräknas, att en viss reducering av kostnaderna för anläggandet av arrendeegnahem, liksom av andra egnahem, kan ernås genom en fortsatt standardisering och annan rationalisering i fråga om byggnadsmaterial och byggnadskonstruktioner. Den blivande egnahemsorganisationen bör ha förutsättningar att kraftigt befordra en sådan utveckling.

Utredningen har funnit vad sålunda anförts i fråga om möjligheterna att begränsa kostnaderna för anläggande av arrendeegnahem icke kunna väntas rubba det förhållandet att, om avgälderna för arrendegnahemmen skulle hållas i skälig relation till lägenheternas bruksvärden och dessa lägenheter samtidigt uppfylla kraven på fullgod beskaffenhet, det i arrendeegnahemmen investerade kapitalet delvis måste bliva oräntabelt. Om statsmakterna ville fortsätta arrendeegnahemsverksamheten och eventuellt giva densamma en utökad omfattning måste statsmakterna därför — av samma skäl som föranlett utredningsmännens förslag, att staten skulle tillskjuta oräntabel del av anläggningskostnaderna för jordbruksegnahem — vara beredda att göra icke oväsentliga ekonomiska uppoffringar för ändamålet. Huru stora uppoffringar staten skulle ikläda sig, bleve beroende av en avvägning mellan statens utgifter och den beräknade nyttan av ifrågavarande åtgärder.

Utredningen ansåge för sin del arrendeegnahemsverksamheten ha sådana betydelsefulla sociala uppgifter att fylla, att den ville förordad ett fortsatt bedrivande av verksamheten i den vidgade omfattning, som omständigheterna påkallade.

Egnahemsutredningen har i stort sett icke föreslagit några ändringar med avseende å grunderna för arrendeegnahemsverksamheten.

Emellertid har utredningen förordat, att ifrågavarande verksamhet framdeles även skall avse färdiga lägenheter. Där egnahemsorganen komme att driva jordanskaffningsverksamhet i egen regi, torde det ofta uppkomma sådana fall, att med inköpta större egendomar även följde därtill hörande arrendeställen. Det syntes då icke böra möta hinder, att dessa i stället för att omedelbart säljas bleve upprustade och upplätes till arrendeegnahem. Att möjlighet härtill öppnades, stode även i viss konsekvens till att utredningen i annat sammanhang uttalat sig för att också färdiga egnahemslägenheter skulle kunna egnahemsbelånas.

Under erinran om att utredningen, såsom framgår av det föregående, förordat vissa principer för den jordförsäljning, som förutsatts ingå i den tillämnade egnahemsorganisationens jordanskaffningsverksamhet, och för erforderlig kreditgivning i samband härmed, har utredningen framhållit, att dessa principer även vore lämpade att komma till användning vid försäljning av arrendeegnahem. Härvid komme alltså att kunna beviljas ett vanligt jordbrukslån jämte i förekommande fall skogslån intill nio tiondelar av fastighetens värde vid försäljningen. I den mån köpeskillingen, till förhindrande av spekulation, bestämdes högre än bruksvärdet komme överskjutande belopp att kunna täckas genom ett avskrivningslån.

Beträffande maximibeloppet för arrendelån, nu 4,000 kronor, har egnahemsutredningen ifrågasatt, huruvida detta belopp kunde anses tillräckligt för att erbjuda möjlighet för den mindre bemedlade att anskaffa husdjur och inventarier i den omfattning, som erfordrades för fullt utnyttjande av produktionsmöjligheterna å fastigheten, helst som priserna å såväl djur som inventarier ej oväsentligt ökats sedan arrendeegnahemsverksamhetens igångsättande. Utredningen har föreslagit, att maximibeloppet höjes till 4,500 kronor.

Amorteringsbestämmelserna för arrendelån har utredningen ansett vara väl avvägda.

Slutligen har utredningen uttalat sig för att arrendeegnahemsverksamheten även bör få tillgång till en lokal organisation. Denna fråga behandlas närmare i ett annat sammanhang.

Yttranden.

Egnahemsutredningens uttalanden och förslag med avseende å arrendeegnahemsverksamheten ha i allmänhet icke mött några gensagor i yttrandena.

Faran för alltför hög skuldsättning för vanliga egnahemsjordbrukare har i en del yttranden ansetts utgöra skäl att främja tillkomsten av arrendeegnahem. I denna riktning ha uttalat sig *bank- och fondinspektionen*, *sparbanksinspektionen* och *styrelsen för svenska bankföreningen*.

Förstnämnda myndighet har förordat, att grunderna för beräkning av arrendeavgifter och lösningsbelopp bleve så reglerade, att statens kostnader för den till eget hem upplåtna brukningsdelen bleve åtminstone i huvudsak täckta. Ett liknande uttalande har gjorts av sparbanksinspektionen.

I fråga om återbetalningen av arrendelån har *bank- och fondinspektionen* föreslagit, att för dylika lån fastställes sådan amorteringsplan, att de bliva slutamorterade på tio år.

Departementschefen.

Upplåtandet av arrendeegnahem utgör enligt min mening en betydelsefull gren av den statliga egnahemsverksamheten. Det synes icke råda några delade meningar om att tillkomsten av sådana egnahem allt fortfarande bör

stödjas från statens sida. Den kritik, som framkommit mot ifrågavarande verksamhet, har huvudsakligen riktat sig mot beskaffenheten av bebyggelsen å arrendeegnahemmen. Då denna för närvarande är föremål för undersökning genom särskilda sakkunniga, har jag ej anledning att i detta läge göra något uttalande härutinnan. Resultaten av nämnda undersökning böra i varje fall icke påverka bedömandet av arrendeegnahemsverksamheten som sådan. Undersökningen bör däremot kunna erhålla stor betydelse för den framtida bebyggelsen av arrendeegnahemmen.

Även ur ekonomisk synpunkt är handhavandet av arrendeegnahemmens bebyggelse förtjänt av den största uppmärksamhet. Kostnaderna för denna ha, liksom byggnadskostnaderna överhuvud taget på landsbygden, undan för undan stegrats. Dessa stegrade byggnadskostnader bära en väsentlig del av skulden till att arrendeegnahemsverksamheten föranlett större uppförfingar för staten än som skulle ha varit önskvärt. Det bör uppenbarligen med all kraft eftersträvas, att kostnaderna för iordningställandet av arrendeegnahemmen i möjligaste mån begränsas. Till egnahemsutredningens uttalanden härutinnan kan jag i stort sett ansluta mig. Liksom utredningen vill jag betona, att begränsningen av ifrågavarande kostnader icke får ske på bekostnad av byggnadsbeståndets beskaffenhet.

Mot utredningens förslag, att arrendeegnahemsverksamheten framdeles i förekommande fall även skall avse färdiga lägenheter, har jag intet att erinra.

Ej heller finner jag något att invända mot vad utredningen anfört rörande villkoren för inlösen av arrendeegnahem. I fråga om egnahemslån, som beviljas i samband med sådan inlösen, böra givetvis gälla samma bestämmelser, som av mig förordats med avseende å egnahemslån i allmänhet.

Slutligen tillstyrker jag utredningens förslag om höjning av maximibeloppet för arrendelån från 4,000 till 4,500 kronor. Tillräcklig anledning synes mig icke föreligga att, såsom förordats från något håll, ändra amorteringsvillkoren för nu avsedda lån.

Frågorna om arrendeegnahemsverksamhetens organisation och om finansieringen av denna verksamhet komma att behandlas i andra sammanhang.

Lån och bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk.

Gällande bestämmelser.

Med 1928 års författningar angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten avses att understödja icke blott nybildning av jordbruk utan även förstärkning av redan befintliga jordbruk. Sålunda kan jordbrukslån beviljas, där vid egnahemsbildning äsyftas att genom mera väsentligt nyodlings-, byggnads- eller grundförbättringsarbete i avsevärd mån förbättra eller utvidga förut bestående jordbruk. Vidare kan tilläggs lån utlämnas för utvidgning eller förbättring av jordbrukslägenhet, som låne-

sökanden redan innehar, till ett mera bärkraftigt jordbruk liksom ock för bostadslägenhets omläggning till jordbrukslägenhet. Slutligen kan premielån bland annat utgå, där egnahemslåntagare avser att genom arbeten av de slag, som nyss nämnts på tal om jordbrukslån, i avsevärd mån förbättra eller utvidga med jordbrukslån förvärvad eller med tilläggslån utvidgad lägenhet. Premielån kan beviljas även för utförande enbart av gödselvårdsanläggning. Beträffande den närmare innebörden av de bestämmelser, som meddelats i nu berörda ämnen, torde få hänvisas till det föregående.

Emellertid ha även åtskilliga andra åtgärder av staten vidtagits för att främja förstärkning av ofullständiga jordbruk.

Sålunda ha under en följd av år särskilda anslag anvisats för statsbidrag till jordförbättring å ofullständiga jordbruk. Nuvarande bestämmelser i ämnet återfinnas i förenämnda kungörelse den 12 oktober 1934 (nr 498). Syftet med statsbidraget angives vara att åstadkomma förbättring och ändamålsenlig utveckling av sådana ofullständiga jordbruk, som på grund av ringa areal åker eller kultiverad betesmark eller på grund därav, att den odlade marken är starkt stenbunden eller består av mineralfattig myrjord, icke giva brukaren erforderlig utkomst av jordbruket. Statsbidraget är avsett att användas för uppodling till åker av därför lämplig odlingsbar jord (nyodlingsbidrag), för stenröjning å odlad jord (stenröjningsbidrag), för påförande av mineraljord — grus, sand och lera — på myrjord (jordkörningsbidrag) eller för befordrande av rationell beteskultur å icke odlad jord (betesförbättringsbidrag).

Såsom förutsättningar för beviljandet av statsbidrag gäller, att jordbrukets areal åker, inberäknat i förekommande fall den areal, för vars uppodling till åker statsbidrag ifrågasättes, icke överstiger 10 hektar, att jordbruket icke brukas gemensamt med annat jordbruk av den storlek, att de gemensamt brukade jordbrukens tillhopatagna areal av sådan jord, som ovan nämnts, överstiger 10 hektar, att lån eller bidrag av allmänna medel icke i annan ordning beviljats för ifrågavarande nyodling, stenröjning, jordkörning eller betesförbättring, att vad beträffar jordkörning det område, företaget avser, omfattar en areal av minst $\frac{1}{4}$ hektar samt att sökanden vinnlagt sig om nöjaktig skötsel av sitt jordbruk. Jordkörningsbidrag får icke utgå, med mindre det avsedda området är tillfredsställande torrlagt eller dylik torrläggning äger rum i samband med jordkörningen. Statsbidrag beviljas den, som brukar fastigheten, vare sig han är dess ägare eller ej och, i sistnämnda fall, oberoende av brukningstidens längd. Företråde till erhållande av statsbidrag gives den, som för sin bärgning är mest i behov av jordförbättringen, samt den, som på grund av svag ekonomi eller av andra orsaker har större svårigheter att erhålla lån av för ändamålet tillgängliga statsmedel och med hänsyn härtill eller av andra anledningar är i mera trängande behov av statsbidrag.

Statsbidrag kan uppgå till högst hälften av den beräknade kostnaden. Härjämte äro vissa maximibelopp fastställda per hektar jord, som är avsedd att

förbättras, nämligen för nyodlingsbidrag 250 kronor, för stenröjningsbidrag likaledes 250 kronor, för jordkörningsbidrag 200 kronor och för betesförbättringsbidrag 125 kronor.

Nyodlings-, stenröjnings-, jordkörnings- och betesförbättringsbidrag få icke på en gång tilldelas en och samma person med högre belopp än tillhoppa 500 kronor. Utan hinder av att bidrag av här berörda slag redan åtnjutits för viss fastighet, kan fastighetens brukare dock ånyo beviljas bidrag, försåvitt i samband med tidigare bidrag för fastigheten föreskriven nyodling, stenröjning, jordkörning eller betesförbättring blivit, i vad på honom beror, utförd samt ovan angivna förutsättningar för bidrags erhållande fortfarande äro för handen.

Bidrag utbetalas i fastställda terminer, i den mån föreskrivet arbete vederbörligen utförts samt avsynats. Viss tid skall bestämmas, då varje arbete skall vara fullbordat, och denna tid skall icke fastställas till senare tidpunkt än utgången av andra kalenderåret näst efter det, under vilket bidraget beviljats. I särskilda fall kan emellertid förlängning av tiden medgivas.

Bidragsverksamheten handhaves av hushållningssällskapen. Dessa ha att hos Kungl. Maj:t söka statsanslag för ändamålet. Ansökningarna ingivas till lantbruksstyrelsen, som med eget utlåtande överlämnar dem till Kungl. Maj:t. Lantbruksstyrelsen utövar uppsikt och kontroll över hushållningssällskapens ifrågavarande verksamhet.

Såsom framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen ha särskilda bestämmelser meddelats om lån och bidrag till gödselvård, täckdikning och avdikning samt om lån till nyodling och betesförbättring.

Egnahemsutredningen.

Utredningen har framhållit, att egnahemsarbetet — vid sidan av sin medverkan vid anskaffningen av egna hem — har till väsentlig uppgift att befrämja stärkandet av ofullständiga jordbruk. Enligt vad utredningen framhållit ha möjligheterna för småbrukare att utöka sina inkomster genom körslor eller annat arbete blivit alltmera begränsade, i det att utvecklingen inom näringslivet tenderat mot en sådan rationalisering att för olika arbetsuppgifter speciella yrkeskårer av arbetare tillskapats. Utredningen har ansett, att den statliga hjälpen till stärkande av ofullständiga jordbruk måste givas sådan innebörd, att verklig hjälp nås till jordbrukets upphjälpande till möjligast fulla bärkraft.

I detta sammanhang må nämnas, att egnahemsutredningen uttalat sig för att även i fråga om jordbruk, som icke vore avsedda att utgöra självförsörjande familj jordbruk utan allenast stödjordbruk, borde kunna lämnas statligt stöd till sådan förstärkningsåtgärd, som vore ägnad att förbättra fastighetens användbarhet för det därmed avsedda ändamålet. Anledning funnes däremot icke att beträffande stödjordbruk, som redan fyllde detta ändamål på ett tillfredsställande sätt, främja ytterligare förstärkning. Detta skulle i

själva verket kunna innebära ett understödjande av tillkomsten av nya ofullständiga jordbruk.

Beträffande grunderna för utlämnandet av lån och bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk har egenahemsutredningen föreslagit följande:

Då förstärkningen utgöres av endast förvärv av tillskottsjord, med vilken icke följer behov av grundförbättringar eller byggnadsarbeten, torde hjälpen, där sådan lämnas, böra utgå i form av jordbrukslån och i förekommande fall skogslån med tillämpning av de regler, utredningsmännen föreslagit för sådana lån. Lånen böra beräknas på grundval av tillskottsjordens och den därå växande skogens värde vid förvärvet. Då här icke förutsätts några mer eller mindre oräntabla kapitalinvesteringar i grundförbättringar eller byggnader, kan det ej komma ifråga att bevilja avskrivningslån i nu avsedda fall.

Sker förstärkningen genom inköp av tillskottsjord, som för att tjäna avsett syfte behöver bli föremål för grundförbättring och vars förvärvande eventuellt även föranleder ny-, om- eller tillbyggnad av ekonomihus och kanske i något fall också av bostadshus, och äro de avsedda förstärkningsåtgärderna av den omfattningen att de medföra en fullständig omgestaltning av den ursprungliga fastigheten, böra samtliga anläggningskostnader sammanföras till en enhet och avskrivningslån beviljas till täckande av oräntabel del av densamma.

Då förstärkningsåtgärderna icke äro av den omfattning som nyss avsetts, böra de skilda slagen av åtgärder bedömas vart för sig. För inköpet av tillskottsjorden bör då beviljas ett särskilt jordbrukslån och i förekommande fall skogslån, under det att grundförbättringsarbetena på samma jordområde böra understödjas med särskilda statsbidrag, allt under förutsättning att behov av stöd föreligger.

Om inköpet av tillskottsjorden föranleder ny-, om- eller tillbyggnad av ekonomi- eller bostadshus, bör det jordbrukslån, som beviljas för förvärvet av tillskottsjorden, även beräknas på grundval av den ökning i bruksvärde, som fastigheten vinner genom byggnadsarbetet, samt i förekommande fall kompletteras med ett avskrivningslån.

Företagas grundförbättringar utan samband med inköp av tillskottsjord, ifrågakommer endast statsbidrag.

Om slutligen ny-, om- eller tillbyggnad av ekonomi- eller bostadshus företages, som ej är föranledd av utvidgning av ägoområdet, skiljes mellan de fall, då fastigheten redan förut är egenahemsbelånad och då så ej är förhållandet. I förra fallet böra jordbrukslån och eventuellt avskrivningslån beviljas på motsvarande sätt som nyss angivits med avseende å byggnadsarbeten i samband med inköp av tillskottsjord. Om åter fastigheten icke förut är egenahemsbelånad, bör ny-, om- eller tillbyggnad utan samband med ägoutvidgning icke understödjas med egenahemslån. Detta överensstämmer med vad som nu gäller. I den mån statsmakterna anse sig böra understödja även en dylik byggnadsverksamhet, böra härför träffas särskilda anordningar. Så har också i viss utsträckning skett under senare år.

För tilläggs lån till förstärkning av ofullständiga jordbruk har egenahemsutredningen i övrigt föreslagit i huvudsak motsvarande bestämmelser som i fråga om vanliga jordbrukslån.

I jämförelse med vad som nu gäller innebär det av utredningen föreslagna lånesystemet såsom väsentligt nytt, att i vissa fall skall kunna beviljas av-

skrivningslån. En annan nyhet är att, liksom beträffande jordbrukslån i allmänhet, vissa lättnader skola kunna medgivas jordbrukare med barnrika familjer. Även höjningen av maximivärdet å egnahemsfastigheter, den nya räntemetoden m. m. påverka tillägsslånen.

Slutligen har utredningen fäst uppmärksamheten på att den statliga hjälpanordningen givetvis ej borde få sådan innebörd, att tidigare innehavare av inteckningar i en fastighet genom dennas förstärkning finge ökad säkerhet för sina fordringar på bekostnad av säkerheten för statens lån. Såsom förutsättning för beviljandet av detta senare lån syntes därför i vissa fall böra gälla, att tidigare inteckningshavare medgåve en begränsning av sina fordringar till vad de kunnat utfå, om fastigheten ej blivit föremål för förstärkningsåtgärder, eller en reglering av inteckningssäkerheterna mellan de olika lånen.

I fråga om storleken å statsbidragen till jordförbättring å ofullständiga jordbruk har egnahemsutredningen beträffande bidragsverksamheten under år 1937 hänvisat till att bidragen uppgått till följande belopp per hektar, nämligen för nyodling 220 kronor, för betesförbättring 100 kronor, för stenröjning 131 kronor och för jordkörning 180 kronor. I förhållande till beräknade kostnader för åsyftade arbeten hade 1937 års bidrag uppgått till omkring 35 procent.

Utredningen har föreslagit en höjning av ifrågavarande statsbidrag och till stöd härför anfört följande:

Enligt utredningsmännens mening kan det icke påräknas, att förbättringsarbeten å ofullständiga jordbruk skola komma till stånd i önskvärd utsträckning med mindre tillräckliga statsbidrag stå till förfogande för ändamålet. Det måste uppmärksammas att, även om de jordbrukare, varom här är fråga, i regel verkställa dessa arbeten själva, deras möjligheter att utföra annat förtjänstarbete härigenom minskas. Deras ekonomiska resurser medgiva emellertid icke detta, om de icke erhålla skäliga bidrag till förbättringsarbetena. Där dessa åter ombesörjas av utomstående, måste de betalas enligt ortens pris. De kostnader, som sålunda nedläggas på jordens förbättring, giva ingen omedelbar valuta, som kan utnyttjas för kostnadernas täckande. Såvitt utredningsmännen kunnat finna, ha de hittillsvarande statsbidragen varit långt ifrån tillräckliga för att möjliggöra en sådan omfattande förstärkning av de ofullständiga jordbruken, för vars genomförande utredningsmännen uttalat sig. Ett bidrag motsvarande 33 å 35 procent av kostnaderna — statsbidragen ha genomsnittligt stannat vid dessa procenttal — kan icke anses utgöra tillfredsställande stöd för mer eller mindre medellösa jordbrukare vid genomförandet av arbeten av ifrågavarande slag. Statsbidragen skulle kunna komma till mera effektiv användning, om bidragsfördelningen icke i lika hög grad som nu inriktades på att så många jordbrukare som möjligt böra hjälpas, utan därpå att hjälp skall lämnas, där den kommer till största nytta och till dem, som bäst behöva den, och då med såvitt möjligt tillräckliga belopp. Även vid en så tillämpad bidragsfördelning synes det emellertid härutöver vara av nöden, att statsanslagen för ändamålet utökas. Men icke heller detta anse utredningsmännen vara tillfyllest. Enligt utredningsmännens mening böra de fastställda maximibeloppen för ifrågavarande

de bidrag något höjas. Utredningsmännen få erinra om att sådan höjning tidigare även föreslagits av hushållningssällskapens ombud.

Utredningen har föreslagit, att den relativa maximigränsen för ifrågavarande statsbidrag höjes från nuvarande 50 till 60 procent av kostnaderna för respektive arbeten samt att bidragen i övrigt skola maximeras sålunda, att desamma, per hektar räknat, icke skola få överstiga vid nyodling 400 kronor (nu 250 kronor), vid stenröjning 350 kronor (nu likaledes 250 kronor), vid jordkörning 250 kronor (nu 200 kronor) samt vid betesförbättring ävenså 250 kronor (nu 125 kronor).

Med avseende å den lämpliga storleken å dessa maximisiffror har egna-hemsutredningen anförst:

Av en jämförelse mellan här angivna relativa och absoluta siffror framgår, att utredningsmännen räknat med följande ungefärliga högsta kostnader för de olika slagen av arbeten, nämligen för nyodling 700 kronor, för stenröjning 600 kronor samt för jordkörning och betesförbättring 400 kronor, allt per hektar räknat. Att bidraget till nyodling av utredningsmännen föreslagits bli högre än bidraget till stenröjning anse utredningsmännen motiverat med hänsyn till att sistnämnda arbeten av naturliga skäl torde som regel ställa sig något billigare än nyodling. Liksom enligt vad utredningsmännen föreslagit i fråga om avskrivningslån kostnader för anläggande av vissa vägar skola få inräknas i jordbruksfastighets kostnadsvärde, torde i kostnader för nyodling, till vilken förbättringsbidrag utgår, böra få inbegripas även kostnad för anläggande av väg, som erfordras för utnyttjande av det nyodlade området och icke bekostas med anlitan av särskilt anvisade statsmedel. Till stöd för att bidraget till betesförbättring bör höjas relativt sett starkare än något av de andra förstärkningsbidragen få utredningsmännen hänvisa till att det många gånger torde vara nödvändigt och önskvärt, att även relativt svårkultiverade marker tagas i anspråk för betesanläggning. Sådan mark kan vara den enda som står till buds, och i vissa fall kunna även på dylik mark kulturåtgärder, som genomföras på ett lämpligt sätt, giva en rikt avkastande och hållbar betesvall och anläggningen följaktligen vara motiverad. Det kan därvid bli fråga om både röjning, dikning, omfattande markberedning, kalkning, grundgödsling och frösådd samt hägnad. En från början rationell anläggning av kulturbetena torde vara den bästa garantien för att de i fortsättningen komma att upprätthållas. Jämväl i övrigt anse utredningsmännen de av dem föreslagna maximibeloppen motsvara vad som även under relativt ogynnsamma betingelser, särskilt när endast svårbearbetad mark står till förfogande, kan vara erforderligt, för att innehavare av ofullständiga jordbruk skola vara i stånd att genomföra de åsyftade förbättringsåtgärderna. Utredningsmännen förutsätta, att bidrag endast skola få utgå, där verkligt behov av sådant föreligger, och att det icke alltid skall visa sig nödvändigt att utsträcka bidragsbeloppen ända till den fastställda maximigränsen. Höjningen bör emellertid lämna tillfälle till att, där en förbättringsåtgärd kan förväntas tjäna till verksam förstärkning av jordbruket men innehavaren icke disponerar medel härför, giva tillräckligt bistånd för att arbetena trots detta skola komma till stånd.

Egna-hemsutredningen har erinrat, att den enligt Kungl. Maj:ts beslut den 8 oktober 1935 tillkallade s. k. blekingeutredningen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 18 februari 1938 — med instämmande av Blekinge läns hushåll-

ningssällskaps förvaltningsutskott och länets skogsvårdsstyrelse — framhållit önskvärdheten av att statsbidrag även kunde lämnas till fördjupning av avloppsdiken å ofullständiga jordbruk. Egnahemsutredningen har bekräftande denna fråga uttalat:

Uppenbart är, att rationellt utnyttjande av den odlade jorden förutsätter, att densamma blivit lämpligt torrlagd. Mången gång ställa sig dessa diktionsarbeten alltför kostsamma för de jordbrukare varom här är fråga. Behov av statsbidrag för ändamålet synes följaktligen vara tillräckligt ådagalagt. Utredningsmännen ha under förhandenvarande förhållanden ansett sig icke kunna underlåta att förorda, att jämväl förbättringsarbeten, som nu avses, böra understödjas från det allmännas sida. Emellertid bör därvid icke få ifrågakomma understöd för vanligt dikesunderhåll. Ej heller ha utredningsmännen funnit skäl att tillstyrka bidrag till utförande av nya avloppsdiken annat än i samband med nyodling, då jämväl kostnad för upptagande av dylikt dike bör få inräknas i kostnaderna för odlingsföretaget och sålunda kunna bestridas av nyodlingsbidrag. Vad åter beträffar fördjupning av befintliga avloppsdiken, som icke är att hänföra till vanligt underhåll, ha utredningsmännen ansett, att härtill bör kunna utgå statsbidrag, även om arbetet icke utföres samtidigt med nyodling utan såsom ett fristående företag med syftet att förbättra redan befintlig odling. Detta bidrag kan av naturliga skäl icke maximeras efter arealsiffror. Utredningsmännen vilja — delvis i anslutning till blekingeutredningens förslag — förorda, att statsbidrag må kunna utgå för fördjupning av avloppsdiken (avloppsforbättringsbidrag), däri inräknat kostnaden för själva arbetet samt, i förekommande fall, för inköp av material till förstärkning av dikeskanter och av sprängämne ävensom för stenbörning.

Enligt utredningens förslag skall bidrag till avloppsforbättring icke få överstiga 60 procent av kostnaderna och icke heller få till en och samma person på en gång utgå med högre belopp än 250 kronor.

Nu gällande bestämmelse, att statsbidrag till förbättring av ofullständigt jordbruk icke på en gång må tilldelas en och samma person med högre belopp än tillhoppa 500 kronor, har egnahemsutredningen föreslagit skola ändras på det sätt, att ifrågavarande maximibelopp höjes till 800 kronor.

Utredningen har vidare föreslagit upphäva av det villkor för statsbidrag, som innebär att jordbrukets areal åker icke får överstiga 10 hektar. Till stöd härför har utredningen anfört:

Statsbidrag till jordforbättring böra enligt utredningsmännens mening icke få utgå till jordbruk, som överstiga gränsen för vad som bör betraktas som familj jordbruk, men böra å andra sidan få komma till användning ända upp till denna storleksgräns. Med en sådan utgångspunkt anse utredningsmännen det icke vara förenligt att bibehålla nuvarande maximiareal för beviljandet av statsbidrag. Enligt vad utredningsmännen i annat sammanhang anfört bör nämligen den önskvärda storleken å självförsörjande jordbruk, där betingelser härför finnas, beräknas högre än till nyssnämnda areal. Då vidare bidragsverksamheten föreslås framdeles komma att handhavas av statliga organ samt dessa i flera avseenden ha att verka för kompletteringen av ofullständiga jordbruk, utan att särskilda storleksgränser angivas i författningarna, torde det även i förevarande fall vara onödigt och olämpligt att fastställa en bestämd arealgräns.

Egnahemsutredningen har uttalat sig för att staten även borde träda emellan med bidrag till täckande av kostnader för byggnader, som blevo överflödiga vid sammanläggning av allt för små bruksdelar. Enligt utredningens mening borde möjlighet föreligga för egnahemsorganet att i samband med beviljande av egnahemslån på något sätt bidra till kostnaderna för byggnadernas inlösen, i den mån de beräknades i den nya ägarens hand icke komma att äga ett värde, som svarade mot inlösenbeloppet. Särskilda statsbidrag syntes böra stå till förfogande för ifrågavarande ändamål. Det måste tydligen noga uppmärksammas, att möjligheterna att erhålla dylika statsbidrag icke missbrukades. Det borde ej ifrågakomma att bevilja sådant bidrag, där det kunde antagas, att de inlösta byggnaderna framdeles skulle kunna komma till användning på ett eller annat sätt. Statsbidraget borde stå i rimlig proportion till värdet å den fastighet, som toges i anspråk för kompletteringen.

Egnahemsutredningen har vidare föreslagit att, därest rätt införes till expropriation av mark för stärkande av ofullständigt jordbruk, vissa kostnader i samband med expropriationen skola kunna täckas med bidrag av statsmedel.

Slutligen har utredningen förordat vissa bestämmelser om skyldighet för bidragstagare att underhålla mark, som förbättrats med hjälp av statsbidrag.

Av 1936 års skogsutredning avgivet förslag om statsbidrag till betesförbättringar.

I ett av 1936 års skogsutredning den 26 november 1938 avgivet betänkande angående åtgärder för höjande av skogsnäringens bärkraft (stat. off. utr. 1938: 58) har bland annat även framlagts förslag till ändrade grunder för statsbidrag till betesförbättringar. Utredningen har funnit jordbrukets och skogsbrukets intressen vara beträffande betesfrågan och dess ordnande så sammanvävda, att en omprövning härav överhuvud icke kunde tillfredsställande ske med mindre såväl jordbruksekonomiska som skogliga betraktelsesätt anlades.

Enligt vad skogsutredningen anfört, vore de nuvarande bidragens storlek ej sällan otillräcklig för genomförande av nöjaktig kultivering av till betesanläggning avsedd mark, även om denna kunde anses efter betingelserna lämplig för ändamålet. Resultatet bleve då lätt ett halvgjort företag, som bidragstagaren icke av egen kraft mäktade fullborda och varav han således icke kunde draga full nytta. Hushållningssällskapen hade uppgivits såsom regel avväga bidragen huvudsakligen ur synpunkten att tillgodose så många som möjligt av bidragssökandena. Följden härav hade blivit, att bidraget i allmänhet kommit att utgöra allenast en del av den högsta kostnadsandel för förbättringsarbetet, som enligt gällande föreskrifter kunde täckas av statsmedel. Det syntes därför önskvärt, att det årliga anslaget för ifrågavarande ändamål höjdes.

Skogsutredningen har härutöver föreslagit vissa ändringar i nuvarande bidragsgrunder. Sålunda borde bidrag få utgå även om betet anlades å odlad

jord. Vidare syntes det önskvärt, att hushållningssällskapen finge möjlighet, där omständigheterna så påkallade, att höja bidragsbeloppen för betesförbättring till 250 kronor för hektar. Om så skedde, syntes man kunna skärpa kraven på betesanläggningarnas beskaffenhet. Därest bidragen finge utgå med ett så pass högt belopp, syntes det i många fall även vara rimligt att som villkor för bidrags åtnjutande gällde, att vederbörande efter hand som betesmarken iordningställdes eller inom viss tid fredade sin skog från bete av egna djur. Tillika borde hushållningssällskapet äga föreskriva som villkor för bidragets åtnjutande, att den iordningställda betesmarken under viss, icke alltför kort tid — förslagsvis tio år — vidmakthölles eller ock att tillfredsställande beten ordnades på annat sätt å fastigheten. Bidrag borde även kunna utgå till andra jordbruk än ofullständiga sådana. Detta vore nödvändigt, därest utvecklingen på området skulle med önskvärt resultat kunna underhjälpas och påskyndas. Den med avseende å åkerarealens omfattning största jordbruksfastighet, som sålunda borde vara bidragsberättigad, ville skogsutredningen förslagsvis sätta till 25 hektar. Till erhållande av statsbidrag borde, i enlighet med vad som för närvarande gällde i fråga om de ofullständiga jordbruken, företräde givas den, som för sin bärgning mest behövde en betesförbättring, samt den, som på grund av svag ekonomi eller därmed jämförliga orsaker hade större svårigheter att erhålla lån härtill av statsmedel och på grund därav eller av andra liknande anledningar vore i mera trängande behov av bidrag. Statsbidraget skulle i första hand avse att underlätta inköp av frö och konstgödsel, under det att arbetet endast undantagsvis borde utföras av annan arbetskraft än jordbrukets egen. Enligt skogsutredningens mening borde staten även medverka till att genom enskild persons, särskilt för ändamålet bildat bolags eller förenings eller vederbörande hushållningssällskaps försorg iordningställdes samfälliga kulturbeten till tjänst för djurägare. Statsbidrag enligt förevarande bestämmelser borde kunna utgå till sådant ändamål. Utredningen ville slutligen framföra tanken på en omprövning rörande möjligheten och lämpligheten av att i det stora hela låta hushållningssällskapen under friare former än hittills omhändervärd den statliga understödsverksamheten för främjande av nyodling samt betesförbättring m. m. och inom den begränsade ram, vilken härför kunde finnas nödvändig, få lämna hjälpen till det syfte, som i varje särskilt fall ansåges för det vidkommande jordbruket ändamålsenligast. Det vore önskvärt, att hushållningssällskapen, var inom sin ort, föranstaltade om inventering av för beteskultur lämplig mark och i anknytning därtill upprättade generalplaner till vägledning för betesförbättringsarbetets bedrivande i stort. Samarbete borde ske med skogsvårdsstyrelserna.

Yttranden.

Egnahemsutredningens uttalande om önskvärdheten av att förstärkningen av ofullständiga jordbruk främjas har vunnit anslutning från de flesta håll. I samband med diskussionerna om egnahemsverksamhetens allmänna mål-

sättning ha emellertid varningar framförts mot en alltför stark schablonisering av jordbrukens storlek.

I ett par yttranden har även ur andra synpunkter manats till varsamhet vid ifrågavarande verksamhet.

Sålunda har *Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* framhållit, att en komplettering av ofullständiga jordbruk måste ske på bekostnad av andra något större gårdar och skulle, om den genomfördes i den utsträckning utredningen syntes anse önskvärd, innebära en synnerligen omfattande ändring av jordfördelningen inom länet. Kompletteringen måste därför, i den mån den överhuvud taget kunde ske, utföras med mycket stor varsamhet för att icke skada de befintliga jordbruken.

Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha varnat för en mer eller mindre artificiell förstärkning av jordbruk, vilka på grund av ogynnsam belägenhet, dåliga jordmånsförhållanden m. m. hellre borde nedläggas.

Domänstyrelsen har anmärkt på att utredningen syntes till ofullständiga jordbruk ha hänfört även sådana jordbrukslägenheter, vilkas innehavare vid sidan av jordbruksnäringen arbetade inom skogsbruket. Ett fullständigande av dylika jordbruk syntes icke vara behövt utan snarare ägnat att från skogsbruket draga för detsamma erforderlig arbetskraft.

Vad egnahemsutredningen föreslagit i fråga om grunderna för utlämnande av lån till förstärkning av ofullständiga jordbruk har icke föranlett några erinringar i yttrandena.

Ej heller utredningens förslag beträffande storleken å statsbidragen till jordförbättring å ofullständiga jordbruk har i allmänhet mött några gensagor.

Lantbruksstyrelsen har emellertid ansett den föreslagna höjningen av bidragen sträcka sig alltför långt. Styrelsen har anfört:

Dessa förslag innebära en betydande höjning av det bidragsbelopp, som hittills kunnat utgå till varje bidragstagare. Maximibidraget per hektar komme sålunda att höjas med respektive 60, 40, 25 och 100 procent. Det kan enligt styrelsens mening starkt ifrågasättas, huruvida en sådan kraftig förbättring av de nuvarande bidragsvillkoren är av förhållandena påkallad. Såsom även utredningsmännen framhållit, kan gällande relation mellan bidrag och kostnad — 50 procent — för närvarande i regel icke tillämpas. Till följd av anslagets otillräcklighet i förhållande till omfattningen av inkomna ansökningar om bidrag har medelsanvisningen i syfte att bereda ett större antal sökande del av bidraget begränsats till i genomsnitt 33 å 35 procent av kostnaderna. Anmärkas må, att bidraget trots denna begränsning visat sig vara mycket eftersökt, ävensom att därmed åstadkommits en insats av stor betydelse för stärkande av de ofullständiga jordbruken. Ökad effekt i detta avseende torde kunna ske enbart genom en sådan höjning av det årliga anslaget, att bidraget till varje särskilt arbete må kunna utgå med redan nu medgivet maximibelopp, 50 procent av kostnaden.

I fråga om bidrag till betesförbättringar har 1936 års *skogsutredning* hänvisat till sitt förenämnda betänkande.

Centralrådet för skogsvårdsstyrelsernas förbund har ansett det ur skogsbrukets synpunkter vara nödvändigt, att med den ifrågavarande bidragsverksamheten även förenades sådana villkor, som medförde ökade garantier för att skogen därigenom bleve betesfredad. Centralrådet har uttalat sig för ett intimt samarbete mellan de bidragsbeviljande myndigheterna och vederbörande skogsvårdsstyrelser.

Beträffande förslaget, att statsbidrag skall kunna utgå jämväl till avlopps-förbättring, har *lantbruksstyrelsen* anfört:

Anledning förefinnes att i fråga om dylik bidragsgivning vid sidan av den statliga understödsverksamhet på detta område, som redan nu bedrives, framgå med all försiktighet. Till en början må erinras, att även sådana relativt obetydliga arbeten, som här tydligen avses, kunna råka i kollision med vattenlagen, därvid vederbörande, som utför arbetet med statsbidrag i nu föreslagen ordning, kan bliva utsatt för oväntade efterräkningar. Varje risk härför måste givetvis förutsättas bliva undanröjd, därest en bidragsgivning av detta slag skall komma till stånd. För detta ändamål torde i första hand böra stipuleras, att bidrag må utgå allenast till sådant arbete, varav annan fastighet än bidragssökandens icke på något sätt beröres. Härmed sammanhänger önskvärdheten av ett förtydligande av utredningsmännens förslag i fråga om bidragets begränsning till 250 kronor för varje sökande att avse motsvarande maximibelopp för varje företag. Under dessa förutsättningar synes intet vara att erinra mot att bidrag jämväl till dylika arbeten må utgå från ifrågavarande anslag. Lantbruksstyrelsen anser sig likväl redan nu böra framhålla, att avloppsdike av här berörda slag kan komma att ingå såsom del i ett efterföljande dikningsföretag, vartill statsbidrag från statens avdikningsanslag sökes. I sådant fall bör tydligen vid beräklandet av sistnämnda statsbidrag skälig hänsyn tagas till det tidigare utdelade bidraget. För att detta överhuvud taget skall bliva möjligt, synes det nödvändigt, att styrelsen erhåller meddelande om de bidrag, som för ifrågavarande ändamål komma att utgå från anslaget till förstärkning av ofullständiga jordbruk.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha ansett det vara önskligt, dels att de föreslagna avlopps-förbättringsbidragen i vissa fall kunde få ökas till 350 kronor per hektar och dels att bidrag kunde få lämnas jämväl till vägförbättringar eller till anläggning av utfartsvägar från småbruksfastigheter, som nu saknade sådana.

Nämnas må, att i samma yttranden förordats, att medel måtte ställas till förfogande för inlösen och nedläggning av befintliga, icke räntabla och illa belägna jordbruksegnahem, där möjligheter till utvidgning eller omläggning icke förefunnes, samt till sammanslagning av dylika.

Kopparbergs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha hänvisat till att vid sammanläggning och därmed utmönstring av småbruk jordköpare skulle befrias från den merkostnad, som kunde uppstå genom överflödiga byggnader, genom att staten trädde hjälpande emellan. Detta vore utan tvivel välmotiverat och av förhållandena påkallat, men det förefölle skäligt att enahanda stöd lämnades jämväl dem, som icke vore berättigade till egnahemslån, men som vore ägare till ofullständiga jordbruk.

Blekinge läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha framhållit det som önskvärt, om förslag framlagts om bidrag till skogsodling, skogsvägar och skogsdikning i den mån bidrag härtill ej utginge i annan form.

Beträffande utredningens förslag om borttagande av arealgränsen, 10 hektar åker, för förbättringsbidragen till ofullständiga jordbruk har *lantbruksstyrelsen* funnit utredningen icke ha förebragt tillräckligt bärande motiv för en åtgärd av sådan räckvidd som den ifrågavarande. Styrelsen har erinrat om att hushållningssällskapens ombud föreslagit, att den övre arealgränsen för erhållande av statsbidrag till ofullständiga jordbruk måtte höjas, så att bidrag skulle kunna utgå till innehavare av i allmänhet upp till 15 hektar odlad jord, och i vissa delar av landet, efter prövning av Kungl. Maj:t, 20 hektar. Förslaget hade motiverats därmed, att utvecklingen lett till, att en stor del av småbrukarnas biförtjänster reducerats, varför numera en större areal än tidigare vore nödvändig vid småbruken, för att full försörjning skulle kunna beredas åt deras innehavare. Lantbruksstyrelsen har tillstyrkt ändring av bestämmelserna rörande statsbidrag till ofullständiga jordbruk i av hushållningssällskapens ombud angiven riktning.

Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha ifrågasatt, om icke alla obemedlade och mindre bemedlade innehavare av mindre jordbruk — förslagsvis med en åkerareal av under 10 hektar — borde äga möjlighet erhålla förbättringsbidrag, och icke endast ofullständiga jordbruk. Enligt nuvarande bestämmelser syntes detta vara möjligt. Sålunda gällde för närvarande nämnda arealbegränsning, men alla jordbruk inom denna storleksgrupp kunde icke betraktas såsom ofullständiga.

Liknande synpunkter ha anförts av *Skaraborgs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*, i vilket yttrande *länsstyrelsen* instämt. I förevarande yttrande har den arealgräns, intill vilken förbättringsbidrag skulle få utgå, föreslagits skola utgöra 15 hektar.

Enligt vad *lantbruksstyrelsen* anfört skulle en behovsprövning, när det gällde bidragssökande av nu ifrågavarande kategori, ställa sig i hög grad vanskelig. Det syntes svårigen låta sig göra att med stöd av de uppgifter rörande sökandenas ekonomiska förhållanden m. m., som vid en sådan prövning kunde införskaffas, verkställa en rättvis fördelning sökandena emellan av det disponibla statsbidraget. Lantbruksstyrelsen har därför avrått från införandet av bestämmelse om behovsprövning vid utdelning av ifrågavarande statsbidrag.

I detta sammanhang må även nämnas, att *Kopparbergs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* ansett betänkligt, att de många mindre jordbrukarna med ofullständiga jordbruk, vilkas ekonomiska ställning vore sådan att de icke kunde erhålla egnahemslån och vilka icke heller kunde bliva delaktiga av vare sig ifrågasatt subventionering i form av avskrivningslån, då nybyggnad måste företagas, eller andra lån eller bidrag, bleve ställda utanför hjälpverksamheten.

Slutligen ha *Blekinge läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* förklarat sig i utredningens förslag sakna bestämmelser, avsedda att på ett effektivare sätt än den nuvarande lagstiftningen medgäve hindra, att genom sammanslagning eller eljest bildade familjejordbruk ånyo styckades till eller brukades som mer eller mindre ofullständiga jordbruk.

I förevarande sammanhang må även återgivas vad *statskontoret* i yttrande över skogsutredningens förut omnämnda betänkande anfört rörande förslaget om bidrag till betesförbättringar.

Utredningen har icke ens tillnärmelsevis angivit storleken av de belopp, som borde anvisas för att bidragsbehovet skulle bliva skäligen tillgodosett. Såvitt statskontoret kan förstå måste emellertid de föreslagna ändringarna i bidragsvillkoren komma att ställa synnerligen stora krav på statskassan. Då härtill kommer, att, såsom utredningen själv framhållit, rationella betesordningar ofta medföra omedelbart ökade inkomster, som tillåta förräntning och relativt snabb amortering av gjorda utlägg, kan statskontoret icke tillstyrka den av utredningen förordade utökningen av bidragsverksamheten. Det synes statskontoret med hänsyn till sistnämnda omständighet troligt, att en utökad upplysnings- och propagandaverksamhet om kulturbeten bör kunna medföra den med bidragsverksamheten avsedda nyttan, i synnerhet som möjlighet finnes att genom anlitande av nyodlingsfonderna i stor utsträckning tillgodose de medelsbehov, som i förevarande avseende må yppa sig.

Vad angår frågan om statens medverkan till anordnande av samfälliga kulturbeten, vill statskontoret framhålla, att skäl torde saknas för understöd, som har till ändamål att bereda djurägare tillgång till dylikt bete mot lägre avgift än vad som motsvarar den totala självkostnaden för betets anordnande. I anledning härav torde understödet böra lämnas i form av lån och icke såsom bidrag. Statskontoret har icke blivit övertygat om lämpligheten att över huvud lämna understöd för här ifrågakarande ändamål till annan än hushållningssällskap. Skulle understöd likväl lämnas till annan — förening eller enskild person — såsom bidrag, torde utbetalningen böra fördelas på hela den tid, för vilken marken i fråga skulle bliva upplåten till samfälligt bete. Vare sig understödet lämnas såsom lån eller bidrag, torde en viss minimitid för dylik upplåtelse böra stipuleras såsom villkor för understödets åtnjutande och den taxa, efter vilken markägaren skall hava rätt att upptaga avgifter av djurägarna, antingen en gång för alla eller för vart år godkännas av hushållningssällskapet.

Departementschefen.

Såsom jag redan i ett tidigare sammanhang understrukit bör egnahemsverksamheten under kommande år betrakta det som en av sina allra viktigaste uppgifter att medverka till förstärkning av ofullständiga jordbruk. Sådan förstärkning kan åvägabringas antingen genom förvärv av tillskottsjord, genom sammanslagning av två eller flera ofullständiga jordbruk eller genom förbättringar inom de nuvarande ägoområdena. Vilken eller vilka av nu nämnda åtgärder, som företrädesvis böra anlitas, måste bliva beroende av omständigheterna i de särskilda fallen. Jag vill här endast fästa uppmärksamheten på att möjligheterna att sammanslå ofullständiga jordbruk till mera bärkraftiga enheter hittills synas ha förbisetts i alltför hög grad.

Vad som gäller förstärkning av ofullständiga jordbruk till större bärkraft bör, såsom egnahemsutredningen framhållit, även äga tillämpning å åtgärder, som avse att förbättra stödjordbruks användbarhet för därmed avsedda ändamål.

Beträffande grunderna för utlämnandet av lån till förstärkning av ofullständiga jordbruk innefattar egnahemsutredningens förslag i stort sett icke några nyheter i förhållande till nu gällande bestämmelser utöver vad som följer av de i det föregående behandlade reformerna i fråga om egnahemslångivningen överhuvud taget. Bland dessa reformer må här erinras om införandet av avskrivningslån — vilka av mig föreslagits skola betecknas som premielån — höjningen av maximivärdet å egnahemsfastigheter och av belåningsprocenten för jordbrukslån, införandet av särskilda skogslån, ändrade ränte- och amorteringsbestämmelser samt möjlighet att placera viss del av egnahemslåntagares kredit hos annan långivare. Utredningens förslag angående grunderna för lån till förstärkning av ofullständiga jordbruk kan för övrigt sägas innebära en rationalisering av gällande bestämmelser på förevarande område. Jag har intet att erinra mot utredningens ifrågavarande förslag.

I detta sammanhang vill jag erinra om vad jag förut anfört angående lämpligheten av att mindre jordbrukare i vissa fall förena sig om inköp av skogs- eller betesmark till stöd för sina respektive jordbruks bärkraft. Möjlighet synes böra beredas att erhålla egnahemslån till underlättande av dylika förvärv. Tillkomsten av samfälligheter av här berörda art synes emellertid åtminstone i vad gäller betesmarker försvåras genom nuvarande bestämmelser i jorddelningslagen. Frågan om behovet av lagändring härutinnan torde i lämpligt sammanhang böra bli va föremål för överbä gande.

Med avseende å statsbidragen till förstärkning av ofullständiga jordbruk har egnahemsutredningen föreslagit vissa icke oväsentliga förhöjningar. Enligt utredningens förslag skall sådant bidrag kunna uppgå till 60 procent av kostnaden för respektiva arbete. Motsvarande maximisiffra utgör nu 50 procent, men i praktiken ha bidragsbeloppen i genomsnitt stannat vid 33 å 35 procent av kostnaderna. Vidare har utredningen föreslagit höjning av de absoluta maximibeloppen för bidragen, nämligen för nyodling från 250 till 400 kronor, för stenröjning från 250 till 350 kronor, för jordkörning från 200 till 250 kronor och för betesförbättring från 125 till likaledes 250 kronor, allt per hektar räknat. Utredningen har även uttalat sig för en höjning av anslagsmedlen för ifrågavarande ändamål. Beträffande principerna för fördelningen av bidragen har utredningen förutsatt, att bidrag skola få utgå endast där verkligt behov av sådant föreligger, och att det icke alltid skall visa sig nödvändigt att utsträcka bidragsbeloppen ända till den fastställda maximigränsen. I det yttrande, som avgivits av lantbruksstyrelsen, har däremot avrättats från att utdelningen av bidragen skall grundas på behovsprövning. Styrelsen har ansett tillräckligt, att det årliga anslaget för bidragsverksamheten ökas därhän att bidraget till varje särskilt arbete må kunna utgå med

redan nu medgivet maximibelopp, 50 procent av kostnaden. Enligt lantbruksstyrelsens mening skulle alltså icke någon höjning vara behöfelig i fråga om vare sig nämnda relativa maximibelopp eller de fastställda absoluta maximibeloppen.

För min del får jag till en början erinra om att enligt gällande bestämmelser företräde till erhållande av statsbidrag till jordförbättring skall givas den, som för sin bärgning är mest i behov av jordförbättringen, samt den, som på grund av svag ekonomi eller av andra orsaker har större svårigheter att erhålla lån av för ändamålet tillgängliga statsmedel och med hänsyn här till eller av andra anledningar är i mera trängande behov av statsbidrag. Enligt min mening böra dessa principer upprätthållas vid den fortsatta bidragsverksamheten. Med utgångspunkt härifrån anser jag det vara lämpligt, att — jämte det de årliga statsanslagen för ändamålet utökas i enlighet med vad jag i annat sammanhang kommer att förorda — maximibeloppen för bidragen tillmätas på sådant sätt, att de medgiva en tillräcklig differentiering av bidragen och ett effektivt stöd även i sådana fall, där betingelserna för förbättringsåtgärder äro relativt ogynnsamma men desamma ändock anses böra komma till stånd. Erinras må, att riksdagens revisorer i sin år 1937 avgivna berättelse funnit det förtjänt att tagas under överbägande, huruvida icke genom ändring av grunderna för statsbidrag till betesförbättringar möjlighet skulle beredas markägare att erhålla förhöjning av bidraget, därest en särskilt kostsam beredning av marken måste verkställas för ernående av det med förbättringsarbetet avsedda syftet. Vad sålunda anförts synes mig även tillämpligt med avseende å andra bidrag än för betesförbättring. Ett genomförande av de utav egnahemsutredningen föreslagna förhöjningarna av bidragsbeloppen är tydligen ägnat att underlätta tillgodoseendet av här framställda önskemål, och jag finner mig följaktligen böra biträda ifrågavarande förslag. Vad särskilt angår betesförbättringsbidragen torde böra uppmärksammas, att icke blott egnahemsutredningen utan även skogsutredningen föreslagit höjning av maximibeloppet till 250 kronor för hektar.

I enlighet med vad egnahemsutredningen föreslagit torde i kostnader för nyodling, till vilken förbättringsbidrag utgår, böra få inbegripas även kostnad för anläggande av väg, som erfordras för utnyttjande av det nyodlade området och icke bekostas med anlåtande av särskilt anvisade statsmedel.

Mot egnahemsutredningens förslag i fråga om införande av statsbidrag jämväl för avloppsförbättringar har jag i huvudsak intet att erinra. Maximibeloppet för sådant bidrag torde på grund av vad lantbruksstyrelsen anført böra bestämmas till 250 kronor per företag räknat. Icke heller bidrag av detta slag bör få uppgå till mer än 60 procent av kostnaderna. Vad lantbruksstyrelsen uttalat med avseende å denna bidragsverksamhet synes vara värt beaktande.

Egnahemsutredningens förslag, att statsbidrag skall kunna lämnas till täckande av kostnader för byggnader, som bliva överflödiga vid sammanläggning av alltför små brukningsdelar, anser jag vara synnerligen välbetäckt. Med hänsyn till den stora betydelsen ur jordbruksekonomisk syn-

punkt av att sådan sammanläggning främjas synes emellertid bidrag böra ifrågakomma även utan samband med egnahemslån.

Då jag i det föregående uttalat mig för att förslag om expropriationsrätt för stärkande av ofullständiga jordbruk ej bör föreläggas årets riksdag, saknas anledning att här ingå på utredningens förslag om statsbidrag till täckande av vissa expropriationskostnader.

Vad i vissa yttranden anförts rörande önskvärdheten av bidrag till en del andra, här ej berörda ändamål, bland annat skogsodling, anser jag mig icke kunna upptaga i förevarande sammanhang.

I överensstämmelse med egnahemsutredningens förslag torde nu gällande bestämmelse, att statsbidrag till förbättring av ofullständigt jordbruk icke på en gång må tilldelas en och samma person med högre belopp än tillhoppa 500 kronor, böra ändras på det sätt, att ifrågavarande maximibelopp höjes till 800 kronor. Detta belopp bör jämväl innefatta eventuellt avloppsförbättringsbidrag. Även om sådana bidrag icke beräknas per person utan per företag, synes kunna bestämmas, huru mycket av bidrag som faller på olika bidragstagare. Däremot kunna tydligen nyssnämnda statsbidrag till inlösen av byggnader icke inräknas i ifrågavarande maximibelopp.

Egnahemsutredningen har föreslagit upphävande av nu gällande villkor för statsbidrag, enligt vilket jordbrukets areal åker icke får överstiga 10 hektar. För min del håller jag i likhet med lantbruksstyrelsen före, att en gräns härvidlag fortfarande bör finnas. Jag förordar emellertid, att gränsen höjes till 20 hektar åker. Därest så sker torde det icke vara behövt att, såsom förordats av skogsutredningen, för betesförbättringsbidrag fastställa en särskild arealgräns av 25 hektar.

Vad nu föreslagits bör emellertid icke innebära ett uppgivande av principen, att bidrag endast bör få utgå, där respektive jordbruk är att betrakta som ofullständigt. Att såsom föreslagits från något håll även lämna bidrag till förstärkningsåtgärder å redan fullständiga jordbruk synes obehövt och rent av stå i strid med den i det föregående uttalande uppfattningen, att en utökning av jordbrukets ram i nuvarande läge icke är att eftersträva annat än i den mån densamma betingas av önskvärdheten att göra ofullständiga jordbruk mera bärkraftiga. Av skäl, som anförts av skogsutredningen, synes emellertid betesförbättringsbidrag böra utgå även till andra jordbruk än ofullständiga.

Även vad i övrigt av skogsutredningen föreslagits med avseende å bidragen till betesförbättringar finner jag mig kunna i allt väsentligt biträda. Sålunda synes det lämpligt, att dylikt bidrag får utgå jämväl till betesanläggning å odlad jord. Statsbidrag bör vidare efter vissa grunder kunna utgå också för samfällida kulturbeten, som iordningställas genom enskild persons, särskilt för ändamålet bildat bolags eller förenings eller vederbörande hushållnings-sällskaps försorg.

De inskränkningsaf, som av statskontoret ifrågasatts beträffande utlämnandet av betesförbättringsbidrag, finner jag så mycket mindre behövlige, som

föreskrifter i huvudsaklig anslutning till egnahemsutredningens och skogsutredningens förslag torde böra införas angående skyldighet för bidragstagare att vidmakthålla jordförbättring, som verkställts med anlitande av statsbidrag.

Slutligen vill jag med anledning av vad som från visst håll uttalats fästa uppmärksamheten på att, om egnahemsorganisationen medverkar till sammanslagning av två eller flera ofullständiga jordbruk, såsom förutsättning härför bör gälla, att ifrågavarande fastigheter sammanläggas även i judiciellt avseende. Det ligger i sakens natur, att en delning av en sålunda nybildad fastighet sedermera endast i särskilda fall kan komma att medgivnas av vederbörande jorddelningsmyndigheter.

Allmänna grunder för egnahemsverksamhetens organisation.

Tidigare och nu gällande bestämmelser.

Vid igångsättandet år 1904 av den statsunderstödda egnahemsverksamheten anförtröddes denna åt hushållningssällskapen, vilka skulle tjänstgöra såsom mellanhänder mellan staten och låntagarna. Härjämte borde låneförmedling i viss omfattning omhänderhavas av särskilda föreningar och bolag.

År 1919 genomfördes följande reformer med avseende å egnahemsväsendets organisation. Möjlighet öppnades även för kommuner att uppträda såsom låneförmedlare. Hos hushållningssällskapen inrättades egnahemsnämnder och kommunala egnahemsombud. En av staten utsedd ledamot av egnahemsnämnd skulle äga deltaga i överläggningarna men ej i sluteten. Hos sällskapen skulle finnas anställd minst en med statsbidrag avlönad jordbrukskonsulent. Slutligen beslöts inrättandet inom jordbruksdepartementet av en särskild avdelning å extra stat för egnahemsväsendet, vilken avdelning fick till chef en statens egnahemsinspektör.

Genom 1928 års egnahemsförfattningar — vilka i huvudsak ännu gälla — ökades statens inflytande inom egnahemsnämnderna så till vida som staten erhöll rätt att utse två av egnahemsnämnds fem ledamöter. Egnahemsnämnderna skulle liksom förut biträdas av egnahemsombud i socknarna, men därjämte skulle kommunerna äga utse representanter att jämte ombuden bilda egnahemskommittéer. Slutligen utbröts jordbruksdepartementets egnahemsavdelning till en särskild statens egnahemsstyrelse.

Nämnas må, att 1925 års kolonisationssakkunniga i sitt år 1927 avgivna betänkande hade föreslagit, att egnahemsnämndernas ledamöter skulle till lika antal utses av hushållningssällskapen och staten och att staten skulle utse en av ledamöterna att vara ordförande med utslagsröst. Ett sådant ökat inflytande för staten ansågs motivera, att sällskapen fritoges från risk och förluster å ifrågavarande verksamhet.

Den år 1933 igångsatta arbetarsmåbruksverksamheten handhaves inom varje kommun av en särskild nämnd, arbetarsmåbruksnämnd, eller — där

verksamheten kan antagas bli av mindre omfattning — av kommunalnämnden. Låneverksamheten står under överinseende av egnahemsstyrelsen. Den kan för genomförande av sin uppgift anlita hushållningssällskapens egnahemsnämnder i den omfattning, styrelsen finner nödig.

Enligt de år 1934 tillkomna bestämmelserna angående arrendeegnahemsverksamheten omhänderhaves denna verksamhet av en särskild nämnd, statens jordnämnd.

Slutligen må nämnas, att utlämnandet av statsbidrag till jordförbättring å fullständiga jordbruk enligt 1934 års kungörelse i detta ämne handhaves av hushållningssällskapen eller närmare bestämt av dessas förvaltningsutskott. Verksamheten står under överinseende av lantbruksstyrelsen. Även utlämnandet av lån och bidrag till täckdikning och gödselvårdsanläggningar samt av nyodlings- och betesförbättringslån ankommer på hushållningssällskapen.

Egnahemsutredningen.

Utredningen, som ansett den hittillsvarande egnahemsverksamheten icke ha bedrivits så effektivt som skulle ha varit önskvärt, har funnit en av grundorsakerna härtill ligga i den nuvarande organisationens bristande möjligheter att vara aktivt verksam och i otillräcklig inbördes samverkan mellan de skilda organ, som syssla med ifrågavarande uppgifter. Enligt utredningens mening borde bristerna härutinnan ses mot bakgrunden av att de nuvarande verksamhetsgrenarna för egnahemsändamål utbyggts vid olika tidpunkter och fristående från varandra utan planmässig samorganisation. Utredningen har framhållit följande:

Det först år 1928 för egnahemsväsendet inrättade fristående centralorganet, egnahemsstyrelsen, har stått helt utanför det arbete för stärkande av ofullständiga jordbruk, som bedrivits genom hushållningssällskapens förvaltningsutskott, och likaså utanför jordnämndens och domänstyrelsens verksamhet i och för egnahemsbildning. Inom egnahemslånerörelsen har visserligen egnahemsstyrelsen författningsenligt haft till uppgift att svara för egnahemsärendenas centrala handläggning och därvid utöva ledning, uppsikt och kontroll över låneförmedlarna. Då emellertid egnahemslåneförmedlarna handhaft lånerörelsen på eget ekonomiskt ansvar och någon väg icke öppnats för egnahemsstyrelsen att ingripa i dessas lånerörelse, har styrelsen haft föga möjlighet att påverka låneförmedlarnas verksamhet. Ledningen och kontrollen över kolonisationsnämndernas verksamhet har likaledes författningsenligt tillkommit egnahemsstyrelsen, men ej heller här har styrelsen utrustats med den befogenhet, som bör tillkomma en överordnad myndighet. Detsamma har varit förhållandet inom arbetarsmåbruksverksamheten, som handhafs av kommunala nämnder under egnahemsstyrelsens överinseende. Sålunda tämligen lösligt inkopplad inom egnahemsväsendet har egnahemsstyrelsen haft sin handlingsförmåga kringskuren även på grund av från början otillräcklig arbetskraft inom styrelsen. Den har dessutom till mycket betydande del kommit att tagas i anspråk för andra egnahemsverksamheten näraliggande arbetsuppgifter såsom den år 1933 igångsatta bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden och den år 1935 öppnade lånerörelsen för lantarbetarbostäder.

Att egnahemslånerörelsen i landet varit ojämn och olikformig skilda landsdelar emellan, har synts utredningen bero på — förutom centralorganets nyss berörda ställning — att hushållningssällskapen såsom låneförmedlare burit det ekonomiska ansvaret för egnahemsnämndernas verksamhet. Beträffande innebörden av detta ansvar har utredningen anfört:

Vid jordanskaffning med stöd av jordförmedlingsfonden ha hushållningssällskapen visserligen varit befriade från sådant ansvar, men då de icke kunnat engagera sig i jordanskaffningsföretag utan att vara beredda på att vid försäljning av därigenom tillkomna lägenheter låta egnahemsnämnderna belåna dessa med egnahemslån, har frågan om kreditansvaret likväl återverkat hindrande. Hushållningssällskapens ekonomiska ansvar för egnahemslånerörelsen torde, i den mån detta ansvar överskjuter riskfondernas kapacitet, icke kunna utkrävas i hur stor omfattning som helst. Samtliga hushållningssällskap torde vara engagerade i så betydande egnahemslånerörelse att deras resurser icke på långt när motsvara de risker, som kunna uppkomma i ett svårartat krisläge för egnahemslåntagarna. Ett realiserande av kreditansvaret skulle följaktligen kunna lamslå hushållningssällskapen och gå ut över dessas verksamhet i övrigt för främjande av lanthushållningen. Denna eventualitet torde emellertid icke kunna inträffa, utan skulle staten i så fall nödgas träda emellan. Under de konjunkturkriser, som egnahemslånerörelsen genomgått, har också staten medgivit lättnader i egnahemslåntagarnas förpliktelser, varigenom samtidigt låneförmedlarna hållits skyddade mot större förluster och därmed reellt, om än icke formellt, avlastats låneansvaret. Genom den uppskovsanordning för gäldande av egnahemslåneannuiteter, som inrättades år 1933, då de ekonomiska svårigheterna för låntagarna voro särskilt kännbara, har för övrigt staten direkt inträtt såsom medansvarig jämte låneförmedlarna. Oförmågan av nu gällande ansvarsskyldighet har särskilt visat sig i de fall, där lånesökande eller låntagare hänvänt sig till egnahemsstyrelsen såsom egnahemsnämndernas övermyndighet. Stundom ha klagomål framförts över att egnahemslån icke beviljats; vid andra tillfällen ha låntagare begärt ingripande från styrelsens sida mot exekutiva åtgärder av egnahemsnämnderna. I ena som i andra fallet har egnahemsstyrelsen varit urståndssatt att ingripa. Egnahemsnämnderna ha kunnat åberopa sitt ansvar för lånerörelsen och med hänsyn därtill motsätta sig de ändrade beslut, vartill egnahemsstyrelsen velat medverka. Det statliga centralorganets handlingsförmåga har i dylika och liknande fall begränsats till framförande av önskemål.

Oberoende av det sålunda anförda har emellertid egnahemsutredningen ansett organisationsfrågan ha kommit i ett helt annat läge än tidigare, när den ses mot bakgrunden av de skilda förslag till reformer, som egnahemsutredningen framfört.

De av utredningsmännen framförda önskemålen om förbättrad jordförmedling och jordanskaffning torde icke kunna förväntas bli förverkligade, med mindre staten själv tager hand om dessa uppgifter. De krav, som numera ställas på egnahemslägenheternas åbyggnader, torde icke heller kunna tillgodoses annat än genom statsorgan, ej minst med tanke därpå att byggnadsarbetet, liksom jordanskaffningen, i viss utsträckning förutsättes skola ombesörjas av egnahemsorganen i egen regi. Låne- och bidragsverksamheten för stärkande av ofullständiga jordbruk har sådant nära samband med egnahemsverksamheten och dess syften, att båda dessa verksamhetsgrenar måste sammanföras under ett och samma organ. Vad angår den egentliga

egnahemslåneverksamheten för jordbruksändamål förefaller det uppenbart, att den föreslagna omläggningen av egnahemslånestödet till att omfatta, förutom egnahemslån i hittillsvarande mening eller vad utredningsmännen kalla jordbrukslån, jämväl avskrivningslån och skogslån får en sådan vittgående ekonomisk innebörd med avseende på disponeringen av statsmedel att denna lånerörelse icke kan uppdragas åt fristående låneförmedlare, det må vara hushållningssällskapen eller andra enskilda organ. För arbetarsmåbrukslånerörelsen torde behövas förmedlande länsorgan mellan kommunerna och statens centralorgan. Utan att de nuvarande länsorganen för egnahemsverksamheten omorganiseras, torde de icke lämpligen kunna användas härför. Slutligen måste även arrendeegnahemsverksamheten, vilken nu handhaves ensamt av ett centralorgan, erhålla tillgång till lokala organ. Det synes helt naturligt, att härvid bör begagnas samma organisation som för övriga grenar av egnahemsverksamheten. Men med hänsyn till arrendeegnahemsverksamhetens karaktär torde icke kunna ifrågakomma att anlita hushållningssällskapen för denna verksamhetsgren.

Överhuvud taget har utredningen ansett, att inom egnahemsverksamheten i den vidare omfattning, som sålunda angivits, mötte stora och vanskliga uppgifter, vilkas planenliga lösning nödvändigtvis fordrade en effektiv organisation. Det syntes emellertid icke ligga inom hushållningssällskapens vare sig ändamål eller resurser att driva en dylik vidgad verksamhet. Något klander eller underkännande av det arbete, som utförts genom hushållningssällskapens egnahemsnämnder, vore här icke fråga om.

Den intensifiering och effektivisering, som åsyftades inom egnahemsväsendet, syntes enligt utredningens mening icke kunna vinnas med mindre staten formellt övertog hela egnahemsverksamheten och bedreve densamma genom egna organ. Med statliga organ bleve staten satt i tillfälle att själv bestämma utvecklingen och takten inom egnahemsverksamhetens skilda grenar och förhindra kollisioner mellan dessa verksamhetsgrenar. Därmed följde ock att staten kunde tillse och själv finge svara för att egnahemsverksamheten verkligen fyllde sin stora samhällseliga uppgift på ett tillfredsställande sätt.

Beträffande handhavandet av verksamheten med förstärkning av ofullständiga jordbruk har egnahemsutredningen bland annat anfört:

I de fall, där fråga är om förstärkande av ofullständiga jordbruk och det icke endast gäller att tillköpa ytterligare jord, bör uppenbarligen samtidigt undersökas, vilka förstärkningsåtgärder som överhuvud taget kunna ifrågakomma inom hela fastigheten, och på en gång uppgöras gemensam plan för alla dessa samverkande åtgärder. Vissa av dessa kunna genomföras med anlitan av hjälp från egnahemsnämnderna, medan för de övriga kan tas stöd i de former, som nu ligga under förvaltningsutskottens handläggning. Merendels äro emellertid samtliga dessa åtgärder så förknippade med varandra, att resultatet därav kan bli mindre verksamt och måhända rent av äventyras, därest icke hela förbättringsarbetet kan genomföras efter den uppgjorda planen. Även om egnahemsnämnderna ha medel till sitt förfogande för vissa åtgärder, kunna icke med säkerhet påräknas för planens genomförande i övrigt erforderliga bidrag, vilkas beviljande är beroende av förvaltningsutskottet. Om det allmänna verkligen vill söka sätta fart på ifrågavarande förstärkningsverksamhet, kan det icke vara rationellt, att ett organ skall handha frågor om förvärv av tillskottsjord jämte dennas odling och

därav beroende eller eljest påkallade husbyggnadsarbeten, men ett annat skall understödja odling eller annan grundförbättring inom fastigheten i övrigt.

Utredningen har ansett övervägande skäl tala för att bidragsverksamheten för nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning å ofullständiga jordbruk borde överflyttas till egnahemsnämnderna. Även andra grundförbättringsarbeten kunde ifrågasättas skola anknytas till egnahemsorganen. Därvid torde främst komma i fråga bidragen för täckdikning. Med hänsyn bland annat till att täckdikningsföretagens planläggning vore förbunden med en speciell prövning hos särskilt utsedd nämnd, hade utredningen icke ansett sig böra förorda ändring i denna verksamhet. Gödselvårdsanläggningar måste ofta utföras i samband med andra byggnadsarbeten, som ombesörjdes av egnahemsorganen, därvid de i likhet med vad nu gällde torde få ingå i dessa arbeten. Isolerade anläggningar för gödselvård däremot torde böra kvarligga hos förvaltningsutskotten, som sålunda alltjämt borde handha även bidragen till dylika företag.

Utredningen har även bemött vissa invändningar, som kunde tänkas bliva riktade mot ett förstatligande av egnahemsverksamheten och mot överflyttande till egnahemsnämnderna av bidragsverksamheten för ofullständiga jordbruk. Mot ett avskiljande från hushållningssällskapen av egnahemsverksamheten och än mer bidragsverksamheten för stärkande av ofullständiga jordbruk kunde erinras, att härigenom jordbruksexpertisen i länen skulle delas på tvenne organ och därigenom en viss dualism tillkomma. Utredningen ansåge för sin del, att vad som hörde till egnahemsverksamheten vore av den art och hade den särskilda inriktning, att sagda erinran saknade egentligt berättigande. Beträffande invändningen, att förbättringsarbeten även förekomme å större jordbruk eller eljest å jordbruk, vilkas innehavare icke vore i behov av statsbidrag härtill och sålunda ej hade anledning att hänvända sig till egnahemsnämnderna men vilka likväl kunde vilja ha råd eller anvisningar i fråga om arbetsplaner m. m., borde framhållas, att dessa liksom hittills borde anlita hjälp av förvaltningsutskotten, vilka borde tillhandahålla fackmän på området. Ej heller borde en skilsmässa mellan hushållningssällskapen och egnahemsorganen få hindra, att de småbrukare, som genom egnahemsverksamheten hjälpts att starta sina företag med egnahemslån och de bidrag, som hörde samman därmed, sedermera liksom andra jordbrukare i sina angelägenheter hänvände sig till hushållningssällskapen såsom institutioner för lantmannanäringarnas befrämjande.

Farhågor att statliga egnahemsnämnders verksamhet skulle stelna i tunga former syntes kunna tillbakavisas som obefogade. Anledning saknades varför förhållandet i detta avseende skulle bli ett annat än med den nuvarande organisationen. Genom en målmedveten ledning och uppsikt från statens centralorgan för egnahemsverksamheten borde kunna tillses, att arbetet förlopte på ett praktiskt sätt.

Såvitt utredningen kunde finna, komme förevarande verksamhet att för såväl egnahemsorganen som förvaltningsutskotten vara tillräckligt arbets-

krävande för att vardera på sitt håll skulle kunna bereda full sysselsättning åt erforderliga fackmän. Ej heller i övrigt syntes ur organisatoriska synpunkter några avgörande betänkligheter böra möta mot att sålunda egna-hemsorganen och hushållningssällskapen i viss mån arbetade parallellt.

Utredningen har ansett en överflyttning till egnahemsnämnderna av bi-dragsverksamheten för ofullständiga jordbruk även stå i överensstämmelse med den grundtanke, som kommit till uttryck i en av 1935 års riksdag gjord hemställan, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning för att åstadkomma största möjliga planmässighet och överskådlighet beträffande statens understödsverksamhet till förbättringsarbeten inom jordbruket.

På grund av det sålunda anförda har egnahemsutredningen funnit över-vägande skäl tala för att egnahemsorganen för länen gjordes statliga och att dessa organ skulle handhava icke blott de till egnahemsverksamheten nu knutna uppgifterna utan ock de uppgifter, vilka enligt vad utredningen ut-talat borde ingå i egnahemsverksamheten, såsom arbetet med tillhanda-hållande av arrendeegnahem och förstärkning av ofullständiga jordbruk.

Såsom framgår av det föregående har egnahemsutredningen ansett en bland de mera framträdande bristerna i den nuvarande ordningen för jord-anskaffningen vara, att egnahemsstyrelsen stått utanför denna verksamhet. Utredningen har föreslagit följande riktlinjer för organiserandet av den framtida jordanskaffningsverksamheten.

Vare sig länsorganen bibehållas såsom anslutna till hushållningssällskapen eller de göras helt statliga, torde jordanskaffningens vittgående innebörd på-kalla, att denna uppgift i främsta rummet handhaves av centralorganet, som genom länsorganen och i övrigt torde kunna bäst överblicka jordmarknaden i dess helhet liksom behovet av jord för olika egnahemsändamål samt be-döma därav betingade åtgärder för anskaffning och fördelning av jord. Vi-dare torde det bli mera görligt för centralorganet att kunna upprätthålla ett tämligen fortlöpande arbete för ändamålet, varigenom tillgänglig per-sonal kan stadigt sysselsättas, även om jordanskaffningsverksamheten på grund av förhållandenas utveckling måste bedrivas med växlande intensitet inom skilda landsdelar. Däremot är det föga troligt, att dylika företag skola kunna drivas fortgående inom varje länsorgans begränsade verksamhets-område. De speciella experter, som torde erfordras för denna uppgift, synas följaktligen böra anknytas till och ställas under omedelbar ledning av cen-tralorganet. Detta torde vara ändamålsenligt också för vinnande av den enhetlighet och likformighet i arbetet, som svårligen torde kunna uppnås med arbetets uppdelning på respektive länsorgan. Med de så gott som resultat-lösa åtgärder för ögonen, som alltsedan egnahemslånerörelsens begynnelse vid skilda tillfällen vidtagits för att få till stånd jordanskaffning genom hus-hållningssällskapen, ha utredningsmännen icke funnit tillrädligt att ånyo bygga på den tanken, att länsorganen i fortsättningen skola kunna vara denna uppgift vuxna på egen hand. Erfarenheten synes ovillkorligen bjuda att för framtiden främst lita till centralorganets åtgärder såsom garanti för att icke det hela skall alltjämt stanna vid fromma önskningsar på papperet. Detta bör dock icke utesluta, att centralorganet inkopplar länsorganen mer eller mindre i arbetet med de igångsatta jordanskaffningsföretagen. Sam-arbete bör också ske med kommunerna, särskilt om något företag skall ut-nyttjas även för anläggande av arbetarsmåbruk och bostadsegnahem. Hu-

vudsaken är emellertid till en början, att centralorganet får svara för att jordanskaffning verkligen blir en i mån av behov praktiserad arbetsform inom det framtida egnahemsväsendet.

Därtill kommer, att igångsättandet av jordanskaffningsföretag kan innebära vittgående ekonomiska konsekvenser för statsverket. Såsom utredningsmännen närmare utvecklat i andra sammanhang måste statsmakterna för närvarande räkna med att dylika företag äro förenade med rätt så avsevärda uppoftningar, eftersom de nybildade jordbrukens bruksvärden — åtminstone när nybyggnad sker — ingalunda motsvara kostnaderna för anskaffningen. Icke minst med hänsyn till nödvändigheten av att dessa uppoftningar hållas inom de gränser, som statsmakterna uppställa, torde det vara ofrånkomligt att göra centralorganet närmast ansvarigt för jordanskaffningens rätta bedrivande.

Jordanskaffning genom styckning av egendomar bör alltså enligt utredningsmännens mening bedrivas i centralorganets regi med biträde av länsorganen och de kommunala organen för det lokala arbetet i viss utsträckning.

Länsorganen böra härjämte och i samverkan med kommunerna ha vissa bestämda uppgifter i och för jordanskaffning på egen hand. Med centralorganets medgivande i varje enskilt fall bör dylik jordanskaffning kunna bedrivas i mindre omfattning, när särskilda skäl därtill föreligga. Sålunda bör det åligga dessa att ombesörja anskaffning av tillskottsjord för ofullständiga jordbruk, där icke tillräcklig jord kan erhållas genom centralorganets styckningsföretag. Detta jordbehov torde understundom kunna tillgodoses genom styckning av lämpligt belägna egendomar, men ofta torde behöva utväljas visst bestämt jordområde för varje särskild lägenhet. Medan i det förra fallet torde erfordras, att centralorganet eller länsorganet i egen regi genomför styckningarna, torde i det senare fallet vara tillfyllest med länsorganets förmedling av inköpet direkt till lägenhetsägaren. Under alla förhållanden bör länsorganet genom undersökning i orterna söka vinna kännedom om de fall, där jordförstärkning är erforderlig och kan vara genomförbar. Framför allt i detta hänseende är det nödvändigt med stark anknytning till och samverkan med kommunerna. Ty det är närmast dessa som genom person- och lokalkännedom kunna påpassligt angiva, när och var utvidgning med tillskottsjord av skilda slag kräves och kan genomföras.

Vad beträffar jordförmedlingen har egnahemsutredningen ansett denna böra helt ankomma på länsorganen.

Under det att egnahemsnämndernas ställning som hushållningssällskapens organ hittills motiverat, att varje egnahemsnämnd för sig handhaft förvaltningen av de för egnahemsverksamheten avsedda medlen, kan förstatligandet av egnahemsnämnderna enligt utredningens mening göra en centralisering av kassarörelsen och vad därmed sammanhänger lämplig. Utredningen har i detta ämne anfört följande.

Att handhavandet härav förlägges till centralorganet synes naturligt, i vad gäller utbetalningar av löner, reseersättningar, expenser och överhuvud taget lokalorganens förvaltningsutgifter. Vad angår själva medelsförvaltningen för låne- och bidragsverksamheten torde skälen för centraliseringen framgå av följande synpunkter på ordningen för utbetalning och inbetalning av lån och bidrag. Sedan vederbörande länsorgan beslutat bevilja visst lån, bör uppgift härom insändas till centralorganet, som utbetalar lånet eller angiven del där-

av. Centralorganet sörjer för uträknandet av räntor och amorteringar och lämnar låntagarna och länsorganen besked om dessas belopp. Inbetalningarna böra ske till centralorganet, vilket icke blott bör bokföra desamma utan även ombesörja, att vederbörande länsorgan erhåller uppgift härom. Av dessa uppgifter kan länsorganet se, om en låntagare försummar att fullgöra sin betalningsskyldighet. Länsorganet bör då genom påminnelser och övriga erforderliga åtgärder söka förmå låntagaren att fullgöra sina förpliktelser. Även sådana restinbetalningar böra ske direkt till centralorganet. Inga som helst betalningar böra mottagas av länsorganet. Även om i enlighet med vad nu anförts den egentliga kassarörelsen handhaves av centralorganet, synes det nödvändigt, att respektive länsorgan för anteckningar över de olika låntagarnas inbetalningar i enlighet med härom mottagna meddelanden.

Liksom lån böra även bidrag av olika slag, efter besked av vederbörande länsorgan, av centralorganet utbetalas direkt till bidragstagarna. På samma sätt böra också utbetalningar ske för bestridande av de utgifter, som förädlas av egnahemsorganisationens jordanskaffningsverksamhet i den mån länsorganen handha denna verksamhet.

I detta sammanhang må nämnas, att utredningsmännen övervägt, huruvida icke föreskrift borde meddelas därom att säkerhetshandlingarna för lån, d. v. s. av låntagarna pantförskrivna inteckningar, skulle insändas till och förvaras hos centralorganet. En central granskning av inteckningarna skulle dock knappast kunna ernås på detta sätt. Härför skulle erfordras, att även övriga lånehandlingar, värderingsinstrument, brandförsäkrings- och gravationsbevis samt lånekontrakt, förvarades hos centralorganet. Detta skulle emellertid möta svårigheter med hänsyn till att vederbörande länsorgan vid olika tillfällen behöver tillgång till en eller annan lånehandling. Härtill kommer, att det synes principiellt riktigt, att länsorganen, som närmast ansvara för låneverksamheten vart och ett för sitt område, även handha förvaltningen av de låne- och säkerhetshandlingar, varå lånen grundas. Utredningsmännen förorda, att nämnda handlingar förvaras hos länsorganen. Emellertid bör föreskrift meddelas om att inventering av handlingarna skall företagas minst en gång om året och berättelse härom insändas till centralorganet.

Såsom en fördel med den föreslagna centraliseringen av kassarörelsen har egnahemsutredningen angivit, att personalen hos länsorganen kunde beräknas ej oväsentligt mindre än eljest skulle ha varit behöfligt, dock att den därigenom vunna besparingen i någon mån motverkades av ökat personalbehov hos centralorganet. Av än större betydelse syntes emellertid vara, att revisionen av egnahemsorganisationens medelsförvaltning i hög grad underlättades. Riksräkenskapsverket torde, om kassarörelsen centraliserades, i huvudsak kunna inskränka sin revision av egnahemsverksamheten till det centrala organet. Eljest torde riksräkenskapsverket vara nödsakat förrätta revision hos varje länsorgan.

Enligt vad egnahemsutredningen erinrat ha byggnadsstyrelsen, medicinalstyrelsen, statens egnahemsstyrelse, statens byggnadslånebyrå och bostads-sociala utredningen i ett den 13 juli 1938 avgivet betänkande med vissa riktlinjer för den fortsatta statsunderstödda bostadsbyggnadsverksamheten framfört tanken att till ett centralt organ — förslagsvis statens byggnadslånebyrå — skulle förläggas all statsunderstödd eller statlig bostadsbyggnadsverksam-

het, varvid emellertid uttalades tveksamhet om det centrala organet skulle handha jämväl sagda bostadsbyggnadsverksamhet på den rena landsbygden exempelvis för jordbruksegnahem och arbetarsmåbruk. Utredningsmyndigheterna ha emellertid föreslagit, att frågan om det centrala organets organisation och kompetensområde borde göras till föremål för särskild prövning vid en samordnande utredning av hela problemkomplexet kring statens bostadsfrämjande verksamhet.

Efter erinran härom har egnahemsutredningen framhållit följande:

Vad utredningsmyndigheterna sålunda ifrågasatt skulle givetvis kunna anses i ej ringa grad påverka gestaltandet av den organisation, utredningsmännen ha att föreslå för egnahemsverksamheten. Utredningsmännen kunna likväl icke finna, att den av utredningsmyndigheterna ifrågasatta samordnande utredningen av hela frågan om organiserandet av statens fortsatta bostadsfrämjande verksamhet bör eller behöver föranleda dröjsmål med egnahemsverksamhetens omorganisation. Utredningsmännen förmena, att de omläggningar av statens stödformer inom egnahemsväsendet särskilt i fråga om jordbruksegnahem, som i det föregående ansetts nödiga och förordats, böra med det allra snaraste genomföras, vilket å andra sidan icke låter sig göra med mindre samtidigt handhavandet av dessa stödformer omorganiseras.

Utredningsmännen vilja framhålla, att det enligt deras mening icke är möjligt att från egnahemsorganens verksamhet avskilja det bostadsbyggande, som har samband med egnahemsarbetet i vad det avser jordbruksegnahem — familjejordbruk, arrendeegnahem, arbetarsmåbruk och andra stödjordbruk. Det torde ligga i sakens natur, att dylika företag måste beträffande anläggningskostnader och i lånehänseende bedömas som en enhet och iordningställas av ett och samma organ.

Tanken att på antydda sätt klyva egnahemsverksamheten för jordbruksändamål bör alltså enligt utredningsmännens mening redan nu avvisas. Ströbebyggelsen av bostadsegnahem på rena landsbygden torde av naturliga skäl böra höra samman med jordbruksegnahemsarbetet. Detsamma gäller arbetet för åstadkommande av förbättrade lantarbetarbostäder. Däremot kan givetvis — såsom jämväl tidigare skett — ifrågasättas att, såvitt icke gäller den egentliga landsbygden, från egnahemsverksamheten i dess nuvarande gestaltning undantaga mer eller mindre av arbetet med nya bostadsegnahem liksom ock med den åtminstone hitintills mera tillfälliga bostadsförbättringsverksamheten. Utredningsmännen anse sig, närmast med hänsyn till utredningsmyndigheternas ovanberörda hemställan om särskild utredning, icke böra intaga bestämd ställning i denna del. Emellertid synes förevarande fråga komma i ett väsentligt förändrat läge, därest egnahemsorganen i enlighet med utredningsmännens förslag förstättligas, varefter staten icke längre för detta bostadsbyggande blir beroende av fristående organs medverkan utan får tillgång till egna organ, tillskapade just för hithörande sociala uppgifter.

Beträffande det inflytande, ett ståndpunktstagande till förevarande fråga skulle få med avseende å egnahemsorganisationens omfattning, har egnahemsutredningen anfört följande.

Den stora betydelse frågan om egnahemslägenheternas bebyggande har måste helt naturligt föranleda till att egnahemsorganen, oberoende av resultatet av den ifrågasatta organisationsutredningen, måste tillgodoses med all erforderlig teknisk och hygienisk sakkunskap på husbyggandets område jäm-

te möjlighet att samtidigt effektivisera byggnadskontrollen. Därest organisationsutredningen skulle medföra, att egnahemsorganens befattning med bostadsbyggandet i visst avseende skulle framdeles minskas, torde då få tagas under omprövning, huruvida jämväl någon förändring kan uppstå i egnahemsorganens personalbehov. Något systemskifte i organisationshänseende torde emellertid icke uppkomma av nämnda anledning. Till egnahemsorganisationen måste under alla omständigheter vara knuten byggnadssakkunskap. Det kan mycket väl tänkas, att övriga återstående verksamhetsgrenar i sin tur så utvecklats och förstorats, att icke heller någon inknappning av personaluppsättningen hos egnahemsorganen kan äga rum, helst som utredningsmännen ämna i görligaste mån begränsa den fasta personalen för att underlätta anpassning efter skeende växlingar i arbetsmängdens storlek; hela egnahemsverksamheten är av den natur, att ganska betydande sådana förskjutningar kunna motses eller alltså att tillfällig personal understundom måste användas. I sitt organisationsförslag komma utredningsmännen därför att utgå från nu gällande förhållanden (med vissa ändringar av tillämpningsbestämmelserna i fråga om städer och vissa stadsliknande samhällen).

Yttranden.

Förslaget om förstatligande av egnahemsnämnderna har tillstyrkts av socialstyrelsen, statens byggnadslånebyrå, statskontoret, lantmäteristyrelsen, statens egnahemsstyrelse, bostadssociala utredningen, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Malmöhus, Värmlands, Västmanlands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, hushållningssällskapens egnahemsnämnder och förvaltningsutskott i Södermanlands län, Kalmar läns norra område, Malmöhus och Värmlands län, Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott samt svenska lantarbetareförbundet, svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet och småbrukarnas riksförbund ävensom viss lokal egnahemslåntagaresammanslutning.

Förslaget om egnahemsnämndernas förstatligande — eller åtminstone förslaget genomförande i nuvarande läge — har däremot avstyrkts av lantbruksstyrelsen, länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Örebro och Jämtlands län, hushållningssällskapens egnahemsnämnder och förvaltningsutskott i Stockholms län och stad, Uppsala och Östergötlands län — ej enhälligt —, förvaltningsutskotten i Jönköpings och Kronobergs län, egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Kalmar läns södra område, Gotlands, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs läns norra och södra områden, Skaraborgs och Örebro län, Västmanlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, Jämtlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott, Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, Sveriges allmänna lantbrukssällskap — ej enhälligt —, styrelsen för Sveriges allmänna hypoteksbank, Sveriges skogsägareförbund samt Sveriges skogsägareföreningars riksförbund.

I övriga, nu icke nämnda yttranden har förevarande spörsmål icke föranlett några erinringar — i vissa fall har vederbörande icke haft anledning

att yttra sig i denna fråga — eller ock har frågan berörts men någon bestämd ståndpunkt till densamma icke angivits.

Ur de tillstyrkande yttrandena må återgivias följande uttalanden.

Statskontoret har funnit det utan vidare stå klart, att de nya linjer, efter vilka egnahemsverksamheten enligt utredningens förslag skulle drivas, krävde, att staten hade direkt inflytande över verksamheten i alla dess delar. Den förordade organisationen med statliga länsorgan syntes därför vara en förutsättning för genomförande av de i betänkandet föreslagna reformerna på egnahemsväsendets område. Statskontoret anslöte sig alltså i princip till de i betänkandet uppdragna organisationslinjerna.

Statens egnahemsstyrelse har hänvisat till att en av huvudpunkterna i betänkandet syntes utgöras av egnahemsverksamhetens ifrågasatta förstatligande, detta så mycket mera som ett flertal av utredningens förslag till ändrade bestämmelser för verksamheten torde kunna genomföras först, därest ett dylikt förstatligande bleve verklighet. Ehuru styrelsen ej kunde undgå att hysa viss tveksamhet i fråga om uppgivande av det samarbete med hushållningssällskapen, vilket hittills ägt rum alltifrån egnahemsverksamhetens början, syntes dock måhända sådana fördelar kunna åvägbringas genom verksamhetens förstatligande, att styrelsen ej ansåge sig böra motsätta sig utredningsmännens förslag i denna del. Då styrelsen sålunda funne sig kunna vara med om dylikt förstatligande, kunde styrelsen emellertid ej underlåta att framhålla de svårigheter, som torde möta vid förslaget förverkligande. Härvid åsyftades främst den ekonomiska uppgörelsen med hushållningssällskapen.

Länsstyrelsen i Stockholms län har funnit angeläget, att de erforderliga lokala organen, på vilkas åtgöranden resultatet ytterst måste bliva beroende, erhöile en mera fast anslutning till den centrala ledningen, så att större enhetlighet åstadkommes även i fråga om deras handhavande av sina uppgifter. Utginge man ifrån, att en reform borde sträcka sig även till de lokala organen, förefölle ett fullständigt förstatligande av egnahemsväsendet utgöra den enda fullt tillfredsställande lösningen av problemet. Länsstyrelsen har emellertid understrukt egnahemsutredningens uttalande om att det syntes uppenbart och angeläget, att till de nya egnahemsnämnderna borde knytas befattningshavare med erfarenhet från den nuvarande egnahemsverksamheten.

Södermanlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har, med instämmande av *förvaltningsutskottet* anført, att behov otvivelaktigt föreläge av en jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet fri från spekulationsintressen — en verksamhet som dock knappast borde åläggas och måhända icke skulle gagna sällskapens allmänna verksamhet. Egnahemsnämnden handhade redan nu låneverksamheten och förvaltningen tämligen självständigt och bestrede av utgående förvaltningsbidrag med verksamheten förenade löne-, hyres- och andra omkostnader.

Småbrukarnas riksförbund har ansett, att förutsättningen för att den föreslagna egnahemsverksamheten skulle komma till stånd utan tvivel vore,

att en från hushållningssällskapen frigjord, självständig och handlingskraftig egnahemsorganisation byggdes upp. Sådan egnahemsrörelsen från början utformats, huvudsakligen syftande till att skapa boplatser och stödjordbruk för landsbygdens arbetare, låge den i relativt hög grad i linje med hushållningssällskapens intressen och intentioner. När det nu bleve fråga om att skapa självständiga familj jordbruk även med ianspråktagande av god jordbruksjord låge saken annorlunda till. Det bleve ett statligt och socialt intresse, som långt ifrån alltid sammanföll med de huvudsakligen av besuttna bönder och godsägare präglade intressen, som koncentrerades och konserverades i de flesta av våra hushållningssällskap.

I sådana yttranden, där ett genomförande av förslaget om egnahemsnämndernas förstatligande avstyrkts, har detta ofta, helt eller delvis, motiverats med att ifrågavarande spörsmål icke borde avgöras förrän i samband med frågan om hushållningssällskapens organisation och verksamhet överhuvud.

Mot egnahemsutredningens uttalanden om olämpligheten av att egnahemsverksamheten i fortsättningen handhades av hushållningssällskapen ha *Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* — och i stora delar liknande synpunkter ha anlagts av *lantbruksstyrelsen*, *Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd*, *egnahemsnämnderna* och *förvaltningsutskotten i Östergötlands, Hallands och Skaraborgs län samt förvaltningsutskottet i Älvsborgs läns södra område* — genmält i huvudsak följande:

Om egnahemsutredningens uttalande att den nuvarande organisationen saknat möjligheter att vara aktivt verksam har till innebörd att egnahemsverksamheten i sin helhet icke erhållit tillräcklig omfattning torde anmärkningen snarare böra drabba bestämmelserna för verksamheten — särskilt låneräntan — vilka speciellt under senare år icke medgivit en mera omfattande verksamhet. Vad speciellt angår jordanskaffningsverksamheten, som i stort sett endast i övre Norrland erhållit större omfattning, må uttalas, att det snarare borde räknas egnahemsnämnderna såsom en förtjänst att icke genom omfattande styckningsföretag hava förvärrat den situation, som de mindre och särskilt de ofullständiga jordbruken skapat.

Utredningens mening, att otillräcklig inbördes samverkan förekommit mellan olika organ, är riktig, men det kan med fog ifrågasättas, om dylik samverkan uppnås bättre genom den av utredningen föreslagna organisationen. I vissa avseenden torde den snarare vara ägnad att splittra. För övrigt torde, ju mera olika organ sammanföras till en institution, desto större sannolikhet föreligga för en god samverkan mellan olika verksamhetsgrenar.

Utredningens uttalande rörande egnahemsrörelsens ojämnhet och olikformighet inom skilda landsdelar och orsakerna härtill må endast giva anledning till påpekandet, att egnahemsverksamhetens omfattning och gestaltning inom skilda landsdelar främst varit beroende av *behovet* inom olika län av dylik verksamhet och möjligheterna att på ändamålsenligt sätt tillämpa bestämmelserna. Egnahemsnämnden har i sitt ställningstagande till frågan om lån med all rätt lagt huvudvikten vid den sannolika möjligheten för lånesökanden att fullgöra sina förpliktelser. Har dylik möjlighet icke ansetts föreligga, har lån icke beviljats, dock icke med hänsyn till hushållningssällskapets ansvar utan till låntagaren själv. Det synes egnahemsnämnden

icke oberättigat, att liknande ståndpunkt bör intagas jämväl om staten övertar det ekonomiska ansvaret.

Vidare uttala utredningsmännen, att det icke torde ligga inom vare sig hushållningssällskapens ändamål eller resurser att driva en utvidgad egnahemsverksamhet samt att en omläggning och utvidgning av nämnda verksamhet i syfte att driva densamma i viss riktning såsom främst en social angelägenhet ligger utanför hushållningssällskapens huvuduppgift att främja lantmannanäringarna i allmänhet. Hushållningssällskapens ändamål är emellertid enligt stadgarna att främja jordbruket och dess binäringar samt fiske och hemslöjd. Då den utvidgade egnahemsverksamheten enligt utredningens förslag och icke minst åtgärder rörande de ofullständiga jordbruket faller inom jordbrukets område, är det svårförståeligt, att denna verksamhet icke skulle sammanfalla med hushållningssällskapets ändamål. Vad resurserna beträffa måste dessa under alla förhållanden bestå huvudsakligen av statsmedel. Att icke hushållningssällskapen eller deras egnahemsnämnder skulle kunna på lika ändamålsenligt sätt utnyttja tillräckligt statligt stöd som de föreslagna statliga egnahemsnämnderna har icke av utredningen utsagts och synes ej heller kunna motiveras.

De av utredningen anförda skälen för den lokala egnahemsverksamhetens handhavande genom särskilda nämnder, skilda från hushållningssällskapen, synes egnahemsnämnden sålunda icke bärande.

Vidare har påpekats, att den föreslagna lokala egnahemsorganisationen måste för statsverket bli avsevärt dyrare än den nuvarande, även om man bortsåg från utgifterna för statens egnahemsstyrelse, samt att kostnadsökningen av egnahemsutredningen beräknats för lågt.

Beträffande den betydelse, ett förstатligande av egnahemsnämnderna skulle erhålla med avseende å hushållningssällskapens verksamhet, har *lantbruksstyrelsen* framhållit följande:

Att ett sådant ingrepp, därest det i sin helhet genomföres, komme att medföra betydande svårigheter för hushållningssällskapen, som inrättat sin organisation och konsulentverksamhet bland annat även efter dessa uppgifter, är väl alldeles självklart och har för övrigt även framhållits av egnahemsutredningen. Ur denna synpunkt är det enligt lantbruksstyrelsens mening önskvärt, att frågan om hushållningssällskapens organisation och verksamhet göres till föremål för utredning, innan slutgiltig ställning tages till frågan om egnahemsverksamhetens organisation.

Hushållningssällskapen hava alltsedan sin tillkomst spelat en betydande roll i statsförvaltningen såsom lokala organ för olika slag av statliga åtgärder på jordbrukets område. Enligt lantbruksstyrelsens mening torde man få räkna med, att sällskapen för överskådlig tid framåt — möjligen efter viss omorganisation — icke utan stora olägenheter för jordbruket och statens verksamhet på jordbruksområdet kunna undvaras. Det synes styrelsen vara synnerligen betänkligt att då fråntaga hushållningssällskapen så betydelsefulla uppgifter utan att mera ingående hava utrett, huru detta komme att påverka sällskapen och deras övriga verksamhet.

Även ur andra synpunkter har ett förstатligande av egnahemsnämnderna ansetts möta betänkligheter.

Sålunda har *länsstyrelsen i Östergötlands län* betonat nödvändigheten av att hjälpåtgärderna leddes av ett noggrant bedömande av samtliga i det särskilda fallet föreliggande omständigheter av personlig och ekonomisk natur,

ett bedömande som krävde stor kunskap och praktisk erfarenhet rörande mindre jordbruk samt förmåga att bedöma personliga kvalifikationer. Det kunde enligt länsstyrelsens mening väl ifrågasättas, om dessa egenskaper kunde i samma grad påräknas hos den tilltänkta länsnämndens tjänstemän som hos hushållningssällskapets egnahemsnämnd.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha uttalat farhågor för att, om egnahemsorganisationen helt förstatligades, långivningen komme att förlora mycket av den smidighet och anpassning efter de lokala förhållandena, som för densamma vore så nödvändigt och som under nuvarande förhållanden förefunnes i önskvärd grad.

Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott har förmenat, att de föreslagna förändringarna i egnahemslånerörelsens bedrivande komme att genomföras i ett sådant tempo, att ett bakslag vore att befara. Hushållningssällskapen hade i regel drivit egnahemsrörelsen, så att den på ett naturligt sätt fått utveckla sig inom ramen för de av staten fastställda bestämmelserna för denna rörelse. Nu ville man skapa organ, som vore effektivare på detta område, men man kunde befara att denna effektivitet kunde medföra oanade konsekvenser.

I en del yttranden har erinrats om att i en motion vid 1936 års riksdag (II: 66) yrkats, att riksdagen ville till Kungl. Maj:t framhålla önskvärdheten av att 1936 års egnahemsutredning finge direktiven utvidgade med uppdrag att beträffande egnahemsverksamhetens organisation icke huvudsakligen — såsom i direktiven angivits — undersöka möjligheten av ett förstatligande utan även grundligt utreda alternativet att bibehålla hittillsvarande system med utökat anlitande av landskommunernas och deras organs medverkan.

Enligt vad *lantbruksstyrelsen* anfört, gällde det att tillse, att de olika formerna av egnahemsverksamheten bleve mera enhetligt bedrivna och ledda samt att det statliga centralorganet i vissa viktiga avseenden finge ett större inflytande däröver. Ifrågavarande önskemål syntes emellertid kunna tillgodoses även genom andra organisationsformer än dem, som föreslagits.

Länsstyrelsen i Kristianstads län har ansett det icke vara uteslutet, att en genomgripande effektivisering av de nuvarande egnahemsnämnderna, varigenom den så nödvändiga intima kontakten mellan länsorganet och allmänheten bibehölles oförkränt, kunde för en billigare kostnad leda till samma fördelar som ett förstatligande av nämndernas verksamhet.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* har ifrågasatt — för att förenkla den lokala organisationen — om icke den statliga jordanskaffningen, därest sådan ej ansåges kunna undvikas, skulle kunna handhavas av det nuvarande centrala egnahemsorganet. Statens inflytande över egnahemsnämnderna skulle kunna ökas genom att ytterligare någon representant tillsattes av staten, vilket måste anses väl motiverat, om staten skulle helt ikläda sig riskerna för långivningen. Lämpligen kunde två medlemmar jämte ordföranden utses av staten och två medlemmar av hushållningssällskapet.

Uttalanden i samma riktning ha gjorts av *länsstyrelserna i Kalmar och Älvsborgs län* samt *egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Östergötlands län, Kalmar läns södra område, Gotlands län, Göteborgs och Bohus län* samt *Älvsborgs läns norra område*.

Örebro läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott*, vilkas yttrande biträts av *länsstyrelsen*, ha fäst uppmärksamheten på möjligheterna att — förutom en utökning av de statliga ledamöternas antal — införa tätare inspektioner av verksamheten samt vidgat statligt inslag i revisionen.

Å andra sidan har i en del yttranden förordats att, därest egnahemsnämnderna förstatligades, hushållningssällskapens sakkunskap i en eller annan form borde vara representerad i dessa nämnder.

Blekinge läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha framhållit att, även om egnahemsverksamheten förstatligades, såväl egnahemsnämnderna som hushållningssällskapen syntes hava avsevärd nytta av intimare samarbete än enligt förslaget. De mindre sällskapen syntes i varje fall lämpligen kunna i viss omfattning använda samma personal, lokal m. m. som egnahemsnämnden. En sådan lösning syntes lämplig icke minst med hänsyn till allmänheten, som nu vore van att besöka hushållningssällskapet med sina angelägenheter antingen dessa rörde sällskapet eller nämnden. Många egnahemslåntagare finge även efter förslagets genomförande anledning besöka hushållningssällskapen i fråga om täckdikning, gödselvård m. m., varför sällskapen och nämnderna allt framgent måste hålla intim kontakt med varandra, bland annat för att undvika att statslån och bidrag beviljades samma person av båda organen till samma ändamål, exempelvis gödselvård.

Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har uttalat, att hushållningssällskapen lämpligen borde beredas visst inflytande vid nämndledamöternas tillsättande. Visserligen skulle dessa ledamöter utses efter förslag av egnahemsstyrelsen, men önskvärd person- och lokalkännedom syntes det oaktat icke med säkerhet bliva företrädd med mindre någon fristående länsinstitution inkopplades. Det syntes därvid ligga närmast till hands att lita till hushållningssällskapen. Förvaltningsutskottet ville därför föreslå antingen att vederbörande hushållningssällskap finge utse en eller ett par ledamöter av egnahemsnämnden eller att hushållningssällskapet i vart fall måtte beredas tillfälle att avgiva förslag i dylikt ärende.

Den föreslagna överflyttningen till egnahemsnämnderna av arbetet med bidragen till ofullständiga jordbruk har blivit *tillstyrkt* av socialstyrelsen, lantmäteristyrelsen, länsstyrelserna i Malmöhus, Västmanlands, Västernorrlands och Västerbottens län, Malmöhus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott, Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott samt svenska lantarbetareförbundet, svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet och småbrukarnas riksförbund.

Ifrågavarande förslag har däremot blivit *avstyrkt* av lantbruksstyrelsen, statens egnahemsstyrelse, länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Örebro, Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands län, hushållningssällskapens egnahemsnämnder och förvaltningsutskott i Stockholms län och stad, Uppsala, Södermanlands och Östergötlands län, förvaltningsutskotten i Jönköpings och Kronobergs län, egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Kalmar läns södra område, Gotlands, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs läns norra och södra områden, Skaraborgs, Värmlands och Örebro län, egnahemsnämnden i Västmanlands län samt egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län ävensom Sveriges allmänna lantbrukssällskap.

Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har anfört:

Såsom framgår av utredningsmännens motivering för förslaget om att överflytta hela bidragsverksamheten för ofullständiga jordbruk till egnahemsorganen, innebär detta förslag både fördelar och nackdelar. Fördelarna äro ovedersägliga i betraktande av de därigenom ökade möjligheterna till ett enhetligt bedömande av förekommande fall, där ofullständiga jordbruk göras till föremål för undersökning om erforderliga och genomförbara förstärkningsåtgärder. Det kan vara svårt att bedöma i vilka fall avskrivningslån bör ifrågakomma eller kontanthjälpen bör lämnas i form av statsbidrag för olika arbeten. Detta avgörande blir tydligen vanskligt icke blott vid ägareskifte utan i lika hög grad vid andra fall. Under dessa förhållanden synes det förvaltningsutskottet som är den ändamålsenligaste lösningen av förevarande spörsmål att sammanföra bidragsverksamheten med egnahemslånerörelsen för ofullständiga jordbruk, trots att därigenom uppkomma vissa oformligheter med avseende på konsulenter och vandringsrättares uppdelning på hushållningssällskapen och egnahemsnämnderna vid utförande av ifrågavarande förrättningar i ärenden rörande nyodling etc.

Till stöd för sitt avstyrkande har *lantbruksstyrelsen* bland annat anfört följande:

Skötseln av de ofullständiga jordbruken framdeles kan, liksom hittills, antagas påkalla biträde av hushållningssällskapens konsulenter i långt större utsträckning än av inom egnahemsnämnden anställda konsulenter. Framhållas må, att övrig låne- och bidragsverksamhet, såsom beträffande gödselvård, täckdikning samt rådgivning rörande husdjursskötseln, fortfarande skulle förmedlas av hushållningssällskapen även ifråga om egnahemsjordbrukare. Det kan dessutom tilläggas, att bidrag för nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning sökas av många, vilka icke äro egnahemsjordbrukare och som sålunda stå helt utanför egnahemsorganisationens förvaltningsområde. Framhållas bör jämväl, att även vid medelstora och större jordbruk bedrives nyodling, betesförbättring och stenröjning etc., utan att statsbidrag härför utgår. Även för dessa arbeten äro ifrågavarande jordbrukare i behov av sakkunnig hjälp för uppgörande av planer etc. Egnahemsutredningen har också berört sagda förhållande, men anfört, att dessa jordbrukare borde anlita hushållningssällskapens fackmän. Följden härav skulle alltså bli, att tvenne lokala förvaltningsorgan skulle nödgas hålla befattningshavare, som hava att utföra samma uppgifter ehuru hos olika

kategorier av jordbrukare, ett förhållande som i hög grad måste komma att motverka det krav på sakkunskapens specialisering, som alltmer gör sig gällande.

Lantbruksstyrelsen har också förmenat, att den föreslagna splittringen av bidragsverksamheten skulle stå i strid mot de av 1935 års riksdag gjorda uttalandena till förmån för största möjliga planmässighet och överskådlighet beträffande statens understödsverksamhet till förbättringsarbeten inom jordbruket.

Lantbruksstyrelsen har ansett att, om egnahemsfrågan redan nu skulle upptagas till avgörande, den föreslagna statliga egnahemsorganisationens verksamhet i allt fall borde begränsas till jordanskaffning, jordförmedling, förstärkning genom tilldelning av tillskottsjord av ofullständiga jordbruk och sammanslagning av ofullständiga jordbruk samt i samband med dessa åtgärder låne- och bidragsverksamheten, medan bidragsverksamheten avseende nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning fortfarande borde kvarligga hos hushållningssällskapen.

Liknande invändningar som de, vilka gjorts av lantbruksstyrelsen, ha även kommit till uttryck i yttrandena från vissa hushållningssällskap. Även en del andra synpunkter ha framkommit i dessa yttranden.

Uppsala läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har anfört:

Beträffande tjänstemännen har utredningen uttalat, att en del av hushållningssällskapens nuvarande tjänstemän, som genom omorganisation bli överflödiga, kunde överföras på egnahemsorganen. Närmast med tanke på konsulenterna och på vandringsrättarna torde emellertid detta icke vara så enkelt. Även om deras arbetsuppgifter minskas, lära de dock merendels krävas i hushållningssällskapens verksamhet. Statsmakterna få sålunda här understödja tjänstemän, som i egnahemsnämnderna få en arbetsbörda av oerhörd omfattning och i hushållningssällskapen i fortsättningen kanske icke full sysselsättning. Att länka utvecklingen i sådan riktning synes orimligt.

Gotlands län hushållningssällskaps förvaltningsutskott har hänvisat till att utvecklingen alltmer gått i den riktningen, att av jordbruksnäringens rådgivare krävdes grundliga specialkunskaper, såsom för dikning och betesförbättring. Ett söndersplittrande och försvagande av hushållningssällskapen måste verka hämmande och ogynnsamt på sällskapens arbete för jordbrukets främjande.

Skaraborgs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha ansett, att förslaget om överförande på fristående länsorgan av icke blott den egentliga egnahemsverksamheten utan även av åtgärderna rörande jordförbättring på ofullständiga jordbruk komme att i mångt och mycket inverka menligt på den av hushållningssällskapen bedrivna småbrukspremieringsverksamheten och undervisningsverksamheten för mindre jordbrukare. Det inre sammanhanget mellan de olika verksamhetsgrenarna måste bli lidande på den av utredningen förordade uppdelningen.

Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har delvis gjort enahanda uttalanden.

Värmlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, vars yttrande biträfts av *länsstyrelsen*, har framhållit, att ett kvarhållande av jordförbättringsverksamheten såsom en hushållningssällskapets arbetsuppgift syntes vara i lika hög grad på sin plats som att skogsvårdsstyrelse skulle efter den föreslagna omorganisationen av egnahemslånerörelsen även beträffande egnahemslåntagare ensam lämna råd och upplysningar i de frågor, som berörde dess verksamhet. Emellertid kunde det också tänkas, att egnahemsnämnderna finge övertaga den del av bidragsverksamheten, som gällde egnahemslåntagare, och i så fall borde en viss del av det av riksdagen årligen anvisade anslaget för denna verksamhet reserveras för egnahemsnämnderna att distribueras genom deras försorg.

Värmlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har hänvisat till att hushållningssällskapens personal även sysslade med bland annat täckdiknings- och gödselvårdsverksamhet, som i viss mån vore säsongbetonad, varför bättre arbetsfördelning och utnyttjande av personalen kunde erhållas, om all dylik verksamhet förlades på ett håll, än om tvenne institutioner inom länet skulle arbeta jämsides med varandra.

Enligt vad *Kopparbergs läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* anfört, hade erfarenheten visat, att då en mindre jordbrukare gjort ansökan om bidrag till t. ex. jordförbättring denne kunde vid företagen förrättning ofta befinnas vara i större behov av bidrag till gödselvårdsanläggning eller för genomförande av täckdikning eller dylikt. Om då dessa för samma syfte avsedda hjälpåtgärder skulle behandlas av olika organ och tjänstemän, komme detta att orsaka förvirring och medföra ovilja hos jordbrukarna.

Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har bland annat anfört:

Utredningen tycks ha förbisett, att numera täckdikas i allmänhet nyodlingen i samband med odlings utförande och, då betesförbättring å oodlad mark endast i undantagsfall kan komma till användning i detta klimat, där nyodling i allmänhet måste ske även för att bereda beten, blir förhållandet detsamma även för dessa förrättningar. Följden av utredningens förslag blir sålunda, att en befattningshavare från egnahemsnämnden gör upp planen för nyodlingen och en från hushållningssällskapet kompletterar denna plan med en täckdikningsplan. Två olika fackmän skola sålunda enligt detta förslag utföra dessa förrättningar, som en person förut utfört i ett sammanhang. En sådan anordning är orimlig och är dömd att bli utomordentligt impopulär hos jordbruksbefolkningen, som ej önskar ha att göra med flera tjänstemän än nödigt. Dessa företag påverka också liksom jordkörnings- och stenröjningsföretagen jordbrukets allmänna driftsplan, växtföljdsplan m. m., som hushållningssällskapets befattningshavare uppgöra. Alla dessa åtgärder äro emellertid intimt förbundna med och utgöra en del av den rådgivande och propagerande verksamheten, som hushållningssällskapets befattningshavare utöva. Att skilja på eller uppdelade dessa, såsom utredningen föreslagit, är därför högst betänkligt och irrationellt.

Bortsett från överflyttningen av bidragsverksamheten för ofullständiga jordbruk ha egnahemsutredningens uttalande till förmån för ett samman-

förande av olika grenar av egnahemsverksamheten till gemensamma organ vunnit tämligen allmän anslutning. Sålunda har *lantbruksstyrelsen* ansett lämpligt, att den verksamhet, statens jordnämnd utövat, övertoges av egnahemsstyrelsen. Egnahemsstyrelsen syntes också böra tillförsäkras ett fastare grepp på hela egnahemsverksamheten. Ett utbyggande av sagda organisation syntes sålunda vara ofrånkomligt.

Statens jordnämnd har icke haft något att erinra mot att den av jordnämnden bedrivna verksamheten från och med den 1 juli 1939 överflyttades på egnahemsstyrelsen.

Däremot har *Gotlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* ifrågasatt, om arrendeegnahemsverksamheten ännu vunnit behöfelig stadga och kunde anses ha passerat försöksstadiet. Troligen vore det bättre, att denna rörelse ännu några år finge skötas av sitt specialorgan, som med sina vunna erfarenheter borde vara bäst lämpat härför.

Vidare har *Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott* ifrågasatt lämpligheten av att samma organ, som utlämnade egnahemslån, handhade jordanskaffning och jordförmedling. Det syntes knappast kunna undvikas, att värderingen av de blivande lägenheterna i någon mån influerades av det förhållandet, att jordförmedlingsverksamheten skulle bli någorlunda bärig, och då kunde det inträffa, att lånen vid de planerade jordbrukslägenheterna bleve satta i överkant, trots möjligheten att utlämna avskrivningslån.

Med avseende å förhållandet mellan centralorganet och länsorganen ha *Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* framhållit nödvändigheten av att länsorganen gäves möjligast självständiga ställning. Egnahemsnämnden har anfört bland annat följande:

Egnahemsnämnden är övertygad om att en anhopning hos centralorganet av ett otal ärenden kommer att i hög grad försvåra verksamheten. Centraliseringen nödvändiggör ett omfattande och i stor utsträckning meningslöst skriveriarbete, vilket vållar tungroddhet och tidsutdräkt. Det arbete, som därav uppstår, blir för staten dyrbart men det kommer icke att medföra några som helst förbättringar. Egnahemsnämnden kan icke tro, att en reform i denna riktning är för egnahemsrörelsen gagnelig.

När statens kolonisation av de norrländska kronoparkerna för ett tjugotal år sedan påbörjades, ansågs det självklart att nämnden skulle hava sitt säte i huvudstaden. Rätt snart blev det emellertid klart att en decentralisering av verksamheten var påkallad.

Egnahemsnämnden, som under några år haft statlig jordanskaffning om hand, skulle hava önskat att utredningen klarare visat, huru denna verksamhet nu är avsedd att bedrivas. Om emellertid utredningsmännens förslag innebär en centralisering av denna anskaffning, medför detta för staten ökade kostnader genom bland annat dyrbarare organisationsapparat. Ytterst ovisst är väl också om jordförvärven kunna göras mera förmånligt än hittills varit fallet.

Även *Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* ha uttalat betänkligheter gentemot en alltför stark centralisering av egnahemsverksamheten.

Egnahemsutredningens förslag angående centralisering av egnahemsverksamhetens kassarörelse har avstyrkts av *statskontoret*, *lantbruksstyrelsen*, *statens egnahemsstyrelse*, *länsstyrelserna i Jönköpings, Blekinge, Hallands, Västerbottens och Norrbottens län*, *Sveriges agronomförbund* samt i yttrandena från *flertalet hushållningssällskap*.

Riksräkenskapsverket har tillstyrkt utredningens förslag i förevarande avseende och till stöd därför anfört.

Under förutsättning att egnahemsstyrelsens kamerala kontor organiseras efter fullt moderna principer och utrustas med lämpliga arbetsbesparande bokförings- m. fl. kontorsmaskiner, synes det riksräkenskapet ej behöva möta någon större svårighet för styrelsen att på sätt utredningen föreslagit centralt omhändervärd kassarörelsen för hela egnahemsverksamheten. Icke minst ur synpunkten, att utbetalningar och inbetalningar kunna verkställas efter enhetliga grunder och därigenom garantier skapas för en enhetlig och riktig redovisning å vederbörliga anslag och fonder av egnahemsverksamhetens inkomster och utgifter, synes en centralisering av medelsförvaltningen vara att förordas. Därtill kommer, att den föreslagna organisationen bör vara ägnad att skapa ökade möjligheter till kontroll över medelsförvaltningen och därigenom underlätta riksräkenskapsverkets revision av det omfattande räkenskapsmaterialet. Skulle kassarörelsen fördelas å de olika länsorganen, lär riksräkenskapsverket sannolikt icke kunna verkställa erforderlig revision utan att erhålla förstärkning av sina arbetskrafter. Även ur kostnadsynpunkt torde en centralisering av medelsförvaltningen fördensskull vara att föredraga.

Ur de avstyrkande yttrandena må återgivas vissa utdrag.

Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha anfört:

Enligt nämndens mening är en dylik centralisering icke praktiskt genomförbar, då densamma skulle bliva allt för tungarbetad samt säkerligen innebära olägenheter och betydande tidsförlust för allmänheten. Den personliga kontakten mellan den kamerala avdelningen och den hjälpsökande får ej heller underskattas. Erinras må att såsom motivering för överflyttning på sin tid av egnahemslåneuppbörden från kronouppbörden till egnahemsorganens egen uppbörd, alltså en decentralisering av den kamerala verksamheten, anfördes just samma skäl som nu framförts mot en centralisering. Ytterligare må påpekas, att egnahemslåntagarnas kostnader för relaxeringar, lagfart o. d. stundom måste förskottas av egnahemsnämnden, vilket knappast kan ske från egnahemsstyrelsen.

I en promemoria, som fogats vid yttrandet från *Blekinge läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd*, har bland annat framhållits följande:

Det förekommer, att lånemedel utbetalas till fullmaktsinnehavare, som med fullmakten såsom säkerhet på kredit lämnat låntagare virke eller andra materialier till byggnader, eller som utfört arbete å egnahemmet. För dessa ändamål är det nödvändigt, att egnahemsnämnden har penningmedel i viss utsträckning till förfogande. Det förefaller nästan orimligt, att egnahemsstyrelsen direkt skulle kunna ombesörja alla dessa angelägenheter. I allt fall bleve det för låntagarna synnerligen besvärligt och tidsödande. Om en inteckning, som måste lösas för dödnings-, relaxerings- eller postponeringsåtgärd, innehaves av en bankinrättning, kan det väl i de flesta fall vara möjligt att få inteckningen översänd till egnahemsstyrelsen, men saken stäl-

ler sig betydligt svårare om enskild person är in-teckningshavare. Och att inlösa en in-teckning utan att den först blivit granskad kan vara riskabelt och är under alla förhållanden icke tillrådligt. Enligt utredningens förslag skall en viktig del av egnahemsverksamheten bestå i komplettering av ofullständiga jordbruk genom — förutom grundförbättringsåtgärder — inköp av tillskottsjord eller sammanslagning av mindre bruksdelar. Om såsom är att hoppas dessa kompletteringsåtgärder komma att ske i avsevärd omfattning, medföra dessa en betydande ökning av ovannämnda lagfarts- och in-teckningsärenden samt även lantmäteriförrättningar.

Liknande olägenheter kunna förutses beträffande utbetalning av exempelvis bostadsförbättringsbidrag och nybyggnadslån, där beloppen utbetalas portionsvis allt efter arbetets fortskridande. Detta gäller även då efter in-träffad eldsvåda den av egnahemsnämnden uppburna brandskadeersättning- en åter utbetalas till låntagaren i skilda poster i den mån återuppbyggandet av de nedbrunna byggnaderna fortskrider.

Statskontoret har anfört:

Mot det föreslagna systemet kan till en början invändas, att dubbelbokfö- ring kommer att äga rum. Sålunda skall centralorganet föra ett särskilt konto för varje låntagare, vilket skall ligga till grund för den egentliga bok- föringen, medan samtidigt lokalorganet i samband med förvaringen av sä- kerhetshandlingarna och för att kunna verkställa indrivningar likaså måste föra ett särskilt upplägg för varje låntagare. Den föreslagna anordningen kommer dessutom självfallet att medföra en mycket omfattande korrespon- dens mellan länsorgan och centralorgan. Sålunda skall länsorganet lämna centralorganet besked om varje beviljat lån. Centralorganet skall vidare lämna vederbörande länsorgan besked om alla inbetalningar för att dessa skola kunna antecknas hos länsorganet i och för verkställande av krav, utlämnande av säkerhetshandlingar m. m. Då, med den erfarenhet man har av egnahemslånerörelsen i dess nuvarande form, det torde kunna för- väntas, att inbetalningar å lånen i stor utsträckning komma att äga rum även vid andra tidpunkter än den stadgade uppbördstiden — extra inbetal- ningar, restantier m. m. — bör man räkna med en fortlöpande korrespon- dens centralorganet och länsorganen emellan. En annan sak är, att en centralisering av medelsförvaltningen — såvitt statskontoret med sin erfä- renhet av fondbokslut kan bedöma — med hänsyn till det stora antal låne- konton, varom här är fråga, kommer att medföra givna olägenheter och svårigheter vid själva bokslutsarbetet. Enligt förslaget skola räntor och an- nuiteter å lån ur egnahemslånefonden för varje år inbetalas till egnahems- styrelsen före utgången av juni månad. Tiderna för uppbörden skola vis- serligen fastställas av styrelsen, men man bör i allt fall räkna med att en stor del av inbetalningarna till fonden komma att ske i ganska nära an- slutning till budgetårsskiftet. Detta medför, att beträffande ett betydande antal lånekonton debitering och kontoavslutning kan ske först efter utgång- en av det budgetår, för vilket fondbokslut skall uppgöras. Sedermera skall för genomförande av bokslutet upprättas sammandrag över samtliga låne- konton. Med den koncentration av bokslutsarbetet som därvid kommer att äga rum, erfordras såvitt statskontoret kan finna på grund av det stora an- tal lånekonton, som särskilt egnahemslånefonden kommer att omfatta, en mycket stor effektivisering av bokslutsarbetet och en högst betydande till- fällig personalförstärkning för att detta arbete skall kunna medhinnas inom med hänsyn till genomförandet av riksbokslutet erforderlig tid. I detta sam- manhang bör även hållas i minnet den omfattande korrespondens med läns- organen, som egnahemsverksamhetens centralorgan med utgångspunkt

från betänkandets förslag nödgas utföra. Svårigheter möta givetvis också att uppbringa godtagbar tillfällig arbetskraft i den utsträckning, varom här kan bli va fråga.

Enligt statskontorets mening kan jämväl ifrågasättas, huruvida icke det föreslagna kassasystemet medför olägenheter även för den enskilde låntagaren genom att tillhandahållandet av bidrags- och lånemedel kommer att försenas.

Utredningsmännen hava såsom ett ytterligare skäl för en centralisering av kassarörelsen anført, att personalen hos länsorganen härigenom skulle kunna beräknas ej oväsentligt mindre än eljest — dock att den besparing, som härigenom vunnas, i någon mån motverkades av ökat personalbehov hos centralorganet — ävensom att riksräkenskapsverket skulle kunna i huvudsak inskränka sin revision av egnahemsverksamheten till det centrala organet och ej behöva förrätta revision hos varje länsorgan. Häremot vill statskontoret invända, att det sammanlagda personalbehovet vid kassarörelsens centralisering på grund av ovan anförda olägenheter icke oväsentligt torde komma att överstiga motsvarande behov vid en decentraliserad kassaverksamhet. Beträffande uttalandet om underlättandet av revisionen får statskontoret framhålla, att samtliga säkerhetshandlingar för lånen skola förvaras hos länsorganet. Detta medför givetvis, att inventeringar av länsorganens värdehandlingar med vissa mellanrum måste verkställas av riksräkenskapsverket eller statens egnahemsstyrelse.

Statskontoret har för sin del funnit övervägande skäl tala för en decentralisering av kassarörelsen. Ämbetsverket har sålunda avrått från att kassarörelsen i den nya egnahemsorganisationen anordnas på sätt i betänkandet föreslagits.

Enligt statskontorets uppfattning bör nu ifrågavarande medelsförvaltning i stället ordnas på följande sätt:

Länsorganen böra verkställa alla utbetalningar till de enskilda bidrags- och låntagarna och helt handhava förvaltningen av de utlämnade lånen. Egnahemsnämnderna böra fördenskull antingen utrustas med dragningsrätt å statsverkets checkräkning — möjligen begränsad efter beslut av egnahemsstyrelsen — eller också äga rätt att hos centralorganet rekvrirera erforderliga belopp av bidrags- och fondmedel. Länsorganen, till vilka även alla inbetalningar skola verkställas, kunna sedan till centralorganet månadsvis afgiva kassarapporter angående inkomster och utgifter för de olika anslagen och fonderna. Varje länsorgan uppgör sitt specificerade bokslut, som insändes till centralorganet, vilket uppgör huvudräkenskap för varje fond. Länsorganens räkenskaper biläggas huvudräkenskapen för granskning i riksräkenskapsverket. Såvitt statskontoret kan bedöma, torde en sådan anordning icke i större utsträckning påverka revisionsarbetet.

Å andra sidan ha *bank- och fondinspektionen* och *sparbanksinspektionen* ifrågasatt, huruvida icke ytterligare centralisering av själva kreditgivningen och därmed sammanhängande arbete, bland annat förvaret av lånehandlingar, skulle kunna ske, varigenom en ej oväsentlig minskning i länsorganisationen borde kunna åstadkommas. Enligt vad sistnämnda inspektionsmyndighet framhållit, skulle det ökade arbete, som härigenom komme att åläggas egnahemsstyrelsen, i viss mån kompenseras genom att den formella granskningen av lånehandlingarna vid styrelsens inspektioner hos de lokala organen bortföller. En central förvaring av lånehandlingarna vore bland

annat ur säkerhetssynpunkt att föredraga framför en förvaring hos de lokala organen.

I en del yttranden har berörts sammanhanget mellan egnahemsverksamheten och den statliga bostadspolitik en.

Sålunda har *socialstyrelsen* ansett, att spörsmålet om den statliga bostadsbyggnadsverksamhetens organisation borde göras till föremål för ytterligare överväganden och att därvid även borde prövas frågan om lämpligheten av den fördelning av hithörande uppgifter på dels statens byggnadslånebyrå och dels egnahemsstyrelsen, som i egnahemsutredningens betänkande hade förutsatts skola bestå i huvudsak oförändrad. Det ville synas, som om det kunde förtjäna att diskuteras, huruvida icke en omorganiserad och utvidgad egnahemsstyrelse också skulle kunna bli ett centralorgan för statens bostadsbyggnadsverksamhet överhuvud, för så vitt inrättandet av ett sådant organ skulle befinnas lämpligt. Ett tänkbart alternativ kunde även vara, att åtminstone de med statens egnahemsverksamhet direkt befryndade uppgifter, som nu ålåg statens byggnadslånebyrå, till exempel befattningen med egnahemsförsörjningen för barnrika familjer, överfördes till egnahemsstyrelsens verksamhetsområde. En rationell gränsdragning mellan de uppgifter, som lämpligen borde hänföras till egnahemsstyrelsen, och dem, som alltjämt lämpligen kunna tillfalla statens byggnadslånebyrå, syntes i varje fall vara synnerligen önskvärd. Styrelsen ville för sin del betona angelägenheten av att en utredning av den statliga bostadsbyggnadsverksamhetens organisationsproblem i hela dess omfattning komme till stånd i samband med omprövningen av egnahemsutredningens förslag.

Statens byggnadslånebyrå har förklarat sig dela egnahemsutredningens uppfattning, att det vore nödvändigt att bättre än hittills skett samordna de olika verksamhetsgrenarna inom egnahemsväsendet och de arbetsområden, som stode detta nära. Vissa spörsmål om fördelningen av arbetsuppgifterna mellan olika myndigheter hade emellertid icke vunnit sin definitiva lösning. Hit hörde exempelvis frågan om bostadsförbättringen på landsbygden. Vidare hade man på sina håll icke varit främmande för tanken att upprätta ett centralt ämbetsverk, som skulle omhänderha samtliga de uppgifter i fråga om egnahemsverksamhet, statlig byggnadsverksamhet o. s. v., som nu handlades hos skilda statsorgan. Av vad nu sagts framginge, att det avgörande om den ena eller andra organisationsformen, som komme att träffas, icke borde föregripas eller försvåras genom att statens egnahemsstyrelse erhöles den stort upplagda organisation och de arbetsformer, som betänkandet åsyftade, helst som vad därutinnan föreslagits ställde betydande krav på ökade statsmedel.

I huvudsak samma synpunkter ha uttalats av *bostadssociala utredningen*. Denna har även hänvisat till att den statliga egnahemsverksamheten hittills blott omfattat en mindre del — kanske en fjärdedel — av hela egnahemsbyggandet på landsbygden och i städerna. Om en stor och dyrbar förvaltningsapparat uppbyggdes för att tillgodose den förra, mindre gruppen av

egnahem, borde den såvitt möjligt anordnas på sådant sätt, att den även kunde utnyttjas i och för den andra, större gruppen av egnahem, vilkas beskaffenhet ur byggnadstekniska och hygieniska synpunkter ofta vittnade om de svårigheter, som nu mötte den i allmänhet föga bemedlade och på byggnadsområdet oerfarne egnahemsbyggaren.

En *reservant* inom bostadssociala utredningen (herr Åhrén) har ansett det lämpligaste vara, att med omorganisation av egnahemsstyrelsen finge anstå, tills frågan om en rationell organisation av administrationen av den offentliga bostadspolitikerna i stort hunne klarna. Då många skäl talade för att denna fråga inom den allra närmaste tiden borde lösas, åtminstone i stora drag, syntes det dröjsmål, som härigenom skulle uppkomma, icke behöva bli så stort.

Även i yttrandet från *svenska arkitekters riksförbund* och i det yttrande, som avgivits av särskilda *kommitterade inom svenska teknologföreningen*, har förordats, att en omorganisation av egnahemsverksamheten endast borde ske sedan frågan om en lämplig organisation av den statliga bostadsbyggnadsverksamheten överhuvud slutligen prövats och riktlinjer härför blivit uppdragna.

Byggnadsstyrelsen har anfört:

De krav, som statsmakterna anse böra uppställas i fråga om egnahemsbyggnadernas standard, torde i tillämpliga delar även böra uppställas för landsbygdens övriga bebyggelse. Den organisation, som föreslagits av egnahemsutredningen, tager huvudsakligen sikte på egnahemsbebyggelsen och övrig statsunderstödd bebyggelse. Behovet av kontroll över landsbygdens övriga bebyggelse är emellertid ur många synpunkter av minst lika stor betydelse som kontrollen över den statsunderstödda byggnadsverksamheten. I fråga om den icke statsunderstödda bebyggelsen lämpar sig givetvis icke heller egnahemsorganisationen som kontrollorgan. Denna bebyggelse synes i stället böra ställas under tillsyn av kommunala byggnadsnämnder på samma sätt som bebyggelsen i städer och stadsliknande samhällen. Därest sådana nämnder inrättas, torde emellertid icke den statsunderstödda byggnadsverksamheten kunna ställas utanför den av dessa nämnder utövade tillsynen. Det mest rationella synes därför vara, att all byggnadsverksamhet på landsbygden ställas under tillsyn av byggnadsnämnder.

Byggnadsstyrelsen har förordat, att utredning igångsattes rörande behovet och innehållet av en för landsbygden gällande byggnadsstadga och övriga därmed sammanhängande frågor. Intill dess denna fråga funnit sin lösning borde emellertid givetvis garantier skapas för att de med lån och bidrag av statsmedel uppförda byggnaderna uppfyllde skäligen anspråk på kvalitet och ändamålsenlighet.

Statskontoret har erinrat, att ämbetsverket i sitt den 7 februari 1938 avgivna utlåtande över ett av bostadssociala utredningen den 11 november 1937 avgivet betänkande angående bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer i egna hem m. m. uttalat, att det snarast möjligt syntes böra sörjas för att ledningen av den statliga stödverksamheten på bostadsområdet i alla dess grenar anförtroddes åt ett och samma centrala organ. Enligt statskontorets mening syntes därvid statens egnahemsstyrelse — med

den förstärkning av arbetskrafterna, som kunde finnas erforderlig — närmast böra komma i fråga. Statskontoret vidhölle denna uppfattning, och finge ämbetsverket fördenskull föreslå, att den av statens byggnadslånebyrå nu omhänderhavda bostadsförsörjningsverksamheten övertoges av statens egnahemsstyrelse. I detta sammanhang funne sig statskontoret jämväl böra uttala, att med en dylik utvidgning av styrelsens verksamhetsområde anledning föreläge att överväga, huruvida icke styrelsen i fråga borde inordnas under socialdepartementet.

Slutligen ha *Örebro läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*, vilkas yttrande biträts av *länsstyrelsen*, ifrågasatt om icke långivningen till förvärv av bostadsegnahem kunde sammankopplas med övrig statlig verksamhet på området och läggas under de statliga organ, som därför vore speciellt lämpliga. Toges denna tanke upp till närmare omprövning skulle säkerligen även större klarhet åstadkommas beträffande hela egnahemsspörsmålet.

Departementschefen.

Hushållningssällskapens egnahemsnämnder och statens egnahemsstyrelse kunna sägas utgöra ryggraden i den nuvarande egnahemsorganisationen. En allvarlig brist hos denna synes vara, att förhållandet varken mellan egnahemsnämnderna inbördes eller mellan dessa nämnder och egnahemsstyrelsen är fast reglerat. Detta förklaras därav att hushållningssällskapen i sitt handhavande av egnahemslångivningen intaga en självständig ställning gentemot staten och åtminstone formellt ansvara för de förluster, som kunna uppkomma å de av dem utlämnade egnahemslånen. Det är då naturligt, att de även själva måste ha beslutanderätten rörande långivningen och att egnahemsstyrelsen icke kan ha något avgörande inflytande över denna. På grund härav ha hushållningssällskapen allt efter sin egen inställning till egnahemslångivningen kunnat bedriva denna mer eller mindre aktivt. Icke blott kvantitativt utan även kvalitativt har stor ojämnhet rått, och egnahemsstyrelsen har varit ur stånd att åvägabringa önskvärd enhetlighet. Att förhållandena icke heller varit tillfredsställande i vad gäller egnahemsnämndernas jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet, har belysts i ett föregående sammanhang.

Med de utvidgningar av egnahemsverksamheten i olika hänseenden, som jag i det föregående föreslagit — låt vara att dessa utvidgningar icke i alla punkter gå så långt, som förordats av egnahemsutredningen — synas mig kraven på ökat statligt inflytande över egnahemsverksamhetens bedrivande ha vuxit i styrka. De ökade ekonomiska engagemang från statens sida, som kunna förutsättas bli följderna av ett genomförande av de nya reglerna för egnahemslångivningen, måste ingiva betänkligheter, om tillämpningen av dessa regler blir beroende av ett stor antal vart för sig självständiga organ. Staten bör ha garantier för att ifrågavarande statsmedel utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt och fördelas efter enhetliga principer.

Till vad nu sagts kommer, att tiden enligt min mening är inne att närmare än hittills med den allmänna egnahemsverksamheten samordna utlåningen till arbetarsmåbruk och upplåtandet av arrendegnahem. Sistnämnda verksamhet handhaves redan nu av ett rent statligt organ, statens jordnämnd. Även för andra med egnahemsrörelsen sammanhängande verksamhetsgrenar kan det vara önskvärt att ha tillgång till organ av övervägande statlig karaktär.

Med hänsyn till de olika förhållanden, som jag här angivit, finner jag det vara ett bestämt önskemål, att statens inflytande över egnahemsverksamhetens bedrivande blir väsentligt effektivare än nu är fallet. Måhända skulle det ligga närmast till hands att söka nå detta mål genom att, såsom antytts i en del yttranden, öka det antal ledamöter i egnahemsnämnd, nu två av fem, som utses av staten, och sålunda giva staten majoritet inom nämnden. Detta skulle knappast kunna ske utan att staten även formellt övertog det ekonomiska ansvaret för egnahemsnämndernas verksamhet. Man ställes emellertid då inför frågan, om det icke är mera rationellt att taga steget fullt ut och göra dessa nämnder helt statliga. Egnahemsutredningen har föreslagit, att egnahemsverksamheten omorganiseras i sistnämnda riktning.

Mot detta förslag ha i många yttranden framförts starka betänkligheter. Dessa ha särskilt grundats därpå att hushållningssällskapen sedan gammalt haft egnahemsverksamheten om hand och anpassat sin organisation härefter. Ett avskiljande av egnahemsnämnderna från hushållningssällskapen har befarats kunna medföra svårigheter med hänsyn till att dessa nämnder hade en del personal gemensam med hushållningssällskapen i övrigt. Om egnahemsverksamheten undantoges från hushållningssällskapen och för densamma tillskapades nya organ, skulle en viss dualism uppstå till följd av att hushållningssällskapen och de särskilda egnahemsorganen skulle behöva tillgång till sakkunskap av enahanda art. Även för allmänheten skulle det, enligt vad som gjorts gällande, kunna medföra olägenheter, om man i egnahemsfrågor behövde hänvända sig till andra organ än dem, som eljest handhade jordbrukets angelägenheter, och kanske samtidigt nödgas påkalla förrättningar från två olika håll. Vidare har ifrågasatts, huruvida man hos statliga organ kunde påräkna den smidighet och anpassning efter lokala förhållanden, som vore nödvändig för ifrågavarande verksamhet. Enligt min mening torde sistnämnda farhågor utan vidare kunna avvisas. Det finnes ej anledning att antaga, att statliga organ sammansatta av representanter för orterna i högre grad än hushållningssällskapens organ skulle komma att brista i fråga om smidighet och anpassningsförmåga. Ej heller finner jag den omständigheten, att hushållningssällskapen och egnahemsnämnderna, bortsett från de särskilda egnahemskonsulenterna, till stor del ha gemensam personal, i synnerhet för kassa- och kontorsgöromål, innebära något avgörande skäl mot ett avskiljande av egnahemsverksamheten. Det torde i allmänhet icke möta några större svårigheter att uppdelat kontorspersonalen mellan hushållningssällskapen och eventuella nya statsorgan. I fråga om vissa befattningshavare, närmast skattmästare eller kassörer, torde det icke vara omöj-

ligt att, om de båda institutionerna icke var för sig kunde bereda tillräckligt arbete för en heltidstjänst, låta sådan befattningshavare fortfarande, på lämpliga villkor, fullgöra arbete för bägge institutionernas räkning. Den omständigheten, att både egnahemsnämnderna och hushållningssällskapen skulle ha behov av personal med agronomutbildning, finner jag icke heller kunna åberopas som stöd för ett bibehållande av egnahemsverksamheten hos sällskapen, eftersom det kan antagas, att sådan personal skulle kunna utnyttjas i full utsträckning på båda hållen. Vad slutligen angår den kanske mest vägande invändningen mot ett förstatligande av egnahemsnämnderna, nämligen att hushållningssällskapens och egnahemsnämndernas tjänstemän i en del fall skulle komma att samtidigt behöva anlitas för förrättningar å en och samma ort i och för olika slag av förstärkningsåtgärder, vill jag fästa uppmärksamheten på att motsvarande olägenheter göra sig gällande även inom den nuvarande organisationen, där egnahemsorganen ha särskilda konsulenter för uteslutande egnahemsnämndernas uppgifter.

Vid övervägande av förevarande fråga har jag i likhet med egnahemsutredningen kommit till den uppfattningen, att vad som till äventyrs kan anföras emot att egnahemsnämnderna förstatligas väger tämligen lätt i jämförelse med de för den fortsatta egnahemsverksamheten betydelsefulla skäl, som tala till förmån för ett sådant förstatligande. Jag finner mig följaktligen böra förorda egnahemsutredningens förslag i förevarande del.

Enligt egnahemsutredningens förslag skall till de statliga egnahemsnämnderna även överflyttas bidragsverksamheten till förstärkning av ofullständiga jordbruk, vilken nu handhaves av hushållningssällskapens förvaltningsutskott. Delvis samma skäl, som blivit anförda gentemot egnahemsverksamhetens avkoppling från hushållningssällskapen, ha även, och med än större skärpa, riktats mot den föreslagna överflyttningen från sällskapen av nyssnämnda bidragsverksamhet. Såvitt jag kan finna få de betänkligheter, som i vissa yttranden framförts härutinnan, en väsentligt ökad tyngd, då det gäller sist avsedda reform. Visserligen vill jag ingalunda förneka, att det kunde medföra vissa fördelar, om de nya egnahemsnämnderna kunde handhava allt arbete med förstärkning av ofullständiga jordbruk, vare sig fråga vore om komplettering med tillskottsjord eller grundförbättringar. Emellertid finner jag bidragsverksamheten för förevarande ändamål vara så intimt sammankopplad med hushållningssällskapen, såväl med hänsyn till sambandet med dessas övriga uppgifter som i organisatoriskt hänseende, att jag åtminstone i nuvarande läge, i avbidan på erfarenheter av den föreslagna omläggningen av egnahemsverksamheten, icke kan tillstyrka, att bidragsverksamheten till förstärkning av ofullständiga jordbruk lösryckes från hushållningssällskapen.

Beträffande avgränsningen mellan egnahemsnämndernas och hushållningssällskapens uppgifter torde böra följas den principen att de förra handhava den sociala jordanskaffningsverksamheten och de senare den produktionsfrämjande verksamheten. Grundlinjerna för denna uppdelning torde, i vad gäller förstärkningen av ofullständiga jordbruk, kunna skisseras på ungefär

följande sätt. Egnahemsnämnderna böra verkställa inventering av ofullständiga jordbruk och planlägga den verksamhet, som avser förstärkning av sådana jordbruk, vare sig jordbruken äro egnahemsbelånade eller icke, ävensom medverka vid anskaffning av tillskottsjord och vid sammanslagning av alltför små brukningsdelar. Innan det kan avgöras, huruvida tillskottsjord behöver inköpas, bör ha undersökts, huruvida och i vilken utsträckning odlingsmark finnes inom fastigheternas gränser, ävensom prövats, vilka fastigheter som i första hand böra bli föremål för produktionsförbättrande åtgärder av olika slag. Hushållningssällskapen böra från egnahemsnämnderna erhålla förteckningar över ifrågavarande ofullständiga jordbruk. Själva bidragsverksamheten bör — där icke det statliga stödet lämnas i form av premielån i samband med förvärv eller utökning av jordbruk — omhändervas av hushållningssällskapen, vilka även ha befattning med täckdiknings- och den därmed sammanhängande avdikningsverksamheten. Däremot torde tilldelningen av sådana bidrag, som förutsatts skola kunna utgå till täckande av kostnader för överflödiga byggnader å tillskottsjord, böra ankomma på egnahemsnämnderna. Dessa torde vidare böra handhava den statliga bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden. Kraven på en rekonstruktion och rationalisering av jordbrukets byggnadsbestånd i allmänhet torde komma att göra sig gällande med allt större styrka. I arbetet för en förbättrad byggnadsstandard på landsbygden synes en intim samverkan mellan egnahemsorganen och hushållningssällskapen vara önskvärd. En sådan samverkan är även på andra områden nödvändig för undvikande av dubbelarbete. Såsom ett led i denna samverkan synes det mig vara ett önskamål att ordförandena eller andra representanter för hushållningssällskapen, skogs- vårdsstyrelserna och egnahemsnämnderna ävensom överlantmätnarna emellanåt komma samman till överläggningar i frågor rörande olika sociala jordbruksspörsmål. Skäl kunna tala för att dylika överläggningar försiggå i närvaro av landshövdingen i respektive län.

Därest riksdagen bifaller det av mig föreslagna förstatligandet av egnahemsnämnderna, ankommer det därefter på Kungl. Maj:t att instruktionsvis meddela närmare föreskrifter rörande de nya nämndernas arbetsuppgifter m. m.

I likhet med egnahemsutredningen finner jag nödvändigt, att egnahemsstyrelsen tar aktiv del i jordanskaffningsverksamheten. Detta bör uppenbarligen icke hindra, att även egnahemsnämnderna, alltefter förhållandena i olika landsdelar, komma att ha en mer eller mindre betydelsefull uppgift att fylla med avseende å ifrågavarande verksamhet. Jordförmedlingen bör helt ankomma på länsorganen, vilka dock även härvidlag böra stå under egnahemsstyrelsens överinseende och följa dennas direktiv. Överhuvud taget kan jag i nu berörda delar i allt väsentligt ansluta mig till de av egnahemsutredningen gjorda uttalandena.

Beträffande arbetarsmåbruksverksamheten har jag redan förut biträtt utredningens förslag att kommunernas beslut om beviljande av arbetarsmå-

brukslån framdeles skola underställas egnahemsnämnderna och i vissa fall egnahemsstyrelsen.

Att statens jordnämnd, som är inrättad för arrendeegnahemsverksamheten, nu bör inordnas i den nya egnahemsorganisationen, finner jag uppenbart.

Slutligen böra, såsom jag redan antytt, egnahemsorganen liksom hittills handhåva vissa med egnahemsverksamheten sammanhängande uppgifter. Egnahemsorganisationen är för närvarande inkopplad i bostadsförbättringsverksamheten och i långivningen till byggandet av lantarbetarbostäder. Utan tvivel kan det tänkas, att det i framtiden kan befinnas lämpligt att även anföra andra uppgifter åt nämnda organisation.

Egnahemsutredningen har antytt, att de statliga egnahemsnämnderna, även utan samband med den egentliga egnahemsverksamheten, skulle kunna ha vissa uppgifter att fylla vid domänverkets försäljningar av kronojord. I denna frågas nuvarande läge saknar jag emellertid anledning att ingå härpå.

Vad angår egnahemsutredningens förslag om en fullständig centralisering av den med egnahemsverksamheten sammanhängande kassarörelsen anser jag, i överensstämmelse med den uppfattning som kommit till uttryck i ett flertal yttranden, sådana olägenheter vara förenade med en dylik anordning, särskilt med hänsyn till egnahemsorganens förbindelser med allmänheten, att jag icke kan biträda detta förslag. Däremot synas mig de av statskontoret föreslagna grunderna för kassarörelsen vara i stort sett ändamålsenliga. Kungl. Maj:t torde framdeles böra meddela föreskrifter i dessa ämnen. Det torde kunna förutsättas, att arbetsfördelningen mellan riksräkenskapsverket såsom reviderande myndighet och egnahemsstyrelsen såsom övervakare av egnahemsnämndernas långivnings- och övriga verksamhet skall kunna ordnas på ett rationellt och praktiskt sätt.

I såväl egnahemsutredningens betänkande som i en del yttranden har berörts frågan, huruvida den omständigheten, att framdeles en särskild organisation kunde tänkas bli tillskapad för statens allmänna bostadsfrämjande verksamhet, borde föranleda uppskov med en omorganisation av egnahemsverksamheten. I likhet med egnahemsutredningen håller jag emellertid före att, även om den verksamhet, som har avseende å bostadsegnahemmen, skulle kunna tänkas i större eller mindre utsträckning avskiljas från egnahemsorganisationen, tillräckliga uppgifter likväl skulle återstå, för att denna organisation skulle böra bibehållas med i stort sett den uppbyggnad som nu föreslagits. En annan sak är att vid bestämmandet av den ordinarie personalens omfattning hos olika egnahemsorgan viss hänsyn kan böra tagas till en eventuell omläggning av bostadsegnahemsverksamheten.

Egnahemsverksamhetens centrala organisation.

Nuvarande organisation.

Det centrala organet för den statsunderstödda egnahemsverksamheten har sedan 1928 utgjorts av statens egnahemsstyrelse. Denna har till uppgift att svara för egnahemsärendenas centrala handläggning och därvid utöva ledning, uppsikt och kontroll över låneförmedlarna, i vad angår av dem bedriven statsunderstödd egnahemsverksamhet och vad därmed sammanhänger, samt att vidtaga de övriga åtgärder, som enligt meddelade föreskrifter ankomma på styrelsen, ävensom att i allmänhet verka för egnahemsrörelsens ändamålsenliga bedrivande och utveckling inom landet. Instruktion för egnahemsstyrelsen är fastställd av Kungl. Maj:t den 18 oktober 1929 (nr 314), ändrad genom kungörelser den 7 juni 1934 (nr 233) och den 18 juli 1935 (nr 477).

Egnahemsstyrelsen består av en överdirektör och chef samt tre andra ledamöter. Chefen är tillika statens egnahemsinspektör.

Styrelsen är icke uppförd å ordinarie stat.

Antalet befattningshavare hos styrelsen, deras utbildning samt deras lönegradsplacering framgå av följande uppställning:

Befattning	Lönegrad
1 överdirektör (för närvarande vakant)	A 1
1 byrådirektör (agronomutbildning)	B 26
1 byråassistent (arkitektutbildning)	B 21
2 notarier (juridisk utbildning)	B 21
1 amanuens (agronomutbildning)	e.o. 18
1 kanslibiträde	» 7
1 expeditivsvakt	» 5
2 kontorsbiträden	» 4.

Härutöver äro anställda följande befattningshavare med särskilda arvoden:

- 1 arkitekt med ett månadsarvode å 500 kronor,
- 5 byggnadskontrollanter med årsarvoden å 4,800 kronor,
- 1 skrivbiträde med ett månadsarvode å 190 kronor.

Kostnaderna för fyra av byggnadskontrollanterna, vilkas arbete hänför sig till den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten, bestridas för närvarande med anlitan av det under femte huvudtiteln anvisade anslaget till främjande av bostadsbyggande på landsbygden.

De särskilda ledamöterna i egnahemsstyrelsen åtnjuta envar årsarvode om 1,000 kronor jämte resekostnads- och traktamentsersättning. Därjämte utgår till sådan ledamot dagarvode efter 12 kronor för varje dag, han vederbörligen deltagit i sammanträde inom styrelsen eller utför annan särskild

förrättning i styrelsens uppdrag, dock att dagarvode sättes till 6 kronor, därest ledamot innehar statstjänst eller fullgör annat uppdrag, för vilket ersättning av statsmedel utgår.

För arrendeegnahemsverksamheten är sedan år 1934 inrättad en särskild nämnd, statens jordnämnd. Enligt instruktionen för nämnden den 30 juni 1934 (nr 435), ändrad genom en kungörelse den 9 april 1937 (nr 115), består nämnden av tre ledamöter, en av dem ordförande. Hos nämnden äro anställda följande befattningshavare:

1 verkställande tjänsteman (agronomutbildning) med ett årsarvode å 12,000 kronor,

1 jordbrukskonsulent (agronomutbildning) med ett månadsarvode å 500 kronor,

1 byggnadskonsulent (civilingenjörsutbildning) med ett månadsarvode å 400 kronor,

1 bokhållare med ett månadsarvode å 350 kronor,

1 skrivbiträde med ett månadsarvode å 200 kronor.

Till ledamöterna utgå, förutom rese- och traktamentsersättning, 1,500 kronor för ordföranden och 600 kronor för vardera av de två andra ledamöterna. Sistnämnda arvoden kunna emellertid enligt nämndens beprövande för löpande göromål höjas till 1,200 kronor.

Egnahemsutredningen.

Utredningen har ansett statens egnahemsstyrelse böra bibehållas såsom centralorgan för egnahemsverksamheten och utbyggas för de enligt utredningens förslag omlagda och tillökade arbetsuppgifterna och med sikte på att erhålla möjligast starka och handlingskraftiga organisation. Enligt utredningens förslag skall egnahemsstyrelsen — utredningen har ansett centralorganets benämning böra erhålla denna förkortade form — uppföras å ordinarie stat.

Den nya egnahemsstyrelsen har utredningen ansett böra liksom den nuvarande utgöras av en chef, tillika ordförande i styrelsen, samt tre ledamöter med särskilda i instruktion stadgade befogenheter. I handläggningen av de styrelseärenden, som skulle avgöras av styrelsen samfällt, d. v. s. av chefen och de tre ledamöterna (pleniärenden), borde dessutom deltaga cheferna för de byråer, som utredningsmännen föresloge skola inrättas hos styrelsen, envar byråchef för de ärenden, vilka tillhörde den byrå hos styrelsen, som han förestode. Chefen skulle ha ensam beslutanderätt i de ärenden, som icke skulle avgöras av styrelsen samfällt. Besluten i sistnämnda ärenden borde bestämmas genom enkel röstpluralitet med utslagsröst i förekommande fall för chefen.

Chefen för egnahemsstyrelsen skall enligt utredningens förslag vara överdirektör och av Kungl. Maj:t tillsatt medelst förordnande för en tid av högst sex år. Benämningen statens egnahemsinspektör har ansetts vara obehövlig och böra upphöra. Nyssberörda trenne ledamöter i egnahemsstyrelsen

borde förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av högst fyra år. Till ledamöter borde utses för uppdraget lämpliga och sakkunniga personer med insikt om egnahemsverksamhetens praktiska bedrivande och företrädande de olika intressen, som därav berördes.

Enligt utredningens förslag skulle sagda ledamöter liksom nu ha till uppgift att deltaga i de viktigaste ärendena samt medverka vid genomförandet av styrelsens allmänna åligganden. Utredningen har gjort en sammanställning över de ärenden, i vilka ledamöterna i första hand borde deltaga.

I detta sammanhang har utredningen erinrat om ett uttalande i förenämnda, av vissa myndigheter den 13 juli 1938 avgivna betänkande, enligt vilket uttalande teknisk och hygienisk sakkunskap hos egnahemsstyrelsen snarast borde tillgodoses dels genom att byggnadsstyrelsen och medicinalstyrelsen utsåge var sin representant att deltaga i handläggning och beslut rörande dylika frågor och dels genom att egnahemsstyrelsen sattes i tillfälle att anställa lämpliga sakkunniga biträden. Utredningen har tillagt, att liknande krav kunde framställas med avseende på behovet av särskild sakkunskap hos egnahemsstyrelsen vid handläggning av frågor på fastighetsbildningens och det skogligen och kanske än flera områden, exempelvis kreditväsendets. Emellertid har utredningen förmenat, att viktigare egnahemsfrågor, som jämväl rörde dessa förvaltningsgrenar, borde kunna underkastas saklig behandling genom lämpligt samarbete mellan vederbörande myndigheter utan sådan föreskrift, som utredningsmyndigheterna ifrågasatt. Att låta representanter för dessa skilda förvaltningsgrenar deltaga i besluten i hithörande ärenden inom egnahemsstyrelsen skulle säkerligen göra styrelsens arbetsformer tungrodda utan att därmed vunnas fördelar, som icke kunde uppnås genom en god samverkan myndigheterna emellan. Utredningens förslag om inrättande av en särskild byggnadsbyrå borde härvid särskilt beaktas.

I fråga om löneställningen för chefen för egnahemsstyrelsen har egnahemsutredningen erinrat om att chefen för nuvarande styrelsen vore placerad i lönegraden A 1 enligt gällande avlöningsreglemente med en lön närmast motsvarande lönegraden B 1 eller C 6 i den av 1938 års riksdag antagna nya löneplanen. På grund av vad nyss anförts därom att chefen borde vara överdirektör och tillsättas medelst förordnande samt med hänsyn till tjänstens uppgifter och ansvar borde emellertid denne enligt utredningens mening erhålla högre löneställning och placeras i lönegraden C 10 i sist angivna löneplan. De tre särskilda ledamöterna borde med hänsyn till arbetsuppgifterna och det ökade ansvaret erhålla ett till 2,400 kronor förhöjt årsarvode, varjämte borde utgå resekostnads- och traktamentsersättning enligt gällande resereglemente men icke särskilt arvode för sammanträdes- eller förrättningsdag.

Mångsidigheten och omfattningen av de arbetsuppgifter, som enligt egnahemsutredningens förslag skulle tillkomma egnahemsstyrelsen, har utredningen funnit göra det nödvändigt, att arbetet uppdelas på skilda avdelningar eller byråer. Dessa har utredningen ansett böra vara tre till antalet, kallade jordanskaffningsbyrån, byggnadsbyrån och allmänna byrån. Beträffande

fördelningen av arbetsuppgifterna mellan dessa byråer samt personalbehovet för desamma har utredningen bland annat anfört:

Till *jordanskaffningsbyrån* böra höra ärenden rörande den statliga jordanskaffnings- och jordstyckningsverksamheten. Byrån skall alltså ha hand om inköp och styckning i statlig regi av egendomar till arrendeegnahem liksom till sådana lotter, som avses att omedelbart försäljas såsom egnahemslägenheter med stöd av egnahemslån eller för utvidgning av ofullständiga jordbruk. I anslutning härtill bör det tillkomma denna byrå att handlägga frågor om storlek och ägosammansättning hos egnahemsfastigheter av olika slag samt om utövande av uppsikt över egnahemsnämndernas jordförmedling och jordanskaffning. Befattningen med arrendeegnahemmen, sedan de utarrenderats, torde jämväl böra höra under denna byrå, i den mån arbetet därmed icke överflyttas på egnahemsnämnderna. Vidare böra ärenden särskilt angående det tekniska arbetet med förstärkning av ofullständiga jordbruk, utom i vad gäller husbyggnader, handläggas på jordanskaffningsbyrån.

En viss hållpunkt för ett bedömande av personalbehovet inom byrån erhålles därav att jordnämndens verkställande tjänsteman och jordbrukskonsulent eller alltså två kvalificerade tjänstemän huvudsakligen syssla med arbete hänförligt till jordanskaffningen endast för arrendeegnahem.

Jämte chefen för byrån (A 30) torde erfordras minst två personer, av vilka en i byrådirektörs ställning (A 26) och en i lönegraden A 21, lämpligen kallad byråassistent. Härutöver torde behövas två amanuenser (16—18 lönegraderna i vederbörlig löneplan för extra ordinarie befattningshavare). Byråchefen bör äga kännedom om jordförhållandena i landet, jordpriser, jordbruksdrift och jordlagstiftning. Liknande krav böra kunna, ehuru i mindre grad, ställas på byråns övriga personal, som i regel bör ha avlagt agronomexamen. Utöver denna byråpersonal torde egnahemsstyrelsen vid särskilt större jordanskaffningsföretag under exploateringstiden stundom behöva anställa tillfällig personal för skötseln av jordbruket eller andra göromål. Ersättningen till sådan personal torde emellertid böra utgå av jordanskaffningsmedel och tillhöra kostnaderna för företagets genomförande.

Till *byggnadsbyrån* torde böra förläggas ärenden rörande uppförande av byggnader av skilda slag ej endast för arrendeegnahem och andra genom jordanskaffningsbyrån i statens regi utlagda lägenheter utan ock för alla övriga lägenheter, vartill beviljas egnahemslån eller arbetarsmåbrukslån eller bidrag av skilda slag. Genom byrån skall egnahemsstyrelsen kunna leda och övervaka allt byggnadsarbete inom egnahemsverksamheten och annat till densamma knutet statsunderstött arbete med nyskapande och förbättring av byggnadsbeståndet på landsbygden. Å denna byrå skola upprättas eller granskas ritningar, arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar i de byggnadsärenden, som handläggas hos egnahemsstyrelsen. Å byrån skola vidare utarbetas normalplaner, typritningar, detaljritningar och byggnadstekniska föreskrifter för alla kategorier av byggnadsföretag under egnahemsstyrelsens förvaltning. Detta förutsätter undersökningar rörande arbets- och levnads sätt i de skilda orterna ävensom rörande material och konstruktioner. Samarbete måste etableras med länsorganen — i ärenden rörande arbetarsmåbrukslån även med kommunalorganen — med materialprovningsanstalten och andra forskningsinstitut på området och med konsulterande ingenjörer. Till byråns handhavande av administration och kontroll å de byggnadsföretag, som utföras genom egnahemsstyrelsens försorg, bör även räknas uppförande av sådana försökshus, som böra byggas för vinnande av erfarenheter rörande nya planlösningar och konstruktioner. Förmedlingstjänst bör bedrivas vid egnahemsbildarnas inköp av vissa byggnadsmaterial. För att i lämplig

form ställa gjorda rön till allmänhetens förfogande bör styrelsen genom byrån bedriva propagandaverksamhet medelst handböcker, broschyrer och tidsningsartiklar ävensom genom föreläsningsverksamhet samt praktiska och teoretiska kurser för byggmästare och byggnadsarbetare på landet. Slutligen böra byråns såväl planlösningar som tekniska rön systematiskt inarbetas i ett arkiv till tjänst för framtida verksamhet.

Erforderlig personal för handhavande av byggnadskontroll å de med statsmedel under egnahemsstyrelsens förvaltning uppförda byggnader bör ställas under byggnadsbyråns ledning.

För närvarande sysselsätter egnahemsstyrelsen, där först på de senaste åren anställt inom byggnadsfacket utbildad personal, två arkitekter samt fem byggnadskontrollanter, därav en kontrollant för arbetarsmåbrukslånerörelsen och fyra för bostadsbyggnadsföretag i övrigt, varjämte för den löpande kontrollen av arbetarsmåbruksbyggnader anlitas lokala kontrollanter. Jordnämnden sysselsätter en byggnadskonsulent. En arkitekt har tidigare anlitats för uppläggande av de hustyper, som komma till utförande på arrendeegnahem.

Till den blivande byggnadsbyrån synas böra knytas — förutom byråchefen (A 30) — två byrådirektörer (A 26), av vilka den ene bör vara byggnadsingenjör. Behovet av ytterligare arbetskrafter på byrån torde åtminstone till någon del böra fyllas medelst anställande av tillfälliga arbetskrafter och anlitan av specialister. Vid sådant förhållande torde det tillsvidare icke vara nödvändigt att för de plantekniska arbetena anställa ytterligare fast personal. För de byggnadstekniska arbetena däremot torde böra finnas minst två amanuenser (16—18 e. o.). Samtliga dessa befattningshavare böra vara högskoleutbildade eller ha på annat sätt förvärvat likvärdig utbildning inom byggnadsfacket. Byråchefen bör dessutom äga grundliga insikter och praktisk skicklighet om det slags husbyggande, som förekommer inom egnahemsväsendet.

Behovet av erforderlig personal för byggnadsbyråns kontrollarbete torde icke vara möjligt att redan nu specificera. Enligt ovan återopade utredningsmyndigheters förslag anses byggnadskontrollen böra i likhet med vad som skett inom arbetarsmåbruksverksamheten organiseras medelst ett antal hos centralorganet anställda resande byggnadskontrollanter och lokala kontrollanter. Utredningsmännen vilja föreslå, att antalet byggnadskontrollanter inom egnahemsverksamheten tillsvidare på försök förblir vid fem med var sitt distrikt. Beträffande den lokala kontrollen få utredningsmännen hänvisa till vad som anföres i fråga om egnahemsnämnderna. Föreslagna byggnadskontrollanter torde liksom nu böra anställas mot årsarvode å 4,800 kronor samt resekostnads- och traktamentsersättning enligt klass II E i allmänna resereglementet.

Till egnahemsstyrelsens *allmänna byrå* torde böra hänföras de ärenden och uppgifter, som icke tillkomma de tvenne övriga mera speciellt inriktade byråerna. Byråns arbete torde komma att avse tvenne huvuduppgifter. Den ena avser handläggningen av ärenden, som i allmänhet tillkomma en administrativ byrå, d. v. s. författningsspörsmål, frågor rörande egnahemsverksamhetens organisation, arbetsordningar och tjänsteföreskrifter beträffande styrelsens och underlydande organs befattningshavare, ärenden angående anställande av personal eller tillsättande av tjänst samt angående egnahemsstyrelsens ekonomi och till styrelsens disposition ställda medel. Den andra delen av byråns arbete sammanhänger med egnahemsstyrelsens uppgift att vaka över att den statliga låne- och bidragsverksamheten på förevarande område erhåller en sund och av statsmakterna avsedd inriktning och utveckling. Ärenden som röra avskrivningslån och som enligt utredningsmännens förslag skola underställas egnahemsstyrelsens prövning, böra handläggas på denna

byrå. Detsamma bör gälla ärenden angående arbetarsmåbrukslån, som komma under egnahemsstyrelsens prövning. Även besvär över egnahemsnämndernas beslut i låne- och bidragsärenden bör hänskjutas till denna byrå. Läns- och kommunalorganens redogörelser för sin verksamhet bör här granskas och bearbetas. I det föregående har redan framhållits, hurusom genom inspektion från egnahemsstyrelsens sida bör tillses, att utlämnande av lån och bidrag står i överensstämmelse med gällande författningar. Även för denna lokala kontroll bör allmänna byrån anlitas i de fall, då hithörande angelägenheter icke äro av den speciella art, att kontrollen bör utövas från jordanskaffnings- eller byggnadsbyrån. Övervakningen kan tydligen icke ske utan att de fastigheter, för vilka lån och bidrag beviljats, i viss utsträckning besökas och besiktigas. I samband därmed blir egnahemsstyrelsen i tillfälle att överhuvud taget bilda sig en föreställning om huruvida egnahemsverksamheten i orterna bedrives enligt sunda och gagneliga principer. Den mera formella övervakningen hänför sig även till granskning av förekommande lånehandlingar. Denna granskning torde i första hand börja avse sådana lån, som tillkommit efter senaste inspektionstillfället. Dessutom torde vid vissa tillfällen — exempelvis vart annat eller tredje år — från egnahemsstyrelsens sida låneportföljerna i deras helhet börja inventeras. Genom byrån bör vidare övervakas, att egnahemsnämnderna handha indrivning av efterliggande räntor och amorteringar på ett effektivt sätt. Väckt fråga om exekutiv åtgärd mot låntagare bör handläggas på samma byrå.

På allmänna byrån bör ytterligare ankomma att utarbета cirkulär och anvisningar rörande låne- och bidragsverksamheten ävensom formulär och blanketter för verksamheten hos egnahemsstyrelsen och egnahemsnämnder, kommuner, egnahemsföreningar och egnahemsbolag. Slutligen bör, i den mån den på styrelsen ankommande upplysnings- och rådgivningsverksamheten icke tillhör någon av specialbyråernas arbetsområden, densamma höra under allmänna byrån.

Inom den nuvarande egnahemsstyrelsen handläggas ärenden av den art, som enligt det förestående skulle hänföras till allmänna byrån, av en byrådirektör för arbetarsmåbrukslåneärenden och egnahemslåneärenden, en notarie för administrativa ärenden, en notarie för utredningsärenden och en amanuens för bostadsförbättringsärenden.

Ledningen av den allmänna byrån i den nya egnahemsstyrelsen torde börja utövas av en byråchef (A 30). Byråns personal i övrigt torde börja utgöras av två byrådirektörer (A 26), en notarie (A 21) och två amanuenser (16—18 e. o.). Byråchefen bör vara förtrogen med egnahemsverksamheten i allmänhet samt besitta administrativ erfarenhet. Byråns övriga personal bör vara så sammansatt att där finnes företrädd administrativ erfarenhet, juridisk kompetens, insikt om kreditväsende samt ekonomiska och statistiska frågor ävensom förtrogenhet med jordbrukets och landsbygdens förhållanden i övrigt.

Beträffande personalbehovet i övrigt inom egnahemsstyrelsen innebär utredningens förslag följande:

Utredningen har ansett ett genomförande av förslaget om centralisering av egnahemsverksamhetens kassarörelse föranleda behov av ett särskilt kamrerarkontor hos egnahemsstyrelsen. Förutom det arbete, som hänförde sig till själva egnahemsverksamheten, borde kamrerarkontoret handhava ärenden rörande expenser för styrelsen och egnahemsnämnderna, avlöningar och arvoden inom hela egnahemsförvaltningen samt reseräkningar, som där jämväl skulle granskas. I detta sammanhang har egnahemsutredningen även

uttalat sig för att egnahemsstyrelsen erhöile ställning av huvudförvaltning med dragningsrätt å statens checkräkning. Det syntes även vara lämpligt, att förvaltningen av olika egnahemsverksamheten tillhörande fonder överlämnades till egnahemsstyrelsen. Enligt utredningens mening borde kamrerarkontoret stå under ledning av en kamrerare (A 26), varjämte där erfordrades en revisor (A 21), en amanuens (16—18 e. o.) och en kassör (A 14).

Den kvinnliga biträdespersonalen hos egnahemsstyrelsen skall enligt utredningens förslag utgöras av två kansliskrivare (A 11) — av vilka en avsetts skola fungera som registrator, lydande under allmänna byrån, och en tjänstgöra å kamrerarkontoret — tre kanslibiträden (A 7), sju kontorsbiträden (A 4) och fem skrivbiträden (A 2). Av dessa ha de två kansliskrivarna samt två av kanslibiträdena och fyra av kontorsbiträdena föreslagits skola erhålla ordinarie ställning men övriga anställas såsom extra ordinarie. För expeditionsvaktgörömål skola inrättas en befattning som förste expeditionsvakt (A 7) och en befattning som expeditionsvakt (A 5), båda ordinarie.

Enligt vad utredningen framhållit, bör härutöver möjlighet finnas att anlita extra och tillfällig arbetskraft.

I förevarande sammanhang har utredningen fäst uppmärksamheten på att skoglig sakkunskap icke bleve företrädd inom det centrala verkets personal. Dylik sakkunskap vore givetvis erforderlig såväl för jordanskaffningen och den därmed förenade stycknings- och försäljningsverksamheten som vid övervakandet av de lokala organens verksamhet med skogslån. Utredningen har med hänsyn härtill hållit före, att särskild skogssakkunnig borde stå till egnahemsstyrelsens förfogande. Utöver denna sakkunskap borde egnahemsstyrelsen kunna i samband med speciella jordanskaffningsföretag anlita biträde av vederbörande skogsvårdsstyrelser.

Sammanfattningsvis har egnahemsutredningen framlagt följande förslag till förteckning över den ordinarie personalen hos egnahemsstyrelsen:

Befattning	Lönegrad
1 överdirektör och chef	C 10
3 byråchefer	A 30
5 byrådirektörer	A 26
1 kamrerare	A 26
1 notarie	A 21
1 byråassistent	A 21
1 revisor	A 21
1 kassör	A 14
2 kansliskrivare	A 11
2 kanslibiträden	A 7
1 förste expeditionsvakt	A 7
1 expeditionsvakt	A 5
4 kontorsbiträden	A 4.

Yttranden.

Som en allmän erinran mot egnahemsutredningens organisationsförslag — i vad angår såväl central- som länsorganisation — har i en del yttranden gjorts gällande, att organisationen tilltagits onödigt vidlyftig. Bland andra

har *allmänna civilförvaltningens lönenämnd* givit uttryck åt denna uppfattning. Lönenämnden har ifrågasatt, huruvida den nya organisationen borde omedelbart uppföras på ordinarie stat. Enligt lönenämndens mening talade nämligen starka skäl för att någon tids erfarenhet i fråga om de nya arbetsuppgifterna samt rörande organisationens ändamålsenlighet avvaktades, innan några ordinarie tjänster inrättades.

Mot egnahemsutredningens förslag rörande särskilda ledamöter inom egnahemsstyrelsen vid sidan av byråerna ha erinringar framställts av *riksräkenskapsverket*, som anförde:

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen, skulle egnahemsstyrelsens ledamöter komma att deltaga i avgörandet ej blott av alla viktigare ärenden utan även av ett stort antal övriga ärenden, vilka skola handläggas av styrelsen. Enligt riksräkenskapsverkets uppfattning kan det emellertid icke anses ändamålsenligt att, i den omfattning utredningsmännen föreslagit, åt särskilda ledamöter, vilka icke skola hava ställning såsom tjänstemän, överlämna avgöranderätten i de ärenden, vilka beröra egnahemsstyrelsens verksamhetsområde. Bortsett från att den av utredningsmännen föreslagna organisationen av styrelsen synes bliva i hög grad invecklad och omständlig, skulle den föreslagna anordningen innebära ett nedsättande framför allt av verkschefens men även av byråchefernas befogenheter, som saknar motstycke inom den svenska statsförvaltningen. Riksräkenskapsverket anser sålunda, att beslutanderätten i långt större utsträckning än som förslagits bör anföras styrelsens chef och byråchefer, vilka — om de skola motsvara de föreslagna löneställningarna — måste anses vara i besittning av den erfarenhet i olika hänseenden, som erfordras för att på eget ansvar kunna taga ställning till olika uppkommande frågor inom styrelsen. Till följd av egnahemsverksamhetens stora ekonomiska och sociala betydelse kan det emellertid vara önskvärt och lämpligt, att till styrelsen anknytas personer med uppgift att dels företräda dessa allmänna synpunkter, dels ock tillföra styrelsen viss sakkunskap rörande egnahemsverksamheten inom olika delar av landet. Riksräkenskapsverket får fördenskull förorda, att särskilda fullmäktige förordnas hos egnahemsstyrelsen, vilka vid förefallande behov skola stå till styrelsens förfogande och därvid äga rätt att — ungefär på samma sätt som fångvårdsfullmäktige inom fångvårdsstyrelsen — deltaga i behandlingen av vissa större frågor. Enligt riksräkenskapsverkets uppfattning böra alltså ärendena i egnahemsstyrelsen, i den mån de äro att hänföra till styrelsens fortlöpande administrativa och fackliga verksamhet, såsom regel behandlas av ämbetsverkets chef och byråchefer, under det att fullmäktige skulle deltaga i handläggningen av sådana ärenden, vilka anses vara av mera principiell och allmän betydelse för egnahemsverksamheten i dess helhet. Under nu angivna förutsättning torde årsarvode till fullmäktige hos egnahemsstyrelsen kunna bestämmas till ej obetydligt lägre belopp än utredningsmännen föreslagit för ledamot av styrelsen.

Liknande synpunkter ha uttalats även i ett par andra yttranden. Härvid har *allmänna civilförvaltningens lönenämnd* rekommenderat den anordning, som finnes genomförd vid pensionsstyrelsen, som vid sin sida har särskilda sakkunniga benämnda pensionssakkunniga. En *reservant* inom lönenämnden har ansett de särskilda ledamöterna böra erhålla en ställning, som i hudsak sammanfölla med utredningens förslag. *Lantbruksstyrelsen* har hållit

före, att, om någon speciell sakkunskap erfordrades, utöver den som chefen och byråcheferna kunde anses besitta, det möjligen kunde vara påkallat att förstärka styrelsen med en person, som representerade dylik specialkunskap och som jämväl kunde tänkas givas ställningen av särskilt förordnad ledamot i styrelsen — eventuellt med i instruktionen angivna särskilda uppgifter. Såvitt styrelsen kunde bedöma, syntes under inga förhållanden behov kunna anses föreligga av tre dylika särskilt förordnade ledamöter.

Statskontoret har ifrågasatt, huruvida icke det föreslagna årsarvodet till de tre särskilda ledamöterna av den nya egnahemsstyrelsen åtminstone tillsvidare borde begränsas, förslagsvis till 1,800 kronor.

I detta sammanhang må nämnas, att *byggnadsstyrelsen* förordat genomförandet av ett i förut omförmälda utredningsmyndigheters betänkande den 13 juli 1938 framlagt förslag, att styrelsen skulle äga utse en representant att på samma sätt, som de av egnahemsstyrelsens ledamöter, vilka icke skulle vara tjänstemän i styrelsen, deltaga i ärendenas handläggning och beslut även beträffande sådana ärenden, som icke kunde anses beröra byggnadsstyrelsens förvaltningsområde.

Beträffande löneställningen för chefen för egnahemsstyrelsen har *statskontoret* funnit det icke vara motiverat, att verkchefen placerades i högre lönegrad än C 8 eller, därest statens byggnadslånebyrå icke enligt statskontorets förslag uppginge i egnahemsstyrelsen, lönegrad C 7. *Allmänna civilförvaltningens lönenämnd* har, för den händelse organisationen med en chef och tre särskilda ledamöter ansåges böra bibehållas, förklarat sig med hänsyn till de tilltänkta betydande inskränkningarna i chefens beslutanderätt icke kunna tillstyrka, att denne erhöle en så hög lönegradsplacering som i lönegraden C 10. Befattningen syntes i så fall böra hänföras högst till lönegraden C 8.

Om nyssnämnda organisationsform bibehölles, har lönenämnden även förmenat, att några byråchefsbefattningar icke borde inrättas utan att det vore tillfyllest med byrådirektörstjänster i 28 lönegraden.

Vad i övrigt angår byråindelningen i egnahemsstyrelsen och personaluppsättningen i styrelsen har *statskontoret* anfört följande:

Beträffande den å jordanskaffningsbyrån föreslagna personaluppsättningen synes enligt statskontorets mening den i förslaget upptagna ordinarie byrådirektörsbefattningen i lönegrad A 26 kunna utbytas mot en extra ordinarie befattning i 24:e lönegraden, förslagsvis benämnd förste byråassistent.

Å byggnadsbyrån ha förordats två befattningar i lönegrad A 26 (byrådirektör). Statskontoret vill föreslå, att å denna byrå i stället inrättas en ordinarie befattning såsom förste byråingenjör i lönegrad A 24 och en extra ordinarie befattning såsom byråingenjör i 21:a lönegraden. För handläggning och föredragning av ärenden, som kunna föränledas av övertagandet av statens byggnadslånebyrås verksamhet, synes dessutom å denna byrå erfordras en bostadssocial konsulent. Denna befattning synes tillsvidare böra uppföras å extra ordinarie stat och placeras i 24:e lönegraden. För närvarande äro hos statens egnahemsstyrelse anställda fem byggnadskontrollanter, vilka befattningar enligt förslaget fortfarande skola finnas inom styrelsen. Dessa tjänstemäns arbetsuppgifter avse en försöksverksamhet. Statskontoret har

intet att erinra mot att denna försöksverksamhet tillsvidare fortsättes, men synes det böra övervägas, huruvida icke verksamheten kunde övertagas av egnahemsnämnderna.

Då särskilda svårigheter synas föreligga att redan nu bedöma omfattningen av de arbetsuppgifter, som komma att åvila den i organisationsplanen upptagna allmänna byrån inom egnahemsstyrelsen, bör enligt statskontorets mening denna byrå, i varje fall tills vidare, ersättas av ett kansli med en ordinarie befattningshavare i lönegrad A 26 såsom föreståndare. Denne tjänsteman bör tillika ombesörja de ombudsmannagöromål, som ha samband med byggnadslånebyråns nuvarande verksamhet, och benämnas sekreterare och ombudsman. Å kansliet synes dessutom böra inrättas en ordinarie notariebefattning i lönegrad A 21 och en ordinarie kansliskrivarebefattning (registrator) i lönegrad A 11.

Styrelsens kamrerare synes i anslutning till vad som gäller i fråga om jämförbara dylika befattningar inom statsförvaltningen i övrigt böra placeras i lönegrad A 24. Befattningen synes böra uppföras å ordinarie stat, medan den revisorsbefattning, som föreslagits skola inrättas å kamrerarkontoret, tillsvidare synes böra upptagas å extra ordinarie stat.

Antalet amanuenser inom styrelsen lär tillsvideare kunna begränsas till fem, varvid förutsättes, att en av dessa befattningshavare placeras å kansliet och en å kamrerarkontoret.

Utredningsmännens förslag ifråga om biträdespersonalen inom styrelsen lär i väsentlig grad kunna begränsas, om statskontorets förslag till decentralisering av egnahemsorganisationens kassarörelse vinner beaktande. Där est så sker, blir i varje fall den å kamrerarkontoret föreslagna kassörstjänsten obehövlig. Någon annan kansliskrivarebefattning än den ovan nämnda registratorstjänsten synes ej böra inrättas. Statskontoret föreslår, att antalet ordinarie biträdestjänster i lönegrad A 7 och lägre grader bestämmes till sex, och att vid ytterligare behov av befattningshavare i motsvarande ställning anställes extra ordinarie personal i erforderlig utsträckning.

Hos egnahemsstyrelsen synes böra anställas en förste expeditionsvakt å ordinarie stat och en extra ordinarie expeditionsvakt.

Allmänna civilförvaltningens lönenämnd har, utöver vad förut nämnts, framställt följande erinringar mot utredningens organisationsförslag beträffande egnahemsstyrelsen:

Lönenämnden anser, att mer än en byrådirektörsbefattning i 26 lönegraden icke bör inrättas å varje byrå. Lönenämnden vill för övrigt ifrågasätta, huruvida tjänstebenämningen byrådirektör är lämplig för ifrågavarande befattningshavare. Åtminstone på byggnadsbyrån och allmänna byrån förefalla lönenämnden benämningarna förste byråingenjör respektive sekreterare vara att föredraga. De återstående föreslagna två byrådirektörstjänsterna böra enligt nämndens mening utbytas mot befattningar med lägre löneställning.

Amanuinstjänsterna hava genomgående upptagits såsom extra ordinarie befattningar i 16—18 lönegraderna. I anledning härav vill lönenämnden framhålla, att en placering i nyssnämnda lönegrader bör, i överensstämmelse med vad som i allmänhet gäller inom allmänna civilförvaltningen, kunna erhållas först efter någon tids tjänstgöring i lägre löneställning.

Enligt personalförteckningen skola hos styrelsen finnas två kansliskrivare i 11 lönegraden, av vilka den ena tillika skall vara registrator med placering å allmänna byrån, under det att den andra befattningshavaren skall tjänstgö-

ra å kamrerarkontoret. Då några skäl för en placering av den sistberörda tjänsten i 11 lönegraden icke blivit anförda, får lönenämnden föreslå, att befattningen i fråga utbytes mot en kanslibiträdestjänst i 7 lönegraden.

Lantbruksstyrelsen har ifrågasatt, huruvida en särskild byrå kunde anses behöfelig för inom egnahemsstyrelsen förekommande byggnadsärenden. Rent kvantitativt syntes väl hithörande arbetsuppgifter bliva ganska omfattande, men syntes med hänsyn till förekommande byggnadsärendens enhetliga och väl icke allför invecklade beskaffenhet ifrågavarande arbetsuppgifter knappast kunna anses bliva av mera krävande natur. Med avseende härå borde uppmärksammas, att den förslagna byrån ingalunda skulle ha till uppgift att leda och befrämja byggnadsverksamheten i allmänhet inom jordbruket, utan att dess verksamhet i sådant hänseende skulle begränsas till det mindre statsunderstödda jordbruket eller i allt fall till statsunderstödd byggnadsverksamhet inom jordbruket. Det syntes vara fullt tillräckligt, att föredraganden för byggnadsärenden placerades i 28 lönegraden med tjänsteställning som byrådirektör och inorganiserades under någon av de två andra föreslagna byråerna, måhända närmast jordanskaffningsbyrån.

Domänstyrelsen har ansett, att den föreslagna personalen på byggnadsbyrån väl vore behöfelig för uppgörande av erforderliga normalplaner, typritningar, detaljritningar och byggnadstekniska föreskrifter för byggnadsföretagen under egnahemsstyrelsens förvaltning. Men när detta standardiseringsarbete i huvudsak vore genomfört, syntes för utförande av de jämkningar härutinnan, som utvecklingen kunde komma att kräva, och för den rent byggnadstekniska verksamheten inom den jämförelsevis inskränkta del av byggnadsområdet, som egnahemsstyrelsen representerade, möjligen hela berörda personal inom centralstyrelsen icke kunna få full sysselsättning. Tyngdpunkten i byggnadsverksamheten syntes då komma att ligga på lokalorganen.

Statens egnahemsstyrelse har ansett den föreslagna byråorganisationen kunna förenklas. Styrelsen har bland annat anført:

Den föreslagna byggnadsbyrån synes lämpligen kunna inordnas i den allmänna byrån och ställas under ledning av byråchefen för denna byrå, då låneärendena och byggnadsärendena ha intimt samband med varandra. Uppdelningen av ärendena inom den allmänna byrån bör — med tillvaratagande av hittills vunnen erfarenhet inom styrelsen — i huvudsak ske så, att för sig handläggas dels administrativa ärenden, dels ärenden rörande arbetar-småbruk, egnahemslån och bostadsförbättringar och dels byggnadstekniska ärenden. Såsom befattningshavare utom byråchefen böra å allmänna byrån placeras tre byrådirektörer (A 26), en förste arkitekt (A 24), 2 notarier (A 21), en byråassistent (A 21) samt 2 arkitekter (A 21). Behöfliga amanuenser ävensom extra biträden å arkitektbyrån eller eljest (förslagsvis till en början 2 amanuenser och 2 å 3 extra biträden) torde böra avlönas från ett gemensamt anslag till amanuenser och extra biträden. Ändring av sakkunnigas förslag rörande jordanskaffningsbyrån ifrågasättes ej. Vid sidan av byråorganisationen vill egnahemsstyrelsen föreslå en ny befattning, vartill styrelsen återkommer här nedan. Därjämte erfordras en kamrerare (A 24)

och erforderliga skrivbiträden, därest förvaltningen av fonderna lägges under egahemsstyrelsen.

Byråorganisationen enligt styrelsens ovannämnda förslag framgår närmare av nedanstående schematiska uppställning:

Överdirektör

A l l m ä n n a b y r å n			Jordanskaffnings- byrån
B y r å c h e f			Byråchef
Administrativa ärenden	Låne- och bidrags- ärenden	Byggnadsärenden	Jordanskaffnings- m. fl. ärenden
Byrådirektör Notarie Kamrerare	Byrådirektör Notarie Byråassistent Amanuenser och extra biträden	Byrådirektör 1:e arkitekt och arkitekter	Byrådirektör Byråassistent Extra biträden

För vinnande av enhetlighet i arbetet i länen torde behövas intimt samarbete mellan centralorganet och länsorganen. Sådant samarbete synes ej tillfredsställande nås genom utredningsmännens organisationsförslag. Styrelsen vill föreslå inrättande av ett reseombud för egnahemsstyrelsen, förslagsvis benämnd egnahemsinspektör med placering i byråchefs lönegrad. Denne skulle bland annat äga närvara vid nämndernas sammanträden, utöva kontroll över det fortlöpande arbetet samt giva råd och anvisningar.

Beträffande den kvinnliga biträdespersonalen har egnahemsstyrelsen i anslagsäskandena för budgetåret 1938/1939 föreslagit inrättande av en registratorstjänst i 15:e lönegraden. Motsvarande befattningshavare har i utredningsmännens förslag placerats såsom kanslibitråde i 11:e lönegraden. Då med registratorsarbetet är förknippad uppgiften att månatligen uppgöra förslag till avlöningslista samt då registratorsarbetet i sig självt med för närvarande årligen inemot 14,000 registrerade ärenden är ansvarsfullt och betungande, finner styrelsen rättvist, att tjänsten placeras i den vanliga lönegraden för registratorer i statsdepartement och centrala ämbetsverk. Bortsett från jordanskaffningsbyrån, som vad den kvinnliga arbetskraften beträffar torde böra bibehållas vid statens jordnämnds nuvarande personaluppsättning, torde någon utökning av antalet av styrelsens nuvarande kvinnliga befattningshavare på stat ej erfordras. Däremot synes lämpligt, att ett någorlunda rundligt anslag till extra kvinnliga skrivbiträden ställes till styrelsens förfogande att användas i mån av behov.

Expeditionsvaktsarbetet torde liksom nu kunna utföras av en befattningshavare. Utökning av expeditivaktspersonalen finner styrelsen sålunda ej nödvändig.

Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott ha ansett den av utredningen föreslagna anordningen med en byggnadsbyrå i Stockholm vara mindre välbetänkt och föga ägnad att fylla det verkligt stora behov av sakkunskap på området som föreläge. Ett sådant till huvudstaden förlagt kontor bleve praktiskt taget oåtkomligt för den stora allmänheten.

Ladugårdsbyggnadssakkunniga ha utgått från att de arbetsuppgifter, som föreläge för egnahemsstyrelsens byggnadsbyrå, troligen komme att väsentligt

minskas och att det efter ett par år ej bleve erforderligt med en så stor, högt kvalificerad personal, som av utredningen föreslagits. De sakkunniga ha föreslagit, att endast en ordinarie byrådirektörsbefattning måtte inrättas på byggnadsbyrån. Denne tjänstemans huvudsakliga uppgift skulle vara att upprätthålla den för verksamhetens enhetliga ledning erforderliga kontakten mellan länsorganen och den centrala byrån. Det vid byrån bedrivna forsknings- och standardiseringsarbetet borde stå under byråchefens direkta ledning, och skulle denne till sitt förfogande i detta arbete hava en ordinarie assistent med högskoleutbildning, placerad i lönegrad 22, samt det antal extra ordinarie och extra assistenter och biträden, som efter utarbetande av ett preliminärt program för byggnadsbyråns arbete visade sig erforderligt. De e. o. och e. assistenterna borde placeras i så hög lönegrad, att dels tillräckliga kvalifikationer kunde fordras, dels allt för ofta återkommande platsombyten undvikas, vilket ej torde vara fallet med de två i betänkandet föreslagna högskoleutbildade e. o. amanuenserna i lönegrad 16—18.

Byggnadsstyrelsen har uttalat som sin mening, att det med hänsyn till rådande konjunkturen inom husbyggnadsväsendets område för närvarande icke vore möjligt att för amanuenslön förvärva kvalificerade arkitekter eller byggnadsingenjörer.

Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att *statskontoret* fäst uppmärksamheten på att statens egnahemsstyrelses övertagande av förvaltningen av de statliga utlåningsfonder, som hade samband med egnahemsverksamheten, och bestyret med utbetalning av de olika statsbidrag, som tillhörde verksamheten, givetvis komme att inverka på omfattningen av statskontorets arbetsuppgifter, detta särskilt vad anginge fondbyrån och ombudsmansexpeditionen.

Departementschefen.

Med hänsyn till de förslag, som i det föregående i olika sammanhang framställt med avseende å egnahemsverksamhetens framtida bedrivande, innebärande bland annat att egnahemsnämnderna hädanefter såsom statsorgan skola bliva direkt underställda egnahemsstyrelsen, finner jag ett uppenbart behov föreligga av en förstärkning och rationalisering av styrelsens organisation. Emellertid kan jag icke tillstyrka egnahemsutredningens organisationsförslag i hela dess vidd. I avvaktan på erfarenheter av den reform av egnahemsverksamheten, som av mig föreslås, och av behovet av arbetskrafter för densamma anser jag personaluppsättningen inom egnahemsstyrelsen böra begränsas något i förhållande till vad utredningen föreslagit. Om så sker, kan jag icke finna tillräckliga skäl tala emot att styrelsen — med undantag för vissa i det följande angivna befattningar — upptages på ordinarie stat. I samband härmed torde, såsom egnahemsutredningen förordat, beteckningen »statens egnahemsstyrelse» böra förkortas till enbart »egnahemsstyrelsen».

Beträffande grunderna för egnahemsstyrelsens organisation biträder jag egnahemsutredningens förslag om införande av viss byråindelning inom styrelsen, varvid byråcheferna böra erhålla ställning av ledamöter. Med hän-

syn till karaktären av de uppgifter, egnahemsstyrelsen har att fullgöra, finner jag det önskvärt, att densamma vid sidan av byråindelningen har tillgång till praktisk sakkunskap på de olika områden, som beröras av egnahemsverksamheten. Egnahemsutredningen har med denna utgångspunkt föreslagit, att i styrelsen skola, liksom hittills, ingå tre särskilt förordnade ledamöter. I en del yttranden har gjorts gällande, att utredningen tillagt dessa ledamöter alltför vittgående uppgifter och befogenheter och att de allenast borde ha ställning av sakkunniga med rådgivande uppgifter. För min del anser jag övervägande skäl tala för att ifrågavarande ledamöter även skola deltaga i fattande av beslut inom styrelsen. Emellertid synes det icke behöfligt, att de deltaga i behandlingen av andra ärenden än sådana som äro av större betydelse, särskilt författnings- och anslagsfrågor, viktigare organisationsfrågor samt principiella ståndpunktstaganden beträffande egnahemsverksamhetens bedrivande. I behandlingen av dessa liksom andra frågor böra även deltaga båda de byråchefer, vilka enligt vad jag i det följande förordar böra finnas hos styrelsen. De särskilda ledamöternas antal, som av egnahemsutredningen föreslagits skola liksom hittills utgöra tre, bör enligt min mening ökas till fyra, för att de skola kunna företräda en så allsidig sakkunskap som möjligt, särskilt på jordbrukets, skogsbrukets, fastighetsbildningens och kreditväsendets område samt byggnadsområdet. Jag kan icke finna tillräckliga skäl att biträda byggnadsstyrelsens förslag, enligt vilket, i vad angår sistnämnda sakkunskap, denna styrelse skulle äga utse en särskild representant. Däremot förutsätter jag i likhet med egnahemsutredningen, att egnahemsstyrelsen kommer att i erforderlig utsträckning samråda med myndigheter, vilkas uppgifter delvis sammanfalla med egnahemsstyrelsens.

Med hänsyn till betydelsen av att för chefskapet för egnahemsstyrelsen kunna förvärva en person med önskvärd kompetens förordar jag — med biträdande av egnahemsutredningens förslag — att styrelsens chef, vilken torde böra tillsättas medelst förordnande för en tid av högst sex år, såsom överdirektör placeras i lönegrad C 10 i det från och med den 1 juli 1939 gällande civila avlöningsreglementet. Byråcheferna torde i enlighet med vad som i allmänhet gäller inom allmänna civilförvaltningen böra placeras i lönegrad A 30. Arvodena till de särskilda ledamöterna synas mig böra bestämmas till 1,800 kronor för envar av dem, var till kommer eventuell resekostnads- och traktamentsersättning.

Vad härefter angår byråindelningen inom egnahemsstyrelsen finner jag uppenbart, att en särskild jordanskaffningsbyrå bör tillskapas med de huvudsakliga uppgifter, som angivits av egnahemsutredningen. Denna byrå kommer delvis att utgöra en efterföljare till statens jordnämnd, vilken avses skola indragas, och jag vill i detta sammanhang framhålla det såsom naturligt, att den hos nämnden för närvarande sysselsatta personalen såvitt möjligt bör utnyttjas inom den utvidgade egnahemsstyrelsen. Även beträffande inrättandet av en s. k. allmän byrå inom egnahemsstyrelsen, vilken byrå dels skulle handlägga administrativa ärenden och dels ha viss befattning med

egnahemslångivningen, bland annat i form av övervakning av egnahems-nämndernas verksamhet, biträder jag egnahemsutredningens förslag. Där-
emot finner jag mig icke övertygad om behovet av en särskild byggnads-
byrå. Åtminstone tills vidare torde de uppgifter, som skulle ankomma på
en sådan byrå och som nu handhavas av särskilda befattningshavare hos
egnahemsstyrelsen och jordnämnden, kunna inlemmas i någondera av de
nyss föreslagna byråerna, och jag finner härvidlag mest ändamålsenligt, att
jordanskaffningsbyrån anförtros förevarande uppgifter. I avvaktan på en
lösning av frågan om byggnadssakkunskapens anordnande inom egnahems-
verksamheten överhuvud taget — jag återkommer till denna fråga i näst-
följande avsnitt av propositionen — synas mig de befattningar, som inrät-
tas för byggnadsfrågor, tills vidare icke böra uppföras på ordinarie stat. Eгна-
hemsstyrelsens förslag, att vid sidan av byråerna skulle inrättas en särskild
befattning såsom egnahemsinspektör, kan jag för närvarande icke biträda.
Övervakning över egnahemsnämndernas verksamhet torde, förutom i lämp-
lig omfattning av verkschefen, böra utövas av personal å styrelsens allmänna
byrå, varjämte viss tillsyn över nämnderna bör kunna anordnas i samband
med de resor, som föranledas av styrelsens jordanskaffningsverksamhet.

Å jordanskaffningsbyrån torde böra för den egentliga jordanskaffnings-
verksamheten anställas en byrådirektör i lönegrad A 26 och en byråassistent
i lönegrad A 21 samt för byggnadsverksamheten likaledes en byrådirektör i
26 lönegraden ävensom en byråingenjör i 21 lönegraden. Sistnämnda båda
befattningar torde enligt vad nyss anförts tills vidare böra erhålla extra ordi-
narie karaktär. Å den allmänna byrån torde böra finnas en byrådirektör i
lönegrad A 26 och en notarie i lönegrad A 21. Vad särskilt angår byrådi-
rektörerna för jordanskaffningsverksamheten och å allmänna byrån har jag
vid mitt ståndpunktstagande till befattningarnas benämning och löneställning
ansett det önskvärt, att ifrågavarande befattningshavare komma att stå nå-
got högre än de i det följande omnämnda egnahemsdirektörerna hos eгна-
hemsnämnderna, vilka föreslås skola placeras i lönegrad A 24.

Även om den av egnahemsverksamheten betingade kassarörelsen, i den
mån den hänför sig till egnahemsnämnderna, decentraliseras på dessa, synes
behov komma att föreligga av ett kamrerarkontor hos egnahemsstyrelsen.
Personalbeståndet på detta kontor torde emellertid kunna tillmätas väsent-
ligt mindre än egnahemsutredningen föreslagit. De där anställda befattnings-
havarna torde böra utgöras av en kamrerare i lönegrad A 24 och en revisor i
lönegrad A 21.

Utöver den nu angivna personalen, vilken med nyss berörda undantag tor-
de böra erhålla ställning av ordinarie befattningshavare, torde hos egnahems-
styrelsen böra anställas förslagsvis fem amanuenser med motsvarande löne-
ställning som tillämpas för andra liknande befattningar inom statsförvalt-
ningen.

Liksom nu torde hos egnahemsstyrelsen böra vara anställda fem byggnads-
kontrollanter med årsarvoden å 4,800 kronor. Åtminstone tillsvidare torde
kostnaderna för fyra av dessa kontrollanter böra, på samma sätt som för

närvarande, bestridas av anslaget till främjande av bostadsbyggande på landsbygden.

För registratorsgöromålen hos egnahemsstyrelsen, vilka för närvarande handhas av ett kanslibitråde i 7 lönegraden, torde böra inrättas en ordinarie befattning som kansliskrivare i lönegrad A 11. Med anledning av vad egnahemsstyrelsen anfört till stöd för en höjning av löneställningen för sistnämnda befattningshavare torde böra uppmärksammas, att arbetet med avlöningsuträkning framdeles bör ankomma på det nyinrättade kamrerarkontoret.

Såsom ordinarie befattningshavare torde vidare böra anställas ett kanslibitråde i lönegrad A 7 och tre kontorsbiträden i lönegrad A 4. Den betydande reduceringen av ifrågavarande personal i förhållande till vad utredningen föreslagit förklaras i huvudsak med hänsyn till decentraliseringen av kassarörelsen. Slutligen bör hos egnahemsstyrelsen vara anställd en ordinarie expeditivsvakt i lönegrad A 5.

Utöver den nyss angivna ordinarie biträdespersonalen torde det böra räknas med behov av ytterligare en eller annan extra ordinarie befattningshavare. Vidare kan det bliva erforderligt att i viss utsträckning anställa extra och tillfällig personal. Detta gäller icke blott biträdespersonal utan även annan arbetskraft, exempelvis representerande sakkunskap på byggnadsområdet eller på skogsväsendets område.

I enlighet med vad jag i det föregående förordat torde personalförteckningen för egnahemsstyrelsen böra erhålla följande utseende.

Befattning

Lönegrad

Tjänstemän å ordinarie stat.

1 överdirektör och chef	C 10
2 byråchefer	A 30
2 byrådirektörer	A 26
1 kamrerare	A 24
1 byråassistent	A 21
1 notarie	A 21
1 revisor	A 21
1 kansliskrivare	A 11
1 kanslibitråde	A 7
1 expeditivsvakt	A 5
3 kontorsbiträden	A 4.

Extra ordinarie tjänstemän i högre lönegrad än 20.

1 byrådirektör	Eo 26
1 byråingenjör	Eo 21.

Till anslagsberäkningen för egnahemsstyrelsen återkommer jag i ett annat sammanhang.

Sedan riksdagen meddelat sitt beslut rörande egnahemsstyrelsens organisation, bör ny instruktion utfärdas för styrelsen.

Egnahemsverksamhetens läns- och lokala organisation.

Nuvarande organisation.

Såsom framgår av det föregående bestå hushållningssällskapens egnahemsnämnder av fem ledamöter. Hushållningssällskap skall ansvara för att dess egnahemsnämnd tillgodoses med erforderliga tjänstemän och biträden. En av sällskapet anställd jordbrukskonsulent med åliggande att biträda egnahemsnämnden bör, såvida ej annan anordning medges i den instruktion, som antagits för nämnden av hushållningssällskapet och godkänts av egnahemsstyrelsen, närvara vid sällskapets sammanträden och föredraga ärendena. Personaluppsättningen i övrigt varierar hos de olika egnahemsnämnderna. Det är vanligt, att sekreterare hos hushållningssällskapens förvaltningsutskott även fullgöra visst arbete hos egnahemsnämnderna. Hos dessa äro vidare anställda kamrerare, skattmästare eller kassörer, vilka likaledes ofta samtidigt tjänstgöra hos förvaltningsutskotten. Detsamma gäller kontors- och expeditivskvaktpersonal.

I detta sammanhang må nämnas, att enligt särskilda bestämmelser hushållningssällskapens vandringssättare ha att vid besök hos mindre jordbrukare, däribland innehavare av jordbruksegnahem, lämna råd och anvisningar beträffande jordbrukets och husdjursskötselns bedrivande samt därvid genom praktisk handledning av förekommande arbeten visa huru dessa bäst utföras.

Egnahemsnämnd skall utse egnahemsombud, i regel ett ombud för varje kommun inom hushållningssällskapets område, med uppgift att biträda nämnden och verka för egnahemsverksamhetens ändamålsenliga bedrivande och utveckling inom ombudets distrikt.

Envar kommun äger att välja två representanter, företrädande huvudsakligen den ene de jord- och lånesökandes krets och den andre de jordägandes, att jämte det för kommunen utsedda egnahemsombudet bilda kommunens egnahemskommitté med uppgift att, under ombudets ordförandeskap, biträda egnahemsnämnden och verka för egnahemsverksamhetens ändamålsenliga bedrivande och utveckling inom kommunen.

Kommun, inom vilken egnahemskommitté icke är inrättad, må kunna uppdraga åt kommunens arbetarsmåbruksnämnd eller, där sådan nämnd ej finnes inom kommunen, åt kommunalnämnden att — jämte egnahemsombudet — handha egnahemskommittés uppgifter, i vad angår åtgärder för utveckling av ofullständiga jordbruk.

Arbetarsmåbruksnämnd — som har att ombesörja arbetarsmåbruksverksamheten inom kommun — består av tre av kommunalfullmäktige eller, där kommunalfullmäktige ej finnas, av kommunalstämman utsedda ledamöter. Dessa skola företräda de lånesökandes och den jordbrukande befolkningens intressen ävensom kommunala synpunkter, varjämte bör tillses att

någon av ledamöterna är förtrogen med den statsunderstödda egnahemsverksamheten.

Såsom redan förut nämnts kan statsunderstödd egnahemsverksamhet på särskilt angivna villkor jämväl utövas av vissa aktiebolag och föreningar.

Egnahemsutredningen.

Utredningen har till utgångspunkt för sina förslag angående egnahemsnämndernas organisation sammanfattningsvis hänvisat till att dessa nämnder enligt vad utredningen i andra sammanhang förordat skulle *dels* handha egnahemslångivningen för jordbruks- och bostadslägenheter och vad därmed sammanhör, *dels* utöva bidragsverksamheten för stärkande av ofullständiga jordbruk, *dels* bedriva jordförmedlingsverksamhet och viss jordanskaffning, *dels* leda arbetet med egnahemslägenheternas bebyggande, *dels* biträda centralorganet i dess jordanskaffningsföretag och arbete med iordningställande av arrendegnahem, *dels* såsom förbindelseorgan taga viss befattning med arbetarsmåbrukslånerörelsen, *dels* tjäna såsom länsorgan inom egnahemsväsendet i övrigt och *dels* kunna anlitas för andra skilda uppdrag inom området för den statliga sociala jord- och bostadspolitiken, såsom bostadsförbättringsverksamheten och lånerörelsen för lantarbetarbostäder

Egnahemsutredningen har fäst uppmärksamheten på att arbetsmängden inom egnahemsnämnderna även vore beroende av verksamhetsområdenas bestämning. Utredningen hade i syfte att vinna jämlikhet i arbetsmängden hos dessa organ övervägt att söka begränsa antalet organ genom att sammanföra vissa grupper av län till distrikt. Emellertid torde egnahemsarbetet vara sådant att en indelning av landet i dylika distrikt säkerligen skulle verka hämmande på dessa organs möjligheter att bedriva en fruktbärande verksamhet. Utredningen hade därför icke ansett sig böra föreslå ett genombrytande av länsgränserna, som med undantag för två län — Kalmar och Älvsborgs län — också vore bestämmande för hushållningssällskapens verksamhetsområden. Inom nämnda båda län torde dock egnahemsarbetet icke vara så omfattande, att anledning förelåge att bibehålla länens uppdelning på tvenne organ. Enligt utredningens mening borde samtliga dessa organs verksamhetsområden sammanfalla med länsindelningen. Liksom andra länsinstitutioner torde dessa egnahemsorgan i regel böra förläggas till residensstäderna. Undantag härifrån syntes emellertid kunna vara motiverat i vissa fall exempelvis för Göteborgs och Bohus samt Skaraborgs län.

I fråga om grunderna för egnahemsnämndernas organisation har egnahemsutredningen föreslagit följande:

Länsorganen torde liksom hushållningssällskapens egnahemsnämnder böra erhålla formen av kollegiala nämnder och även i fortsättningen kallas egnahemsnämnder. Egnahemsnämnd torde som regel böra bestå av fem ledamöter. En verkställande tjänsteman hos nämnden, kallad egnahemsdirektör, bör genom sin tjänsteställning vara självskriven ledamot. Övriga ledamöter eller som regel fyra böra efter förslag av centralorganet utses av Kungl. Maj:t för en period av fyra år, därav en till nämndens ordförande. Till ledamöter böra utses för uppdraget lämpliga och sakkunniga personer, boende inom

länet och företrädande den jordbrukande befolkningen, den jord- och lånesökande allmänhetens intressen, de statligt administrativa synpunkterna samt förtroget med områdets olikartade förhållanden. För de mindre länen torde, efter Kungl. Maj:ts beprövande, ledamöternas antal kunna ned sättas till tre, den verkställande tjänstemannen inberäknad. För de särskilt utsedda ledamöterna böra utses personliga suppleanter.

Beslutanderätten bör förbehållas egnahemsnämnden som sådan, dock att enligt instruktion för nämnden avgörandet av vissa ärenden bör kunna överlämnas åt den verkställande tjänstemannen. Ledamöterna böra vara ansvariga för skada, som av dem uppsåtligen eller av vårdslöshet tillskyn das staten.

Den verkställande tjänstemannen i egnahemsnämnd bör — utöver ställningen som ledamot — vara föredragande i nämnden och tillika dess sekreterare samt svara för expeditionen av nämndens beslut. Han bör vara förman för övrig hos egnahemsnämnden anställd personal. Som huvudsyssla i övrigt skall han ha att utföra de tjänsteåligganden, som nu vanligen tillhöra egnahemskonsulent hos hushållningssällskap.

Såsom kompetensvillkor för egnahemsdirektör bör uppställas avlagd agromexamen, varjämte bör fordras praktiska insikter inom egnahemsverksamheten.

Inom åtskilliga län torde allt det kvalificerade arbetet ej kunna medhinnas av nämndens verkställande tjänsteman. Detta behov av ökning i arbetskrafterna kan vara beständigt men även med hänsyn till egnahemsverksamhetens art mera tillfälligt. För sagda ändamål lär bli nödigt att för större län räkna med en eller flera särskilda egnahemskonsulenter och egnahemsassistenter. Mera tillfälliga öknningar i arbetet böra tillgodoses med extra egnahemsassistenter. Egnahemskonsulenter och egnahemsassistenter böra ha avlagt agromexamen.

Den kvalificerade personalen med högre utbildning torde för åtskilligt arbete ute i orterna kunna ersättas av tjänstemän med lägre utbildning. Detta gäller ej minst i avseende å det arbete, som är förenat med undersökning och uppgörande av planer för stärkande av ofullständiga jordbruk, kontroll å dylika arbeten samt å byggnadsarbeten m. m. Härför böra anställas tjänstemän motsvarande hushållningssällskapens vandringsrättare, lämpligen kallade egnahemsrättare.

Med den centralisering av kassarörelsen och vad därmed har samband, som utredningsmännen ovan förordat, erfordras påtagligen för de nya egnahemsnämnderna icke särskild kamrer eller kassör. Emellertid torde med hänsyn därtill att egnahemsdirektören och i förekommande fall konsulenten och assistenten få antagas komma att stora delar av året vistas på tjänsteresor, å egnahemsnämnds expedition böra vara anställt ett kvinnligt biträde i kanslibiträdesgraden, som kan lämna besökande upplysningar och anvisningar. Detta biträde behövs jämväl för det arbete, som är förenat med förandet av kortsystem över alla lån- och bidragstagare, registratorsgöromål m. m. Härutöver böra hos egnahemsnämnd anställas erforderliga kontorsbiträden delvis i extra ordinarie och extra ställning.

Utredningsmännen räkna med att hos egnahemsnämnd tillsvidare icke skall behövas särskild expeditionsvakt. Till en sådan befattningshavare hörande göromål böra kunna utföras av de kvinnliga befattningshavarna, varjämte möjlighet bör stå öppen att träffa avtal med person, som utför eljest nödiga expeditionsvaktsgöromål mot särskild ersättning.

Behov av juridisk expertis för egnahemsnämnderna bör lämpligen tillgodoses genom anlitande av jurist i orten enligt särskild överenskommelse om ersättning härför.

Egnahemsutredningen har övervägt, huruvida — förutom nyss angivna personal — jämväl särskilda fackmän på byggnadsområdet borde anknytas till egnahemsnämnderna. Utredningen har i detta ämne anfört:

Erinras må, att egnahemsnämnderna redan ha att i erforderlig mån vid behandling av ärenden enligt kungörelsen om bostadsförbättringsverksamheten (nr 654/1937) samråda med förste provinsialläkaren i länet eller annan på bostadshygienens område sakkunnig person. Utredningsmännen hysa den uppfattningen, att detsamma bör gälla beträffande handläggningen av ärenden rörande bostadsbyggande överhuvud taget hos egnahemsnämnderna.

I utredningsmännens organisationsplan för egnahemsverksamheten ingår, att centralorganet skall utbyggas med en specialbyrå för byggnadsärenden. Det torde kunna förväntas, att egnahemsnämnderna själva, under ledning närmast av sagda byrå, skola åtminstone tillsvidare kunna med den föreslagna personaluppsättningen handha på dem ankommande byggnadsverksamhet. I den mån egnahemsdirektörerna, egnahemskonsulenter och egnahemsassistenterna icke från början äga tillräcklig insikt om ifrågavarande arbetsuppgifter, torde de kunna göras tämligen förtrogna härmed på det sättet, att centralorganet genom byggnadsbyrån anordnar byggnadskurser, bedriver annan undervisnings- och upplysningsverksamhet samt tillhandahåller typritningar, anvisningar och föreskrifter m. m. De byggnadskontrollanter, som enligt vad utredningsmännen föreslagit skola vara anställda hos centralorganet, torde ock kunna medverka härvidlag. I samarbetet mellan byggnadsbyrån och egnahemsnämnderna måste givetvis också ingå, att nämnderna i tveksamma fall och mera principiella frågor böra inhämta byråns mening. Såsom nyss antyddes torde under angivna förhållanden huvudparten av byggnadsuppgifterna kunna fullt nöjaktigt handläggas av egnahemsnämnderna själva. Emellertid torde fall förekomma, då egnahemsnämnderna kunna behöva ha tillgång till fackmän i orten; det skulle bli ogörligt att vända sig till egnahemsstyrelsen i alla specialfall. Utredningsmännen få i detta sammanhang erinra om att det sedan länge varit ett önskemål att kunna tillgodose landsbygden med utbildade fackmän på husbyggandets område. Vid skilda tillfällen ha sålunda förslag framförts om anställande av byggnadskonsulenter hos hushållningssällskapen. Utan att här närmare ingå på denna fråga, vilja utredningsmännen framhålla, att det torde vara lämpligt att, om statliga egnahemsnämnder inrättas i länen, dylika konsulenter i första hand knytas till dessa statsorgan. I frågans nuvarande läge ha emellertid utredningsmännen icke ansett sig böra föreslå anställande av egna arkitekter vid egnahemsnämnderna. I avvaktan på att denna konsulentfråga med det snaraste vinner sin lösning torde det ligga närmast till hands att — såsom också ifrågasatts — låta egnahemsnämnderna anlita länsarkitekterna i den utsträckning, som kan visa sig erforderlig. Utredningsmännen vilja sålunda förorda, att egnahemsnämnderna tillsvidare må, i den omfattning egnahemsstyrelsen kan finna nödigt medgiva, äga att hänvända sig till länsarkitekterna. Tilläggas må här, att den fortlöpande lokala kontrollen av att pågående byggnadsföretag utföras på vederbörligt sätt torde böra i vissa fall utövas av egnahemsrättarna och i andra fall ombesörjas genom tillfälligt anlitate av byggmästare eller annan lämplig person i orten.

Även på ett annat område än det nyss berörda har utredningen ansett det vara nödvändigt för egnahemsnämnderna att kunna få tillgång till särskild sakkunskap. För den skogsbelåning i samband med jordbrukslån för egnahemsändamål, som enligt utredningens förslag skulle införas, erfordrades vär-

deringar och uppgörande av hushållningsplaner. Enligt utredningens mening vore det lämpligt att först söka vinna erfarenhet angående omfattningen av och grunderna för den skogsbelåning, som komme att bedrivas av egnahemsnämnderna, innan särskilda anstalter härför vidtoges i personalhänseende. I avbidan härå syntes egnahemsnämnderna böra i erforderlig omfattning kunna anlita skogsvårdsstyrelsernas biträde vid värderingar, uppgörande av hushållningsplaner m. m. Med avseende på egnahemsnämndernas ledamotsammansättning torde böra tillses, att nämnderna, åtminstone i de mera skogrika länen, bland sina ledamöter hade tillgång på viss, om icke teknisk så i varje fall praktisk insikt på det skogliga området. Slutligen syntes det vara av vikt att, icke minst vad gällde grunderna för skogsvärderingar, relativt noggranna instruktioner meddelades egnahemsnämnderna av egnahemsstyrelsen.

Ledamot av egnahemsnämnd skall enligt egnahemsutredningens förslag, i likhet med vad som nu i regel gäller, åtnjuta dels dagarvode med 20 kronor för varje sammanträdesdag och dels resekostnads- och traktamentsersättning enligt klass II C i allmänna resereglementet vid av uppdraget föranledda resor, varvid dock dagtraktamente ej utgår för dag, då arvode åtnjutes. Härutöver skola till ordförandena i nämnderna utgå årsarvoden alltefter arbetets omfattning, dock ej överstigande 1,000 kronor.

Beträffande avlöningsvillkoren för egnahemsnämndernas befattningshavare har egnahemsutredningen anfört:

Det kunde visserligen synas naturligt, att avlöningsförmånerna åt egnahemsdirektörer, egnahemskonsulenter, egnahemsassistenter och egnahemsrättare bestämdes i anslutning till respektive avlöningar åt hushållningssällskapens sekreterare, jordbrukskonsulenter och vandringsrättare. Vad till en början angår avlöningsförhållandena för sekreterarna äro emellertid dessa så pass skiftande att de icke kunna tagas till rättesnöre för bestämmande av egnahemsdirektörernas avlöning. Och även i fråga om jordbrukskonsulenter och vandringsrättarnas avlöning gäller, att deras grundlöner fastställts närmast för beräkning av statsbidrag till lönernas bestridande. Det har alltså lämnats hushållningssällskapen öppet att besluta om erforderlig löneökning av andra medel än nyssnämnda statsbidrag, vilken möjlighet emellertid icke torde ha utnyttjats av sällskapen i någon större utsträckning. I vissa fall ha likväl lönetillägg beviljats för arbete inom egnahems- och bostadsförbättringsverksamheten. På grund av det här anförda ha utredningsmännen funnit de vid hushållningssällskapen tillämpade löneprinciperna icke kunna tjäna till direkt ledning vid bestämmandet av lönerna för nu ifrågakvarande befattningshavare hos egnahemsnämnderna. Vid övervägande av vilka löner som med hänsyn till vederbörandes arbetsuppgifter och kompetens böra anses skäliga ha utredningsmännen — vilka utgått från att egnahemsnämndernas ordinarie befattningshavare böra inplaceras i löneplanerna i det av 1938 års riksdag antagna civila avlöningsreglementet — stannat vid att föreslå, att egnahemsdirektör bör placeras i lönegraden A 24 och egnahemskonsulent i A 21. Egnahemsassistenter och egnahemsrättarna, vilka i det följande förutsättas skola få ställning av icke ordinarie befattningshavare, torde böra erhålla lön motsvarande lönegraderna A 16 respektive A 8.

I fråga om de befattningshavare hos hushållningssällskapen, som mot-

svara egnahemsnämndernas övriga personal, synas anställningsvillkoren vara så olika inom skilda sällskap att de icke kunna tjäna såsom ledning för statstjänstemännens lönegradsplaceringar. Oavsett detta torde för övrigt kanslibiträden och kontorsbiträden böra sättas i de lönegrader, som äro vedertagna för motsvarande befattningshavare inom andra förvaltningsområden, d. v. s. lönegraderna respektive A 7 och A 4.

Utredningsmännen anse skäligt, att egnahemsnämnds befattningshavare för löneklassplacering bör få tillgodoräkna sig såsom statstjänst den tid, han före anställningen innehaft motsvarande befattning hos hushållningssällskap eller dess egnahemsnämnd.

För befattningshavarnas tjänsteresor torde särskilt sparreglemente, motsvarande de för liknande tjänstemannagrupper gällande, böra utfärdas.

Enär — i samband med avvecklingen av hushållningssällskapens egnahemsnämnder — de statliga egnahemsnämnderna torde böra övertaga hela den egnahemsverksamhet, varmed de gamla nämnderna vore sysselsatta, inbegripet handhavandet av utestående egnahemslån, har egnahemsutredningen ansett detta böra medföra, att de nya egnahemsnämnderna i allmänhet icke kunde utrustas med mindre arbetskraft än som motsvarade den nuvarande personaluppsättningen — givetvis med nödig jämkning till följd av den centralisering av kassarörelsen och vad därmed hade samband, som utredningen förordat. I själva verket kunde egnahemsnämndernas arbetsuppgifter emellertid beräknas bli väsentligt utökade i förhållande till de nuvarande nämndernas. Härom har utredningen framhållit följande:

Den fortsatta lånerörelsen med egnahemslån, avskrivningslån och skogslån kommer tydligen att bli mera arbetskrävande än den hittillsvarande egnahemslånerörelsen. Härjämte skola egnahemsnämnderna utom annat driva jordförmedling samt tillhandagå egnahemsbildarna i ärenden med planläggning och kontroll av åbyggnader samt med inköp av byggnadsmaterial. Vidare tillkommer det arbete med jordanskaffning och därigenom bildade egnahemslägenheters bebyggande, för vilket centralorganet finner lämpligt anlita egnahemsnämnderna. Där icke nybildning av jordbrukslägenheter kan beräknas komma att ske i större utsträckning, torde det bli så mycket mera arbete att ordna förvärv av tillskottsjord för ofullständiga jordbruk. Bidragsverksamheten för nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning å ofullständiga jordbruk torde bli mycket arbetskrävande och förstörad. Utredningsmännen räkna nämligen med betydligt ökade statsanslag för detta ändamål. Den decentralisation av arrendeegnahemsverksamheten, som synes bli erforderlig vid en utvidgning av denna verksamhet, torde ha till följd att detta arbete i ej obetydlig del avlastas på egnahemsnämnderna. Likaså torde genom arbetarsmåbruksverksamheten åtskilligt arbete komma att tillföras egnahemsnämnderna i därav berörda län. Slutligen torde böra framhållas, att egnahemsorganen hittills i stor utsträckning tagits i anspråk för vissa uppgifter vid sidan av sina egentliga verksamhetsgrenar, såsom den vittomfattande bostadsförbättringsverksamheten. Utredningsmännen utgå från att så ock bör bli fallet i fortsättningen. En väl organiserad och statlig egnahemsnämnd i varje län bör tillika, såsom ovan framhållits, kunna utnyttjas och utbyggas för andra skilda uppgifter inom området för den sociala jord- och bostadspolitik.

Med stöd av vissa från hushållningssällskapen införskaffade uppgifter om åtgången av arbetskrafter hos hushållningssällskapen för egnahemsverk-

samheten, bidragsverksamheten för stärkande av ofullständiga jordbruk samt bostadsförbättringsverksamheten liksom ock av sin kännedom i övrigt om hithörande förhållanden har utredningen sökt bedöma personalbehovet för de blivande statliga egnahemsnämndernas mera stadigvarande arbete. Den redan från början erforderliga personaluppsättningen har av utredningen beräknats vara följande.

E g n a h e m s n ä m n d i	Egna- hems- direktör	Egna- hems- konsu- lent	Egna- hems- assistent	Egna- hems- rättare	Kansli- biträde	Kontors- biträde
Stockholms län	1	—	1	2	1	1
Uppsala län	1	—	—	1	1	1
Södermanlands län	1	—	—	1	1	1
Östergötlands län	1	—	—	1	1	1
Jönköpings län	1	—	—	1	1	—
Kronobergs län	1	—	—	2	1	1
Kalmar län	1	—	—	2	1	1
Gotlands län	1	—	—	1	1	—
Blekinge län	1	—	—	2	1	1
Kristianstads län	1	1	—	2	1	2
Malmöhus län	1	—	—	2	1	1
Hallands län	1	—	—	1	1	1
Göteborgs och Bohus län	1	—	—	1	1	—
Älvsborgs län	1	1	—	2	1	1
Skaraborgs län	1	—	1	1	1	1
Värmlands län	1	—	1	2	1	1
Örebro län	1	—	—	1	1	1
Västmanlands län	1	—	—	1	1	—
Kopparbergs län	1	—	1	2	1	1
Gävleborgs län	1	—	—	2	1	1
Västernorrlands län	1	1	—	2	1	2
Jämtlands län	1	—	1	2	1	1
Västerbottens län	1	1	1	3	1	2
Norrbottens län	1	1	1	5	1	3
Summa	24	5	7	42	24	25

Utöver den i tabellen angivna personalen torde enligt utredningens mening erfordras såväl extra som tillfällig sådan. Detta gällde egnahemsassistenter och egnahemsrättare liksom kvinnlig kontorspersonal. För erhållandet av möjlighet till smidighet borde det icke vara fastslaget å vilket län sådan personal skulle vara placerad. Centralorganet borde äga att efter behovet förse egnahemsnämnderna med erforderliga extra eller tillfälliga arbetskrafter. Utredningen har funnit, att för dylikt ändamål tillsvidare borde för samtliga egnahemsnämnder räknas med extra egnahemsassistenter under 72 månader, extra egnahemsrättare under 60 månader och extra kontorsbiträden under 180 månader, allt årligen.

De 24 egnahemsdirektörerna liksom ock de 5 egnahemskonsulenterna har utredningen ansett böra givas ordinarie anställning. De 7 egnahemsassistenterna syntes däremot böra vara extra ordinarie. Starka skäl talade för att de i tabellen upptagna egnahemsrättarna uppfördes såsom ordinarie, eftersom deras huvudsakligaste sysselsättning torde komma att avse arbeten, som vore föranledda av egnahemsnämndernas uppgifter med stärkande av ofullstän-

diga jordbruk. I avvaktan emellertid på erfarenhet torde även dessa befattningshavare tillsvidare böra givas extra ordinarie anställning. Anledning torde saknas varför icke den som kanslibiträden och kontorsbiträden uppförda kvinnliga personalen, vilken utredningen räknat i underkant, skulle givas ordinarie anställning, dock borde av de hos egnehems-nämnderna i Kristianstads, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län föreslagna kontorsbiträdena ett biträde i vartdera av dessa län tillsvidare vara extra ordinarie.

Antalet ordinarie befattningshavare hos egnehemsnämnderna skulle i enlighet med utredningens förslag bestämmas på följande sätt:

Befattning	Lönegrad
24 egnehemsdirektörer	A 24
5 egnehemskonsulenter	A 21
24 kanslibiträden	A 7
21 kontorsbiträden	A 4.

Befattning som egnehemsdirektör borde tillsättas av Kungl. Maj:t efter förord av centralorganet. Övriga ordinarie befattningar borde tillsättas av centralorganet, som jämväl skulle ha att antaga all icke ordinarie personal.

Egnehemsutredningen har ansett, att kommunerna samt de enskilda egnehemsorganen — egnehemsföreningarna och egnehemsbolagen — icke längre hade samma uppgift att fylla som tidigare. Själva konstruktionen av egnehemslånestödet för jordbruksändamål, innefattande höjda jordbrukslån samt, såsom något helt nytt, avskrivningslån och skogslån, syntes göra dessa organ än mindre än hushållningssällskapen ägnade att vidare uppträda såsom låneförmedlare för jordbrukslägenheter. Egnehemsverksamheten beträffande jordbrukslägenheter borde därför uteslutande förbehållas de statliga organen. Egnehemslångivningen för bostadsändamål däremot torde jämväl i fortsättningen med fördel kunna bedrivas även av kommuner och egnehemssammanslutningar. Med kommun torde likställas samhällen, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skulle iakttagas. Enligt utredningens mening borde dessa låneförmedlare — kommuner, samhällen, föreningar och bolag — också driva jordförmedling och jordanskaffning i fråga om tomtmark och därvid kunna erhålla statslån såsom förlagsmedel. Med hänsyn därtill att samma låneförmedlare torde ha sin främsta uppgift att fylla med avseende på bostadsegnahem för vissa lokalt begränsade platser — städer och stadsliknande samhällen samt mera tätbebyggda områden — torde det vara lämpligt att meddela föreskrift därom, att dylik icke statlig egnehemsverksamhet skulle vara på nämnda sätt lokaliserad. Det torde böra få ankomma på centralorganet att antaga icke statliga egnehemslåneförmedlare samt meddela i samband därmed erforderliga föreskrifter. Den spridda bostadsbebyggelsen på den rena landsbygden torde däremot understödjas genom statsorganen ensamma. I överensstämmelse härmed torde de icke statliga egnehemsorganens hittillsvarande lånerörelse böra avvecklas eller omläggas.

Även bortsett från de fall, där kommunerna direkt medverka såsom egnahemslåneförmedlare, har egnahemsutredningen uttalat sig för att all egnahemsbildning — för jordbruksändamål liksom för enbart bostadsändamål — borde försiggå under nära samverkan mellan statens organ och de kommunala myndigheterna. Här om har utredningen anfördt:

Statligt egnahemslån torde sålunda icke böra få meddelas, utan att vederbörande kommunala organ, som bör besitta stor person- och lokalkännedom, blivit satt i tillfälle att bedöma företaget och yttra sig därom. Eftersom dessa organ exempelvis torde ha möjligheter att kunna uttala sig om förefintligheten av stadigvarande arbetstillfällen, som är en huvudförutsättning främst för bildande av arbetarsmåbruk och andra stödjordbruk samt även för bildande av bostadsegnahem, böra helt naturligt dylika egnahemsbildningar ske i samförstånd med kommunerna. Den kommunala kännedomen om förhållandena kan icke heller undvaras i det viktiga arbetet med stärkandet av ofullständiga jordbruk särskilt med tillskottsjord. All möjlig hänsyn bör följaktligen tillmätas vederbörande kommuns ställningstagande till planerade företag och arbeten inom egnahemsverksamheten. Principiellt torde ingen egnahemsverksamhet böra av statsorganen understödjas mot kommunens vilja, försåvitt de av kommunen andragna skälen befinnas hållbara. Dock bör å andra sidan detta icke få medföra, att önskvärd omflyttning mellan socknarna förhindras eller att statens stödformer för egnahemsändamål missbrukas till förmån för en kommuns egen befolkning.

Utredningen har förordat en kommunal anknytning till de statliga egnahemsorganen liknande den nuvarande emellan hushållningssällskapens egnahemsnämnder och kommunerna. Den huvudsakliga ändringen skulle föranledas därav, att utredningen icke funne den i vissa kommuner förekommande anordningen med egnahemskommittéer vid sidan av arbetarsmåbruksnämnder vara ändamålsenlig. Kommunernas egnahemsverksamhet torde bli bäst betjänad av att vara samlad på ett enda organ, så att erforderlig översikt och likformighet kunde vinnas. Samarbetet mellan egnahemsnämnderna och kommunerna syntes utredningen alltså böra ordnas på följande sätt.

Egnahemsnämnd bör företrädas av ett egnahemsombud inom varje kommun eller inom visst distrikt av kommun, utsett av egnahemsnämnden för fyra år i sänder. Kommun, som icke bedriver arbetarsmåbrukslånerörelse, skall äga att för kommunen eller distrikt därav utse två representanter, valda för fyra år, att jämte egnahemsombudet såsom ordförande bilda egnahemskommitté. Om sådan särskild kommitté icke anses erforderlig, bör kommunen kunna uppdraga åt kommunalnämnden eller motsvarande myndighet att jämte vederbörande egnahemsombud fungera såsom egnahemskommitté. Kommun, där arbetarsmåbrukslånerörelse bedrivs, bör uppdraga åt det organ, som handhar denna lånerörelse, att upprätthålla samarbete med vederbörande egnahemsombud. Det synes önskvärt, att egnahemsombudet även vid behandling av ärenden rörande arbetarsmåbrukslån bör få deltaga i överläggningarna, däremot givetvis icke i besluten. I samband härmed torde beteckningen arbetarsmåbruksnämnd böra utbytas mot beteckningen egnahemskommitté såsom mera belysande för organets allsidiga egnahemsverksamhet. Någon ändring i övrigt föreslås icke beträffande den kommunala organisationen för arbetarsmåbrukslånerörelsen. Denna lånerörelse kom-

mer sålunda i fortsättningen att handhas av särskilt utsedd egnahemskommitté, bestående av tre ledamöter jämte lika många suppleanter, utsedda för fyra år, eller av kommunalnämnden. Motsvarande bör gälla beträffande den egnahemslåneförmedling, som må upptagas för bostadsändamål. Förekommande jordanskaffning bör bedrivas av samma organ. Med hänsyn till att kommun kan bedriva arbetarsmåbrukslånerörelse uppstår den skillnaden i den kommunala egnahemsorganisationen mellan kommun med sådan lånerörelse och annan, att i förstnämnda kommun — om egnahemskommitté utsetts — egnahemsombudet icke fungerar såsom ordförande i kommittén och att denna kommitté består av förutom egnahemsombudet 3 ledamöter i stället för 2.

Instruktion för egnahemsombud och kommunalt egnahemsorgan torde böra fastställas av vederbörande egnahemsnämnd enligt av centralorganet godkänt normalformulär.

Egnahemsombud bör åtnjuta gottgörelse för sitt arbete inom egnahemsverksamheten. Denna ersättning torde böra utgå i form av årsarvode, som bestämmes och utbetalas i efterhand med belopp, som centralorganet på förslag av vederbörande egnahemsnämnd må besluta. Närmare beräkningsgrunder härför torde böra meddelas av Kungl. Maj:t på förslag av centralorganet.

Yttranden.

Till en början må beträffande egnahemsnämndernas verksamhetsområden nämnas, att egnahemsutredningens förslag om sammanförande av Kalmar läns norra och södra områden under en gemensam egnahemsnämnd rönt gensagor från *Kalmar läns norra hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*. Egnahemsnämnden har hänvisat till att Kalmar län vore synnerligen långsträckt. Från Kalmar — där egnahemsnämnden förutsatts skola vara förlagd — till norra delen av Kalmar län vore avståndet cirka 260 km landsvägen och järnvägsledes ännu längre, varjämte förbindelserna vore dåliga. Egnahemslåneverksamheten inom norra området vore också mera omfattande än inom södra. Särskilt gällde detta jordbrukslånen. Vid 1937 års utgång hade antalet lån inom norra området utgjort 461 jordbrukslån och 521 bostadslån med en sammanlagd skuldsumma av omkring 4.0 milj. kronor. Inom södra området vore motsvarande siffror 300 jordbrukslån och 623 bostadslån med en sammanlagd skuldsumma av omkring 2.9 milj. kronor. På grund härav ansåge egnahemsnämnden, att en centralisering av hela länets egnahemsverksamhet komme att lända norra länsdelen till skada, varför en egnahemsnämnd i vardera hushållningssällskapsområdet borde bibehållas med expeditionerna förlagda till Kalmar och Västervik. Egnahemsnämnden befarade, att i annat fall den personliga kontakten med egnahemslåntagarna ej kunde i önskvärd utsträckning uppehållas.

Likaså har förslaget om att en gemensam egnahemsnämnd skall handha egnahemsverksamheten för hela Älvsborgs län föranlett erinringar från *Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*. Utskottet har framhållit, att utredningen icke syntes ha beaktat de starka skäl, som givit anledning till att detta län på ett ganska tidigt

stadium uppdelats i tvenne hushållningssällskaps områden. Förhållandena vore nämligen ganska olika i norra och södra länsdelen, och då länet innehölle störst antal bruksningsdelar i landet och vore geografiskt sett ganska oformligt som administrativ enhet, syntes starka skäl föreligga för att även i fortsättningen tvenne lokala organ, ett i norra och ett i södra länsdelen, bibehölles.

Mot utredningens förslag i fråga om löneställningen för egnahemsnämndernas personal har *allmänna civilförvaltningens lönenämnd* icke haft något att erinra. Emellertid har lönenämnden ansett den ifrågasatta tjänstebestämmelsen egnahemsdirektör böra utbytas mot en lämpligare titel, förslagsvis egnahemsintendent eller egnahemssekreterare. För den händelse egnahemsorganisationen omedelbart skulle uppföras på ordinarie stat, ansåge lönenämnden vidare, att kansli- och kontorsbiträdespersonalen, vilken avsåges skola ställas direkt under egnahemsstyrelsen, icke borde erhålla ordinarie anställning i så stor utsträckning som föreslagits.

Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha ansett rättvisan kräva, att egnahemsdirektör i lönehänseende jämföras med föreståndare för folkhögskola och konsulent med lärare.

Värmlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, vars yttrande biträts av *länsstyrelsen*, har framhållit, att, då länsorganens arbetsbörda och därmed egnahemsdirektörens ansvar måste anses vara väsentligt olika inom olika verksamhetsområden, en gradering av egnahemsdirektörerna lämpligen borde äga rum i åtminstone 3 grupper. Inom Kristianstads län, där egnahemslånerörelsens omfattning vore avsevärt större än inom de övriga, borde egnahemsdirektören lämpligen placeras i 28:e lönegraden, inom mellanskiktet, där lånestorleken lägst utgjorde omkring 10 milj. kronor, i 26:e lönegraden och i övriga fall i 24:e lönegraden.

Sveriges agronomförbund har framhållit följande synpunkter med avseende å löneställningen för egnahemsdirektörer, egnahemskonsulenter och egnahemsassistenter:

Förbundet vill med skärpa framhålla, att vid inrättande av befattningar, för vilka kräves agronomutbildning, hänsyn bör tagas till den nuvarande krävande och långvariga utbildningen på området, och att därför full paritet i lönehänseende bör råda mellan sådana befattningar och befattningar, vars innehavare hava annan högskoleutbildning. Med hänsyn härtill och till den av egnahemsutredningen gjorda jämförelsen mellan de föreslagna egnahemsdirektörs- och egnahemskonsulentbefattningarna å ena och sekreterare- och jordbrukskonsulentbefattningarna å andra sidan samt efter jämkning med hänsyn till den av allt att döma mindre omfattande verksamhet, som egnahemsdirektörerna lära få att förestå i jämförelse med hushållningssällskapens sekreterare, får förbundet föreslå, att egnahemsdirektör placeras i lönegrad A 27 eller eventuellt A 26 och egnahemskonsulent i A 24. Därest det med befattningarna förenade ansvaret skall givas den innebörd, som nyssnämnda jämförelse antyder, och om samtidigt hänsyn toges till en skäligen avvägning mellan de nu ifrågavarande befattningarna och andra befattningar, avsedda för motsvarande kategorier av högskoleut-

- bildade tjänstemän, torde en lägre löneplacering ej rättvisligen kunna ifrågasättas.

Skulle agronomförbundets synpunkter beträffande egnahemsdirektörer och egnahemskonsulenter ej vinna beaktande, utan i stället proposition i berörda avseende avlätas i överensstämmelse med utredningsmännens förslag till löneplacering, vill förbundet rikta uppmärksamheten därpå, att under sådana förhållanden ej lika kvalificerade innehavare kunna påräknas för respektive befattningar samt att den förstnämnde befattningshavaren under sådant förhållande ej, i olikhet med vad som eljest är brukligt inom statsförvaltningen, vid så låg löneplacering bör erhålla titel, vari ingår ordet »direktör». I konsekvens härmed bör därför tjänstemannen i A 24 benämnas egnahemskonsulent och den i A 21 förste assistent. Konsulenten skulle då komma att motsvara vad som i regel inom statsförvaltningen benämnes inspektör.

Beträffande egnahemsassistenter finner förbundet det skäligt och ändamålsenligt, att dessa, i likhet med vad som skett ifråga om amanuensbefattningarna vid egnahemsstyrelsen, placeras såsom extra ordinarie befattningshavare i lönegraderna 16—18 samt att medel till avlöning av icke ordinarie personal beräknas med hänsyn härtill. Möjlighet skulle därigenom erhållas att efter viss tid uppflytta assistent, som ej inom rimlig tid på annat sätt vunnit befordran, till den högre av de nämnda lönegraderna.

Beträffande lönegradsplaceringen av den kvinnliga biträdespersonalen har *statskontoret* framfört följande erinringar:

Därest den i betänkandet föreslagna centraliseringen av kassarörelsen kommer till stånd, kan statskontoret för sin del icke finna motiverat med högre biträdestjänster i lokalorganen än i kontorsbiträdesgraden (lönegrad A 4). I de fall, där den i betänkandet angivna organisationsplanen upptager två eller flera biträden i lönegrad A 4, föreslår statskontoret, att en differentiering sker så, att endast ett av dessa biträden placeras i den angivna lönegraden och övriga i lönegrad A 2.

För den händelse statskontorets förslag till decentralisering av kassarörelsen vinner beaktande, synes det i organisationsförslaget hos egnahemsnämnderna uppförda kanslibiträdet med hänsyn till de mera kvalificerade arbetsuppgifter, som genom nämndernas bestyr med kassarörelsen komma att åvila denna befattningshavare, böra placeras i något högre lönegrad än den föreslagna. Intill dess erfarenheter vunnits rörande arbetsförhållandena inom länsorganen, vill det synas statskontoret såsom om ifrågavarande biträde lämpligen placeras i lönegrad A 8. Vidare torde för bokslutsarbetets fullgörande hos nämnderna böra räknas med minst ett extra biträde under en tid av 3 månader.

I motsats till de sakkunniga anser statskontoret, att vederbörande egnahemsnämnd bör erhålla rätt att tillsätta de i nämnderna föreslagna befattningarna i lägre grad än lönegrad A 16.

Med avseende å lönegradsplaceringen för den befattningshavare, som vid en decentraliserad kassarörelse skulle handhava härmed sammanhängande uppgifter hos egnahemsnämnderna, ha två ledamöter i statskontoret uttalat skiljaktig mening och ansett, att med hänsyn till de mera kvalificerade arbetsuppgifter, som genom nämndernas bestyr med kassarörelsen skulle komma att åvila sådan befattningshavare, en placering av befattningen i lägst lönegrad A 11 måste anses vara motiverad.

Vad angår personalbehovet hos egnahemsnämnderna har i yttrandena från *Sveriges agronomförbund* samt *åtskilliga hushållningssällskap* gjorts gällande, att egnahemsutredningen beräknat personalbehovet alltför knappt. Samma uppfattning har uttalats av *lantbruksstyrelsen*, som härutinnan anförde:

Egnahemsutredningen har sökt beräkna personalbehovet genom att utgå från hushållningssällskapens uppgifter rörande den utsträckning i vilken deras personal f. n. sysslar med de uppgifter, vilka skulle utbrytas från sällskapen och överföras till de statliga egnahemsnämnderna. Härvid har emellertid synbarligen icke beaktats, att sällskapens konsulenter och vandringsrättare samtidigt i allmänhet utöva även annan konsultationsverksamhet, varav följer att i förhållande till den effektiva arbetstiden mindre tid åtgår för resor f. n. än vad som blir fallet i en speciell egnahemsorganisation. Vidare bör framhållas, att f. n. egnahemsjordbrukarna kunna räkna med att alltid på hushållningssällskapens expeditioner sammanträffa med kvalificerad personal och med denna rådgöra om sina egnahemsangelägenheter. Då egnahemsdirektören i utredningens förslag beräknas skola utföra de åligganden, som nu tillkomma egnahemskonsulent i hushållningssällskap, måste man räkna med att han i huvudsak skall befinna sig på resor, och rådgivningen på egnahemsnämndernas expedition kommer i flertalet län att åvila ett kanslibiträde i lönegrad A 7. En sådan ordning torde knappast anses tillfredsställande. Anförda och andra förhållanden synas, enligt lantbruksstyrelsens mening, giva vid handen, att utredningen beräknat personalbehovet mycket i underkant även för en begynnelseorganisation, vilket bör beaktas även vid bedömandet av kostnaderna för genomförandet av utredningens förslag.

Å andra sidan har, såsom framgår av det föregående, *allmänna civilförvaltningens lönenämnd* hållit före, att den av utredningen föreslagna personaluppsättningen utan större olägenhet borde åtminstone tillsvidare kunna undergå minskning. I fråga om länsorganen ville lönenämnden särskilt framhålla, att den i betänkandet lämnade sammanställningen rörande sysselsatt personal inom vissa av hushållningssällskapens verksamhetsgrenar gäve vid handen, att i åtskilliga län egnahemsverksamheten hittills tagit hushållningssällskapens befattningshavare i anspråk under allenast begränsad tid av året.

Anledning torde icke finnas att här i detalj referera de av hushållningssällskapen gjorda uttalandena rörande personaluppsättningen hos egnahemsnämnderna. En del uttalanden av mera allmän betydelse må emellertid återgivas.

Kalmar läns södra hushållningssällskaps egnahemsnämnd och *förvaltningsutskott* ha ansett det personalbestånd, varmed länsnämnderna föreslagits skola bli utrustade, vara otillräckligt i kvalitativt hänseende. Granskning och vård av inteckningarna kunde nämligen icke beräknas bli på ett tillfredsställande sätt verkställt av egnahemsdirektören, som dels med ifrågasatt kompetens i allmänhet icke syntes ha förutsättningar härför och dels såsom egnahemskonsulent finge sin verksamhet till väsentlig del förlagd ute i området. Att såsom ifrågasattes vid prövning av säkerheter anlita särskild jurist kunde icke sägas vara en ändamålsenlig lösning av denna viktiga fråga. Länsnämnderna borde, även om härav föranleddes ökade kostnader,

vara utrustade med en personal, som dagligen kunde tillgodose de olika behoven för granskning och vård av inteckningar och för kassagöromål. I samma yttrande har hävdats, att de mindre jordbruket hade behov av biträde på trädgårdsodlingens område. Särskilt vid förstärkning av dylika jordbruk vore en utveckling till trädgårdsbruk rätt vanlig. Under detta förhållande syntes skäl ha förelegat, att fråga om anställning av trädgårdskon-sulent föreslagits för tillgodoseende av detta viktiga krav.

Även Örebro läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltnings-utskott ha förordat, att speciell sakkunskap ställdes till egnahemsnämnder-nas förfogande för beviljandet av lån till trädgårdsbruk. Vidare syntes nöd-vändigt, att särskilt skogssakkunnig värderingsman ställdes till förfogande för beviljandet av s. k. skogslån.

Medicinalstyrelsen har förutsatt, att vid utfärdande av de närmare bestäm-melser rörande egnahemsorganens verksamhet, som skulle meddelas av Kungl. Maj:t, angelägenheten av samarbete med hälsovårdsmyndigheterna vunne behöfligt beaktande, i samband varmed egnahemsnämnderna syntes böra bemyndigas att i de fall, då besök på platsen erfordrades för bedömande av på deras prövning ankommande ärenden, begära länsstyrelsens förord-nande för förste provinsialläkaren att dit göra tjänsteresa.

I många yttranden har givits uttryck åt uppfattningen att behovet av bygg-nadssakkunskap icke blivit tillfredsställande tillgodosett i utredningens för-slag.

I denna riktning har, bland andra, byggnadsstyrelsen uttalat sig. Styrelsen har anförat:

Vid de av utredningsmännen föreslagna egnahemsnämnderna skulle bygg-nadsteknisk sakkunskap saknas helt och hållet. Av de s. k. egnahemsrät-tarna avses väl endast att fordra lägre lantbruksutbildning, förvärfvad vid lantbruksskola eller särskilt anordnade kurser för dylika rättare. Att ersätta den fackutbildning, som meddelas vid de tekniska högskolorna eller andra tekniska läroanstalter med den mycket ytliga utbildning, som kan för-värfvas vid de av utredningsmännen föreslagna kurserna, som skulle anord-nas av egnahemsstyrelsens byggnadsbyrå, kan ej heller anses såsom en till-fredsställande lösning och kommer icke att garantera tillräcklig byggnads-kunskap hos vederbörande. Icke heller är det tillräckligt sört för sakkun-skapen genom att egnahemsnämnderna till länsarkitektens bedömande över-lämna de frågor, som nämnderna själva anse sig inkompetenta att avgöra. Då nämnderna icke själva besitta någon byggnadsteknisk sakkunskap eller erfarenhet, torde det icke kunna begäras, att de alltid skola inse, när en fråga behöver hänskjutas till avgörande av fackman. Ofta är det även nöd-vändigt, att fackmannen får vara med från början av ett byggnadsärendes behandling och att han har möjlighet att personligen sammanträffa med den byggande för att för honom påvisa eventuella brister och framlägga förslag till deras avhjälpande. I avvaktan på utredning angående behovet av bygg-nadsstadga för landsbygden, synes emellertid arkitekter tills vidare icke bö-ra anställas såsom tjänstemän med uteslutande tjänstgöring vid nämnderna. Möjlighet torde dock beredas dessa att där sådant behov föreligger anställa konsulterande arkitekt, till vilken alla byggnadsärenden hänskjutas, på sa-ma sätt som avses för t. ex. juridiskt biträde åt egnahemsnämnderna.

För den lokala kontrollen av byggnadsarbetenas utförande böra egnahemsnämnderna i största möjliga utsträckning anlita fackmän, som efter genomgång av åtminstone lägre teknisk skola förvärvat god praktisk erfarenhet inom husbyggandets område. Om dessa kontrollanter skola anlitas från fall till fall eller stadigvarande anställas, blir givetvis beroende av omfattningen av verksamheten inom respektive egnahemsnämnders områden. Tills vidare böra de dock icke anställas såsom ordinarie befattningshavare.

Slutligen har styrelsen hemställt, att erforderliga åtgärder måtte vidtagas för åvägabringande av skyndsamt utredning rörande behovet av en för landsbygden gällande byggnadsstadga och därmed sammanhängande frågor.

För *lantbruksstyrelsen* har det framstått som den viktigaste förutsättningen för uppnående av ändamålsenliga och ekonomiska byggnader, att verklig byggnadssakkunskap finnes företrädd i de lokala nämnderna:

Skola egnahemsbyggarna i huvudsak lita till den sakkunskap, som finnes i centralorganet, måste det leda till en schablonmässig behandling av byggnadsfrågorna, varjämte det kan befaras, att kontrollen över byggnadsverksamheten blir otillfredsställande. Även om typritningar kunna vara till stor nytta, måste man dock i regel förutsätta en viss grad av individuell behandling av varje byggnadsföretag.

Beträffande byggnadskonsulenterna kan man, om de en gång skola tillsättas, enligt lantbruksstyrelsens mening räkna med samma dualism mellan ifrågavarande statliga egnahemsnämnder och hushållningssällskapen, som tidigare anförts rörande övriga konsulenter. Icke-egnahemsjordbrukarnas byggnadsfråga torde beräknas vara av avsevärt större omfattning än den, som berör egnahemsbildarna. Att behovet av byggnadssakkunskap ute i länen, när det rör denna stora grupp, av vilka flertalet är mindre jordbrukare, måste tillgodoses, förr eller senare, torde vara en nödvändighet med den stora roll byggnaderna och byggnadskapitalet numera spela i jordbruket. Att frågan hittills uppskjutits, torde huvudsakligen vara beroende på att man velat avvakta förut omnämnda utredning rörande hushållningssällskapens organisation och verksamhet.

Bostadssociala utredningen har ifrågasatt, om icke den byggnadstekniska sakkunskapen blivit väl svagt företrädd i den föreslagna organisationen, och har hänvisat till att denna skulle kunna anlitas för skilda uppdrag inom området för den statliga sociala jord- och bostadspolitik.

Ladugårdsbyggnadssakkunniga, som funnit svagheten i den nuvarande organisationen bestå i bristande planläggning av varje särskilt byggnadsföretag och bristande tillsyn under dettas genomförande, har ansett utredningen icke ha tagit tillräcklig hänsyn härtill. De sakkunniga ha bland annat anförts:

Ladugårdsbyggnadssakkunniga anse sig på grund härav icke kunna biträda utredningsmännens uppfattning, att länsorganen i avvaktan på lösandet av frågan om byggnadskonsulenter för hushållningssällskapen skola ställas utan speciell byggnadsteknisk sakkunskap. Länsarkitekterna torde ej, såsom förutsatts, kunna ägna tillräcklig tid åt annat än behandlingen av vissa principfrågor. De måste i övrigt få anses överkvalificerade för handläggning av enkla bostadsbyggnadsärenden, dels mindre sakkunniga rörande ekonomibyggnaderna.

I betraktande av att största delen av de medel, som omsättas inom egna-

hemsverksamheten, belöpa sig på rena byggnadskostnaderna, synes det ej lämpligt att för samtliga hos egnahemsnämnderna föreslagna tjänstemän endast erfordras agronomutbildning.

Ladugårdsbyggnadssakkunniga hemställa, att det från början förutsättes, att varje egnahemsnämnd bör ha tillgång till byggnadstekniskt utbildad tjänsteman med tillräckliga kvalifikationer. Härvid bör övervägas huruvida denne tjänsteman jämväl skulle kunna tjänstgöra som byggnadskonsulent inom hushållningssällskapets verksamhetsområde. En viss del av statens utgifter för byggnadskonsulenten skulle då kunna återvinnas, om denne mot skälig taxa finge ombesörja utarbetande av byggnadsförslag åt enskilda, som ej tillhörde egnahemsnämndens klientel, enligt liknande principer som numera tillämpas för länsarkitekterna. Genom en dylik anordning kunde byggnadskonsulenterna ges en bättre avlöning varigenom högre kompetenskrav kunde uppställas. Om det vid en närmare utredning skulle visa sig, att en byggnadskonsulent ej skulle kunna beredas full sysselsättning inom något av de mindre länen, bör undersökas, om eventuellt gemensam byggnadskonsulentbefattning bör inrättas för två mindre län. De sakkunniga kunna emellertid ej uraktlåta att framhålla, att det för närvarande ej torde vara möjligt att besätta ett så stort antal byggnadskonsulentbefattningar, som skulle erfordras med fullt kompetenta innehavare enär kunskapen om de byggnadstekniska och husdjurshygieniska frågor, som sammanhånga med lantbrukets byggnader hittills ej mer än undantagsvis varit föremål för tillräckligt djupgående studier och undervisning här i landet. Det torde därför vara lämpligt att, tills större erfarenhet vunnits, endast tillsätta dessa befattningar på förordnande.

Ätminstone i de stora norrländska länen med den livliga egnahemsbildningen och de stora avstånd, som där förekomma, torde det vara nödvändigt att medelst lokala kurser utbilda de egnahemsrättare eller byggmästare, som skola hjälpa egnahemsbyggarna tillrätta och handhålla den fortlöpande kontrollen. Tillgången till yrkeskunniga specialarbetare är i dessa landsdelar mindre, varför det här ligger större vikt uppå att tillräcklig tillsyn utövas. Om länsorganen tilldelas en byggnadskonsulent så som av ladugårdsbyggnadssakkunniga föreslagits, kunna dessa självständigt avgöra många av de frågor, som annars måst hänskjutas till centralorganet. Sålunda bör den löpande kontrollen på arbetsplatsen helt ombesörjas av länsorganen som genom byggnadskonsulenten endast i översiktsform delger centralorganet sina erfarenheter och önskemål. I utredningsmännens betänkande har föreslagits, att kontrollen på arbetsplatserna i stor utsträckning skulle skötas direkt från centralorganet, ett arrangemang, som i förhållande till sin effektivitet torde ställa sig ganska dyrbart.

Även i flera andra yttranden har uttalats den uppfattningen att egnahemsutredningens förslag i fråga om egnahemsnämndernas organisation icke i tillräcklig grad tillgodosåge kraven på byggnadssakkunskap hos nämnderna. I denna riktning ha sålunda uttalat sig *länsstyrelserna i Hallands, Värmlands och Västmanlands län, Värmlands och Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnder och förvaltningsutskott, Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, svenska arkitekters riksförbund* samt särskilda kommitterade inom svenska teknologföreningen.

Värmlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd, vars yttrande biträfts av *länsstyrelsen*, har uttalat sig för att i de län, där egnahemslånerö-

relsen vore relativt livlig, borde finnas en särskild byggnadskonsulent, som ständigt kunde stå såväl rörelsens klientel som vederbörande lokalorgan till tjänst med råd och hjälp. De nytillsatta byggnadskontrollanterna hade för stora distrikt att svara för och kunde därför ej vara till sådan hjälp, som i detta hänseende vore önskvärd. Dessa tjänstemäns distrikt kunde därvid i så måtto minskas, att de endast komme att omfatta sådana län, i vilka särskild byggnadskonsulent ej funnes anställd. Med minskade distrikt komme därvid att följa ökade möjligheter för kontrollanterna att bispringa och råda, där så påfordrades.

Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd har bland annat anfört följande:

Om en centralisering enligt betänkandet genomföres, ligger den faran nära till hands att byggnadsstilar m. fl. frågor i stort sett uniformeras lika för hela landet. Olika orters särprägel härvidlag är emellertid av sådant värde att den ur många synpunkter bör skyddas och i viss mån utvecklas, men en centralisering utgör en allvarlig fara för dess utplånande. Söderifrån utbudna ritningar till bostadshus ha tyvärr redan funnit någon marknad i Västerbotten, men vissa byggnader som uppförts i överensstämmelse med dessa är i fråga om dimensioner och planlösning av sådan beskaffenhet att egnahemslån icke ansetts böra beviljas. Anspråken på rum och övriga utrymmen synas, om man får döma av dylika ritningar, vara helt andra i sydligare delarna av landet än i övre Norrland. Att faror som de här påpekade äro vida större vid en centralisering än om lokala nämnder få utöva bestämmanderätten framgår av de över hela landet till det yttre såväl som till det inre lika bostadshusen på arbetarsmåbruken.

Under det att egnahemsutredningen uttalat sig för att eventuella byggnadskonsulenter i första hand borde anställas hos egnahemsnämnderna, ha *egnahemsnämnderna och förvaltningsutskotten i Östergötlands län, Kalmar läns södra område och Älvsborgs läns norra område, förvaltningsutskottet i Älvsborgs läns södra område, Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* ävensom *Sveriges allmänna lantbrukssällskap* förordat, att sådana konsulenter i stället borde bindas vid hushållningssällskapen. Till stöd härför har framhållits angelägenheten av att även det stora antal jordbrukare, som icke hade sina ställen egnahemsbelånade, erhöles tillgång till sakkunnig hjälp för sina byggnadsspörsmål.

Beträffande frågan om fortsatt förmedling av bostadsegnahemslån genom kommuner samt särskilda aktiebolag och ekonomiska föreningar ha vissa uttalanden gjorts.

Sålunda ha Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott ansett det icke vara riktigt eller lämpligt, att aktiebolag eller förening finge antagas till förmedlare av egnahemslån till förvärv av bostadsegnahem, särskilt i de fall där till sådant bolag eller förening lämnats förlagslån för inköp och exploatering av fastigheter. För en enhetlig och likartad bedömning vid långivningen kunde det ej vara till gagn med flera låneförmedlare med helt olika förutsättningar och helt olika inställning till lånefrågan.

Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott ha uttalat betänkligheter mot att jämväl kommuner skulle kunna utöva förmedling av bostadslån. Ifrågavarande egnahemsnämnd har även förklarat sig ha haft ingående erfarenheter om jordanskaffning och jordförmedling bedriven av enskilda personer och bolag. Dessa lade på sin verksamhet företrädesvis privatekonomiska synpunkter. Härav föranleddes egnahemsnämnden till det uttalandet att, huru jordanskaffningsverksamheten än i övrigt framdeles komme att ordnas, den icke borde omhänderhavas utav sådana personer eller bolag.

Vidare ha Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott framfört betänkligheter mot förslaget, att jämväl kommuner skulle kunna fungera som förmedlare av bostadslån. Det syntes icke rationellt att vid sidan av länsorganisationen skapades lokala låneförmedlare.

Även Jämtlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd och förvaltningsutskott, vilkas yttrande biträts av länsstyrelsen, ha avstyrkt, att egnahemslån skulle kunna utlämnas genom kommuner samt vissa aktiebolag och föreningar. Detta komme endast att splittra arbetet.

Å andra sidan har styrelsen för svenska bankföreningen funnit det angeläget, att det enskilda och det kommunala intresset i förevarande betydelsefulla verksamhet vidmakthölles i planmässig anslutning till den statliga organisationen. Vad det kommunala inslaget anginge syntes tvivelaktigt, huruvida municipalsamhälle ägde lagligen taga befattning med sådana frågor som egnahemslåneförmedling och jordanskaffning för bildande av egna hem.

Slutligen må nämnas, att svenska skogs- och flottningsarbetarförbundet ansett beteckningen »egnahemskommitté» för de kommunala egnahemsorganen vara olämplig. Beteckningen »jordnämnd», som nu bleve ledig, syntes i stället kunna ifrågakomma för dessa organ. Alternativt borde beteckningen »arbetarsmåbruksnämnd» bibehållas, där huvuduppgiften bleve att handhava arbetarsmåbruksverksamhet.

Departementschefen.

I ett föregående avsnitt angående de allmänna grunderna för egnahemsverksamhetens organisation har jag förordat ett förststatligande av egnahemsnämnderna. Däremot har jag frångått egnahemsutredningens förslag om överflyttning från hushållningssällskapens förvaltningsutskott till egnahemsnämnderna av bidragsverksamheten för stärkande av ofullständiga jordbruk. Likaså har jag avvisat förslaget om centralisering av egnahemsverksamhetens kassarörelse. Det är uppenbart, att mitt ståndpunktstagande till dessa frågor måste påverka egnahemsnämndernas personalbehov.

Då de nya egnahemsnämnderna i enlighet med egnahemsutredningens förslag torde böra träda i verksamhet först den 1 juli 1940, torde det icke vara nödvändigt att till innevarande års riksdag framlägga något slutgiltigt förslag i fråga om organisationen av dessa nämnder. Det synes fastmera ändamåls-

enligt, att egnahemsstyrelsen erhåller tillfälle att ytterligare utreda härmed sammanhängande spörsmål, vilket lämpligen kan ske jämsides med de underhandlingar med hushållningssällskapen, som kunna förutsättas skola äga rum med avseende å egnahemsverksamhetens överflyttning från dessa. Emellertid torde det kunna vara till fördel, bland annat för det ungefärliga bedömandet av omorganisationens innebörd i kostnadshänseende, att jag redan nu preliminärt antyder vissa synpunkter beträffande personalbehovet för egnahemsnämnderna.

Innan jag ingår härpå, vill jag något uppehålla mig vid frågan om egnahemsnämndernas verksamhetsområden. Eftersom dessa nämnder för närvarande äro hushållningssällskapens organ, ha de även samma verksamhetsområden som dessa, vilket innebär att det i Kalmar och Älvsborgs län finnes två egnahemsnämnder och i ett vart av övriga län en sådan nämnd. I likhet med egnahemsutredningen finner jag det med hänsyn till verksamhetens effektivitet icke vara möjligt att tilldela egnahemsnämnderna större verksamhetsområden än som motsvara länen. Egnahemsutredningens förslag, att i Kalmar och Älvsborgs län i motsats till vad nu är fallet allenast skall finnas en egnahemsnämnd, finner jag visserligen kunna möjligen motiveras av egnahemsverksamhetens omfattning i dessa län. Emellertid anser jag ändock på grund av de lokala förhållandena samt önskvärdheten av ett fortsatt samarbete mellan egnahemsnämnderna och hushållningssällskapen övertvägande skäl tala för att i nämnda båda län fortfarande bibehållas två egnahemsnämnder. Sist angivna skäl synes mig också motivera, att egnahemsnämnderna såväl i dessa som andra län förläggas till samma orter som hushållningssällskapen.

Egnahemsnämnderna torde i enlighet med vad egnahemsutredningen föreslagit böra bestå av antingen fem eller tre ledamöter, beroende på verksamhetsområdenas utsträckning. Ledamöterna böra förordnas av Kungl. Maj:t, som även bör utse en av dem till ordförande. Den i det följande omnämnde egnahemsdirektören torde böra vara självskriven ledamot. Vid utseendet av ledamöterna bör beaktas önskvärdheten av att kontakten mellan egnahemsnämnderna och hushållningssällskapen underlättas. Vad utredningen föreslagit i fråga om ersättningen åt ledamöterna ger mig ej anledning till erinran.

Jag ansluter mig till utredningens förslag, att hos varje egnahemsnämnd bör finnas anställd en egnahemsdirektör med huvudsakligen de uppgifter, som angivits av utredningen. Befattningen torde böra uppföras å ordinarie stat. I likhet med utredningen anser jag karaktären av de med befattningen förenade uppgifterna betinga befattningens placering i lönegrad A 24. Att såsom föreslagits i ett yttrande göra lönegradsplaceringen beroende av egnahemslånens omfattning hos respektive nämnd kan jag ej finna lämpligt. De krav på skicklighet och arbetsförmåga, som handhavandet av egnahemsverksamheten på ett rationellt sätt ställer på sin man, behöver ingalunda stå i relation till långivningens omfattning. Överhuvud taget torde det vara

ogörligt att finna en objektiv och allmängiltig måttstock, som skulle kunna läggas till grund för en differentiering av egnahemsdirektörernas löner. Det nu sagda synes emellertid icke böra utgöra hinder för egnahemsstyrelsen att, på grundval av nyss avsedda undersökning rörande personalbehovet hos egnahemsnämnderna, föreslå något lägre löneställning i sådana län, där arbetsuppgifterna måste anses vara särskilt begränsade. Vad angår benämningen å ifrågavarande befattning finner jag visserligen den av egnahemsutredningen föreslagna benämningen egnahemsdirektör på ett riktigt sätt giva uttryck åt den ansvarsfulla ställning, som dessa befattningshavare komma att intaga. I synnerhet om en del av befattningarna enligt vad nyss sagts komma att placeras lägre än i lönegrad A 24, synes likväl möjligen någon annan benämning kunna vara lämpligare. Utan att nu vilja fatta definitiv ställning till denna fråga kommer jag i det följande att använda benämningen egnahemsdirektör.

Enligt utredningens förslag skola egnahemsdirektörerna biträdas av egnahemskonsulenter, egnahemsassistenter och egnahemsrättare. Emellertid får jag erinra om att detta organisationsförslag grundats på förutsättningen att bidragsverksamheten till förstärkning av ofullständiga jordbruk skulle överflyttas från hushållningssällskapen till egnahemsnämnderna. Om i enlighet med vad jag föreslagit dylik överflyttning icke sker, torde egnahemsdirektörerna i flertalet län icke bliva i behov av sådant biträde, som nyss avsetts. I varje fall synes det icke komma att finnas nämnvärd användning för personal med den kompetens, som skulle företrädas av egnahemsrättarna. Inom en del län torde emellertid behov komma att förefinnas av någon egnahemskonsulent eller egnahemsassistent. De uppgifter rörande arbetsåtgången hos de olika hushållningssällskapen, som lämnats i egnahemsutredningens betänkande, synas närmast tyda på att egnahemskonsulenter skulle behöva anställas i tre län och egnahemsassistenter i ungefär åtta län. Mot att egnahemskonsulenterna såsom ordinarie befattningshavare placeras i lönegrad A 21 och egnahemsassistenterna såsom icke ordinarie tjänstemän i 16 lönegraden synes intet vara att erinra. Det torde vara lämpligt, att medel även finnas tillgängliga för anställande tillfälligtvis av extra egnahemsassistenter.

Det kan räknas med att såväl egnahemsdirektörerna som egnahemskonsulenterna och egnahemsassistenterna i stor utsträckning komma att befinna sig på tjänsteresor. Enligt egnahemsutredningens förslag skulle å egnahemsnämndernas expeditioner vid sådana tider icke finnas någon högre befattningshavare än ett kanslibiträde. Ett sådant förhållande synes mig icke tillfredsställande. Frågan om egnahemsnämndernas kontorspersonal kommer emellertid i ett nytt läge genom att den av utredningen föreslagna centraliseringen av kassarörelsen icke genomföres. För handhavandet av egnahemsnämndernas medelsförvaltning torde, om denna bibehålles decentraliserad, erfordras en befattningshavare i högre ställning än kanslibiträdesgraden. Ett hänsyntagande till nu berörda förhållanden synes leda till att hos egnahemsnämnd bör finnas anställd en kassör och kontorsföreståndare,

som under egnahemsnämndens och egnahemsdirektörens överinseende kan omhändervä medelsförvaltningen, inberäknat räntedebitering m. m., och samtidigt stå allmänheten till tjänst med upplysningar i olika egnahemsverksamheten berörande frågor. Om denne befattningshavare erhåller heltidsanställning hos egnahemsnämnden, torde han lämpligen böra placeras i lönegrad A 17 eller eventuellt såsom icke ordinarie tjänsteman i motsvarande lönegrad. Emellertid torde det kunna ligga i såväl egnahemsnämndens som vederbörande hushållningssällskaps intresse, att ifrågakvarande befattningshavare kan på lämpligt sätt dela sin arbetstid mellan nämnden och sällskapet, varvid dock uppenbarligen måste förutsättas att garantier skapas mot missbruk av ställningen som förvaltare av två kassor. Där sist angivna anordning befinnes lämplig, torde befattningshavaren i fråga böra anställas hos egnahemsnämnden mot visst arvode. Vilketdera av nu berörda alternativ som är att föredraga, blir beroende av förhållandena i olika fall. Det bör ankomma på egnahemsstyrelsen att vid den i det föregående avsedda undersökningen rörande personalbehovet hos egnahemsnämnderna även överväga förevarande fråga. Jag vill i detta sammanhang tillägga, att de här åsyftade alternativa anordningarna för anställande av kassörer eller kontorsföreståndare hos egnahemsnämnderna synas i hög grad undanröja de svårigheter i organisatoriskt avseende, som befarats vara förbundna med en överflyttning av egnahemsarbetet från hushållningssällskapen.

Om befattningar såsom kassörer eller kontorsföreståndare inrättas hos egnahemsnämnderna, torde hos dessa i allmänhet icke behöva anställas några kanslibiträden. Med hänsyn till kontorsarbetets omfattning torde detta vara erforderligt allenast i tre eller fyra län. Däremot torde hos samtliga egnahemsnämnder behov komma att finnas av lägre biträdesbefattningar. Sammanlagt torde approximativt böra räknas med ett trettiotal kontorsbiträdesbefattningar och ett tjugotal skrivbiträdesbefattningar. Nu nämnda biträdesbefattningar, vilka böra placeras i samma lönegrader som motsvarande befattningar inom civilförvaltningen i övrigt, böra på lämpligt sätt fördelas på ordinarie och icke ordinarie. Härutöver torde kunna föreligga behov av anställande av tillfällig personal.

Mot vad egnahemsutredningen anfört rörande egnahemsnämndernas behov att i viss utsträckning anlita juridisk expertis och särskild skogsutbildad personal synes mig intet vara att erinra. Jag vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på att egnahemsnämnderna även kunna behöva sörja för tillgång till sakkunskap på trädgårdsodlingens område.

I personaluppsättningen för egnahemsnämnderna har egnahemsutredningen icke upptagit några befattningshavare med speciell byggnads-sakkunskap. Utredningen har förutsatt, att den föreslagna byggnadsbyrån hos egnahemsstyrelsen, under medverkan av de utav styrelsen anställda byggnadskontrollanterna skulle göra nämndernas tjänstemän förtrogna med byggnadsfrågor genom anordnande av kurser, tillhandahållande av typritningar och anvisningar m. m. Om särskilda byggnadskonsulentbefattningar skulle inrättas

i länen, borde de emellertid i första hand knytas till egnahemsnämnderna. I avvaktan härpå borde dessa nämnder i viss utsträckning kunna anlita länsarkitekterna.

Enligt min mening bör frågan om byggnadssakkunskapen inom egnahemsorganisationen icke betraktas isolerad utan ses i samband med det mera allmänna problemet om möjligheterna att tillgodose behovet av byggnadssakkunskap på landsbygden och härigenom underlätta tillkomsten av ändamålsenliga och billiga byggnader. Detta problem är av stor betydelse icke minst för jordbrukarna och kräver sin lösning inom en nära framtid. Jag vill erinra om att nyligen på initiativ från jordbrukarhåll bildats en särskild byggnadsförening med uppgift att verka för bättre förhållanden på förevarande område, och det torde finnas skäl att hoppas på lyckliga resultat av dessa strävanden. Vidare bör nämnas, att frågan om tillgodoseendet av landsbygdens behov av byggnadssakkunskap även har varit föremål för övervägande hos 1937 års utredning angående det mindre jordbrukets arbetsförhållanden. Denna utredning har i sitt betänkande den 25 februari 1939 angående underlättandet av kvinnornas arbete i de mindre lanthemmen bland annat uttalat sig för att byggnadskonsulentbefattningar böra inrättas vid hushållningssällskapen. Slutligen har byggnadsstyrelsen i sitt förut återgivna yttrande fäst uppmärksamheten på behovet av en byggnadsstadga för landsbygden. Jag är icke beredd att för närvarande framlägga några förslag med avseende å landsbygdens byggnadsfrågor. Å andra sidan kan jag ej heller förorda, att lösningen av desamma föregripes genom att egnahemsnämnderna nu förses med särskild byggnadssakkunnig personal. Tills vidare torde behovet av byggnadssakkunskap hos dessa nämnder böra tillgodoses på huvudsakligen det sätt, som förordats av egnahemsutredningen. Emellertid anser jag, i motsats mot utredningen, någon nämnevärld medverkan i förevarande hänseende icke kunna förväntas från länsarkitekternas sida.

Jag biträder egnahemsutredningens förslag, att förmedlingen av egnahemslån genom kommuner samt ekonomiska föreningar och aktiebolag bör inskränkas till bostadsändamål och endast avse lokalt begränsade områden. Vad angår municipalsamhällena torde det icke vara erforderligt att för egnahemsverksamheten anlita vederbörande municipala organ utan torde denna verksamhet kunna omhänderhavas av kommunens gemensamma organ.

Mot utredningens förslag i övrigt rörande den kommunala egnahemsorganisationen har jag intet att erinra.

Egnahemsreformens ikraftträdande och vissa därmed sammanhängande spörsmål.

Egnahemsutredningen.

Beträffande egnahemsreformens ikraftträdande har egnahemsutredningen anfört följande:

Enligt utredningsmännens mening bör den föreslagna reformen inom egnahemsväsendet genomföras snarast möjligt. Den nya egnahemsstyrelsen torde alltså böra träda i funktion med det budgetår, som börjar den 1 juli 1939. Samtidigt torde jordnämndens verksamhet böra övertagas av egnahemsstyrelsen. Med hänsyn därtill att — såsom i det följande kommer att närmare utvecklas — åtskilliga förhållanden med avseende på länsorganens omreglering torde påkalla en viss övergångstid, ha utredningsmännen nödgats räkna med att de nya egnahemsnämnderna skola kunna träda i de nuvarandes ställe först den 1 juli 1940, från vilken tidpunkt följaktligen också de nya bestämmelserna om egnahemslån böra vinna tillämpning.

Vad nu föreslagits drar i sin tur med sig, att de föreslagna förändringarna av den egnahemsverksamhet, som bedrivs genom kommuner beträffande arbetarsmåbruk eller i övrigt samt genom egnahemsföreningar och egnahemsbolag, böra anstå till den 1 juli 1940. Enär nuvarande tillfälliga höjning av maximum för arbetarsmåbrukslån gäller till och med år 1939, torde de föreslagna bestämmelserna om lånemaximum och om arbetarsmåbrukslåns uppdelning i stående del och amorteringsdel böra vinna tillämpning redan med ingången av år 1940. Den 1 juli 1940 torde vidare den föreslagna expropriationslagstiftningen böra träda i kraft. De jämkade bestämmelserna om arrendeegnahemsverksamheten torde likaså böra tillämpas från samma tidpunkt, oaktat denna verksamhet förutsattes skola utövas av egnahemsstyrelsen redan dessförinnan eller från och med den 1 juli 1939.

Verksamheten med bidrag till stärkande av ofullständiga jordbruk synes lämpligen icke kunna överflyttas på de nya egnahemsnämnderna annat än i anslutning till kalenderårsskifte, varvid icke torde kunna ifrågakomma tidigare tidpunkt än ingången av år 1941. Emellertid synes det utredningsmännen angeläget, att de nya bestämmelserna för bidragsverksamheten kunna i vissa delar träda i tillämpning redan under den tid hushållningssällskapen ännu handha denna verksamhet. Enligt utredningsmännens mening böra sålunda de ändrade bidragsbeloppen, de relativa liksom de absoluta, kunna utgå till företag, avseende nyodling, stenröjning, jordkörning och betesförbättring å ofullständiga jordbruk, vartill bidrag beviljas av hushållningssällskapen under år 1940. Bestämmelserna om övriga bidrag och om egnahemslån för stärkande av ofullständiga jordbruk torde däremot böra träda i kraft samtidigt med de nya egnahemslånevillkoren i övrigt eller den 1 juli 1940.

Till de nya egnahemsnämndernas arbetsuppgifter skola enligt utredningsmännens förslag höra icke endast de nu berörda verksamhetsgrenarna utan ock de övriga uppgifter, som för närvarande äro tillagda egnahemsnämnderna, bland andra bostadsförbättringsverksamheten och lantarbetarbostadslånerörelsen. Dessa båda verksamhetsgrenar torde böra överflyttas på de nya egnahemsnämnderna i och med att dessa träda i funktion den 1 juli 1940.

Sålunda föreslagna övergångsanordningar innebära, att arbetet inom egnahemsverksamhetens skilda grenar kommer att bedrivas enligt de gamla be-

stämmelserna intill den 1 juli 1940 med angivna undantag för arbetarsmåbrukslånerörelsen ävensom bidragsverksamheten för ofullständiga jordbruk.

I fråga om egnahemsreformens inverkan på de nuvarande egnahemslåntagarnas ställning i fortsättningen har egnahemsutredningen bland annat framhållit:

Vad angår förpliktelserna i fråga om förräntning och amortering av egnahemslån anse utredningsmännen, att dessa egnahemslåntagare böra i görligaste mån bliva likställda med nytillkommande egnahemslåntagare. De föreslagna förräntningsvillkoren innebära givna förmåner framför de nu gällande, åtminstone i fråga om egnahemslån beviljade efter ingången av år 1920. Innehavare av sådana egnahemslån, som beviljats före ikraftträdandet av de nya bestämmelserna, böra om de så önska få tillåtelse att förränta sina lån enligt dessa bestämmelser, under villkor dock att samtidigt de nya procentsatserna för annuitetsberäkningarna vinna tillämpning. Detta villkor torde böra stadgas i syfte att vinna nödig enhetlighet och reda. Där emot ha utredningsmännen icke funnit skäl att föreslå ändring i kvoten för tidigare egnahemslåns uppdelning i stående delar och amorteringsdelar. Eftersom låntagarnas rättigheter och skyldigheter med avseende på innehavda lån äro bestämda i kontrakt med egnahemslåneförmedlarna, måste tillämpningen av nu angivna eller andra övergångsbestämmelser bli beroende av frivillig överenskommelse. Beträffande egnahemslån, som även i fortsättningen komma att kvarligga hos låneförmedlare, bör självfallet gälla, att låneförmedlarnas betalningsskyldigheter till staten böra omregleras, i mån som övergångsbestämmelserna vinna tillämpning mellan dessa och låntagarna. Överenskommelser, varom här är fråga, torde böra befastas genom tillägg till gällande lånekontrakt. Enär de år 1937 beslutade tillfälliga räntelättnaderna avse t. o. m. år 1939, torde dessa tilläggsavtal böra få gälla från och med år 1940. Detta bör icke möta hinder i organisationshänseende, eftersom de nya egnahemsnämnderna lämpligen böra upptaga räntor och amorteringar för år 1940 även beträffande egnahemslån, vilka i enlighet med vad som nedan föreslås övertagits från de gamla låneförmedlarna.

De egnahemslåntagare, med vilka träffas tilläggsavtal, som nyss sagts, böra likställas med nyare låntagare jämväl i fråga om övriga bestämmelser om låntagarnas betalningsförhållanden, såsom beträffande uppskov med erläggande av amortering.

Oavsett berörda övergångsbestämmelsers tillämpning, böra tidigare egnahemslåntagare likställas med nytillkommande i fråga om möjligheterna för jordbrukslåntagare att erhålla lån eller bidrag till förstärkning av sina jordbruk och för bostadslåntagare att erhålla tilläggslån för byggnadsarbeten.

I detta sammanhang har egnahemsutredningen övervägt behovet av en stödaktion till förmån för egnahemslåntagare, som kunde befinna sig i sådana svåra ekonomiska förhållanden att hjälp i särskild ordning vore nödvändig för en sanering av dessa förhållanden. Utredningen har från egnahemsnämnderna införskaffat visst material till belysande av behovet av sådana stödåtgärder. Av detta material liksom på grund av sin kännedom i övrigt om egnahemslåntagarnas förhållanden har utredningen funnit, att den ekonomiska ställningen för många låntagare vore mycket svag. Men det syntes ock framgå, att omfattningen av och sättet för nödvändig och lämplig hjälp icke kunde bedömas utan föregående undersökningar av ifrågakom-

mande fall. Utredningen hade emellertid icke lämpligen kunnat ingå på dylika vittomfattande specialundersökningar. Detta torde i stället tillkomma egnahemsstyrelsen, varefter det jämväl borde ankomma på styrelsen att vidtaga de mått och steg, vartill undersökningarna kunde giva anledning i det aktuella läget.

Tidigare innehavare av arbetarsmåbrukslån skola enligt utredningens förslag likställas med nyare i fråga om möjligheten att erhålla statsbidrag för utvidgning av bostadshus.

Utredningen har icke funnit anledning till omräkning av gamla låns stående delar och amorteringsdelar enligt de nya reglerna.

De föreslagna ändrade upplåtelsevillkoren för arrendeegnahem, avseende huvudsakligen förbättrade lånevillkor vid frilösning, ha ansetts böra vinna tillämpning även på arrendeupplåtelser före de nya bestämmelsernas ikraftträdande.

Egnahemsutredningen har funnit uppenbart att, om staten genom egna organ skall handhava den fortsatta egnahemslånerörelsen, hushållningssällskapens nuvarande egnahemslånestock bör överflyttas på staten. Frågan om ansvaret för lånestocken bör härvid regleras genom skäliga uppgörelser mellan staten och hushållningssällskapen.

I detta sammanhang har utredningen hänvisat till att hushållningssällskapen upplagt särskilda riskfonder för mötande av uppkommande förluster. Dessa riskfonder vore av två slag, nämligen dels »gamla» fonder, som bildats före 1928 års egnahemsreform, och dels »nya» fonder, bildade därefter. De *gamla riskfonderna* hade av hushållningssällskapen — utan föreskrifter därom från statens sida — bildats av förvaltningsbidrag, som enligt då gällande bestämmelser tilldelats sällskapen »för betäckande av för dem genom lånerörelsen uppkommande kostnader och möjliga förluster». Sedan år 1928 hade i de för hushållningssällskapens egnahemsnämnder av egnahemsstyrelsen fastställda instruktionerna i regel intagits vissa föreskrifter med avseende på de gamla fonderna. Härigenom vore vanligen bestämt, att ifrågavarande fonder skulle användas för täckande av förluster å egnahemslån, som utlämnats före år 1929. För en del egnahemsnämnder vore vidare stadgat, att vad som av fondernas medel icke erfordrades för nämnda ändamål vore avsett att användas efter hushållningssällskapens gottfinnande. Beträffande de *nya riskfonderna* gällde bestämmelserna i § 36 kungörelsen nr 217/1928. Därigenom vore stadgat, att uppstående överskott å hushållningssällskaps förvaltningsbidrag skulle tillföras en av sällskapet ägd och förvaltd riskfond för egnahemslånerörelsen ävensom att denna fonds tillgångar icke finge utan tillstånd av Kungl. Maj:t användas för andra ändamål än till bestridande av sällskapets med den statsunderstödda egnahemsverksamheten förenade förvaltningskostnader och å egnahemslånerörelsen uppkommande förluster. Tillgängliga uppgifter om storleken av hushållningssällskapens riskfonder vid utgången av år 1936 utvisade, att då skulle ha förefunnits: i de gamla fonderna tillhoppa 1,732,125 kronor och i de nya 1,370,516 kronor. Utöver dessa

fondmedel finnes hos ett eller annat hushållningssällskap medel, tillhörande de gamla riskfonderna, vilka emellertid icke förvaltades av egnahemsnämnderna eller ock disponerats för andra ändamål och därför icke vidare redovisats såsom behållning i fonderna.

Med avseende å den framtida dispositionsrätten över riskfonderna har egnahemsutredningen bland annat uttalat följande:

De för egnahemslånerörelsen meddelade bestämmelserna rörande förvaltningsbidragen och fondbildningarna synas enligt utredningsmännens förmenande innebära dels att staten tillförsäkrat hushållningssällskapen — liksom övriga egnahemslåneförmedlare — vissa förvaltningsbidrag så länge av dem förmedlade egnahemslån utestå, och dels att de därav bildade riskfonderna äro att betrakta såsom sällskapens egendom, ehuru med avseende på fondernas användning, åtminstone vad angår de nya fonderna, meddelats vissa bindande förbehåll från statens sida. Dessa hushållningssällskapens förmåner böra emellertid å andra sidan ses mot bakgrunden av sällskapens förpliktelser att ensamma svara för egnahemslånerörelsens handhavande och därmed förenade omkostnader och förluster. Förvaltningsbidragens och riskfondernas tillgodonjutande är följaktligen betingat av fortsatt skötsel av motsvarande utestående egnahemslån. Vidare bör bemärkas, att förvaltningsbidragens storlek beräknats erforderlig för att täcka därmed avsedda utgifter och att det sålunda icke varit meningen, att hushållningssällskapen skolat göra någon vinst på lånerörelsen i form av behållning i riskfonderna, sedan egnahemslånen helt infriats. Det synes emellertid ligga i sakens natur, att betydande behållning kan påräknas hos något hushållningssällskap, medan hos andra åter förvaltningsbidragen visa sig otillräckliga. Främsta anledningen till sådana olikheter torde ligga däri att vissa hushållningssällskap gjort förhållandevis stora förluster på egnahemsverksamheten. Till olikheten ha medverkat sådana omständigheter som att vissa hushållningssällskap tidigare icke tillgripit förvaltningsbidragen för att täcka samtliga med egnahemslånerörelsen förbundna omkostnader, utan låtit dessa mer eller mindre uppgå i kostnaderna för sällskapens verksamhet i övrigt, ävensom att staten trätt emellan med vissa hjälpåtgärder för egnahemslåntagarna, vilket varit ägnat att minska sällskapens låneförluster.

Utredningen har för sin del förordat, att vid de uppgörelser, som förutsatts skola träffas mellan staten och hushållningssällskapen, staten såsom villkor för att den skulle inträda i sällskapens ställe beträffande alla uteliggande egnahemslån, inbegripet s. k. uppskovslån, borde uppställa, att sällskapen samtidigt till staten överlåta de nya riskfonderna men finge behålla de gamla fonderna, med föreskrift att sällskapen icke finge utan Kungl. Maj:ts särskilda medgivande använda dessa behållna fonder för andra ändamål än främjande av det mindre jordbruket och dess binäringar ävensom uppmuntrande av trädgårdsodlingen. Staten borde samtidigt förbinda sig att svara för vissa med egnahemsnämndernas avveckling förenade, i det följande omnämnda kostnader. Jämväl i de fall, då egnahemslån vore placerade i egnahemsfastigheter, som med äganderätt övertagits av hushållningssällskapen, borde staten inträda i sällskapens ställe, dock borde det stå öppet för sällskapen — särskilt för den händelse fastigheternas värde skulle överstiga gäldbelastningen på grund av egnahemslånen — att om de så hellre önskade infria sagda

gäld. Vore dessa fastigheter utarrenderade eller uthyrda, bleve givetvis där-
om träffade avtal bindande även för staten.

Egnahemsutredningen har funnit uppenbart och angeläget, att till de nya egnahemsnämnderna borde knytas befattningshavare med erfarenhet från den nuvarande egnahemsverksamheten och att sålunda åt många av de gamla egnahemsnämndernas befattningshavare borde kunna beredas sådan anställning hos staten att dessa icke behövde bliva lidande på grund av omorganiseringen. Detta syntes särskilt gälla dem, som enbart eller övervägande vore anställda hos de gamla egnahemsnämnderna. Där likväl någon sådan befattningshavare ginge förlustig sin arbetsförtjänst och sedan längre tid varit anställd hos egnahemsnämnden samt haft anledning att räkna med fortsatt anställning, syntes han i någon form böra erhålla gottgörelse härför. De befattningshavare, som varit anställda för annat arbete hos hushållningssällskapen men härmed förenat arbete hos de gamla egnahemsnämnderna, borde likaledes, om de icke kunde i fortsättningen erhålla sådan anställning hos sällskapen att därigenom åtminstone huvudsakligen uppväddes vad de kunde ha uppburit hos egnahemsnämnderna, böra erhålla gottgörelse under nyssnämnda förutsättningar i fråga om varaktigheten av arbetet inom egnahemsväsendet. En tredje grupp slutligen utgjordes av sådana personer, som hos de gamla egnahemsnämnderna haft arbete mera tillfälligt eller såsom bisyssla utan att i övrigt vara knutna till hushållningssällskapen, exempelvis juridiska biträden, siffergranskare och revisorer. Dessa torde icke kunna påvisa tillräckliga skäl för att erhålla gottgörelse, varom här vore fråga. Egnahemsutredningen har förklarat sig sakna möjlighet att på förhand närmare angiva, i vilka fall en tillämpning av nu föreslagna principer kunde väntas föranleda beviljande av ersättningar åt de gamla egnahemsnämndernas befattningshavare för mistade löneinkomster. Ej heller hade utredningsmännen ansett sig böra redan här precisera de grunder, efter vilka ersättningarnas belopp borde beräknas. Då emellertid statens kostnader för dylika ersättningar torde komma att hålla sig inom jämförelsevis måttliga belopp och en mera ingående undersökning härav näppeligen kunde ske annat än i samband med underhandlingar med varje hushållningssällskap för sig, ansåge utredningen, att med frågan om prövning av dessa ersättningar borde få bero till 1940 års riksdag.

Egnahemsutredningen har hänvisat till att, vare sig hushållningssällskapen förhyrt lokaler för egnahemsnämndernas räkning eller till dem upplåtit lokaler i sällskapen tillhöriga fastigheter, sällskapen tydligen kunde åsamkas olägenhet, om dessa lokaler i samband med egnahemsnämndernas förstatligande kortare eller längre tid skulle behöva stå obegagnade i avbidan på att för lokalerna eventuellt gällande hyreskontrakt skulle upphöra eller att lokalerna skulle få en annan lämplig användning. Flera förvaltningsutskott hade i yttranden till utredningen uttalat, att hushållningssällskapen borde tillerkännas ersättning för den skada, de i angivna avseende kunde lida. Utredningen har förklarat sig anse, att skäl funnes för en sådan mening.

Emellertid torde i vissa län de nya statliga egnahemsnämnderna kunna övertaga de lokaler, varom här vore fråga. På andra håll torde icke behöva gå lång tid, innan hushållningssällskapen kunde finna annan användning för lokalerna eller genom uppsägning av löpande hyresavtal frigöra sig från desamma. I den mån hushållningssällskapen kunde komma att visa sig ha lidit ekonomisk skada i förevarande hänseende, borde emellertid ersättning härför utgå. Liksom beträffande personalersättningarna kunde ej heller dessa lokalkostnader närmare beräknas på förhand, utan måste därmed anstå tills det visat sig i vad mån sådana borde utgå. Vad utredningen här anfört syntes dock giva vid handen, att det endast kunde röra sig om jämförelsevis små belopp.

Vad i övrigt angår avvecklingen av hushållningssällskapens egnahemsverksamhet har utredningen anfört:

Hushållningssällskapen i Norrbottens och Jämtlands län torde vara de enda sällskap, vilka för närvarande inneha jord, som inköpts för egnahemsändamål. I den mån dessa eller andra hushållningssällskap vid egnahemsnämndernas avveckling inneha dylik jord, bör staten, om sällskapen så önska, övertaga dessa jordområden mot en köpeskilling, som svarar mot sällskapens anskaffningskostnader. Försåvitt områdena ifråga inköpts med stöd av jordanskaffningslån, har för övrigt staten redan från början iklätt sig det ekonomiska ansvaret för dessa jordanskaffningsföretag.

Skulle något hushållningssällskap ha bildat sådan riskfond för jordanskaffningsverksamhet, varom förmåles i § 40 kungörelsen nr 217/1928, bör sådan fond — med hänsyn därtill att fonden bildats efter fördelning mellan staten och sällskapet av uppkommet överskott å jordanskaffningsföretag — få behållas och användas av sällskapet liksom förut omfördäld gammal riskfond för egnahemslånerörelsen. Enligt vad utredningsmännen inhämtat finnas emellertid för närvarande inga dylika fonder.

Norrbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd bedriver vidare liksom Västerbottens läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd jordanskaffningsverksamhet för statens räkning jämlikt bestämmelserna i kungörelsen nr 212/1936. Möjlighet till sådan verksamhet föreligger enligt kungörelsen nr 424/1937 jämväl för egnahemsnämnderna i Västernorrlands och Jämtlands län. Beträffande dylika jordanskaffningsföretag böra de nya egnahemsnämnderna självfallet och utan att särskilda föreskrifter därom torde erfordras träda i de gamla nämndernas ställe. Förhållandena för befattningshavare, vilka kunna ha anställts för ifrågavarande företag, torde regleras på samma sätt som för annan egnahemsnämndernas personal.

Östergötlands läns hushållningssällskap har meddelat, att sällskapet tecknat borgen för ett Sya egnahemsförening u. p. a. beviljat förlagslån ur jordförmedlingsfonden å ursprungligen 200,000 kronor, varav för närvarande utestår 80,000 kronor. Anledningen härtill har varit, att mellan egnahemsnämnden och föreningen träffats en överenskommelse, enligt vilken föreningen åtagit sig att vara nämndens organ för jordanskaffning och jordförmedling inom hushållningssällskapets verksamhetsområde. Utredningsmännen anse, att hushållningssällskapet bör kunna påräkna att bli fritaget från ifrågavarande borgensansvar i samband med att staten antingen övertager de med förlagslånet inköpta egendomarna eller ock erhåller ett medbestämmande och kontrollerande inflytande med avseende på förlagslånets användning, motsvarande det som nu tillkommer sällskapet. Detsamma bör gälla det förlagslån å 100,000 kronor, som tilldelats Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a.

mot borgen av länets hushållningssällskap, och eventuella andra liknande engagement, som hushållningssällskapen kunna ha iklätt sig.

För den händelse något hushållningssällskap icke skulle vara villigt att i överensstämmelse med vad här föreslagits avveckla sin befattning med egnahemsverksamheten och pågående jordanskaffningsföretag utan i stället föredraga att fortsätta därmed tills uteliggande egnahemslån blivit infriade och jordanskaffningsföretagen avslutade, har utredningen funnit detta icke kunna förhindras. Det syntes emellertid kunna förväntas, att hushållningssällskapen icke skulle finna lämpligt resa dylika hinder mot ett fullständigt genomförande av den egnahemsreform, som statsmakterna kunde vilja åstadkomma.

Egnahemsutredningen har erinrat om att enligt utredningens förslag sådana egnahemslåneförmedlande kommuner, egnahemsföreningar och egnahemsbolag, som förmedlat jordbrukslån, skulle helt upphöra därmed och de, som förmedlat bostadslån, kunna fortsätta därmed endast i den mån denna långivning vore lokaliserad till visst begränsat område. Om dylik låneförmedlare icke önskade göra ändring i sin befattning med tidigare egnahemslån, torde så icke kunna påfordras från statens sida. Låneförmedlaren borde då alltjämt äga att, underkastad meddelade kontrollföreskrifter, erhålla stadgat förvaltningsbidrag. Önskade låneförmedlaren däremot helt avveckla sina äldre egnahemslåneengagement, borde följande iakttagas:

Möjlighet bör då stå öppen att överflytta lånen på de nya egnahemsnämnderna. För ett sådant överflyttande bör fordras — förutom givetvis att förvaltningsbidraget bortfaller — att låneförmedlaren fullgjort sina betalningskyldigheter till statskontoret. Egnahemslån, som vid tiden för ifrågasatt överflyttande icke hunnit bli definitivt reglerat, d. v. s. till fullo utbetalt till låntagaren mot föreskrivna handlingar, torde endast efter särskild prövning böra övertagas av egnahemsnämnden. Är egnahemslån placerat i fastighet, som befinner sig i låneförmedlarens ägo, bör sådant lån kunna avvecklas i samband med att fastigheten efter värdering överlåtes på staten. Värdering bör även läggas till grund för övertagande av egnahemslån i andra fastigheter. Sistnämnda olikhet gentemot övertagande av egnahemslån från hushållningssällskapen finna utredningsmännen böra stadgas med hänsyn bland annat till att några medel motsvarande sällskapens nya riskfonder icke kunna beräknas bli av de övriga låneförmedlarna överlämnade till staten. Egnahemsföreningarna och egnahemsbolagen äro visserligen enligt föreningsstadgarna och bolagsordningarna ålagda vissa inskränkningar i dispositionsrätten till vinstmedel, innebärande att viss del därav skall fonderas. Dylika vinster och andra besparingar torde dock — bland annat enär någon statlig ersättning ej torde vara påkallad såsom gottgörelse för eventuella personal- och lokalkostnader — vid ifrågasatta avveckling böra få behållas av låneförmedlarna. Detsamma bör gälla kommun, som — ehuru i författningssväg icke meddelats föreskrift därom — kan ha fonderat vinster och besparingar på egnahemslånerörelsen. Därest en avveckling av egnahemsföreningarnas och egnahemsbolagens egnahemslånerörelse skulle påkalla ändringar i föreningsstadgarna och bolagsordningarna, böra sådana ändringar tillåtas efter särskild prövning av Kungl. Maj:t.

Är låneförmedlare, som avvecklar sin egnahemslånerörelse, engagerad i

jordanskaffningsföretag, finnes givetvis möjlighet till att sådant företag övertages av staten för att ingå i dess jordanskaffningsverksamhet. Överenskomelse härom bör kunna träffas i enlighet med de principer, som eljest skola gälla, då staten för sin jordanskaffningsverksamhet inköper egendomar.

Yttranden.

Vad egnahemsutredningen föreslagit rörande egnahemsreformens ikraftträdande och vissa därmed sammanhängande spörsmål har i allmänhet icke föranlett några erinringar i de avgivna yttrandena.

Mot förslaget, att hushållningssällskapen skulle få behålla äldre riskfonder men nödgas avstå från nya sådana fonder, ha *Stockholms läns och stads hushållningssällskap egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* invänt, att båda slagen av fonder borde förbliva i sällskapens ägo. Även *Södermanlands läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* ha inlagt gensagor mot nämnda förslag. Enligt vad av dem anförts, hade detta hushållningssällskap icke någon äldre riskfond men väl en mindre ny och skulle sålunda »alldeles gå miste om ersättning» för egnahemsverksamhetens handhavande. *Malmöhus läns hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott* ha förklarat sig taga för givet att, då förslaget ginge ut på att staten skulle övertaga de egnahemsfonder, som bildats sedan särskilda egnahemsräkenskaper föreskrivits, detta jämväl innebure att, då i stället för fonder underskott funnes, staten skulle täcka detta. *Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* har ansett den nya riskfonden böra överlämnas till egnahemsnämnden för att disponeras till säkerställande av den jordförmedlingsverksamhet i egen regi, som nu förefinnes, samt till vissa stödåtgärder åt dess egnahemslåntagare.

I flera yttranden, särskilt från *hushållningssällskapen*, har understrukits angelägenheten av att hushållningssällskapen och deras befattningshavare erhöile full gottgörelse, i den mån de bleve lidande av reformen.

Statskontoret har däremot framhållit, att gottgörelse till de befattningshavare hos hushållningssällskapens egnahemsnämnder, vilka icke kunde vinna anställning hos de statliga egnahemsnämnderna, syntes böra utgå endast i de fall, där anställningen hos hushållningssällskapet skäligen kunde anses hava utgjort vederbörandes huvudsakliga förvärvskälla. Då emellertid de olika kategorier av befattningshavare, det här kunde bliva fråga om, säkerligen hade mycket olika möjligheter att erhålla nya anställningar, borde vid bestämmandet av gottgörelse för mistad inkomst hänsyn i görligaste mån tagas även till sådana förhållanden.

Departementschefen.

Jag biträder egnahemsutredningens förslag, att den föreslagna egnahemsreformen utom i vissa delar bör träda i verkställighet med det budgetår, som börjar den 1 juli 1940. Omorganisationen av egnahemsstyrelsen bör emellertid genomföras redan under nu närmast stundande budgetår, d. v. s. bud-

getåret 1939/40. Ändringarna med avseende å bidragsverksamheten för stärkande av ofullständiga jordbruk torde böra träda i kraft den 1 januari 1940. Skäl torde icke finnas att, såsom enligt utredningens förslag, uppskjuta genomförandet av de nya bestämmelserna om avloppsförbättringsbidrag till en senare tidpunkt. Slutligen torde även de ändrade föreskrifterna om lånemaximum för arbetarsmåbrukslån och om sådant låns uppdelning i stående del och amorteringsdel böra vinna giltighet redan med ingången av år 1940.

I enlighet med vad jag förut föreslagit torde de nya bestämmelserna i fråga om egnahemslånens förräntning böra gälla i fråga om lån, som utlämnas efter ingången av budgetåret 1940/41. Beträffande äldre lån böra nuvarande bestämmelser fortfarande tillämpas och bör den för åren 1937—1939 provisoriskt medgivna räntenedsättningen erhålla fortsatt giltighet för år 1940.

Möjligheten att placera bottenkredit hos annan långivare än staten torde böra stå öppen även beträffande stående delen av lån, som utlämnats enligt tidigare gällande författning.

I detta sammanhang får jag erinra om att egnahemsutredningen ifrågasatt, huruvida icke en del egnahemslåntagare befunne sig i så svag ekonomisk ställning, att de vore i behov av hjälp. Enligt vad utredningen anfört, borde det ankomma på egnahemsstyrelsen att undersöka, i vilken utsträckning sådant hjälpbehov föreläge.

Överflyttningen av hushållningssällskapens nuvarande egnahemslånestock till egnahemsnämnderna, i den mån icke sällskapen mot förmodan motsätta sig en sådan överflyttning, torde böra genomföras så snart som möjligt efter den 1 juli 1940, då de nya nämnderna träda i funktion.

Utredningens förslag beträffande dispositionen av hushållningssällskapens riskfonder finner jag välbetänkt. Huruvida hushållningssällskap, som icke har några fonder men däremot underskott å egnahemslånerörelsen, bör erhålla täckning härför av statsmedel, torde böra bliva beroende av närmare prövning av orsakerna till att ifrågavarande underskott uppkommit.

Det bör också bliva beroende av förhållandena i de särskilda fallen, i vad mån gottgörelse bör lämnas sådana befattningshavare hos hushållningssällskapen, vilka på grund av egnahemsreformen komma att lida minskning i sina inkomster. Med hänsyn icke minst till de av mig ifrågasatta anordningarna med avseende å handhavandet av kassagöromålen utgår jag från att gottgörelser av här avsedd art skola bliva behövliga allenast i något enstaka undantagsfall. Då det vidare synes önskvärt, att samarbetet mellan egnahemsnämnderna och hushållningssällskapen även tager sig uttryck i lokalt hänseende, torde det knappast heller vara erforderligt att räkna med några ersättningar till hushållningssällskapen för skada, som skulle kunna uppstå genom att sällskapen icke längre finge användning för de av nuvarande egnahemsnämnder disponerade lokalerna. Huruvida ersättningar i något av nu berörda hänseenden böra utgå, torde böra prövas i samband med de närmare undersökningar, som egnahemsstyrelsen förutsättes skola verkställa rörande avvecklingen av de nuvarande egnahemsnämndernas verksamhet.

Förslag i dessa ämnen böra, i den mån så befinnes påkallat, underställas 1940 års riksdag.

Mot vad utredningen i övrigt anfört beträffande de olika spörsmål, som ha sammanhang med egnahemsreformens ikraftträdande, har jag intet att erinra.

Finansiering och anslagsberäkning.

Beviljade anslag för budgetåret 1938/39.

Anslag till egnahemslånefonden anvisas, i den mån utlåningsbehovet antages överskrida återbetalningar å lån samt reservationer å anslag. Av 1938 års riksdag har medgivits, att Kungl. Maj:t må för år 1939 bevilja statslån från egnahemslånefonden intill ett belopp av 22 miljoner kronor, därav 14.5 miljoner kronor för jordbrukslägenheter och 7.5 miljoner kronor för bostadslägenheter, med rätt dock för Kungl. Maj:t att, därest förhållandena skulle därtill giva anledning och i den mån så utan förfång för lånerörelsen för jordbruksändamål kan ske, för bostadslägenheter taga i anspråk större belopp än det sist angivna. Till egnahemslånefonden har riksdagen för budgetåret 1938/39 anvisat ett reservationsanslag av 4.6 miljoner kronor. För avskrivning av såsom oräntabel betraktad del av denna kapitalinvestering har anvisats ett reservationsanslag av 322,000 kronor. Nämnas må även, att 1938 års riksdag medgivit, att under budgetåret 1938/39 uppskov efter vissa grunder må till ett sammanlagt belopp av 100,000 kronor kunna beviljas med erläggande av ränta och amortering å lån från egnahemslånefonden.

Beträffande utlåningen från jordförmedlingsfonden har 1938 års riksdag medgivit, dels att av fondens kapitalbehållning må under år 1939 till jordanskaffningslån åt hushållningssällskap av statens egnahemsstyrelse disponeras tillhopa högst så stort belopp, att vad som utestår i beviljade jordanskaffningslån icke vid något tillfälle under sagda år må överstiga 1.5 miljon kronor, och dels att den del av fondens för ny utlåning disponibla kapitaltillgång, som ej anvisas såsom jordanskaffningslån, må under år 1939 av Kungl. Maj:t användas för utlämnande av förlagslån åt kommuner, aktiebolag och föreningar. Någon anslagsanvisning till ifrågavarande fond har ej erfordrats för budgetåret 1938/39.

Till arrendeegnahemsfonden har 1938 års riksdag för budgetåret 1938/39 anvisat ett reservationsanslag av 1.1 miljon kronor. Till avskrivning å denna kapitalinvestering har samtidigt anvisats ett reservationsanslag av 275,000 kronor.

Samma års riksdag har till arrendelånefonden för budgetåret 1938/39 anvisat ett reservationsanslag av 200,000 kronor. Till avskrivning har anvisats ett reservationsanslag till enahanda belopp.

Slutligen har 1938 års riksdag medgivit, att Kungl. Maj:t må för år 1939 bevilja statslån från arbetarsmåbrukslånefonden intill ett belopp av 12 miljoner kronor, samt för budgetåret 1938/39 till fonden anvisat ett reserva-

tionsanslag av 3 miljoner kronor. Till avskrivning av denna kapitalinvestering har anvisats ett reservationsanslag till samma belopp.

Utöver nu nämnda anslag, vilka hänfört sig till kapitalbudgeten, ha till egnahemsverksamheten berörande ändamål för budgetåret 1938/39 anvisats följande anslag under nionde huvudtiteln:

Egnahemsbildning: Statens egnahemsstyrelse: Avlöningar, <i>förslagsanslag</i>	kronor	71,300
Egnahemsbildning: Statens egnahemsstyrelse: Omkostnader, <i>förslagsanslag</i>	»	26,200
Egnahemsbildning: Förvaltningsbidrag till egnahemslåneförmedlare, <i>förslagsanslag</i>	»	1,298,000
Egnahemsbildning: Bidrag till hushållningssällskap för jordanskaffningsverksamhet, <i>förslagsanslag</i>	»	1,000
Egnahemsbildning: Avsättning till fonden för premielån till egnahemslåntagare	»	800,000
Egnahemsbildning: Byggande av nybyggesvägar, <i>reservationsanslag</i>	»	150,000
Statens jordnämnd, <i>reservationsanslag</i>	»	80,000
Jordanskaffningsverksamhet inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, <i>reservationsanslag</i>	»	500,000
Grundförbättringar: Bidrag till nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning å ofullständiga jordbruk, <i>förslagsanslag</i>	»	2,000,000.

Härjämte ha ur anslagsmedel för bekämpande av arbetslöshet anvisats 65,000 kronor till komplettering av ofullständiga jordbruk i Blekinge län. Vidare har i beredskapsstaten för budgetåret 1938/39 uppförts ett förskottsanslag av 600,000 kronor till jordanskaffningsverksamheten inom de fyra nordligaste länen, varjämte riksdagen medgivit Kungl. Maj:t att, under för beredskapsstaten gällande förutsättningar, under år 1939 bevilja statsanslag intill 1,500,000 kronor utöver det å riksstaten upptagna beloppet för nyodling m. m.

Egnahemsutredningen.

Utredningen har föreslagit, att de fondmedel, som anvisas för jordbrukslån, skogslån och bostadslån — vare sig lånen utlämnas direkt från de statliga organen eller indirekt i form av egnahemsstatslån till egnahemslåneförmedlarna — sammanföras med den redan befintliga *egnahemslånefonden*. I fråga om de finansieringsprinciper, som böra tillämpas härvid har utredningen bland annat anfört:

Utredningsmännen ha utgått från att vid ett genomförande av deras förslag om rörlig ränta å dylika lån, svarande mot statens upplåningsränta å obligationer emitterade under de närmaste tre budgetåren, dessa lån i det långa loppet ej skola medföra ränteförluster för staten. De förluster, som kunna uppstå vid en sjunkande räntenivå, kunna antagas komma att motvägas av vinster vid motsatta räntetendenser. Med denna utgångspunkt ha utredningsmännen ej anledning att förorda, att finansieringen av ifrågakörande fonder skall ske med anlitande av skattemedel. Vissa förlustrisker

skulle visserligen kunna antagas föreligga, om såsom nu egnahemslån i större omfattning återbetalades vid låga räntelägen. Eftersom egnahemslåneräntan förutsättes framdeles skola följa räntan på allmänna marknaden, lär emellertid anledning icke finnas att vänta en sådan återbetalning. Om likväl med hänsyn till nu berörda förlustrisker en viss säkerhetsmarginal anses motiverad, skulle denna kunna anordnas i den formen, att viss procentuellt bestämd del av kapitalinvesteringarna för ifrågavarande ändamål, exempelvis 5 procent, anvisades av skattemedel. Det skulle tilläventyrs kunna ifrågasättas, att vid bestämmandet av avskrivningsprocenten den vid medelsanvisningen aktuella utlåningsräntan, alltså för närvarande 3 procent, skulle tagas till utgångspunkt för jämförelse med den förräntningskvot av 4 procent, som för närvarande tillämpas vid beräkandet av avskrivningar. Detta skulle innebära, att 25 procent av kapitalanvisningen skulle bestridas av skattemedel. Såvitt utredningsmännen kunna finna, skulle en sådan tillämpning emellertid giva en felaktig bild av skattebetalarnas uppföringar för ifrågavarande ändamål, i varje fall om det icke sörjes för att framdeles, när räntenivån stiger, även statens vinst av egnahemslångivningen kommer till tydligt uttryck.

Om också nya fondmedel skulle anses delvis böra finansieras med skattemedel, har utredningen med avseende å redan uppsamlade kapitaltillgångar funnit de hittillsvarande avskrivningarna vara tillräckliga, och detta även om och i den mån de äldre låntagarna ville övergå till de nya räntevillkoren.

Med avseende å behovet av nya kapitalmedel för egnahemslånefonden har utredningen anført:

Utlåningen från egnahemslånefonden har för de senaste kalenderåren beräknats till 22 miljoner kronor. Emellertid har utlåningen i själva verket stannat vid avsevärt lägre belopp, nämligen 15—17 miljoner kronor. Utredningsmännens förslag i fråga om storleken och värdet å egnahemslägenheter och om höjning av belåningsgränsen för jordbrukslägenheter ävensom utredningsmännens allmänna förordande av en effektivisering av egnahemsverksamheten — bland annat i vad gäller förstärkning av ofullständiga jordbruk — synes böra leda till att utlåningen beräknas uppgå till högre belopp än hittills. Å andra sidan bör uppmärksammas, att en del av utgifterna för anläggandet av jordbruksegnahem förutsättes skola täckas genom avskrivningslån, vilka icke böra utgå av ifrågavarande utlåningsfond. Vidare ha utredningsmännen i det föregående uttalat sig för att egnahemsverksamhetens omfattning i viss mån bör influeras av statens konjunkturutjämning politik. Med beaktande härav synes utlåningen från egnahemslånefonden för den närmaste framtiden förslagsvis böra beräknas till 25 miljoner kronor om året. Om inbetalningarna å äldre lån i enlighet med vad som beräknats för de senaste åren antagas komma att uppgå till omkring 7 miljoner kronor om året, skulle till kapitalökning å egnahemslånefonden årligen böra anvisas 18 miljoner kronor.

Den nuvarande *jordförmedlingsfonden* skall enligt utredningens förslag användas till utlämnande av förlagslån till kommuner, municipalsamhällen, aktiebolag och ekonomiska föreningar, vilka utöva jordanskaffningsverksamhet för egnahemsändamål. Någon ökning av denna fonds kapitaltillgång har utredningen ansett tills vidare icke vara behövlig. Därest emellertid, såsom utredningen funnit önskvärt, ökad uppmärksamhet komme att ägnas åt möjligheterna att genom inköp av jord förhindra spekulationer i jord-

värdestegring och om till följd härav efterfrågan på lån från förevarande fond komme att mera väsentligt stegras, syntes det bliva erforderligt att investera ytterligare kapital i densamma.

För den jordanskaffningsverksamhet, som avses skola bedrivas av statliga organ, har utredningen förordat inrättandet av en ny fond, förslagsvis benämnd *jordfonden*. Härom har utredningen bland annat anfört:

Då anledning torde saknas att bibehålla arrendeegnahemsfonden såsom en särskild fond, synes denna böra sammanföras med *jordfonden*. Med avseende å storleken å anslagsbehovet för ifrågavarande ändamål bör uppmärksammas, att det kapital, som av de statliga egnahemsorganen användes till inköp och eventuellt iordningställande av fastigheter, vilka åter försäljas, kan antagas snart nog återflyta för att bli disponibelt på nytt. Undantag utgöra de medel, som måste avskrivas med hänsyn till att anläggningskostnaderna för iordningställda fastigheter icke täckas av försäljningsbeloppen. För den av de statliga organen bedrivna jordförsäljningen erfordras alltså i hudsak ett kapitaltillskott av engångsnatur, eventuellt fördelat på ett mindre antal år. Vad som placeras i arrendeegnahem bör däremot anses vara långfristigt placerat, och något ämnavärt återflöde av placerade medel är ej att vänta under de närmaste åren. Även beträffande nu ifrågavarande fond bör beaktas, att en effektivisering av verksamheten är önskvärd men att å andra sidan en utbyggnad av densamma, i den mån så kan ske, bör anpassas efter statens konjunkturutjämnande politik. Vid beaktande av det nu anförda ha utredningsmännen ansett sig böra räkna med att nyssnämnda engångsbelopp, om den nya verksamheten igångsättes under rådande relativt goda konjunkturer, bör beräknas till 10 milj. kronor samt att de årliga anslagen för därefter följande år böra kunna beräknas till mindre belopp. Vad angår finansieringen av kapitalökningsanslagen till *jordfonden* är att märka, att avgälderna från arrendeegnahemmen ansetts giva en sådan förräntning, att 25 procent av kapitalinvesteringarna bort täckas av skattemedel. Vad angår de medel, som komma att användas för de statliga egnahemsorganens jordanskaffningsverksamhet i övrigt, torde det icke kunna undvikas, att möjligheterna att göra jordanskaffningsföretagen räntabla måste ställa sig mycket olika i de särskilda fallen. Utredningsmännen utgå från att avskrivningsbehovet i varje fall icke kommer att bli större än i fråga om den nuvarande arrendeegnahemsfonden.

Det torde kunna ifrågasättas, om icke det kapital, som representeras av de hittillsvarande statliga jordanskaffningsföretagen i Norrland, bör överföras till *jordfonden*.

Jordfondens medel böra komma till användning icke blott för inköp av fastigheter utan även — där dessa iordningställas genom egnahemsorganens försorg — till utgifter för iordningställandet. I dessa utgifter kunna jämväl ingå vissa personalkostnader, i första hand för arbetarpersonal men också för personal i tjänstemannaställning, som anställes för ett enstaka företag. Däremot bör det ej ifrågakomma att på de särskilda jordanskaffningsföretagen fördela avlöningskostnader, som icke direkt hänföra sig till dessa. Sådana kostnader böra bestridas av vederbörliga avlöningsanslag för egnahemsstyrelsen och egnahemsnämnderna. I detta sammanhang vilja utredningsmännen fästa uppmärksamheten på det enligt deras mening lämpliga i att kostnaderna för jordanskaffningsföretagen bokföras å särskilda konton, vilka å andra sidan böra gottskrivas de inflytande inkomsterna, så att de ekonomiska resultaten av de olika företagen komma till synes.

Till *arrendelånefonden* — från vilken utlämnas lån till innehavare av arrendeegnahem — har utredningen ansett, med beaktande av nyss anförda synpunkter, böra till en början anvisas ett årligt anslag av 400,000 kronor. Anslaget syntes, eftersom arrendelånen vore räntefria, böra helt finansieras med skattemedel.

Vad slutligen angår *arbetarsmåbrukslånefonden* har utredningen sagt sig ha från egnahemsstyrelsen inhämtat, att ansökningarna om arbetarsmåbrukslån för år 1939 sammanlagt avsett ett belopp av omkring 2.8 milj. kronor. Efterfrågan på sådana lån kunde antagas i hög grad variera efter olika konjunkturen. Med hänsyn härtill syntes det knappast ha någon mening att redan nu göra någon beräkning av anslagsbehovet för budgetåret 1940/41, vilket vore det första som avsåges med utredningens förslag. Anslagen torde liksom för närvarande böra helt finansieras med skattemedel.

Utöver de anslagsanvisningar, för vilka utredningen här ovan uttalat sig, har utredningen funnit det kunna ifrågakomma att anvisa ytterligare medel för motsvarande ändamål å s. k. beredskapsstat.

Med avseende å förevarande fonder har utredningen vidare fäst uppmärksamheten på, att sådana avskrivningar, som icke hänförde sig till bristande förräntning utan som vore föranledda av direkta förluster å lånerörelsen, borde verkställas efter enahanda grunder, som gällde i fråga om andra dylika fonder. Beslutanderätten borde härvid tillkomma egnahemsstyrelsen såsom förvaltande myndighet beträffande samtliga fonder.

Vad beträffar finansieringen av de utav egnahemsutredningen föreslagna s. k. *avskrivningslånen* har utredningen framhållit följande:

Då dessa förutsättas normalt icke skola bli föremål för återbetalning, torde det icke kunna ifrågakomma att härför använda någon statlig utlåningsfond. För detta ändamål torde i stället, liksom nu gäller beträffande finansieringen av premielånen, böra anvisas anslag för avsättning till en diversemedelsfond. Möjligen kan det vara lämpligt, att förefintlig behållning å nuvarande diversemedelsfond för premielånen tillgodoföres den nya fonden. Anslagen till denna böra uppföras å driftbudgeten under IX huvudtiteln och alltså helt bestridas av skattemedel. Beträffande anslagsmedlens storlek kan på grund av avsaknaden av erfarenhet härav endast en ganska godtycklig uppskattning göras. Erinras må, att till premielån för budgetåret 1938/39 anvisats ett anslag av 800,000 kronor. Utredningsmännen förutsätta, att avskrivningslånen, vilka ha samma syfte som premielånen, emellertid måste komma att uppgå till väsentligt högre belopp än dessa senare lån. Utredningsmännen vilja för sin del föreslå, att det årliga anslagsbehovet för avskrivningslån tills vidare beräknas till 3 milj. kronor. För samma ändamål torde något belopp böra upptagas å beredskapsstat.

För sådana särskilda statsbidrag, som av utredningen föreslagits skola utgå till *arbetarsmåbrukslåntagare med barnrika familjer* för täckande av vissa byggnadskostnader har utredningen föreslagit skola beräknas ett anslag av 50,000 kronor.

I anslutning till den av egnahemsutredningen föreslagna tjänsteförteckningen för *egnahemsstyrelsen* har utredningen upprättat följande förslag till avlöningsstat för styrelsen:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, <i>förslagsvis</i> ..	kronor	194,700	
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:			
a) Arvoden till tre ledamöter à 2,400 kronor	kronor	7,200	
b) Arvoden till fem byggnadskontrollanter à 4,800 kronor	»	24,000	» 31,200
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal:			
a) Grundavlöningar m. m.	kronor	66,200	
b) Avlöningsförhöjningar m. m., <i>förslagsvis</i>	»	6,700	» 72,900
		Summa kronor	298,800.

Omkostnadsstaten har beräknats till följande siffror, vilka förklarats vara synnerligen ungefärliga:

Omkostnadsstat.

1. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	kronor	75,000
2. Expenser, <i>förslagsvis</i>	»	25,000
3. Publikationstryck, <i>förslagsvis</i>	»	5,000
		Summa kronor 105,000.

Till jämförelse med här föreslagna anslag till egnahemsstyrelsen har erinrats om att för budgetåret 1938/39 funnes anvisade dels ett avlöningsanslag till nuvarande egnahemsstyrelsen å 71,300 kronor, dels ett omkostnadsanslag till styrelsen å 26,200 kronor och dels ett anslag till statens jordnämnd å 80,000 kronor. Härjämte hade de senare åren omkring 10,000 kronor tillgodoförts egnahemsstyrelsen av under socialdepartementets huvudtitel anvisade anslag till den särskilda bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden. Slutligen hade för anställande av byggnadskontrollanter hos egnahemsstyrelsen anvisats 36,000 kronor.

Eftersom nyorganisationen av egnahemsstyrelsen föreslagits skola genomföras med budgetåret 1939/40, har utredningen ansett anslag av här angiven storlek böra anvisas redan för nämnda budgetår. Med hänsyn till att den nya organisationen i dess helhet ej kunde genomföras redan från budgetårets ingång kunde det likväl förutsättas, att utgifterna å anslagen icke komme att för nämnda budgetår uppgå till de beräknade beloppen. Emellertid bleve det behöfligt att utöver nu nämnda anslag anvisa ett engångsanslag till inköp av möbler, räknemaskiner och andra utgifter föranledda av verkets utökning. Detta anslag syntes förslagsvis kunna beräknas till 40,000 kronor.

För *egnahemsnämnderna* har utredningen uppgjort följande förslag till avlöningsstat:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, <i>förslagsvis</i> ..	kronor	420,200	
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:			
a) Arvoden till ordförandena i egna-hemsnämnderna	kronor	15,000	
b) Dag arvoden, <i>förslagsvis</i>	»	40,000	55,000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal:			
a) Grundavlöningar m. m.	kronor	247,500	
b) Avlöningsförhöjningar m. m., <i>förslagsvis</i>	»	17,200	264,700
		Summa	kronor 739,900.

I anslagsposten till grundavlöningar m. m. har utredningen bland annat inneslutit ett belopp av i runt tal 50,000 kronor till ersättningar för anlitande av särskild expertis av olika slag, exempelvis till juridiska biträden, länsarkitekter, särskilda byggnadskontrollanter och skogssakkunniga, även som till ersättande av expeditivsvaktsgöromål.

Omkostnadsstaten för egnahemsnämnderna har ansetts böra erhålla följande uppställning (approximativa siffror):

Omkostnadsstat.

1. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	kronor	300,000
2. Expenser, <i>förslagsvis</i>	»	75,000
		Summa kronor 375,000.

I expenser ha icke inräknats hyror, enär lokaler till nämnderna förutsatts skola tillhandahållas genom statens allmänna fastighetsfond.

För ersättningar till *egnahemsombuden*, vilka för närvarande ersättas ur de till hushållningssällskapen anvisade förvaltningsbidragen, har utredningen beräknat ett förslagsanslag av 60,000 kronor.

I överensstämmelse med vad utredningen föreslagit i fråga om ikraftträdandet av den nyorganiserade egnahemsverksamheten har utredningen ansett här angivna anslag till egnahemsnämnderna och egnahemsombuden böra anvisas från och med budgetåret 1940/41.

Enligt vad utredningen anfört bleve det för nämnda budgetår även behöfligt att anvisa engångsanslag för anskaffande av möbler m. m. för egnahemsnämndernas räkning. Det borde ankomma på egnahemsstyrelsen att verkställa beräkningen av detta anslag.

Förvaltningsbidrag till hushållningssällskapen för befattning med egnahemsärenden komme framdeles att utgå endast för den händelse hushållningssällskap bibehölle förvaltningen av tidigare utlämnade lån. Till låneförmedlande kommuner, municipalsamhällen, aktiebolag och föreningar borde även i fortsättningen beviljas förvaltningsbidrag, varvid emellertid borde uppmärksammas, att låneförmedlingen allenast komme att avse bo-

stadslån. För sistnämnda ändamål torde, med utgångspunkt från nuvarande utlåningssiffror, böra beräknas ett anslag av 100,000 kronor, vilket anslag borde vara av förslagsanslags natur.

Egnahemsutredningen har gjort följande jämförelse mellan nuvarande anslag till egnahemsnämnderna och de av utredningen föreslagna:

Här föreslagna anslagsbelopp för egnahemsnämnderna och egnahemsombuden uppgå sammanlagt till omkring 1.17 milj. kronor. Vid en jämförelse med statens nuvarande utgifter för motsvarande ändamål må först och främst erinras om att förvaltningsbidragen till egnahemslåneförmidlarna för år 1938 beräknats till omkring 1.30 milj. kronor. Härav torde ungefär 1.17 milj. kronor belöpa på hushållningssällskapen. Av de förvaltningsbidrag, som tillkomma dessa, torde omkring 0.88 milj. kronor utgå till de nuvarande egnahemsnämndernas administration, medan återstoden disponeras för täckande av låneförluster och avsättning till riskfonder. Emellertid utgå härutöver ersättning för dessa nämnders arbete med och kostnader för den särskilda bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden. Ifrågasvarande ersättningar, vilka bestridas av anslagsmedel till nämnda verksamhet och vilka icke bli erforderliga om egnahemsnämnderna få statlig karaktär, ha under de senaste åren uppgått till omkring 0.17 milj. kronor. Sammanlagt skulle alltså statsbidragen till de nuvarande egnahemsnämndernas administration kunna beräknas till omkring 1.05 milj. kronor. Enligt utredningsmännens förslag skulle på sätt ovan framgått anslagsmedlen — bortsett från hyreskostnader ävensom pensionsutgifter — i stället belöpa sig till ungefär 1.17 milj. kronor. Härtill kommer den kostnadsökning med avseende å den centrala administrationen, som ett genomförande av utredningsmännens förslag skulle föranleda. Emellertid bör uppmärksammas, att den nu gjorda jämförelsen bland annat såtillvida är mindre exakt, som viss personal hos hushållningssällskapen handhar egnahemsarbete utan att erhålla särskild ersättning härför av egnahemsmedel.

Enligt vad utredningen vidare framhållit bleve anslag till bidrag till hushållningssällskap för jordanskaffningsverksamhet icke erforderligt i fortsättningen. Ej heller komme längre i fråga anslag till avsättning till fonden för premielån till egnahemslåntagare. Detsamma gällde anslaget till statens jordnämnd. Även anslaget till jordanskaffningsverksamheten inom Väster-norrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län bleve obehövt.

Beträffande behovet av anslag till bidrag till *nyodling m. m. å ofullständiga jordbruk* har egnahemsutredningen anført följande:

Utredningsmännen ha i det föregående understrukt vikten av en effektiv verksamhet för förstärkning av ofullständiga jordbruk. Under återopande av vad utredningsmännen härutinnan anført och föreslagit få utredningsmännen såsom sin mening uttala, att nyssnämnda anslag, som nu är beräknat till 2 milj. kronor, ej bör bestämmas till lägre belopp än 5 milj. kronor om året. Från detta anslag bör bidrag, förutom till nuvarande ändamål, även utgå till fördjupning av avloppsdiken samt till inlösen av byggnader å markområden, som tagas i anspråk för utvidgning av ofullständiga jordbruk, ävensom till vissa kostnader i samband med expropriation av tillskottsjord. Anslaget benämning torde böra förkortas till att avse förstärkning av ofullständiga jordbruk. Även om en förstärkning av ofullständiga jordbruk utan uppskov kommer till stånd i så stor omfattning som möjligt, finna utredningsmännen likväl uppenbart, att när försämrade kon-

junkturen komma att inträda stora möjligheter skola finnas att ytterligare utvidga ifrågavarande verksamhet. Det synes därför lämpligt, att medel för ändamålet uppföras jämväl å beredskapsstat.

Vad ovan anförts rörande beräkningen av anslaget till förstärkning av ofullständiga jordbruk har haft avseende å tiden efter det att av utredningsmännen föreslagna ändrade bestämmelser på förevarande område blivit i sin helhet genomförda, d. v. s. från och med år 1941. Anslagsberäkningen kommer att påverkas härav från och med budgetåret 1940/41.

Emellertid få utredningsmännen erinra om att de uttalat sig för att de av dem föreslagna höjningarna av de nuvarande bidragsbeloppen till nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning å ofullständiga jordbruk må tillämpas redan med avseende å de bidrag, som utlämnas år 1940. Med hänsyn härtill bör en viss höjning av ifrågavarande anslag vidtagas även för budgetåret 1939/40. Beträffande storleken av denna höjning få utredningsmännen erinra om att de från anslaget utgående bidragen hittills i genomsnitt motsvarat omkring 33 procent av kostnaderna för de med bidragen avsedda arbetena. Enligt utredningsmännens förslag skola bidragens såväl absoluta som relativa maximibelopp höjas, de senare från 50 till 60 procent av nämnda kostnader. Med hänsyn härtill föreslå utredningsmännen, att anslaget för budgetåret 1939/40 ökas från nuvarande 2 milj. kronor till 3 milj. kronor.

Bortsett från detta anslag samt anslagen till egnahemsstyrelsen ha utredningens anslagsberäkningar avsett tiden från och med budgetåret 1940/41.

Yttranden.

Mot utredningens förslag angående finansieringen av de kapitalmedel, som erfordras för egnahemslångivningen — vilket förslag utgår från att egnahemslåneräntan framdeles bör vara rörlig — ha erinringar framställts av statskontoret, riksräkenskapsverket och fullmäktige i riksgäldskontoret.

Riksräkenskapsverket har anfört:

Utredningsmännens ståndpunkt i finansieringsfrågan måste anses innebära ett alltför allvarligt avsteg från hittills tillämpade principer för att kunna godtagas. Enligt dessa principer — vilka varit föremål för en grundlig omprövning från statsmakternas sida så sent som i samband med den av 1938 års riksdag beslutade regleringen av statens förmögenhetsställning och härvid befunnits böra om möjligt tillämpas ännu strängare i fortsättningen — skola icke räntabla investeringar i statens kapitalfonder, efter övergången till den nya budgetordningen, bli föremål för omedelbar avskrivning till så stor del, att avkastningen av vederbörande investering i dess helhet kan beräknas motsvara full förräntning av den icke avskrivna delen av investeringen. Full förräntning antages härvid föreligga vid en räntefot motsvarande den effektiva medelräntan å den fonderade statsskulden. I anslutning härtill har nämnda räntefot för nästa budgetår — liksom för budgetåren 1937/38 och 1938/39 — satts till 4 procent. Beräkningen åter av den förväntade avkastningen sker, vad angår investeringar i statens utlåningsfonder, som regel med utgångspunkt från de för vederbörande utlåningsfond vid tidpunkten för beslutet om investeringen gällande utlåningsvillkoren.

I enlighet med nu angivna principer hava de medel, som anvisats till spannmålskreditfonden, i samband med den ovan omförmälda regleringen av statens förmögenhetsställning föreskrivits skola avskrivas med 22.5 procent. Detta förhållande torde få anses vara av särskild betydelse i detta sammanhang,

eftersom lån från spannmålskreditfonden förräntas efter en vid lånets beviljande bestämd räntefot, vilken fastställles på grundval av medelräntan för statens upplåning mot obligationer under det budgetår, som närmast föregått det varunder lånet beviljats, samt grunderna för räntans beräkande, i betraktande av att löptiden för lån från fonden icke överstiger ett år, alltså — bortsett från att hänsyn endast tages till ett budgetårs ränta — kunna i nu förevarande avseende anses jämförbara med de av utredningsmännen föreslagna grunderna för beräkandet av räntan å lån från egnahemslånefonden. Vid fastställandet av nyssnämnda avskrivning beräknades spannmålskreditfondens räntabilitet med utgångspunkt från den räntefot, 3,1 procent, som fastställts att gälla för de lån, som beviljades från fonden under budgetåret 1937/38.

Liknande synpunkter ha uttalats av *statskontoret*.

Fullmäktige i riksgäldskontoret ha bland annat yttrat följande:

Den uppfattning, som uttalats av egnahemsutredningen, kunna fullmäktige, med hänsyn till den ståndpunkt fullmäktige intagit i räntefrågan samt i betraktande av gällande, av 1938 års riksdag godkända principer för kapitalfondernas finansiering och bokföring, icke dela utan blir det enligt fullmäktiges mening nödvändigt att vid en eventuell räntesänkning taga konsekvenserna därav i fråga om ökade avskrivningsanslag i samband med nyinvesteringar och en särskild engångsavskrivning av fondens kapital, motsvarande den genom räntenedsättningen uppkomna ökade förräntningsbristen. De svårigheter, som härav föranledda belastning på driftsbudgeten skulle medföra, komma emellertid att i avsevärd mån förminska, när nuvarande förräntningskrav av 4 procent, såsom ovan antytts, kan nedsättas till $3\frac{1}{2}$ procent.

Beträffande finansieringen av de s. k. avskrivningslånen eller motsvarande slag av lån har *statskontoret* framhållit, att finansieringen härav givetvis, såsom utredningen tänkt sig, kunde ske genom uppförande av ett anslag å driftbudgeten för avsättning till en diversemedelsfond. Å andra sidan mötte icke heller hinder att redovisa jämväl avskrivningslånen å egnahemslånefonden och att för detta ändamål investera erforderliga medel i denna fond. En sådan anordning syntes *statskontoret* därjämte innebära vissa fördelar ur bokföringssynpunkt.

Riksräkenskapsverket har — under erinran att avskrivningslån förutsatts skola kunna utnyttjas för att delvis täcka belopp, varmed köpeskillingen för av egnahemsorganen försålda egnahemsfastigheter överstege dessas bruksvärden — framhållit följande synpunkter på vissa finansieringsfrågor:

Den av utredningsmännen gjorda avvikelserna från principen, att egnahemsorganen vid försäljning av fastigheter icke böra avkräva egnahemsbildarna köpeskillingar, som äro högre än fastigheternas bruksvärden, måste enligt riksräkenskapsverkets mening anses så väsentlig, att några bärande skäl härefter knappast kunna anföras mot att köpeskillingarna genomgående fastställas till kostnadsvärdet och att alltså de belopp, med vilka kostnaderna för fastigheternas anskaffande och iordningställande överstiga fastigheternas bruksvärden, alltid i sin helhet täckas medelst avskrivningslån. Riksräkenskapsverket förordar därför, att så förfäres i syfte att ernå en mera enhetligt och konsekvent utformad redovisning av det statsunderstöd, varom här är fråga. Riksräkenskapsverket vill i detta sammanhang erinra om att egnahemsorganen vid egnahemsbildning, som sker i deras egen regi, icke skola

bliva bundna av någon maximering motsvarande den förut berörda 40-procentsgränsen. Med hänsyn härtill synes det riksräkenskapsverket kunna betraktas snarare som en fördel än som en nackdel, att nedlagda kostnader komma att i sin helhet klart framträda i form av köpeskillningar även i de fall, där detta kan leda till att köpeskillningarna komma att te sig allt för höga.

För den händelse likväl anordningen med avskrivningslån icke anses böra komma till användning i den utsträckning riksräkenskapsverket nu föreslagit, vill riksräkenskapsverket bestämt förordna, att de belopp, med vilka egnehemsorganens kostnader för ifrågavarande fastigheters anskaffande och iordningställande överstiga fastigheternas bruksvärden, i allt fall — i syfte att möjliggöra en mera enhetlig och rationell anordning av medelsanvisningen och dymedelst skapa förutsättningar för ett säkrare bedömande av i vilken utsträckning finansiering bör ske med anlitande av skattemedel — föreskrivas skola i sin helhet slutligt täckas av medel, som anvisas å driftbudgeten under nionde huvudtiteln. De för anskaffnings- och upprustningskostnadernas omedelbara bestridande erforderliga medlen bliva då genomgående att betrakta såsom vanligt förlagskapital. Därest anvisningen av dessa medel — vilken blir av engångskaraktär samt enligt tillämpade principer kan äga rum utan att något anslag samtidigt behöver anvisas å driftbudgeten under huvudtiteln Avskrivning av nya kapitalinvesteringar — anses icke böra ske under fonden för förlag till statsverket, bör för ändamålet inrättas en särskild förlagsfond.

I anslutning till vad riksräkenskapsverket sålunda anfört, bör arrendeegnehemsfonden bibehållas såsom självständig fond. Riksräkenskapsverket har dock utgått från att nyssberörda förlagsmedel skola användas även för omedelbart bestridande av egnehemsorganens kostnader för anskaffande och upprustning av arrendeegnahem samt att dessa utgifter skola ersättas från arrendeegnehemsfonden först när respektive fastigheter blivit färdigställda. Å arrendeegnehemsfonden skulle sålunda redovisas allenast färdigställda arrendeegnahem. Riksräkenskapsverket vill i detta sammanhang även erinra om att de regler, som av utredningsmännen föreslagits i avseende å egnehemsorganens försäljning av jordbruksegnahem, avses skola tillämpas jämväl vid försäljning av arrendeegnahem. Detta innebär, att arrendeegnehemsfonden — med den jämkning av angivna regler, som förordats av riksräkenskapsverket — omedelbart kommer att beredas full ersättning för försålda fastigheter. Härav följer i sin ordning, att frågan, i vilken utsträckning investeringar i fonden behöva bliva föremål för omedelbar avskrivning, bör bedömas med hänsyn uteslutande till påräkneliga arrendeinkomster. Fonden kommer vidare att erhålla karaktären av en ren fastighetsfond och bör därför i fortsättningen icke upptagas bland statens utlåningsfonder. Såsom motivering för den beträffande arrendeegnehemsfondens redovisning å riksstaten hittills tillämpade anordningen har kunnat anföras, att i samband med försäljning av arrendeegnahem uppkommande köpeskillningsfordran enligt gällande bestämmelser erhåller karaktären av ett från fonden utlämnat lån.

Slutligen har *domänstyrelsen* ingått på frågan om formerna för överföring av jord från domänfonden till den ifrågasatta jordfonden. Styrelsen har bland annat anfört följande:

Kronoegendom, som lägges under jordnämndens förvaltning, överföres nu efter beslut av Kungl. Maj:t från domänfonden till arrendeegnehemsfonden. Vid sådan överföring har domänfonden hittills nedskrivits med egendomens taxeringsvärde och egendomen har å arrendeegnehemsfonden bokförts till värde, som bestämts av Kungl. Maj:t och praktiskt taget städse icke oväsent-

ligt understigit fastighetens taxeringsvärde. Enligt utredningsmännens mening borde utnyttjandet av kronoegendomar för jordanskaffning i fortsättningen — i den mån jordanskaffning komme att bedrivas av statliga egnahemsorgan — ske genom överföring av ifrågakommande egendom eller del därav från domänstyrelsens till centralorganets för egnahemsverksamheten förvaltning i huvudsaklig överensstämmelse med den ordning, som hittills tillämpats för arrendeegnahemmen. I den mån arrendeegnahemsverksamheten kommer att fortsätta och lämpliga kronoegendomar finnas tillgängliga möter intet hinder från styrelsens sida att sådana egendom överförs till den nya egnahemsstyrelsen. Däremot kan det icke vara riktigt att, såsom nu sker, redan vid överföringstillfället nedskriva fastighetens värde under det, som fastigheten betingar i allmänna marknaden. Genom en dylik förtäckt avskrivning av statstillgångarna undandragas statsmakterna möjlighet att kontrollera det ekonomiska resultatet av sina olika verksamhetsgrenar och någon överensstämmelse mellan ändringarna i de olika fastighetsfondernas värden ernås ej heller. Dylika kronoegendomar böra därför vid överlåtelsen upptagas till samma värden i egnahemsstyrelsens bokföring som de vid överlåtelsen varit upptagna till i domänverkets räkenskaper; blir det sedan nödvändigt att verkställa avskrivning å fastighetsvärdet, bör en sådan åtgärd bokföringsmässigt äga rum inom egnahemsstyrelsen efter statsmakternas beslut. Ett dylikt förfaringssätt torde stå i god överensstämmelse med utredningsmännens förslag till införande av avskrivningslån vid belåning av egnahemsfastigheter.

I detta sammanhang bör erinras om de av statsmakterna lämnade direktiven för användningen av köpeskillingar för försålda kronoegendomar. Enligt 32 § i den av Kungl. Maj:t och riksdagen godkända förordningen den 6 juni 1929 (nr 176) angående försäljning i vissa fall av kronoegendom m. m. skola dylika köpeskillingar, efter avdrag av kronans utgifter på grund av försäljningen, ingå i statens domäners fond för att användas för inköp av skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark ävensom till inlösen av ströängar å kronoparker i Norrland och Dalarna. I samma mån som domänverkets jordbruksfastigheter *utan ersättning* överlåtas till egnahemsstyrelsen, komma domänverkets inkomster till inköp av nyss angiven skogsmark att minskas. Styrelsen har i detta sammanhang velat särskilt erinra om detta förhållande, då omständigheter härigenom kunna uppstå, som nödvändiggöra att domänstyrelsen framdeles för att kunna verkställa dylika inköp måste beredas särskilda medel i stället för dem, som domänstyrelsen gått miste om genom fastighetsöverlåtelsen utan ersättning.

Departementschefen.

Då de nya bestämmelserna för egnahemsverksamheten föreslagits skola i de flesta delar träda i tillämpning först den 1 juli 1940, påverkar reformen icke kapitalanvisningen till de för egnahemsändamål inrättade fonderna för budgetåret 1939/40. Anslagsäskandena för nämnda budgetår böra därför grundas på nuvarande förhållanden. Med hänsyn härtill finner jag icke heller nödvändigt att nu fatta ståndpunkt till de olika frågor, som ha avseende på den framtida finansieringen av förevarande verksamhet.

I skrivelse den 19 augusti 1938 har egnahemsstyrelsen uttalat sig för att, i likhet med vad som varit medgivet för år 1939, utlåningen från egnahemslånefonden även för år 1940 måtte få uppgå till ett belopp av 22,000,000 kronor med motsvarande fördelning på jordbrukslån och bostadslån som för

år 1939. Något kapitalökningsanslag för egnahemslånefonden har ej ansetts erforderligt för budgetåret 1939/40. Styrelsen har förordat, att betalningsuppskov jämväl för sistnämnda budgetår, liksom för det innevarande, måtte få beviljas intill ett belopp av 100,000 kronor. Mot vad egnahemsstyrelsen sålunda föreslagit har jag intet annat att erinra, än att maximibeloppen för utlåningen nu endast böra beräknas för tiden intill den 1 juli 1940 och därför allenast upptagas med hälften av de föreslagna beloppen.

Beträffande jordförmedlingsfonden har egnahemsstyrelsen i nyssnämnda skrivelse anfört att, därest denna fond under år 1940 skulle disponeras efter samma grunder som tidigare, något nytt kapitaltillskott till fonden ej vore behöfligt. Anslag till jordförmedlingsfonden torde sålunda icke erfordras för budgetåret 1939/40. Liksom förordats i fråga om egnahemslånefonden torde även det beslut, som av innevarande års riksdag bör meddelas rörande dispositionen av jordförmedlingsfonden, böra inskränkas till att avse första halvåret 1940. Tillräcklig anledning torde emellertid här icke föreligga att i motsvarande mån begränsa de disponibla medlen.

I enlighet med förslag av statens jordnämnd i skrivelse den 24 augusti 1938 torde till arrendeegnahemsfonden för budgetåret 1939/40 böra anvisas ett reservationsanslag av 500,000 kronor. Med hänsyn till medelstillgången å arrendelånefonden torde något kapitaltillskott till denna lånefond icke erfordras för budgetåret 1939/40.

Beträffande utlåningen från arbetarsmåbrukslånefonden har egnahemsstyrelsen i sin skrivelse den 19 augusti 1938 förordat, att utlåningsbeloppet för år 1940 måtte sättas till högst 10,000,000 kronor, varvid till kapitalökning för fonden borde anvisas ett anslag av 7,000,000 kronor. Enligt vad jag numera inhämtat torde, även om utlåningen för år 1940 beräknas till förstnämnda belopp, det för budgetåret 1939/40 erforderliga reservationsanslaget till kapitalökning för arbetarsmåbrukslånefonden icke behöva anvisas med högre belopp än 4,000,000 kronor.

Vad härefter angår de med egnahemsverksamheten sammanhängande anslagen under driftbudgeten, bör i enlighet med vad jag redan förordat omorganisationen av egnahemsstyrelsen komma till stånd redan under nästa budgetår, låt vara att densamma icke i sin helhet kan genomföras omedelbart vid budgetårets ingång.

Med utgångspunkt från vad jag i det föregående föreslagit med avseende å personaluppsättningen hos egnahemsstyrelsen torde anslagsposterna å avlöningsstaten böra beräknas på följande sätt. Anslagsposten till avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat torde böra beräknas till förslagsvis 124,100 kronor. Under rubriken arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, torde böra upptagas dels arvoden till de fyra särskilda ledamöterna hos egnahemsstyrelsen med sammanlagt 7,200 kronor och dels arvode till en byggnadskontrollant med 4,800 kronor. Anslagsposten till grundavlöningar m. m. till övrig icke-ordinarie personal torde böra uppföras med 50,000 kronor, i vilket belopp ingå avlöningar till förut omnämnda byrå-

direktör och byråingenjör för byggnadsärenden samt viss amanuens- och biträdespersonal ävensom ett mindre belopp för anlitan- de av särskild expertis. För avlöningsförhöjningar m. m. till nyssnämnda personal torde böra beräknas en anslagspost å förslagsvis 5,900 kronor. Slutligen torde för rörligt tillägg beräknas en anslagspost å förslagsvis 10,800 kronor.

Avlöningsstaten kommer alltså att sluta å ett sammanlagt belopp av 202,800 kronor.

Under omkostnadsstaten för egnahemsstyrelsen torde böra räknas med en anslagspost till reseersättningar å förslagsvis 60,000 kronor, en anslagspost till expenser å förslagsvis 15,000 kronor och en anslagspost till publikationstryck å förslagsvis 5,000 kronor, eller sammanlagt 80,000 kronor. För nästkommande budgetår torde emellertid ifrågavarande anslag böra utökas något för möjliggörande av inköp av möbler m. m. i samband med egnahemsstyrelsens utvidgning. Jag föreslår, att anslaget för budgetåret 1939/40 uppföres med 95,000 kronor.

Bortsett från sistnämnda tillägg skulle enligt vad nu anförts anslagen till egnahemsstyrelsen tillhopa uppgå till 282,800 kronor. Till jämförelse må erinras om att motsvarande anslag av egnahemsutredningen beräknats till sammanlagt 403,800 kronor. För budgetåret 1938/39 ha anvisats dels ett avlöningsanslag till den nuvarande egnahemsstyrelsen å 71,300 kronor, dels ett omkostnadsanslag till styrelsen å 26,200 kronor och dels ett anslag till statens jordnämnd å 80,000 kronor. Härjämte ha under vissa år omkring 10,000 kronor tillgodoförts egnahemsstyrelsen av under socialdepartementets huvudtitel anvisade anslag till den särskilda bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden.

Beträffande behovet av anslagsmedel för egnahemsverksamhetens läns- och lokala organisation får jag erinra om att omläggningen härav förutsatts skola genomföras först med budgetåret 1940/41 och att jag i det föregående icke intagit någon slutgiltig ståndpunkt till personaluppsättningen och löneställningen för personalen hos de nya egnahemsnämnderna. Emellertid har jag angivit vissa allmänna synpunkter på dessa organisationsfrågor. Med utgångspunkt härifrån har jag gjort en överslagsberäkning rörande det antagliga behovet av avlöningsanslag för egnahemsnämnderna och härvid kommit till en siffra å approximativt 650,000 kronor. För omkostnader vid nämnderna torde kunna räknas med ett anslagsbehov av omkring 325,000 kronor, huvudsakligen avseende reseersättningar. Pensions- och hyreskostnader komma att bestridas i särskild ordning. Härjämte blir det erforderligt att anvisa medel för ersättningar åt egnahemsombuden — av egnahemsutredningen beräknade till 60,000 kronor — vilka ersättningar nu bestridas av de till hushållningssällskapen anvisade förvaltningsbidragen. I jämförelse med statens nuvarande utgifter för egnahemsnämnderna och egnahemsombuden torde de framdeles erforderliga anslagen komma att innebära en viss ökning, vilken emellertid icke kan antagas bli va mera avsevärd. I detta sammanhang må uppmärksammas, att förvaltningsbidrag även i fortsättningen förutsättas

skola utgå till kommuner samt vissa aktiebolag och föreningar, vilka förmedla egnahemslån för bostadsändamål.

Enligt vad jag nyss anfört bör den nya läns- och lokala organisationen träda i funktion först den 1 juli 1940. För budgetåret 1939/40 bör därför räknas med att bidrag böra utgå till egnahemslåneförmedlare efter nu gällande grunder. I överensstämmelse med en beräkning, som verkställts av egnahemsstyrelsen i skrivelse den 19 augusti 1938, torde till förvaltningsbidrag till egnahemslåneförmedlare för sistnämnda budgetår böra anvisas ett förslagsanslag av 1,290,000 kronor. Vidare torde till bidrag till hushållnings-sällskap för jordanskaffningsverksamhet böra anvisas ett förslagsanslag till samma belopp som för innevarande budgetår, d. v. s. 1,000 kronor.

De av mig föreslagna premielånen torde liksom de redan nu utgående lånen av motsvarande slag böra bestridas av en därför avsedd diversemedelsfond, till vilken anslag anvisas under nionde huvudtiteln. Icke heller i fråga om premielånen skola de nya grunderna för lånens beräkning vinna tillämpning förrän den 1 juli 1940. För budgetåret 1939/40 bör följaktligen anslagsberäkningen utgå från nu gällande bestämmelser. Egnahemsstyrelsen har i sin nyssnämnda skrivelse hemställt, att för avsättning till fonden för premielån till egnahemslåntagare för nämnda budgetår måtte anvisas ett anslag av 1,200,000 kronor. I avbidan på genomförandet av de nya bestämmelserna för premielån och då de medel, som av årets riksdag anslås till ifrågavarande ändamål, komma att avse utlåning allenast under första halvåret 1940, torde emellertid anslaget icke böra i riksstaten för budgetåret 1939/40 upptagas med högre belopp än 500,000 kronor.

Det sedan en följd av år utgående reservationsanslaget till byggande av nybyggesvägar har av egnahemsstyrelsen i skrivelse den 20 september 1938 för budgetåret 1939/40 beräknats till 175,000 kronor. Egnahemsutredningen har ännu icke inkommit med av utredningen förebådat förslag rörande ändrade grunder för ifrågavarande bidragsverksamhet. Denna torde därför under nästkommande budgetår böra fortsättas efter nu gällande regler. Av skäl, som av chefen för finansdepartementet i årets statsverksproposition angivits vid anmälan av för flera huvudtitlar gemensamma frågor, torde anslaget till förevarande ändamål i fortsättningen böra ha karaktär av förslagsanslag. Med en beräknad bidragstilldelning av 175,000 kronor torde anslagsanvisningen kunna begränsas till 100,000 kronor.

För jordanskaffningsverksamhet inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län har egnahemsstyrelsen i sin skrivelse den 20 september 1938 — med utgångspunkt från att den 1 juli 1939 komme att finnas en reservation å anslaget av i runt tal 500,000 kronor — hemställt om anvisande härutöver av ett reservationsanslag för budgetåret 1939/40 av 500,000 kronor. Efter genomförandet av den föreslagna egnahemsreformen komma icke särskilda anslagsmedel att erfordras för ifrågavarande ändamål, i det att all jordanskaffningsverksamhet förutsatts skola ske med anlitande

av den s. k. jordfonden. I avbidan på de nya grunderna för egnahemsverksamheten torde här avsedda anslag för nästkommande budgetår böra upptagas med mindre belopp än som förordats av egnahemsstyrelsen. Jag föreslår, att för ändamålet anvisas ett reservationsanslag av 300,000 kronor.

I det föregående har jag uttalat mig för att de av mig föreslagna nya bestämmelserna angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. skola träda i kraft den 1 januari 1940. Anslaget för ifrågavarande ändamål för budgetåret 1939/40, med vilket anslag avses bidragsverksamheten under år 1940, kommer alltså att disponeras enligt de nya grunderna. Vid beräkningen av anslaget bör emellertid iakttagas, att statsbidragen utbetalas successivt och att anslaget därför kan väsentligt understiga det belopp, vartill bidrag beviljas. Bidragstilldelningen för år 1940 torde, i avväktan på erfarenhet av de nya bestämmelsernas tillämpning, böra maximeras till 2,500,000 kronor. För budgetåret 1939/40 torde härvid böra för ändamålet anvisas ett förslagsanslag av 1,250,000 kronor.

Vid beräkningen i 1938 års statsverksproposition av bidragstilldelningen för år 1939, 2,000,000 kronor, har preliminärt räknats med att av nämnda belopp komme att användas 850,000 kronor till nyodling, 600,000 kronor till betesförbättring, 450,000 kronor till stenröjning och 100,000 kronor till jordkörning. Den av mig föreslagna höjningen av bidragstilldelningen kommer delvis att tagas i anspråk för de föreslagna nya avloppsförbättringsbidragen ävensom för den utvidgade betesförbättringsverksamheten. Det synes icke behövt att på förhand närmare specificera ifrågavarande bidragstilldelning på olika ändamål. Med anledning av förslag, som härom framställts från vissa håll, kommer jag att vid fördelningen av ifrågavarande anslagsmedel mellan hushållningssällskapen vidtaga åtgärder för att medlen mera smidigt än hittills skola kunna utnyttjas för de ändamål, för vilka de i de särskilda fallen bäst behövas.

I detta sammanhang må nämnas, att från och med budgetåret 1940/41 anslagsmedel också böra anvisas till de i det föregående föreslagna bidragen till täckande av kostnader för byggnader, som bliva överflödiga vid sammanläggning av alltför små bruksdelar.

Slutligen vill jag fästa uppmärksamheten på att det i händelse av försämrade konjunkturer eller eljest för att bereda ökade arbetstillfällen kan vara motiverat att ställa särskilda medel till förfogande för jordförbättring utöver eljest disponibla anslag. I överensstämmelse med denna uppfattning anser jag vissa anslagsmedel för ifrågavarande ändamål böra upptagas å beredskapsstat. Förslag härom har framställts i annat sammanhang.

Bestämmelsernas utformning och specialmotivering till desamma.

Vid den omskrivning av författningarna rörande egnahemsväsendet, som egnahemsutredningen ansett nödvändig, har utredningen funnit det för underlättande av tillämpningen och i övrigt av praktiska skäl vara lämpligt att sammanföra de för närvarande i skilda kungörelser upptagna bestämmelserna i en författning, betecknad kungörelse angående den statliga egnahemsverksamheten. Härvid har emellertid gjorts det undantaget, att kungörelsen angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet förutsatts skola bibehållas såsom särskild författning.

Mot vad sålunda föreslagits har jag intet annat att erinra, än att bidragsverksamheten för förstärkning av ofullständiga jordbruk, som av mig föreslagits skola bibehållas hos hushållningssällskapen, med hänsyn härtill torde liksom hittills böra regleras genom en speciell kungörelse.

Av det föregående framgår, att jag i en del hänseenden icke kunnat ansluta mig till vad utredningen föreslagit. Med hänsyn härtill ha utredningens författningsförslag blivit föremål för omarbetning inom jordbruksdepartementet. De sålunda omarbetade förslagen torde få såsom bilagor A, B och C fogas vid detta protokoll.

Då det väsentligaste i de ändringar, som dessa förslag innebära i förhållande till vad nu gäller, redan omnämnts och motiverats, torde några ytterligare kommentarer till författningsförslagen endast erfordras i fråga om ett fåtal paragrafer.

I detta sammanhang vill jag fästa uppmärksamheten på att det icke ansetts ändamålsenligt att söka i författningsväg giva uttryck åt de allmänna synpunkter, som böra ligga till grund för egnahemsrörelsens inriktning, exempelvis i vad angår den omfattning i vilken verksamheten bör avse nybildning av jordbruk, belåning av färdiga jordbruk eller förvärv av bostadsegnahem o. s. v. En reglering härav skulle, så skiftande som förhållandena äro, icke kunna undgå att i alltför hög grad schematisera verksamheten. Av motsvarande skäl kan det i andra hänseenden, exempelvis i vad gäller utlämnandet av s. k. premielån, vara lämpligt att visserligen upptaga erforderliga grundläggande bestämmelser i författningarna men giva egnahemsorganen en ganska vidsträckt rörelsefrihet vid dessas tillämpning.

Kungörelsen angående den statliga egnahemsverksamheten.

1 §.

För närvarande kan statsunderstödd egnahemsverksamhet bedrivas var som helst utom i stadplanelagd del av stad.

Egnahemsutredningen har föreslagit viss ändring härutinnan. Enligt vad utredningen framhållit hade bostadsegnahemsbebyggelsen utanför stadsplanelagda delar av städer och andra samhällen på sina håll icke fått den ända-

målsenliga planläggning, som stads- eller samhällsmyndigheterna åsyftat, eftersom denna bebyggelse i viss mån kunnat genomföras utan att dessa myndigheter haft tillräcklig möjlighet att ingripa. Utredningen har därför föreslagit, att städer, köpingar och andra samhällen, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas, icke skola omfattas av egnahemsverksamheten för bostadsändamål annat än efter stadens eller samhällets därom gjorda framställning och Kungl. Maj:ts i anledning därav lämnade medgivande. Härvid har den nuvarande stadsplaneregeln ansetts icke längre vara behövlig.

Mot vad utredningen sålunda föreslagit har jag intet att erinra.

4 §.

I de instruktionsbestämmelser, som komma att meddelas för egnahemsnämnderna, torde enligt vad utredningen framhållit bland annat böra införas föreskrift om att nämnderna vid handläggning av frågor rörande bostadsbyggande böra samråda med vederbörande provinsialläkare eller andra på bostadshygienens område sakkunniga personer.

I detta sammanhang må också nämnas, att utredningen uttalat sig för att egnahemsnämnds beslut skall kunna överklagas hos egnahemsstyrelsen. Detta har emellertid avstyrkts i ett par yttranden med hänsyn till svårigheterna för styrelsen att känna lokala förhållanden och lånesökandes personliga kvalifikationer. För min del finner jag uppenbart, att klagorätt bör finnas.

8 §.

Hinder synes icke böra möta, att egnahemsorganen, i den mån det kan ske utan intrång på dessas egentliga uppgift, biträda även andra än mindre bemedlade och obemedlade med förmedling av jord, dock endast såvitt gäller jordbruk av den storleksordning, som avses med den statliga egnahemsverksamheten. Bestämmelse härom har införts i 8 §. Egnahemsorganen torde icke böra betinga sig någon ersättning för sådant biträde.

10 §.

Beträffande beskaffenheten å bostadsbyggnader har *egnahemsutredningen* anfört:

Jämlikt 11 § kungörelsen den 27 maj 1938 om lån och bidrag av statsmedel för beredande av bostäder i egnahem åt mindre bemedlade, barnrika familjer skall byggnad, som må komma till användning för bostadsförsörjning enligt nämnda kungörelse, utgöras av enfamiljshus av lämplig typ för det avsedda ändamålet, innehållande minst två rum och kök. Bostaden skall, där så kan ordnas inom rimlig kostnad, vara försedd med vattenledning och central uppvärmningsanordning, varjämte bostaden även i övrigt bör utrustas så, att hygienen befordras och det husliga arbetet underlättas. Utredningsmännen finna det naturligt att i stort sett uppställa samma önskemål i fråga om bostadsbyggnader å jordbruks- och bostadsegnahem. Med hänsyn till att egnahemsverksamheten icke enbart avser barnrika familjer, synes emellertid icke något bestämt krav kunna uppställas på att bostad

skall innehålla minst två rum och kök. Å andra sidan är det uppenbart att, då fråga är om familjejordbruk, kraven på bostadsutrymmen ofta måste sträcka sig längre än nyss sagts, särskilt när för jordbruket måste anlitas lejd arbetskraft. Under alla förhållanden bör emellertid tillses, att bostaden blir tillräckligt rymlig för sitt ändamål, och det kan vara lämpligt att, även om icke bostaden från början inredes till två rum och kök, byggnaden anordnas på sådant sätt att densamma i händelse av utökning av familjen framdeles kan bereda utrymme för en bostad av nämnda storlek.

Utredningsmännen få även erinra om att de förut i olika sammanhang omnämnda utredningsmyndigheterna i sitt den 13 juli 1938 avgivna betänkande ansett det böra i fråga om bostäders utrymme uppställas såsom fordran, att lägenhet, avsedd som bostad för familj med barn, skall innehålla minst 60 kvadratmeter brutto golvyta. Enligt utredningsmännens mening bör detta önskemål även iakttagas med avseende å egnahemsfastigheter.

Mot vad sålunda anförts ha en del erinringar framställts av *bostadssociala utredningen*:

I fråga om egnahem bör tämligen generellt kunna uppställas den regel, som ansetts böra gälla familjebostäder, för vilkas tillkomst statligt stöd enligt de senare årens bostadssociala författningar givas, nämligen två rum och kök som minimum, och vilken regel bör frångås endast i sällsynta undantagsfall. Det ligger en viss fara i att fixera vissa mått, ty minimimått bli enligt erfarenheten lätt normalmått och kunna därigenom komma att lägga onödiga band på utvecklingen. Faran av att till sin yta olämpligt små bostadslägenheter byggas med stöd av statsmedel torde i praktiken kunna avvärjas vid individuell prövning i samband med granskningen från lånebeviljande myndighets sida. Bostadssociala utredningen håller därför före, att måttföreskriften i specialmotiveringen till egnahemsutredningens förslag bör utbytas mot en föreskrift om två rum och kök som minimum i författningsutkastets 11 §.

Enligt min uppfattning böra i författningsbestämmelserna angående egnahemsverksamheten icke införas föreskrift vare sig om visst antal rum eller viss golvyta för egnahemsbostäder. Särskilt när det gäller jordbruksegnahem äro förhållandena så skiftande, att någon sådan schablonmässig föreskrift icke har någon mening. Emellertid bör det i varje särskilt fall prövas, att bostaden är tillräckligt rymlig för sitt ändamål.

11 §.

Enligt bestämmelse i de nuvarande egnahemsförfattningarna må med egnahemslån förenas livförsäkring på sätt härom särskilt föreskrives. De närmare föreskrifterna härutinnan återfinnas i en kungörelse den 30 juni 1920 (nr 509), ändrad genom kungörelser den 23 september 1927 (nr 370), den 21 april 1933 (nr 171) och den 30 juni 1934 (nr 405).

I skrivelse den 16 mars 1939 har *egnahemsutredningen* på anförda skäl föreslagit, att den hittillsvarande särskilda livförsäkringsverksamheten i anslutning till egnahemslånerörelsen måtte upphöra. Därest nämnda verksamhet likväl skulle bibehållas, borde vissa ändringar vidtagas i gällande föreskrifter i ämnet.

Redan med hänsyn därtill att förevarande förslag ännu icke kunnat bli va föremål för vederbörligt remissförfarande finner jag det uteslutet att nu angiva någon ståndpunkt i frågan. Jag torde sedermera få anmäla detta ärendet för Kungl. Maj:t. I förslaget till kungörelse angående den statliga egnahemsverksamheten torde böra tills vidare bibehållas nuvarande bestämmelse, att med egnahemslån må förenas livförsäkring på sätt härom särskilt föreskrives. Nämda bestämmelse torde böra införas i 11 § av kungörelseförslaget.

18 §.

Med avseende å bestämmelserna i tredje stycket av denna paragraf må, med anledning av vad som anförts från något håll, framhållas att den omständigheten, att en fastighet graveras av ett avdikningslån, i allmänhet ej bör utgöra hinder för egnahemslån.

22 §.

Egnahemsutredningen har föreslagit att, om särskilda förhållanden föranleda därtill, egnahemsstyrelsen må, på framställning av egnahemsnämnden, medgiva låntagare sådant uppskov med avbetalning, att motsvarande belopp må erläggas efter övriga annuiteter.

Med anledning härav har *statskontoret* erinrat, att Kungl. Maj:t redan på grund av särskilda bemyndiganden av riksdagen äger befogenhet att medgiva låntagare betalningsuppskov beträffande lån ur de statliga utlåningsfonderna, med rätt för Kungl. Maj:t att delegera denna befogenhet å underordnad myndighet (svensk författningssamling 1929:102 och 1933:424). Med hänsyn härtill och då det dessutom enligt statskontorets mening icke är lämpligt att i en kungörelse, som innefattar villkor för erhållande av lån, intaga en särskild bestämmelse rörande möjlighet för låntagare att erhålla uppskov med inbetalning, har statskontoret ansett ifrågavarande bestämmelse böra utgå ur det framlagda författningsförslaget.

På grund av vad statskontoret sålunda anför har i det inom departementet omarbetade förslaget icke upptagits någon bestämmelse i förevarande hänseende. Jag förutsätter att, därest de för egnahemsverksamheten inrättade fonderna överflyttas från statskontorets till egnahemsstyrelsens förvaltning, riksdagens förenämnda bemyndiganden likväl komma att fortfarande gälla.

25 §.

Beträffande sista stycket hänvisas till kungörelsen den 18 juni 1937 (nr 601) om ränta å förfallet, icke i behörig tid inbetalt belopp (dröjsmålsränta) å lån från vissa statens utlåningsfonder. Med avseende å premielån kommer dröjsmålsränta allenast i fråga, om skyldighet inträder att återbetala sådant lån.

34 §.

Egnahemsutredningen har föreslagit, att, där bostadsegnahem i större omfattning bildas till förmån för personer, som äro anställda vid visst industri- eller annat affärsdrivande företag, egnahemsnämnd må, om skäl därtill äro, såsom säkerhet för bostadslån, utöver inteckning, betinga sig borgen av företaget. Detta förslag har avstyrkts av *Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd* och *förvaltningsutskott*.

För min del har jag intet annat att erinra mot ifrågavarande förslag än att med borgen bör likställas annan lämplig säkerhet.

42 §.

De här upptagna bestämmelserna om lån till sammanslutningar av mindre jordbrukare för inköp av gemensam tillskottsjord torde icke minst böra komma till användning, då fråga är om förvärv av skog. Hinder bör icke möta att tillämpa bestämmelserna även på det sätt, att lån av ifrågavarande slag utgår samtidigt med egnahemslån för förvärven av de särskilda småbruken.

53—65 §§.

Handhavandet av utlåningen till här avsedda låneförmedlare, som nu ankommer på Kungl. Maj:t, torde i enlighet med vad *egnahemsutredningen* föreslagit böra överflyttas på egnahemsstyrelsen.

66 §.

Med avseende å denna paragraf vill jag fästa uppmärksamheten på att 1933 års kungörelse angående statsunderstödd samfälld jordbruksdrift föreslås skola upphöra att gälla. Till stöd för sitt förslag härom har *egnahemsutredningen* hänvisat till att möjligheten att bilda samfällda jordbruksegnahem under de gångna åren icke utnyttjats i något fall. Emellertid får jag erinra om att i förevarande författningsförslag införts bestämmelser om egnahemslån till underlättande för innehavare av ofullständiga jordbruk att förvärva gemensam tillskottsjord.

Kungörelsen angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet.

Med hänsyn till den förstärkta ställning, egnahemsstyrelsen avses skola erhålla, har det syntts *egnahemsutredningen* icke längre vara behöfligt, att prövningen av ansökningar från kommuner om arbetarsmåbruksstatslån handhaves av Kungl. Maj:t, utan har denna uppgift ansetts framdeles kunna anföras åt egnahemsstyrelsen. Denna styrelse syntes även böra övertaga statskontorets befattning med utlämnande och uppbörd av nyssnämnda lån. Den närmaste tillsynen över ifrågavarande verksamhet borde tillkomma egnahemsnämnderna. Den sålunda föreslagna omläggningen av arbetarsmåbruks-

verksamhetens organisation hade föranlett åtskilliga jämkningar i olika paragrafer.

Mot vad utredningen sålunda föreslagit har jag intet att erinra.

Kungörelsen angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.

De i denna kungörelse införda bestämmelserna om betesförbättringsbidrag till vissa sammanslutningar överensstämma i huvudsak med det i det föregående omnämnda förslag, som avgivits av 1936 års skogsutredning.

Departementschefens hemställan.

Under återopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

I) *dels* medgiva, att Kungl. Maj:t må, i huvudsaklig överensstämmelse med de i bilagorna A, B och C till detta protokoll intagna bestämmelser, utfärda

a) kungörelse angående den statliga egnahemsverksamheten,

b) kungörelse angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet,

c) kungörelse angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.;

II) *dels* för egnahemsstyrelsen fastställa följande

Personalförteckning.

Befattning	Lönegrad
Tjänstemän å ordinarie stat.	
1 överdirektör och chef	C 10
2 byråchefer	A 30
2 byrådirektörer	A 26
1 kamrerare	A 24
1 byråassistent	A 21
1 notarie	A 21
1 revisor	A 21
1 kansliskrivare	A 11
1 kanslibiträde	A 7
1 expeditiönsvakt	A 5
3 kontorsbiträden	A 4

Kungl. Maj:ts proposition nr 236.

Extra ordinarie tjänstemän i högre löne-
grad än 20.

1 byrådirektör	Eo 26
1 byråingenjör	Eo 21;

III) *dels* godkänna följande avlöningsstat för egnahemsstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1939/40:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, <i>förslagsvis</i>	kronor 124,100	
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
a) Arvoden till fyra särskilda styrelseledamöter à 1,800 kronor	kronor 7,200	
b) Arvode till en byggnadskontrollant ..	» 4,800	» 12,000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal:		
a) Grundavlöningar m. m.	kronor 50,000	
b) Avlöningsförhöjningar m. m., <i>förslagsvis</i> ..	» 5,900	» 55,900
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>		» 10,800
Summa kronor 202,800;		

IV) *dels* för budgetåret 1939/40 under nionde huvudtiteln anvisa:

till Egnahemsbildning: Egnahemsstyrelsen: Avlöningar ett <i>förslagsanslag</i> av	kronor 202,800;
till Egnahemsbildning: Egnahemsstyrelsen: Omkostnader ett <i>förslagsanslag</i> av	kronor 95,000;
till Egnahemsbildning: Förvaltningsbidrag till egnahemslåneförmidlare ett <i>förslagsanslag</i> av	kronor 1,290,000;
till Egnahemsbildning: Bidrag till hushållningssällskap för jordanskaffningsverksamhet ett <i>förslagsanslag</i> av	kronor 1,000;
till Egnahemsbildning: Avsättning till fonden för premielån till egnahemslåntagare ett <i>anslag</i> av ..	kronor 500,000;
till Egnahemsbildning: Byggande av nybyggsvägar ett <i>förslagsanslag</i> av	kronor 100,000;

till Jordanskaffningsverksamhet inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län ett reservationsanslag av kronor 300,000;
till Grundförbättringar: Bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. ett förslagsanslag
av kronor 1,250,000;

V) dels medgiva, att Kungl. Maj:t må för budgetåret 1939/40 bevilja statsanslag intill 175,000 kronor för utlämnande av statsbidrag till byggande av nybyggesvägar;

VI) dels medgiva, att Kungl. Maj:t må för år 1940 bevilja statsanslag intill 2,500,000 kronor för utlämnande av statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.;

VII) dels medgiva, att Kungl. Maj:t må för tiden 1 januari—30 juni 1940 bevilja statslån från egnahemslånefonden intill ett belopp av 11,000,000 kronor, därav 7,250,000 kronor för jordbrukslägenheter och 3,750,000 kronor för bostadslägenheter, med rätt dock för Kungl. Maj:t att, därest förhållandena skulle därtill giva anledning och i den mån så utan förfång för lånerörelsen för jordbruksändamål kan ske, för bostadslägenheter taga i anspråk större belopp än det sist angivna;

VIII) dels medgiva, att i huvudsaklig överensstämmelse med hittills tillämpade riktlinjer under budgetåret 1939/40 uppskov till ett sammanlagt belopp av 100,000 kronor må kunna beviljas med erläggande av ränta och amortering å lån från egnahemslånefonden;

IX) dels medgiva, att beträffande egnahemslån, som efter ingången av år 1920 men före den 1 juli 1940 beviljats från egnahemslånefonden, den årliga räntan å stående del av lånen må under år 1940 utgå efter 3.6 procent för jordbrukslån och 4 procent för bostadslån;

X) dels medgiva, att av jordförmedlingsfondens kapitalbehållning må under tiden 1 januari—30 juni 1940 till jordanskaffningslån åt hushållningssällskap av egnahemsstyrelsen disponeras tillhopa högst så stort belopp, att vad som utstår i beviljade jordanskaffningslån icke vid något tillfälle under sagda tid må överstiga 1,500,000 kronor;

XI) dels medgiva, att den del av jordförmedlingsfondens för ny utlåning disponibla kapitaltillgång, som ej anvisas såsom jordanskaffningslån, må under tiden 1 januari—30 juni 1940 av Kungl. Maj:t användas för utlämnande av förlagslån åt kommuner, aktiebolag och föreningar;

XII) *dels* å kapitalbudgeten under Statens utlåningsfonder till *Arrendeegnahemsfonden* för budgetåret 1939/40 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 500,000;

XIII) *dels* medgiva, att för år 1940 må från arbetarsmåbrukslånefonden beviljas statslån intill ett belopp av 10,000,000 kronor;

XIV) *dels ock* å kapitalbudgeten under Statens utlåningsfonder till *Arbetarsmåbrukslånefonden* för budgetåret 1939/40 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 4,000,000.

Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämnar bifall till vad departementschefen hemställt samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Vid protokollet:

Allan Tigerschiöld.

Bilaga A.

F ö r s l a g
till
kungörelse angående den statliga egnahemsverksamheten.

Härigenom förordnas som följer:

1 KAP.

Inledande bestämmelser.

1 §.

Den statliga egnahemsverksamheten har till ändamål att i enlighet med bestämmelserna i denna kungörelse främja möjligheterna för mindre bemedlade och obemedlade att förvärva familjejordbruk, stödjordbruk eller bostadsegnahem, att utvidga ofullständiga jordbruk med tillskottsjord eller att företaga ny-, om- eller tillbyggnad eller upprustning av byggnader å egnahemsfastigheter.

Egnahemsverksamheten må i fråga om bostadsegnahem ej utövas inom stad, köping eller annat samhälle, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas, med mindre Kungl. Maj:t efter framställning av staden, köpingen eller samhället meddelat bestämmelser härom.

2 §.

I denna kungörelse förstås med

familjejordbruk: jordbruk, som icke är större än att det kan brukas av innehavaren och hans familj utan nämnvärt anlitage av lejd arbetskraft, ej heller mindre än att familjen kan erhålla sin fulla bärgning därav,

stödjordbruk: jordbruk, som är avsett att bereda innehavaren och hans familj sysselsättning och tillskott till försörjningen vid sidan av annat förvärvsarbete,

ofullständigt jordbruk: jordbruk, som utgör brukarens enda eller huvudsakliga förvärvskälla men som icke har tillräcklig bärkraft för att utgöra familjejordbruk.

Såsom jordbruk anses jämväl brukningsdel, som användes till trädgårdsbruk eller specialodling.

Brukningsdel, å vilken icke kunna födas två kor, må ej i annat fall än i nästföregående stycke sagts hänföras till jordbruk, där icke egnahemsstyrelsen för viss landsdel eller för visst fall bestämt, att även brukningsdel, å vilken endast kan födas en ko, skall anses såsom jordbruk.

Med *bostadsegnahem* förstås i denna kungörelse lägenhet, som helt eller huvudsakligen är avsedd att utnyttjas till bostad för innehavaren och vilken icke, enligt vad ovan stadgats, må hänföras till jordbruk.

3 §.

Vad i denna kungörelse är stadgat om förstärkning av ofullständigt jordbruk skall äga motsvarande tillämpning beträffande åtgärder för åstadkommande av ökad ändamålsenlighet hos stödjordbruk samt för omläggning av bostadsegnahem till jordbruk.

2 KAP.

Egnahemsorganisationen.

4 §.

Den statliga egnahemsverksamheten står under ledning och tillsyn av egnahemsstyrelsen och handhaves inom varje hushållningssällskaps område av en egnahemsnämnd.

För varje kommun utses av vederbörande egnahemsnämnd ett egnahemsombud. Dock må ombuds område, där särskilda skäl sådant betinga, omfatta allenast del av kommun.

De statliga egnahemsorganen skola handhava de uppgifter, som enligt denna kungörelse och eljest givna föreskrifter ankomma på dem, ävensom i övrigt verka för egnahemsverksamhetens ändamålsenliga bedrivande och utveckling.

Närmare bestämmelser om den statliga egnahemsorganisationen och dess verksamhet meddelas av Kungl. Maj:t.

5 §.

Kommun må, där ej annat föranledes av vad nedan sägs, genom det organ, som utövar kommunens beslutanderätt, välja två representanter att jämte det enligt 4 § för kommunen utsedda egnahemsombudet bilda kommunens egnahemskommitté med uppgift att, under egnahemsombudets ordförandeskap, biträda egnahemsnämnden och verka för egnahemsverksamhetens ändamålsenliga bedrivande och utveckling inom kommunen. Är kommunen delad i två eller flera ombudsområden, må två sådana representanter väljas för vart och ett av dessa områden. För de av kommunen utsedda representanterna i egnahemskommitté må även utses suppleanter. Ledamöter och suppleanter utses för en tid av fyra år. Till ledamöter och suppleanter böra utses för uppdraget lämpliga och sakkunniga personer inom kommunen, företrädande de jord- och lånesökandes samt den jordbrukande befolkningens intressen. Kommun, som valt representanter i egnahemskommitté och suppleanter för dem, har att underrätta egnahemsnämnden härom.

I stället för att utse representanter i egnahemskommitté må kommun upp-

draga åt kommunalnämnden eller motsvarande organ att jämte egnahemsombudet handhava i första stycket avsedda uppgifter.

Landskommun, som bedriver statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet, bör i stället för att utse representanter i egnahemskommitté, som ovan sagts, lämna motsvarande uppdrag åt den egnahemskommitté, som är utsedd att utöva nämnda verksamhet, eller, där sådan kommitté ej är utsedd, åt kommunalnämnden.

6 §.

De som handhava uppgifter inom egnahemsverksamheten må icke åtaga sig enskilda uppdrag av jordsäljare eller leverantörer av byggnadsmaterial.

Ledamöter av egnahemsorgan vare ansvariga för skada, som av dem uppsåtligen eller av vårdslöshet tillskyndas staten.

7 §.

Om särskild egnahemsverksamhet genom kommuner samt aktiebolag och ekonomiska föreningar är stadgat i 8 kap.

3 KAP.

Statlig jordförmedling och jordanskaffning.

8 §.

För tillgodoseende av mindre bemedlade och obemedlade personers efterfrågan på familj jordbruk, stöd jordbruk, tillskotts jord för utvidgning av ofullständiga jordbruk samt bostadsegnahem skall den statliga egnahemsorganisationen handhava erforderlig jordförmedling ävensom ombesörja jordanskaffning för tillhandahållande av jord till försäljning och på arrende.

Där så lämpligen kan ske, skall efterfrågan på jord i första hand tillgodoses genom förmedlingsverksamhet.

I den mån det kan ske utan intrång på ovan angivna uppgifter, må den statliga egnahemsorganisationen även biträda andra än mindre bemedlade och obemedlade med förmedling av jord till ändamål, som avses i denna kungörelse.

9 §.

Med avseende å *familj jordbruk* skall eftersträvas, att fastigheten erhåller lämplig storlek och ägosammansättning samt bildar ett bärkraftigt jordbruk.

Såsom förutsättningar för bildandet av *stöd jordbruk* skall beaktas, att i orten finnes stadigvarande arbetstillgång eller möjlighet till försörjning genom hemslöjd, hemindustri, fiske, pälsdjursuppfödning eller dylikt, så att innehavaren och hans familj kunna erhålla sin huvudsakliga utkomst utom jordbruket, ävensom att fastigheten är av lämplig storlek och ägosammansättning för att tjäna det avsedda syftet.

Där fråga är om *tillskottsjord* för utvidgning av ofullständigt jordbruk, skall iakttagas, att tillskottsjorden med avseende å läge, ägoslag och andra på frågan inverkan omständigheter är av sådan beskaffenhet, att jordbruket kan antagas komma att efter sammanläggningen erhålla förbättrad bärkraft.

Beträffande område, som avses skola användas till *bostadsegnahem*, skall tillses, att området är av tillräcklig storlek, att dess läge är tillfredsställande ur sanitära synpunkter samt med hänsyn till kommunikationer med arbetsplatser och skolor ävensom att tillgång till vattentäkt finnes.

10 §.

Jord, som anskaffats av egnahemsorganisationen, må jämväl bebyggas och i övrigt iordningställas för sitt ändamål genom dess försorg.

Härvid skall iakttagas, att *bostadsbyggnad* erhåller för avsett ändamål lämplig storlek och typ. Bostaden bör, där så kan ordnas inom rimlig kostnad, förses med vatten- och avloppsledningar samt central uppvärmningsanordning, varjämte bostaden även i övrigt bör utrustas så, att hygienens befordras och det husliga arbetet underlättas.

Vid uppförande av *ladugårdsbyggnad* bör iakttagas, att den erhåller tillräcklig storlek och göres ändamålsenlig med avseende å värme-, belysnings- och ventilationsförhållanden. Byggnaden bör, där så kan ordnas inom rimlig kostnad, förses med vattenledning. Jämväl i övrigt bör byggnaden uppföras och utrustas på sådant sätt, att hygienens befordras, djurens hälsa och trivsel främjas samt arbetsförhållandena i ladugården bliva tillfredsställande. Till ladugården bör höra erforderlig gödselvårdsanläggning.

Även *annan ekonomibyggnad* bör göras tjänlig för sitt ändamål.

4 KAP.

Egnahemslån till förvärv av jordbruksegnahem.

11 §.

I den ordning och under de villkor nedan sägs må från egnahemslånefonden utlämnas egnahemslån i form av jordbrukslån och skogslån till underlättande för låntagaren att förvärva äganderätt till jordbruksegnahem, och må i samband härmed av statsmedel jämväl beviljas premielån.

Utan hinder därav att låntagaren icke erhåller äganderätt till jordområdet, må egnahemslån utgå till uppförande eller inlösen av byggnader å fastighet, som upplåtits under åborätt enligt lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord.

Med egnahemslån må livförsäkring förenas på sätt härom särskilt föreskrives.

12 §.

Ansökning om egnahemslån till förvärv av jordbruksegnahem skall göras hos vederbörande egnahemsnämnd.

13 §.

Egnahemslån må utgå allenast under förutsättning, att sökanden är svensk medborgare, minst tjuguet år gammal och känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet, att han befinnes äga goda personliga förutsättningar för genomförande av åsyftat företag, däri inbegripet drivande av sådant jordbruk som avses med detsamma, samt att han visserligen ej saknar medel att i någon mån bidra till företaget men är i behov av kraftigt bistånd härför.

Den som åtkommer jordbruksfastighet genom arv eller testamente må, även om han ej uppnått en ålder av tjuguet år och ej heller hunnit vinna erfarenhet om jordbruksdrift, likväl kunna erhålla egnahemslån.

14 §.

Med egnahemslån bör, där ej annat betingas av förhållandena, i första hand främjas förvärv av fastighet av sådan storlek och beskaffenhet i övrigt, som avsetts i 9 och 10 §§.

Lån må ej beviljas, med mindre kostnaderna för förvärvet av fastigheten och för dess iordningställande befinnas skäligen.

15 §.

Egnahemslån må ej beviljas till förvärv av fastighet, vars värde överstiger 30,000 kronor. Dock må egnahemsstyrelsen i särskilda fall medgiva, att lån må utgå till förvärv av fastighet med värde intill 35,000 kronor.

Värdet å fastigheten skall beräknas till belopp, som motsvarar vad en förständig köpare kan antagas vilja betala för fastigheten med hänsyn till den påräkneligen avkastningen eller nyttan av densamma under en följd av år. Värdet beräknas med avseende å det skick, vari fastigheten kan väntas komma efter utförandet av åsyftade arbeten för fastighetens iordningställande.

16 §.

Jordbrukslån må beviljas intill ett belopp högst motsvarande nittio procent av fastighetens värde. Dock må, om å fastigheten finnes växande skog till ett värde av minst 1,000 kronor, vid bestämmandet av jordbrukslånets belopp hänsyn icke tagas till värdet å den växande skogen. I sådant fall, varom sist sagts, må *skogslån* beviljas till ett belopp högst motsvarande nittio procent av den del av fastighetens värde, som beräknas belöpa å den växande skogen.

17 §.

Där det med hänsyn till arten och omfattningen av de åtgärder, som erfordras för fastighetens iordningställande, befinnes skäligt, att lånesökanden erhåller bistånd till täckande av kostnaderna för dessa åtgärder, må utöver jordbruks- och skogslån beviljas *premielån*.

Premielån må i regel icke beviljas till belopp överstigande tio procent av fastighetens värde. Dock må egnahemsstyrelsen, efter prövning i varje särskilt fall, medgiva, att sådant lån må uppgå till femton procent av fastighetsvärdet.

18 §.

Till minst ett mot sammanlagda beloppet av jordbrukslån, skogslån och premielån svarande belopp skall, där ej annat föranledes av vad nedan sägs, finnas säkerhet av första inteckning i fastigheten.

Om det prövas vara för låntagaren lämpligt och för staten betryggande, må första inteckning liggande inom sextio procent av fastighetens värde pantförskrivas till säkerhet för lån hos annan långivare. I sådant fall skall inteckningen i andra hand pantförskrivas jämväl till säkerhet för statens fordran på grund av jordbruks- och skogslån. Utan hinder härav må likväl i särskilt fall medgivas, att den låntagaren såsom ägare av den intecknade fastigheten tillkommande andel av sådan inteckning må pantförskrivas för annat lån.

Vid bedömandet av intecknings läge må inteckningar, som avse annat än fordran, lämnas ur räkningen, om säkerheten för egnahemslånet likväl prövas vara tillräckligt betryggande.

Oavsett vad sålunda stadgats må, sedan lånekontrakt upprättats, såsom förskott å beviljat egnahemslån utbetalas större eller mindre del därav mot säkerhet, som egnahemsnämnden prövar tillfredsställande, i vilket fall emellertid inteckningssäkerhet, som ovan sagts, skall vara för hela lånet ställd före början av det år, med vilket amorteringsskyldighet för jordbrukslånet inträder, vid äventyr att lånet anses hava i sin helhet förverkats och vad i förskott utbetalats jämte ränta genast skall återbetalas.

I den mån låntagaren verkställer avbetalningar å jordbruks- och skogslån, må motsvarande del av inteckningssäkerheten, med företräde framför säkerheten för utestående premielån, kunna ställas till låntagarens förfogande.

19 §.

Där skogslån beviljas, skall egnahemsnämnden med låntagaren överenskomma om viss hushållningsplan beträffande skogen å den belånade fastigheten ävensom göra förbehåll därom att lagen om begränsning av rätten att avverka skog å intecknad fastighet skall äga tillämpning med avseende å lånet. Sådan överenskommelse och sådant förbehåll må även träffas, där allenast jordbrukslån beviljas men å den belånade fastigheten finnes skog. Har låntagarens gäld genom avbetalningar nedbragts på sådant sätt, att statens risk för jordbruks- och skogslånen väsentligt minskats, må egnahemsnämnden eftergiva kravet på att avverkningsen av skog skall vara underkastad sådan begränsning, som nyss avsetts.

20 §.

Jordbrukslån och skogslån delas vart för sig med avseende å återbetalningen i en stående del, motsvarande sextio procent av det värde, som legat

till grund för lånets beräkning, samt en amorteringsdel, utgörande återstoden av lånet.

Har låntagaren, enligt vad i 18 § andra stycket stadgats, lån hos annan långivare mot första in-teckning i fastigheten, skall motsvarande belopp avdragas å jordbrukslånets stående del samt, i den mån denna ej förslår härtill, å skogslånets stående del.

21 §.

Å stående delen av jordbruks- och skogslån skall erläggas ränta men ej amortering.

Stående delen kan icke, utom i fall som angivas i 27 och 28 §§, uppsägas förr än amorteringsdelen till fullo guldits. Låntagaren skall härvid åtnjuta sex månaders uppsägningstid.

Finner egnahemsnämnden, då uppsägningsrätt sålunda inträder, att svårigheter möta för låntagaren att på godtagbara villkor uppbringa ett mot stående delen svarande lån hos annan långivare, må nämnden medgiva, att lånet tills vidare må kvarbliva hos nämnden mot den ränta, som eljest gäller för egnahemslån, samt på de återbetalningsvillkor, som nämnden finner lämpliga.

22 §.

Å jordbrukslåns amorteringsdel skall till och med femte kalenderåret efter det, då lånet beviljats, allenast erläggas ränta. Därefter skall amorteringsdelen förräntas och amorteras genom lika årliga annuiteter, bestämda på sådant sätt att amorteringsdelen är återbetald senast inom tjugufem år efter amorteringsskyldighetens inträde.

Låntagaren äger, närhelst han så önskar, verkställa avbetalningar utöver de fastställda annuiteterna. Sådana avbetalningar skola avföras å amorteringsdelen.

23 §.

Å skogslåns amorteringsdel skall, jämte ränta, erläggas amortering enligt grunder, som bestämmas med hänsyn till låntagarens möjligheter att med tillämpning av den enligt 19 § överenskomna hushållningsplanen tillgodogöra sig skogen. Såvitt möjligt skall återbetalningen bestämmas i form av lika annuiteter och på sådant sätt, att skogslånets amorteringsdel är till fullo gulden senast vid tiden för slutbetalningen av jordbrukslånets amorteringsdel.

Medgiver egnahemsnämnden avverkning vid sidan av fastställd hushållningsplan, bör nämnden i regel göra förbehåll om däremot svarande återbetalning utöver eljest tillämpad amorteringsplan. Sådan ytterligare återbetalning må ock, närhelst låntagaren så önskar, göras av denne. Avbetalningar, varom i detta stycke sägs, skola avföras å skogslånets amorteringsdel. Hänföra sig avbetalningarna till sådana skogsavverkningar, som kunna antagas väsentligt rubba möjligheterna att framdeles följa fastställd hushållningsplan, må såväl denna som även amorteringsplanen jämkas i motsvarande omfattning.

24 §.

Av premielån skall, sedan amorteringsskyldighet för jordbrukslånet inträtt, under vart och ett av följande tio år efterskänkas en tiondel, såvitt icke på grund av bestämmelserna i 27 och 28 §§ skyldighet inträder att återbetala av premielånet återstående belopp.

Å premielån erlägges ej ränta i annat fall än som avses i 25 § andra stycket.

25 §.

Jordbrukslån och skogslån skola förräntas efter fast vid lånets beviljande bestämd räntefot. Denna fastställs av Kungl. Maj:t och må icke understiga medelräntan för statens upplåning mot obligationer under de tre budgetår, som närmast föregått det, varunder lånet beviljats, med tillägg av en fjärdedels procent.

Om förfallet kapitalbelopp av jordbrukslån, skogslån eller premielån icke inbetalas inom behörig tid, skall låntagaren vara skyldig att, därest så påfordras, å det förfallna beloppet erlägga dröjsmålsränta enligt de grunder, som kunna varda i särskild ordning bestämda.

26 §.

Innan någon del av beviljat egnahemslån utbetalas, skall egnahemsnämnden med låntagaren ha upprättat kontrakt i två exemplar, av vilka vardera kontrahenten skall taga ett. I kontraktet skola finnas intagna bestämmelser i bland annat följande avseenden, nämligen

beträffande vederbörlig benämning å den fastighet, för vars förvärvande egnahemslånet lämnas, samt storleken å fastigheten,

rörande egnahemslånets belopp med fördelning i förekommande fall på jordbrukslån, skogslån och premielån samt på stående del och amorteringsdel,

angående säkerheten för egnahemslånet samt villkoren i fråga om ränta och återbetalning,

huruvida egnahemslånet må lyftas på en gång eller i särskilda terminer, samt angående sättet och villkoren i övrigt för lånets utbekommande,

angående viss tid, inom vilken egnahemslånet skall vara till fullo uttaget, vid äventyr att rätten till utbekommande av ej lyft belopp skall vara förverkad,

vilka förbättringsarbeten som böra utföras å fastigheten, deras art och tiden, inom vilken de böra vara fullbordade,

vilka ny-, om- eller tillbyggnader som böra komma till stånd å fastigheten, deras beskaffenhet och tiden, inom vilken de böra vara fullbordade,

rörande låntagarens skyldigheter i fråga om fastighetens hävdande och underhållande samt om förpliktelse för honom att hålla byggnader och i förekommande fall skog brandförsäkrade i försäkringsinrättning, som godkännes av egnahemsnämnden,

angående den kontroll från egnahemsnämndens sida, som låntagaren skall vara skyldig underkasta sig, samt

därom, att möjligen uppkommande tvister mellan staten och låntagaren beträffande tillämpningen av lånekontraktets bestämmelser skola, där icke ärendet ankommer på prövning av överexekutor, avgöras av skiljemän i enlighet med därom gällande lag.

Varken tiden för lånets uttagande till fullo eller för förbättrings- eller byggnadsarbetens fullbordande må bestämmas senare än till den tidpunkt, då amorteringsskyldigheten för jordbrukslånet inträder.

27 §.

I lånekontraktet skall egnahemsnämnden förbehålla sig rätt att, förutom i fall som avses i 28 §, under nedan angivna förutsättningar helt eller delvis uppsäga egnahemslånet till betalning å tid, som egnahemsnämnden bestämmer, nämligen

om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets eller därmed förenad livförsäkrings beviljande,

om låntagaren ej fullgör vad i lånekontraktet föreskrivits i fråga om fastighetens bebyggande och iordningställande i övrigt,

om låntagaren visar försumlighet i fråga om erläggandet av föreskriven ränta och avbetalning eller livförsäkringsavgift,

om låntagaren försummar att erlägga brandförsäkringsavgift för fastigheten eller eljest åsidosätter för brandförsäkringens giltighet stadgade villkor,

om låntagaren avverkar skog å fastigheten utöver fastställd hushållningsplan,

om fastigheten vanvårdas med avseende å jord eller byggnad eller om byggnad nedrives eller bortflyttas och värdet å fastigheten därigenom eller eljest väsentligt minskas,

om låntagaren avflyttar från fastigheten under sådana omständigheter, att det skäligen kan antagas att han eller hans familj icke vidare ämna bebo densamma, eller

om eljest sådana förhållanden inträffat, att låntagaren med hänsyn till det med egnahemslånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet.

28 §.

Övertages fastigheten i sin helhet av låntagarens efterlevande make eller av bröstarvinge eller av efterlevande make och bröstarvinge, vilka behålla fastigheten oskiftad, må återstående jordbrukslån, skogslån och premielån överflyttas på nye ägaren under enahanda villkor, som varit gällande för den tidigare ägaren.

Övergår eljest äganderätten till fastigheten i dess helhet eller del därav genom köp eller annat fång från låntagaren till ny innehavare, skola återstående jordbrukslån och skogslån vara förfallna till betalning å tid, som egnahemsnämnden bestämmer. Dock må lånen, där den nye ägaren upp-

fyller förutsättningarna för erhållande av egnahemslån, kunna på oförändrade villkor överflyttas på denne.

Är fastigheten i annat fall, än i första stycket sagts, vid överlåtelsen belastad med premielån, skall, om priset för fastigheten överstiger det vid lånets utlämnande beräknade värdet, återbetalning av lånet ske med sålunda överskjutande belopp. Dock må, i den mån ökningen av fastighetens värde hänförs sig till särskild av låntagaren vidtagen åtgärd, motsvarande belopp av premielånet kunna enligt egnahemsnämndens bestämmande efterskänkas. Vad som här efter återstår av lånet må, om även nye ägaren till fastigheten erhåller jordbrukslån, kunna på oförändrade villkor överflyttas på denne. Om skäl därtill äro, må egnahemsstyrelsen ock eljest, på framställning av egnahemsnämnden, medgiva, att premielån sålunda överflyttas på ny ägare till fastigheten.

Om återstående premielån icke enligt vad i nästföregående stycke sagts överflyttas på nye ägaren, skall lånet vara förfallet till betalning å tid, som egnahemsnämnden bestämmer.

29 §.

Räntor och avbetalningar skola för varje år inbetalas till vederbörande egnahemsnämnd före utgången av juni månad nästföljande år. Tiderna för uppbörden fastställas av egnahemsstyrelsen.

30 §.

I fråga om egnahemslån, som beviljas för uppförande eller inlösen av byggnader å fastighet, som upplåtits under åborätt enligt lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord, skola, jämte de beträffande egnahemslån för förvärv av jordbruksegnahem i allmänhet gällande villkor och bestämmelser, i den mån de äro tillämpliga och ej strida mot vad här nedan stadgas, följande särskilda villkor och bestämmelser lända till efterrättelse, nämligen,

att såsom fastighetens värde allenast må räknas värdet å de åbon tillhöriga byggnader, som finnas eller äro avsedda att uppföras å fastigheten,

att vad ovan i 28 § stadgats för det fall att fastigheten övergår till ny ägare skall äga motsvarande tillämpning, då åborätt övergår till ny innehavare, dock med iakttagande att, därest denne godtages såsom åbo på grund av 5 § andra stycket förenämnda lag, överflyttning på honom av återstående jordbrukslån och premielån i regel ej må förvägras,

att det åligger egnahemsnämnden att ofördröjligen hos länsstyrelsen för antecknande i den i 46 § förenämnda lag omförmälda bok göra anmälan om fordran hos åbo för utlämnat egnahemslån så ock om lämnat medgivande om överflyttning av betalningsansvaret för sådant lån å ny åbo; samt

att, därest åbo vill inlösa fastigheten enligt 33 § förenämnda lag, egnahemsnämnden är berättigad lämna samtycke därtill samt låta lånet utestå under villkor att för lånet, som därefter underkastas de för egnahemslån eljest gällande bestämmelser, ställes inteckningssäkerhet i fastigheten.

5 KAP.

Egnahemslån till förvärv av bostadsegnahem.

31 §.

I den ordning och under de villkor nedan sägs må från egnahemslånefonden utlämnas egnahemslån i form av *bostadslån* till underlättande för låntagaren att förvärva äganderätt till bostadsegnahem.

Utan hinder därav att låntagaren icke erhåller äganderätt till jordområdet, må bostadslån utgå till förvärv av bostadsegnahem, för vilket mark upplåtits med tomträtt eller, beträffande Hvitfeldtska stipendieinrättningen tillhörande mark, med ständig och oinskränkt besittningsrätt.

Vad i 11 § tredje stycket, 12 § samt 13 § första stycket är stadgat skall i tillämpliga delar även gälla i fråga om bostadslån.

32 §.

Bostadslån må i regel icke beviljas i andra fall, än där sökanden åsyftar att genom nybyggnad bilda ett nytt eget hem. Om särskilda skäl därtill föranleda, må bostadslån likväl kunna beviljas, ändock att nybyggnad icke är avsedd att komma till utförande, såsom då fråga är om inlösen av jord till byggnad å ofri grund eller inköp av bostadsfastighet, som sökanden innehar under nyttjanderätt.

Ej heller må bostadslån beviljas till förvärv av fastighet, vars värde överstiger 12,000 kronor.

Bostadslån må uppgå till högst sjuttiofem procent av fastighetens värde.

Bestämmelserna i 14 § och 15 § andra stycket skola i tillämpliga delar även gälla med avseende å bostadslån.

33 §.

Till minst ett mot bostadslånet svarande belopp skall, där ej annat föranledes av vad nedan sägs, finnas säkerhet av första inteckning i fastigheten.

Om det prövas vara för låntagaren lämpligt och för staten betryggande, må första inteckning liggande inom sextio procent av fastighetens värde pantförskrivas till säkerhet för lån hos annan långivare. I sådant fall skall inteckningen i andra hand pantförskrivas jämväl till säkerhet för statens fordran. Utan hinder härav må likväl i särskilt fall medgivnas, att den låntagaren såsom ägare av den intecknade fastigheten tillkommande andel av sådan inteckning må pantförskrivas för annat lån.

Vid bedömandet av intecknings läge må inteckningar, som avse annat än fordran, lämnas ur räkningen, om säkerheten för bostadslånet likväl prövas vara tillräckligt betryggande.

Oavsett vad sålunda stadgats må, sedan lånkontrakt upprättats, såsom förskott å beviljat bostadslån utbetalas större eller mindre del därav mot

säkerhet, som egnahemsnämnden prövar tillfredsställande, i vilket fall emellertid inteckningssäkerhet, som ovan sagts, skall vara för lånet ställd före början av det år, med vilket amorteringsskyldighet inträder, vid äventyr att lånet anses hava förverkats och vad i förskott utbetalts jämte ränta genast skall återbetalas.

34 §.

Där bostadsegnahem i större omfattning bildas till förmån för personer, som äro anställda vid visst industri- eller annat affärsdrivande företag, må egnahemsnämnden, om skäl därtill äro, utöver inteckning som sagts i 33 § betinga sig borgen eller annan lämplig säkerhet av företaget.

35 §.

Bostadslån delas med avseende å återbetalningen i en stående del, som motsvarar femtio procent av det värde, som legat till grund för lånets beräkande, samt en amorteringsdel, utgörande återstoden av lånet.

Har låntagaren, enligt vad i 33 § andra stycket stadgats, lån hos annan långivare mot första inteckning i fastigheten, skall motsvarande belopp i första hand avdragas å bostadslånets stående del.

Bestämmelserna i 21, 22, 25, 26 och 27 §§, 28 § första och andra styckena samt 29 § skola i tillämpliga delar även gälla beträffande bostadslån; dock skall amorteringsskyldighet i fråga om bostadslån inträda redan med fjärde kalenderåret efter det, då lånet beviljats.

36 §.

Om å bostadsegnahem, för vilket bostadslån utestår, erfordras om- eller tillbyggnad, må ytterligare lån beviljas för detta ändamål.

Sådant lån må ej utgå, där värdet å fastigheten efter om- eller tillbyggnaden kommer att överstiga 12,000 kronor.

Lån, som här avses, må icke uppgå till högre belopp än att lånet och återstående del av tidigare lån sammanlagt motsvara sjuttiofem procent av värdet å fastigheten efter om- eller tillbyggnaden.

Till minst ett mot lånet svarande belopp skall finnas säkerhet av inteckning, belägen inom sjuttiofem procent av fastighetsvärdet. Med bättre rätt intecknad gäld må kunna utgöras av lån hos annan långivare under förutsättning, att egnahemsnämnden finner sistnämnda lån vara ordnat på ett för låntagaren lämpligt och för staten betryggande sätt.

I detta kapitel meddelade bestämmelser skola i övrigt äga motsvarande tillämpning i fråga om lån, som här sagts; dock skall sådant lån till hela sitt belopp räknas såsom amorteringsdel.

37 §.

I fråga om egnahemslån, som beviljas till förvärv av bostadsegnahem, för vilket mark upplåtits med tomträtt eller, beträffande Hvitfeldtska stipendie-

inrättningen tillhörande mark, med ständig och oinskränkt besittningsrätt, skola, jämte de beträffande bostadslån i allmänhet gällande villkor och bestämmelser, i den mån de äro tillämpliga och ej strida mot vad här nedan stadgas, följande särskilda villkor och bestämmelser lända till efterrättelse, nämligen

att lånet må utgå med högst sjuttiofem procent av värdet å de innehavaren tillhöriga åbyggnader, som finnas eller äro avsedda att uppföras å fastigheten,

att för lån till bostadsegnahem å Hvitfeldtska stipendieinrättningen tillhörig mark egnahemsnämnden äger antaga den säkerhet, nämnden prövar lämplig, samt

att inteckningar i tomträtt må kunna godtagas såsom säkerhet för bostadslån i samma utsträckning som inteckningar i fast egendom; dock under villkor dels att vid tiden för lånets beviljande återstår av upplåtelsetiden så mycket, att denna återstod med minst tjugu år överskjuter den tid, som åtgår till inbetalning av egnahemslånets amorteringsdel, dels ock att tomträttsavtalet är så avfattat, att tomträkten icke under upplåtelsetiden kan förverkas eller eljest upphöra.

6 KAP.

Egnahemslån till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.

38 §.

I den ordning och under de villkor nedan sägs må från egnahemslånefonden utlämnas egnahemslån till underlättande av förstärkning av ofullständigt jordbruk genom förvärv och i förekommande fall förbättring av lämpligt område avsett att tilläggas den ursprungliga fastigheten (tillskottsjord) eller genom ny-, om- eller tillbyggnad å dylikt jordbruk.

Bestämmelserna i 11 § tredje stycket samt 12—14 §§ skola i tillämpliga delar även gälla i fråga om egnahemslån till förstärkning av ofullständiga jordbruk.

39 §.

Äro de i 38 § åsyftade åtgärderna av den omfattning, att härigenom åstadkommes en väsentlig förändring av fastighetens beskaffenhet och användningssätt, må egnahemslån med avseende å fastigheten i dess helhet beviljas enligt bestämmelserna i 4 kap.

Har fastighetens innehavare redan förut egnahemslån, skall detta lån härvid återbetalas.

40 §.

Sker förstärkning av ofullständigt jordbruk antingen genom förvärv av tillskottsjord eller genom sådant jordförvärv i förening med därav föranledd ny-, om- eller tillbyggnad eller ock genom dylikt byggnadsarbete utan samband med förvärv av tillskottsjord och är ej sådant fall för handen,

som avses i 39 §, må egnahemslån i form av jordbrukslån, skogslån och premielån beviljas enligt bestämmelserna i 4 kap., dock med iakttagande,

att, där fråga icke enbart är om förvärv av tillskottsjord, till grund för bestämmandet av egnahemslåns belopp skall läggas ökningen i fastighetens värde på grund av åtgärdernas vidtagande,

att, där förstärkningen enbart sker genom förvärv av tillskottsjord, jordbruks- och skogslån skola grundas på tillskottsjordens och den därå växande skogens värde vid förvärvet samt att i sådant fall premielån icke må utgå,

att lån till sådan ny-, om- eller tillbyggnad, som ej är föranledd av förvärv av tillskottsjord, icke må beviljas annan än den, som förut innehar egnahemslån,

att lån ej må beviljas, där värdet å fastigheten efter de med lånet åsyftade åtgärderna kommer att överstiga belopp, som sagts i 15 § första stycket,

att säkerheten för lån skall vara av beskaffenhet, som sägs i 41 §, samt

att jordbrukslån liksom skogslån skall till hela sitt belopp räknas såsom amorteringsdel.

41 §.

Såsom säkerhet för egnahemslån, som sagts i 40 §, skall lämnas inteckning i låntagarens fastighet till minst ett belopp, som svarar mot beviljat lån.

Är egnahemslånet avsett till förvärv av tillskottsjord, skall inteckningen, om förutsättningar finnas för sammanläggning av tillskottsjorden med den ursprungliga fastigheten, gälla i hela den genom sådan sammanläggning bildade fastigheten. I dylikt fall, så ock då fråga är om lån till ny-, om- eller tillbyggnad utan samband med förvärv av tillskottsjord, skall inteckningen till så stor del, som motsvarar jordbruks- och skogslån, vara belägen inom nittio procent av fastighetens beräknade värde efter vidtagandet av de med lånet åsyftade åtgärderna. Till den del inteckningen motsvarar premielån, skall densamma, där ej annat föranledes av att fastigheten förut är belastad med dylikt lån, vara belägen med förmånsrätt närmast efter säkerheten för jordbruks- och skogslånen. Möter hinder mot sammanläggning av tillskottsjorden och den ursprungliga fastigheten, må såsom säkerhet godtagas gemensam inteckning i dessa, om inteckningen har bästa rätt i tillskottsjorden och sådan förmånsrätt i den ursprungliga fastigheten, som nyss sagts.

Med bättre rätt intecknad gäld må kunna utgöras av lån hos annan långivare under förutsättning, att egnahemsnämnden finner sistnämnda lån vara ordnat på ett för låntagaren lämpligt och för staten betryggande sätt.

42 §.

Vilja två eller flera ägare av ofullständiga jordbruk förstärka dessa genom gemensamt förvärv av tillskottsjord, må egnahemslån utlämnas till underlåtande härav.

Lån må beviljas allenast under förutsättning att den ifrågavarande sammanslutningen av jordägare erbjuder trygghet för ändamålsenlig skötsel av

det gemensamma företaget, att jordägarna var för sig uppfylla de villkor, som gälla för erhållande av jordbrukslån, att jordägarna, om de äro flera än fyra, äro sammanslutna i en ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet, att jordägarnas ansvarighet i sådant fall sammanlagt är av den omfattning, att lånets belopp därigenom täckes, samt att, då fråga icke är om dylik förening, avtalet om sammanslutningen är slutet för en tid av minst fem år.

I övrigt skola bestämmelserna i 4 kap. i tillämpliga delar gälla i fråga om lån, som här avses.

43 §.

Om vid förvärv av tillskottsjord till ofullständigt jordbruk byggnad å tillskottsjorden blir överflödig för jordbrukets behov och icke kan finna lämplig användning, må vederbörande egnahemsnämnd bevilja ägaren av det ofullständiga jordbruket, vare sig han för förvärvet av tillskottsjorden erhåller egnahemslån eller icke, bidrag av statsmedel, motsvarande högst skillnaden mellan det värde, som kan antagas hava av köpeskillingen för tillskottsjorden belöpt å byggnaden, samt det minskade värde, byggnaden prövas hava erhållit under de efter tillskottsjordens sammanläggning med den ursprungliga fastigheten inträdda förhållandena.

7 KAP.

Arrendeegnahem och arrendelån.

44 §.

I den ordning och under de villkor nedan sägs må från kronan tillhörig jord fastighet kunna upplåtas på arrende med rätt för arrendator att inlösa till honom upplåten fastighet (*arrendeegnahem*).

I samband med upplåtelsen av arrendeegnahem må enligt vad nedan anges till arrendatorn kunna utlämnas lån från arrendelånefonden (*arrendelån*).

Ansökning om upplåtelse av arrendeegnahem och om arrendelån prövas av vederbörande egnahemsnämnd.

45 §.

Arrendeegnahem må ej upplåtas till annan än svensk medborgare, som är minst tjuguet år gammal, känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet samt genom sin föregående verksamhet förtrogen med jordbruk och i övrigt lämplig att sköta företag, som här avses.

Till erhållande av arrendeegnahem må allenast den ifrågakomma, vilkens ekonomiska ställning är sådan, att bistånd i form av egnahemslån icke är tillfyllest för att sätta honom i stånd att förvärva eget jordbruk av arrendeegnahems storlek.

46 §.

Arrendeegnahem skall i regel utgöras av familjejordbruk. Fastigheten skall vid upplåtelsen vara försedd med nödiga byggnader och övriga för jordbrukets drift erforderliga anläggningar.

Upplåtelse av arrendeegnahem skall, där icke annorledes här nedan stadgas eller särskilda skäl föranleda annat, ske i enlighet med bestämmelserna i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. De ytterligare villkor för upplåtelsen, som kunna finnas erforderliga, bestämmas av egnahemsnämnden.

Arrendeavgiften må ej sättas högre än som finnes skäligt med hänsyn till den avkastning, som under arrendetiden kan utvinnas av fastigheten.

47 §.

Upplåtelse av arrendeegnahem skall i regel ske för en tid av fem år.

Har arrendator vid arrendetidens utgång innehaft arrendet fem år och har han väl brukat fastigheten, skall, därest densamma ånyo skall utarrenderas enligt bestämmelserna i detta kapitel, arrendet på då fastställda arrendevillkor hembjudas honom.

Har under de sista fem arrendeåren arrendet övergått å arrendatorns dödsbodelägare eller överlåtits å hans maka, barn eller måg, äger vid ny utarrendering sådan innehavare av arrendet för åtnjutande av optionsrätt räkna sig till godo den tid, varunder företrädaren varit i besittning av arrendet.

48 §.

Arrendator skall äga att med äganderätt förvärva den arrenderade fastigheten under förutsättning, att han dels i förekommande fall återbetalt till honom utlämnat arrendelån, dels ock under arrendetiden ådagalagt duglighet och skötsamhet samt jämväl med hänsyn till övriga omständigheter kan antagas vara i stånd att genomföra köpet.

Då egnahemsnämnden så prövar skäligt, må fastigheten kunna av arrendatorn med äganderätt förvärfvas utan hinder därav att till honom utlämnat arrendelån icke till fullo återbetalts.

Köpeskillingen vid arrendeegnahems försäljning till arrendatorn bestämmes av egnahemsnämnden med hänsyn till värdet vid tiden för försäljningen.

I arrendekontraktet må förbehåll ske om rätt för egnahemsnämnden att, där nämnden finner statens intresse sådant påkalla, vid försäljningen undanta viss del av fastigheten.

Till underlättande av förvärv av arrendeegnahem må egnahemslån beviljas enligt bestämmelserna i 4 kap.

49 §.

Arrendelån, som i 44 § sagts, utlämnas till belopp, som prövas oundgängligen erforderligt för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å fastigheten.

Arrendelån må dock i intet fall överstiga 4,500 kronor.

50 §.

Arrendelån skall från och med andra kalenderåret efter det, då lånet beviljats, återbetalas till vederbörande egnahemsnämnd med en sextondel årligen. Därest egnahemsnämnden så prövar skäligt, må tiden för amorteringsfriheten utsträckas med ett år. På framställning av egnahemsnämnden må egnahemsstyrelsen, om särskilda skäl därtill äro, medgiva anstånd med erläggande av avbetalning under ett eller flera år.

Låntagaren äger, närhelst han så önskar, göra avbetalningar utöver fastställda belopp.

Å arrendelån erlägges ej ränta. Dock skall låntagaren, om förfallet kapitalbelopp icke inbetalas inom behörig tid, vara skyldig att, därest så påfordras, å det förfallna beloppet erlägga dröjsmålsränta enligt de grunder, som kunna varda i särskild ordning bestämda.

51 §.

Innan någon del av beviljat arrendelån utbetalas, skall egnahemsnämnden med låntagaren ha upprättat kontrakt i två exemplar, av vilka vardera kontrahenten skall taga ett. I kontraktet skola finnas intagna bestämmelser i bland annat följande avseenden, nämligen

rörande lånets belopp, säkerheten för lånet och villkoren i fråga om återbetalning och ränta,

angående sättet och villkoren för lånets utbekommande,

angående den kontroll, som låntagaren skall vara skyldig underkasta sig, samt

angående skyldighet för låntagaren att hålla de med anlitande av lånet inköpta inventarierna försäkrade.

52 §.

I lånekontraktet skall egnahemsnämnden förbehålla sig rätt att under nedan angivna förutsättningar helt eller delvis uppsäga arrendelånet till betalning å tid, som nämnden bestämmer, nämligen

om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande,

om låntagaren visar försumlighet i fråga om erläggandet av föreskriven avbetalning,

om låntagaren försummar att erlägga försäkringsavgift eller eljest åsidosätter för försäkringens giltighet stadgade villkor,

om låntagaren avhänder sig erforderliga jordbruksinventarier,

om låntagaren frånträder arrendet eller, därest han med äganderätt förvärvat fastigheten, överlåter densamma å annan, eller

om eljest sådana förhållanden inträffat, att låntagaren med hänsyn till det med lånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet.

Därest i samband med frånträdande av arrendet eller överlåtelse, som nyss sagts, för jordbruket erforderliga inventarier överlåtas å den nye arrendatorn eller den nye ägaren, må egnahemsnämnden, om skäl därtill äro, medgiva denne att övertaga betalningsansvaret för oguldet lånebelopp på oförändrade villkor.

8 KAP.

Egnahemslåneförmedling och jordanskaffning av kommuner, aktiebolag och ekonomiska föreningar.

53 §.

Kommun må av egnahemsstyrelsen antagas till förmedlare av egnahemslån till förvärv av bostadsegnahem under förutsättning, att kommunen fastställt instruktion med reglementariska föreskrifter rörande verksamheten, vilken instruktion skall vara godkänd av egnahemsstyrelsen.

I instruktionen skola bland annat bestämmelser finnas intagna angående det kommunala organ, som skall handhava kommunens hithörande verksamhet, samt om detta organs sammansättning och befogenhet med avseende å verksamheten ävensom angående det område, inom vilket verksamheten må utövas.

54 §.

Aktiebolag eller förening må av egnahemsstyrelsen antagas till förmedlare av egnahemslån till förvärv av bostadsegnahem under förutsättning,

att aktiebolaget är behörigen registrerat;

att föreningen är registrerad såsom ekonomisk förening;

att aktiebolaget eller föreningen, där ej egnahemsstyrelsen av särskilda skäl medgiver undantag, har till uteslutande uppgift att befrämja förvärvandet av egnahem medelst statslån samt att egnahemsstyrelsen finner aktiebolaget eller föreningen vara lämplig såsom egnahemslåneförmedlare och bereda tillräcklig trygghet för att syftet med den statliga egnahemsverksamheten befrämjas på ett oegennyttigt och ändamålsenligt sätt;

att en å statens vägnar av egnahemsstyrelsen utsedd ledamot i bolagets eller föreningens styrelse skall äga deltaga i överläggningarna men ej i besluten;

att ett av egnahemsstyrelsen tillsatt ombud skall äga å statens vägnar deltaga i granskningen av bolagets eller föreningens räkenskaper och förvaltning;

att bolagets bolagsordning eller föreningens stadgar äro upprättade i överensstämmelse med de grunder, som angivas i 55 §, samt

att bolaget eller föreningen skall hava antagit instruktion med reglementariska föreskrifter rörande hithörande verksamhet, vilken instruktion skall vara godkänd av egnahemsstyrelsen.

55 §.

Bolagsordning eller föreningsstadgar för bolag eller förening, som avsetts i 54 §, skola bland annat innehålla bestämmelser,

att föremålet för bolagets eller föreningens verksamhet är att främja förvärvandet av bostadsegnahem inom visst angivet område,

att under bolagets eller föreningens bestånd ej till aktieägarna eller medlemmarna må för något år såsom vinstutdelning utbetalas mer än viss, i bolagsordningen eller stadgarna bestämd procent å inbetalade aktiekapitalet eller insatserna,

huruvida, i händelse till aktieägarna eller medlemmarna under något år icke utbetalts såsom vinstutdelning vad de må i sådant avseende för ett år högst utbekomma, underskjutande beloppet må kunna framdeles under bolagets eller föreningens bestånd eller vid dess upplösning till dem utbetalas eller ej;

att, om bolaget eller föreningen upplöses, av dess tillgångar ej må till aktieägarna eller medlemmarna utbetalas mer, än som motsvarar inbetalade aktiekapitalet eller insatserna jämte vad enligt bestämmelse, meddelad på grund av föreskriften i nästföregående stycke, må kunna till dem utgå; samt

att ändring i bolagsordningen eller stadgarna icke är giltig, med mindre egnahemsstyrelsen lämnat medgivande till ändringen.

56 §.

Styrelseledamot liksom granskningsombud, som enligt 54 § förordnats av egnahemsstyrelsen, äger att, där fattat beslut icke överensstämmer med hans mening, få denna avvikande mening antecknad i protokollet, respektive revisorernas berättelse.

Ledamot och granskningsombud, som nu nämnts, äga att av bolaget eller föreningen åtnjuta ersättning med belopp, som i brist av åsämjande bestämmes av egnahemsstyrelsen.

57 §.

Kommun, aktiebolag eller förening, varom sagts i 53 och 54 §§, må från egnahemslånefonden erhålla *egnahemsstatslån* för utlämnande av bostadslån i enlighet med bestämmelserna i 31—37 §§.

Ansökning om egnahemsstatslån skall senast den 15 oktober året näst före det, för vilket lånet sökes, ingivas till egnahemsstyrelsen. På styrelsen ankommer att pröva dylik ansökning.

Aktiebolag eller förening skall, innan någon del av beviljat statslån må utbekommas, till egnahemsstyrelsen avlämna av denna godkänd säkerhet för avgiven skuldförbindelses uppfyllande.

58 §.

Vad av beviljat egnahemsstatslån icke vid utgången av det år, under vilket lånet beviljats, blivit till bostadslån disponerat, skall till egnahemsstyrelsen inbetalas före utgången av mars månad nästföljande år.

59 §.

Av låneförmedlare utbekommet egnahemsstatslån skall återbetalas och förräntas efter grunder, som motsvara villkoren för de av låneförmedlaren utlämnade bostadslånen. För tid innan av låneförmedlaren lyftade statslåne-medel blivit utlämnade skall ränta utgå efter den räntefot, som då gäller för bostadslån.

60 §.

Ränta och amortering å egnahemsstatslån skola för varje år av låneförmedlare inbetalas till egnahemsstyrelsen före utgången av juni månad nästföljande år.

Om förfallet kapitalbelopp icke inbetalas inom behörig tid, skall låneförmedlaren vara skyldig att, därest så påfordras, å det förfallna beloppet erlägga dröjsmålsränta enligt de grunder, som kunna varda i särskild ordning bestämda.

61 §.

Har av låneförmedlare beviljat bostadslån icke till fullo utbetalts vid tiden för amorteringstidens inträde eller rätten till utbekommande av det samma eller del därav av låntagaren förverkats eller har redan utbetalt bostadslån helt eller delvis till låneförmedlaren återbetalts i annan ordning än såsom kapitalavbetalning å amorteringsdelen i överensstämmelse med amorteringsplanen, skall det lånebelopp, till vars utbekommande rätten förfallit eller förverkats eller som till låneförmedlaren återbetalts, före mars månads utgång året efter det, då sagda rätt förföll eller förverkades eller återbetalningen ägde rum, jämte ränta inbetalas till egnahemsstyrelsen.

62 §.

Kommun, aktiebolag eller förening, varom sagts i 53 och 54 §§, må från jordförmedlingsfonden erhålla *förlagslån* för användning såsom rörelsekapital vid inköp och exploatering av fastighet, lämplig att helt eller huvudsakligen användas för bildande av bostadsegnahem.

Ansökning om förlagslån göres hos egnahemsstyrelsen, på vilken det ankommer att pröva dylik ansökning.

Sedan egnahemsstyrelsen beviljat förlagslån samt därvid fastställt plan för lånets återbetalning, må lånet, mot avlämnande av skuldförbindelse, på en gång eller i skilda delar lyftas i egnahemsstyrelsen. Där fråga är om lån till aktiebolag eller förening, skall för lånet ställas säkerhet, som egnahemsstyrelsen godkänner.

63 §.

Å lyftat förlagslån skall erläggas ränta efter fyra procent om året, vilken ränta skall inbetalas till egnahemsstyrelsen före mars månads utgång följande år.

Bestämmelsen i 60 § andra stycket skall äga motsvarande tillämpning i fråga om förlagslån.

64 §.

Kommun, aktiebolag eller förening, som tilldelats egnahemsstatslån eller förlagslån, är skyldig att beträffande sålunda avsedd egnahemsverksamhet ställa sig till efterrättelse de föreskrifter och anvisningar, som egnahemsstyrelsen må meddela, samt att lämna styrelsen omedelbar tillgång till samtliga verksamheten berörande räkenskaper och handlingar ävensom att till styrelsen avgiva de redogörelser över verksamheten, som skola lämnas enligt instruktion eller av styrelsen meddelade särskilda föreskrifter.

Vid planläggning av styckning av område till egnahemsfastigheter skall preliminär plan för områdets styckning, exploatering och försäljning jämte kalkyler för styckningsföretagets genomförande ingivas till egnahemsstyrelsen senast åtta dagar innan åtgärder vidtagas för styckningslotts utbudande till försäljning.

Finner egnahemsstyrelsen, att kommun, aktiebolag eller förening, som tilldelats egnahemsstatslån eller förlagslån, använt sådant belopp i strid mot gällande bestämmelser eller eljest brustit i sina skyldigheter rörande tillgodonjutandet av lånet eller, beträffande förlagslån, icke är i behov av att fortfarande innehava lånebeloppet, äger styrelsen bestämma, huruvida beloppet skall vara förfallet till återbetalning.

65 §.

Till bestridande av låneförmedlares med egnahemsverksamheten förenade förvaltningskostnader och å egnahemslånerörelsen uppkommande förluster åtnjuter en var låneförmedlare ett årligt statsbidrag motsvarande 0.5 procent av låneförmedlarens kapitalskuld för egnahemsstatslån vid nästföregående års utgång.

9 KAP.

Övergångsbestämmelser.

66 §.

Denna kungörelse skall träda i kraft den 1 juli 1940. Från och med nämnda dag skola nedanstående författningar upphävas, nämligen

kungörelsen den 8 juni 1928 (nr 217) angående allmänna grunder för den statsunderstödda egnahemsverksamheten;

kungörelsen den 8 juni 1928 (nr 218) med reglementariska föreskrifter rörande den statsunderstödda egnahemslåne- och premielåneverksamheten;

kungörelsen den 8 juni 1928 (nr 219) med reglementariska föreskrifter rörande den statsunderstödda jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamheten;

kungörelsen den 26 juni 1933 (nr 382) angående statsunderstödd samfärd jordbruksdrift;

kungörelsen den 15 juni 1934 (nr 279) om arrendeegnahem;

kungörelsen den 29 maj 1936 (nr 212) angående särskild jordanskaffningsverksamhet i Västerbottens och Norrbottens län; samt

kungörelsen den 11 juni 1937 (nr 424) om utsträckt tillämpning av kungörelsen den 29 maj 1936 (nr 212) angående särskild jordanskaffningsverksamhet i Västerbottens och Norrbottens län.

Dock skola äldre bestämmelser, med undantag som i 67 § sägs, alltjämt gälla beträffande jordbruks- och bostadsfastigheter, som beröras av nämnda bestämmelser.

67 §.

Föreskrifterna om rätt för låntagare att pantförskriva första inteckning i egnahemsfastigheten hos annan långivare än staten må äga tillämpning med avseende å stående delen av egnahemslån, som utlämnats enligt tidigare gällande författning.

Egnahemslån må beviljas till förvärv av arrendeegnahem med äganderätt, även om arrendeegnahemmet upplåtits före denna kungörelses ikraftträdande.

68 §.

De uppgifter, som jämlikt bestämmelser i kungörelsen den 15 juni 1934 (nr 279) om arrendeegnahem ankomma på statens jordnämnd, skola från och med den 1 juli 1939 handhavas av egnahemsstyrelsen.

69 §.

Föreskrifter som i övrigt må erfordras för övergången till de i denna kungörelse stadgade bestämmelser meddelas av Kungl. Maj:t.

Bilaga B.

F ö r s l a g
till
**kungörelse angående statsunderstödd arbetarsmåbruks-
verksamhet.**

Härigenom förordnas som följer:

Om arbetarsmåbruksstatslån.

1 §.

Landskommun må i den ordning och under de villkor, nedan sägs, kunna tilldelas statslån från arbetarsmåbrukslånefonden (arbetarsmåbruksstatslån) att användas för utlämnande av arbetarsmåbrukslån, varom i det följande förmåles.

2 §.

I denna kungörelse avsedd statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet skall inom kommun handhavas av en särskild kommitté (egnahemskommitté) eller, där verksamheten kan antagas bliva av mindre omfattning, av kommunalnämnden.

Innan statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet må av kommun utövas, skall kommunen hava antagit av egnahemsstyrelsen godkänd instruktion med reglementariska föreskrifter rörande verksamheten. I instruktionen skall finnas angivet, huruvida verksamheten skall utövas av egnahemskommitté, varom i första stycket sagts, eller av kommunalnämnden.

Egnahemskommitté skall bestå av tre av kommunalfullmäktige eller, där kommunalfullmäktige ej finnas, av kommunalstämma utsedda ledamöter jämte lika antal suppleanter. Ledamöter och suppleanter utses för en tid av fyra år. Till ledamöter och suppleanter böra utses för uppdraget lämpliga och sakkunniga personer inom kommunen, företrädande de lånesökandes och den jordbrukande befolkningens intressen ävensom kommunala synpunkter. Därjämte bör tillses, att någon av ledamöterna är förtrogen med den statliga egnahemsverksamheten.

Egnahemskommittés ledamöter vare ansvariga för skada, som av dem uppsåtligen eller av vårdslöshet tillskyndas staten eller kommunen.

De som handhava i denna kungörelse avsedda uppgifter må icke åtaga sig enskilda uppdrag av jordsäljare eller leverantörer av byggnadsmaterial.

3 §.

Kommun, som önskar erhålla arbetarsmåbruksstatslån, skall senast den 15 oktober året näst före det, för vilket lånet sökes, till vederbörande egnahemsnämnd därom ingiva till egnahemsstyrelsen ställd ansökning enligt av styrelsen fastställt formulär. Det åligger egnahemsnämnden att så snart ske kan med eget utlåtande överlämna ansökningen till egnahemsstyrelsen.

4 §.

Av egnahemsstyrelsen beviljat arbetarsmåbruksstatslån må efter ingången av det år, för vilket lånet beviljats, dock sist före utgången av sjätte året efter berörda tidpunkt, av vederbörande kommun i mån av behov lyftas i egnahemsstyrelsen mot skuldförbindelse enligt formulär, som styrelsen fastställer. Behovet skall styrkas på sätt egnahemsstyrelsen föreskriver. Vid behovets beräkning skall hänsyn tagas till å ena sidan det belopp, som kan förväntas bli under skälig tid framåt, i regel ett halvt år, utbetalt å beviljade arbetarsmåbrukslån, samt å andra sidan den tillgång, som kommunen redan innehar av lyftade men ej utbetalda statslånemedel.

5 §.

Vad av beviljat arbetarsmåbruksstatslån icke vid utgången av det år, för vilket lånet beviljats, blivit till arbetarsmåbrukslån disponerat, må ej där-efter av kommunen disponeras och skall, om det lyftats, återbetalas till egnahemsstyrelsen före utgången av mars månad nästföljande år.

6 §.

Kommun skall av utbekommet arbetarsmåbruksstatslån årligen före mars månads utgång till egnahemsstyrelsen inbetala de ränte- och kapitalbelopp å från statslånet beviljade arbetarsmåbrukslån, som under nästföregående år influtit till kommunen, ävensom de belopp, till vilkas utbekommande rätten under sistnämnda år förfallit eller förverkats; dock vare kommun ej redovisningsskyldig för ränta, som på grund av stadgandet i 11 § andra stycket kan komma att inflyta till kommunen utöver vad enligt första stycket i samma paragraf skolat till kommunen erläggas.

Uppkommer förlust å utlämnat arbetarsmåbrukslån, sedan amorterings-skyldighet enligt 10 § inträtt beträffande lånet, skall förlusten, om lånet enligt vad i 14 § stadgas godkänts av vederbörligt egnahemsorgan och den med lånet åsyftade lägenheten vid avsyning jämlikt 18 § likaledes vunnit egnahemsorganets godkännande, bäras till en fjärdedel av kommunen och till återstående del av staten. I annat fall än nu sagts skall uppkommen förlust å arbetarsmåbrukslån helt bäras av kommunen. Belopp för vilket kommunen sålunda har att svara skall inbetalas till egnahemsstyrelsen före mars månads utgång året efter det, varunder förlusten uppkommit.

Har kommun använt arbetarsmåbruksstatslån i strid mot gällande bestämmelser eller brustit i kommunens skyldigheter rörande lånets tillgodonjutan-

de, vare kommunen pliktig att, om egnahemsstyrelsen så förordnar, inbetala utestående lånebelopp eller del därav jämväl i annan ordning än som följer av det ovan sagda.

7 §.

Å till betalning förfallet belopp, som ej av kommunen inbetalas till egnahemsstyrelsen inom behörig tid, skall kommunen erlægga dröjsmålsränta enligt de grunder, som kunna varda i särskild ordning bestämda.

8 §.

Kommun, som tilldelats arbetarsmåbruksstatslån, är skyldig att beträffande här avsedd låneverksamhet ställa sig till efterrättelse de föreskrifter och anvisningar, som vederbörande egnahemsnämnd meddelar, samt att lämna nämnden omedelbar tillgång till samtliga verksamheten berörande räkenskaper och handlingar ävensom att till nämnden avgiva de redogörelser över verksamheten, som skola lämnas enligt instruktion eller av nämnden meddelade särskilda föreskrifter.

Det åligger egnahemsnämnden att med ledning av sålunda erhållna redogörelser årligen senast den 1 mars meddela egnahemsstyrelsen erforderliga uppgifter angående de belopp, en var kommun, som tilldelats arbetarsmåbruksstatslån, har att jämlikt 5 § samt 6 § första och andra styckena inbetala till egnahemsstyrelsen.

Om arbetarsmåbrukslån.

9 §.

Arbetarsmåbrukslån må utlämnas till skogsarbetare eller därmed likställd arbetare för att giva honom tillfälle att förvärva mindre lägenhet, ägnad att bereda innehavaren utkomst genom jordbruk, drivet vid sidan av annan verksamhet. Medelst lånet bör nytt jordbruk bildas.

Arbetarsmåbrukslån må utgå allenast under förutsättning, att sökanden är svensk medborgare, minst tjuguet år gammal och känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet, att han befinnes äga goda personliga förutsättningar för drivande av mindre jordbruk samt att hans ekonomiska ställning är sådan, att det bistånd, som enligt gällande kungörelse angående den statliga egnahemsverksamheten kan ifrågakomma, icke är tillfyllest för att sätta honom i stånd att förvärva den lägenhet, varom i första stycket sagts.

10 §.

Arbetarsmåbrukslån må ej utgå med högre belopp än som motsvarar kostnaderna för förvärv och färdigställande av den lägenhet, lånet avser; och vare högsta lånebelopp 7,000 kronor.

Lånet skall med avseende å återbetalningen delas i en stående del och en amorteringsdel. Den stående delen skall fastställas till belopp, motsvarande

kostnaden för jordförvärvet jämte, i förekommande fall, sextio procent av beräknad kostnad för sådant förbättringsarbete, som avses i gällande kungörelse angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.

Lånets stående del må icke från kommunens sida uppsägas till betalning under annan förutsättning än i 16 § omförmäles. Amorteringsdelen skall från och med sjätte kalenderåret efter det, då lånet beviljats, återbetalas med en trettiondel årligen, låntagaren dock obetaget att verkställa inbetalningar härutöver.

11 §.

Å amorteringsdelen av arbetarsmåbrukslån erlägges ej ränta. Å den stående delen skall efter amorteringstidens utgång gäldas ränta efter den räntefot, som Kungl. Maj:t med hänsyn tagen till räntesatsen å egnahemslån för jordbrukslägenheter bestämmer.

Om till betalning förfallet kapitalbelopp ej inbetalas till kommunen inom behörig tid, skall, oavsett vad i första stycket sagts, därest kommunen så påfordrar, å beloppet gäldas dröjsmålsränta enligt de grunder, som kunna vara i särskild ordning bestämda.

12 §.

Som säkerhet för arbetarsmåbrukslån skall lämnas första inteckning i lägenheten, dock må sådana inteckningar, som avse annat än fordran och icke hava avsevärd betydelse för lägenhetens värde såsom säkerhet, kunna få kvarstå med bättre förmånsrätt än som tillkommer inteckning, vilken lämnas till säkerhet för lånet.

Utan hinder av vad sålunda föreskrivits må, sedan lånekontrakt upprättats, såsom förskott å beviljat arbetarsmåbrukslån mot skuldförbindelse och inteckningsmedgivande av låntagaren utbetalas större eller mindre del därav i den mån så erfordras för att gälda utgifter, nödvändiga för förvärvet och iordningställandet av lägenheten, i vilket fall emellertid inteckningssäkerhet, som ovan sagts, skall vara för hela lånet ställd senast före början av det år, med vilket amorteringsskyldigheten inträder, vid äventyr att lånet anses hava förverkats och vad i förskott utbetalts genast skall återbetalas till kommunen.

13 §.

Den, som önskar erhålla arbetarsmåbrukslån, skall därom skriftligen ansöka, enligt fastställt formulär, hos den kommun, inom vars område den lägenhet är belägen, för vars förvärvande lånet sökes.

Kommunen skall låta verkställa besiktning av lägenheten samt lämna lånesökanden råd och hjälp i frågor, vilka angå lägenhetens förvärvande, uppodling och bebyggande.

Låneansökningar skola prövas och avgöras minst fyra gånger om året på fastställda tider, för såvitt särskilda hinder härför ej möta.

14 §.

Kommuns beslut att bevilja arbetarsmåbrukslån skall underställas vederbörande egnahemsnämnd för godkännande.

Finner egnahemsnämnden icke skäl att godkänna lånet, skall frågan av nämnden underställas egnahemsstyrelsens prövning.

15 §.

Rörande varje arbetarsmåbrukslån skall, innan någon del därav må av låntagaren uppbäras, mellan kommunen och låntagaren upprättas fullständigt lånekontrakt i två exemplar, av vilka vardera kontrahenten skall taga ett. I lånekontraktet skola bestämmelser i följande avseenden finnas intagna, nämligen:

beträffande lägenhetens benämning och storlek;

rörande lånets belopp, säkerheten för lånet och villkoren i fråga om återbetalning och ränta;

angående sättet och villkoren för lånets utbekommande;

vilka byggnader som böra uppföras å lägenheten, deras beskaffenhet och tiden, inom vilken de böra vara fullbordade;

vilka förbättringsarbeten som böra utföras å lägenheten, deras art och tiden, inom vilken de böra vara fullbordade;

rörande låntagarens skyldigheter att hävda och underhålla lägenheten samt brandförsäkra byggnaderna;

angående den kontroll, som låntagaren skall vara skyldig underkasta sig; samt

därom, att möjligen uppkommande tvister beträffande tillämpningen av lånekontraktets bestämmelser skola, där icke ärendet ankommer på prövning av överexekutor, avgöras av skiljemän i enlighet med därom gällande lag.

I lånekontraktet må icke tiden för vare sig lånets uttagande till fullo eller i kontraktet bestämda byggnaders eller förbättringsarbetens fullbordande bestämmas senare än till den tidpunkt, då amorteringsskyldigheten inträder.

16 §.

Kommun skall i lånekontrakt, varom i 15 § förmäles, förbehålla sig och staten rätt att under nedan angivna förutsättningar uppsäga lånet till inbetalning å tid, som kommunen eller staten bestämmer, nämligen:

om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande;

om låntagaren ej fullgör vad i kontraktet föreskrivits i fråga om lägenhetens bebyggande och iordningställande i övrigt;

om låntagaren visar försumlighet i fråga om erläggandet av föreskriven ränta eller kapitalavbetalning;

om låntagaren försummar att erlagga brandförsäkringsavgift för lägenheten eller eljest åsidosätter för brandförsäkringens giltighet stadgade villkor;

om lägenheten vanvårdas till jord eller byggnad eller om byggnad nedrives eller bortflyttas och värdet å lägenheten därigenom eller till följd av skogsavverkning eller eljest så minskas, att säkerheten för lånet ej vidare kan anses fullt betryggande;

om äganderätten till lägenheten i dess helhet eller del därav genom köp eller annat fång från låntagaren övergår till ny innehavare i andra fall, än då lägenheten i dess helhet övertages antingen av efterlevande make eller av bröstarvinge eller av efterlevande make och bröstarvinge, vilka behålla lägenheten oskiftad, eller ock av annan person, vilken är behörig till erhållande av arbetarsmåbrukslån;

om låntagaren avflyttar från lägenheten under sådana omständigheter, att det skäligen kan antagas, att han eller hans familj icke vidare ämnar bebo densamma, eller

om eljest sådana förhållanden inträffat, att låntagaren med hänsyn till det med lånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet.

Den rätt, som enligt förbehåll, varom i första stycket sagts, tillkommer staten, utövas av egnahemsstyrelsen. Finner vederbörande egnahemsnämnd sådant förhållande hava inträffat, att uppsägning av arbetarsmåbrukslån bör ske, och verkställs ej uppsägning av vederbörande kommun, skall nämnden därom underrätta egnahemsstyrelsen.

17 §.

Kommun skall genom sakkunnig person verkställa erforderlig inspektion å lägenheter, för vilka arbetarsmåbrukslån beviljats.

18 §.

Efter fullbordandet av de byggnader och förbättringsarbeten, som bestämts i lånekontraktet, skall lägenheten för godkännande avsynas av vederbörande egnahemsnämnd.

Om särskilda statsbidrag till låntagare med barnrika familjer.

19 §.

Har lånesökande tre eller flera barn under sexton års ålder och göres med hänsyn härtill bostadsbyggnaden större än som skulle hava varit behövt, om familjen varit mindre, må lånesökanden till tackande av den härigenom föranledda kostnadsökningen kunna, i mån av behov, åtnjuta bidrag av statsmedel intill ett belopp av högst 1,000 kronor.

Sådant statsbidrag må ock under motsvarande förutsättning, som i första stycket sagts, utgå till innehavare av arbetarsmåbrukslån för att täcka kostnad för tillbyggnad av bostad.

Om jordförmedling och jordanskaffning.**20 §.**

För att tillgodose jordsökandes önskan och behov att förvärva jord för ändamål, som avses i denna kungörelse, bör kommun, som utövar arbetarsmåbrukslåneverksamhet, vidtaga av förhållandena påkallade åtgärder för att anskaffa och tillhandahålla jord, som med hänsyn till jordmån, läge, pris och andra på frågan inverkan omständigheter antages kunna tjänligen användas för ändamålet. Jord, som tillhandahålles, bör upplåtas till sådant pris och under sådana villkor i övrigt, att tillträdarens kostnad för förvärvet och vad därmed sammanhänger icke blir högre, än att företaget bör av honom i fortsättningen kunna genomföras.

21 §.

Till främjande av sådan jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamhet, som i 20 § avses, må kommun kunna av egnahemsstyrelsen tilldelas förlagslån från jordförmedlingsfonden, därvid i tillämpliga delar skola lända till efterrättelse de bestämmelser, vilka gälla för beviljande av dylikt lån enligt 8 kap. kungörelsen angående den statliga egnahemsverksamheten.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1940; dock skola bestämmelserna i 10 § gälla redan från och med den 1 januari 1940.

Föreskrifterna i 19 § andra stycket skola äga tillämpning jämväl i fall, där arbetarsmåbrukslån utlämnats före kungörelsens ikraftträdande.

Genom denna kungörelse upphäves kungörelsen den 14 juni 1933 (nr 331) angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet.

F ö r s l a g
till
**kungörelse angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga
jordbruk m. m.**

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

I den ordning och under de villkor nedan sägs må av statsmedel utlämnas bidrag till täckande av kostnaderna för förstärkning av ofullständigt jordbruk, för förbättring av stödjordbruk till ökad ändamålsenlighet eller för anläggande av kulturbete till förmån för mindre jordbruk, ändå att det icke är att anse såsom ofullständigt.

Sådant statsbidrag kan avse följande särskilda slag av åtgärder, nämligen uppodling till åker av därför lämplig odlingsbar jord (*nyodlingsbidrag*), stenröjning å odlad jord (*stenröjningsbidrag*), påförande av mineraljord — grus, sand och lera — på myrjord (*jordkörningsbidrag*),

befordrande av rationell beteskultur (*betesförbättringsbidrag*) samt fördjupning av avloppsdiken (*avloppsförbättringsbidrag*).

2 §.

För åtnjutande av statsbidrag skola, där icke fråga är om fall som avses i tredje stycket, följande förutsättningar gälla, nämligen

att det av bidragstagaren innehavda jordbrukets åkerareal, inberäknat i förekommande fall den areal, för vars uppodling till åker statsbidrag ifrågasättes, icke överstiger tjugu hektar;

att jordbruket icke brukas gemensamt med annat sådant av den storlek, att deras sammanlagda åkerareal överstiger tjugu hektar;

att bidragstagaren vinnlagt sig om nöjaktig skötsel av jordbruket; samt

att lån eller bidrag av allmänna medel icke i annan ordning beviljats för ifrågavarande ändamål.

Statsbidrag beviljas den, som brukar fastigheten, evad han är dess ägare eller ej och, i sistnämnda fall, oberoende av brukningstidens längd.

Betesförbättringsbidrag må ock beviljas hushållningssällskap, enskild person, bolag eller förening, som avser att upplåta det med bidraget åsyftade området för betesändamål, under förutsättning att bidragstagaren förbinder sig dels att vid upplåtelser av betesrätt lämna företrädare åt jordbrukare, som på grund av den av honom brukade fastighetens ringa storlek eller beskaffen-

het i övrigt icke kan å fastigheten utföra betesanläggning utan oskäligen kostnader eller olägenhet, dels att för upplåtelse av betesrätt icke upptaga högre ersättning än som fordras för täckande av bidragstagarens självkostnader, dels ock att underkasta sig den kontroll och de föreskrifter rörande anläggningens användande, varom vederbörande hushållningssällskap eller, då fråga är om bidrag till sådant sällskap, lantbruksstyrelsen må besluta.

3 §.

Bland dem, som jämlikt bestämmelserna i 2 § första stycket må kunna komma i fråga till erhållande av statsbidrag, bör företräde givas den, som för sin bärgning är mest i behov av den med bidraget avsedda förstärkningen av jordbruket, samt den, som på grund av svag ekonomi eller andra orsaker har större svårigheter att erhålla lån av för ändamålet tillgängliga statsmedel och med hänsyn härtill eller av andra jämförliga anledningar är i mera trängande behov av bidrag.

4 §.

Nyodlingsbidrag må kunna uppgå till högst sextio procent av den beräknade kostnaden för företaget, dock icke till mer än 400 kronor för hektar av den jord, som är avsedd att nyodlas.

Vid beräkning av kostnad, som nu sagts, upptages kostnaden såväl för själva odlingsarbetet som ock för sådan erforderlig dikning, vartill lån eller bidrag av statsmedel förut icke utgått.

I kostnaden för nyodling må jämväl inräknas kostnad för anläggande av väg, som erfordras för utnyttjande av det nyodlade området och icke bekostas med anlåtande av särskilt anvisade statsmedel.

5 §.

Stenröjningsbidrag må kunna uppgå till högst sextio procent av den beräknade kostnaden, dock icke till mer än 350 kronor för hektar av den areal som är avsedd att röjas.

I kostnad, varom här är fråga, inräknas kostnad för brytning och bortförande av sten ävensom, i förekommande fall, för inköp av sprängämne och för borring.

6 §.

Jordkörningsbidrag må kunna uppgå till högst sextio procent av den beräknade kostnaden, dock icke till mer än 250 kronor för hektar av den jord, som är avsedd att förbättras.

I kostnad, som här avses, inräknas kostnad för jordkörning intill 400 kubikmeter för hektar samt för utbredning av jorden, men ej kostnad för nedbrukning av densamma.

Jordkörningsbidrag må ej beviljas med mindre det område, företaget avser, omfattar en areal av minst en fjärdedels hektar samt detta område är tillfredsställande torrlagt eller dylik torrläggning äger rum i samband med jordkörningen.

7 §.

Betesförbättringsbidrag må kunna uppgå till högst sextio procent av den beräknade kostnaden, dock icke till mer än 250 kronor för hektar av den för förbättring avsedda arealen.

Vid beräkning av kostnad, som nu sagts, upptages kostnaden för sådan röjning, som sker genom upprotning av växande träd och buskar, samt för stenröjning, dikning, planering, kalkning och grundgödsling av betesmarken ävensom fröanskaffning och stängseluppsättning, allt i den mån nämnda åtgärder erfordras för ändamålet och lån eller bidrag av statsmedel icke på annat sätt utgått för täckande av dylik kostnad.

8 §.

Avloppsförbättringsbidrag må kunna uppgå till högst sextio procent av den beräknade kostnaden, dock icke till mer än 250 kronor för varje särskilt företag.

I här avsedd kostnad inräknas kostnaden för själva arbetet ävensom, i förekommande fall, för inköp av material till förstärkning av dikeskanter, för inköp av sprängämne samt för borrning.

9 §.

Statsbidrag må icke, utom i fall som avses i 2 § tredje stycket, på en gång tilldelas en och samma person med högre belopp än tillhopa 800 kronor.

Utan hinder av att statsbidrag redan åtnjutits för viss fastighet, må fastighetens brukare kunna ånyo erhålla sådant bidrag, försåvitt i samband med tidigare bidrag för fastigheten föreskrivet förbättringsarbete blivit, i vad på honom beror, utfört samt ovan angivna förutsättningar för bidrags erhållande fortfarande äro för handen.

10 §.

Ansökan om statsbidrag skall, där ej annat följer av föreskrifterna i 15 §, ingivas till vederbörande hushållningssällskap på sätt och i den ordning hushållningssällskapet närmare bestämmer. Sådant ansökan skall vara åtföljd av:

då fråga är om nyodlingsbidrag: ej mindre plan och kostnadsförslag för nyodlingsföretaget samt, där sällskapet finner sådant vara av nöden för företagets bedömande och kontroll, karta eller kartskiss däröver, skolandet nämnda handlingar vara upprättade av lantbruksingenjör, jordbrukskonsulent eller annan person, som sällskapet prövat därtill kompetent, än även yttrande av förrättningsmannen dels angående markens lämplighet till åker med avseende på dess beskaffenhet och läge, dels ock huruvida stadgade villkor för bidrags erhållande äro uppfyllda, samt

då fråga är om stenröjnings-, jordkörnings-, betesförbättrings- eller avloppsförbättringsbidrag: plan och kostnadsförslag för företaget, uppgjorda av jordbrukskonsulent eller annan person, som sällskapet prövat därtill kompetent,

jämte yttrande av förrättningsmannen dels angående behovet av stenröjningen, jordkörningen eller avloppsförbättringen eller, då ansöknungen gäller betesförbättringsbidrag, angående markens lämplighet ur olika synpunkter till betesmark, dels ock huruvida stadgade villkor för bidrags erhållande äro uppfyllda.

11 §.

Innan av hushållningssällskap beviljat statsbidrag till någon del utbetalas, skall hushållningssällskapet med bidragstagaren hava upprättat kontrakt i två exemplar, av vilka vardera kontrahenten skall taga ett. I kontraktet skola finnas intagna bestämmelser i bland annat följande avseenden, nämligen

angående arten och omfattningen av samt den beräknade kostnaden för det eller de företag, för vilkas utförande bidraget beviljats;

rörande bidragets storlek samt tid och ordning för bidragets utbetalande; angående den tid, då varje arbete skall vara fullbordat;

beträffande de bidragstagaren jämlikt 2 § tredje stycket åvilande förpliktelser; samt

rörande skyldighet för bidragstagaren att, därest han bryter mot föreskrifterna i denna kungörelse eller mot kontraktets bestämmelser, återbetala uppbygget bidragsbelopp jämte ränta från tiden för bidragets lyftande till dess återbetalning sker, beräknad efter fem procent för år.

I fråga om bidragets utbetalande skall bestämmas, att bidraget må utbetalas, i den mån föreskrivet arbete vederbörligen utförts och avsynats av den, som hushållningssällskapet utser härtill.

Tiden för arbetets fullbordande må icke fastställas till senare tidpunkt än utgången av andra kalenderåret efter det, då bidraget beviljats. Där till följd av oförutsedda omständigheter skäl föreligger till arbetstidens förlängning utöver nyss angivna tid, må sådan förlängning i vart fall medgivnas med ett år av hushållningssällskapet samt, på framställning av sällskapet, med ytterligare ett år av lantbruksstyrelsen.

12 §.

Där förhållandena giva anledning därtill, må i kontrakt angående statsbidrag jämväl intagas föreskrift, att förbättring, som verkställts med anlitan-
de av statsbidrag, skall av bidragstagaren vidmakthållas under minst tio år från tiden för förbättringens vidtagande, att det åligger bidragstagaren att tillse, att, därest det område, som företaget angår, av bidragstagaren inom nyss angivna tid överlåtes till annan, denne före överlåtelsen till hushållningssällskapet avgiver skriftlig utfästelse att fullgöra bidragstagarens nyss avsedda förpliktelse samt att i sin tur ej överlåta området till annan, utan att denne gör enahanda utfästelse gentemot hushållningssällskapet, ävensom att, därest bidragstagaren eller senare ägare ej fullgör de förpliktelser, som sålunda åvila honom, han skall vara skyldig att, där hushållningssällskapet finner det skäligt, till sällskapet återbetala det statsbidrag, som lämnats till företaget, jämte ränta enligt grunder, som sagts i 11 §.

I kontrakt rörande betesförbättringsbidrag må, där hushållningssällskapet efter samråd med vederbörande skogsvårdsstyrelse så finner i särskilda fall lämpligt och skäligt, sällskapet tillförbinda bidragstagaren att, i den mån kulturbete iordningställes, icke släppa betes kreatur å skogsmark eller att inom viss tid upphöra med skogsbete.

13 §.

Det skall ankomma på hushållningssällskapet att övervaka, att av sällskapet beviljat statsbidrag användes för sitt syfte samt att bidragstagaren fullgör sina förpliktelser med avseende å anläggningen.

14 §.

Hushållningssällskap, som önskar erhålla statsanslag för utlämnande av här avsedda statsbidrag, skall före ingången av det kalenderår, för vilket statsanslag sökes, till lantbruksstyrelsen ingiva till Kungl. Maj:t ställd ansökan, innehållande beräkning rörande det begärda statsanslagets fördelning på olika bidragsändamål. Det åligger lantbruksstyrelsen att så snart ske kan med eget yttrande överlämna ansökningarna till Kungl. Maj:t.

15 §.

Önskar hushållningssällskap erhålla statsbidrag för att själv anlägga kulturbete, avsett att upplåtas mot ersättning, skola angående ansökan härom gälla enahanda föreskrifter, som meddelats i 14 §.

Vad i 7, 11 och 12 §§ finnes stadgat skall äga motsvarande tillämpning med avseende å bidrag till hushållningssällskap. Härvid skall den befattning med bidragsverksamheten, som enligt nämnda stadganden ankommer på hushållningssällskap, i stället åvila lantbruksstyrelsen.

16 §.

Statsanslag, som av Kungl. Maj:t beviljats hushållningssällskap, må under det år, för vilket anslaget beviljats, så ock, där anslaget under sagda år blivit till här avsett bidrag disponerat, jämväl under de därpå följande två åren av sällskapet i mån av behov lyftas i lantbruksstyrelsen mot avlämnande av en utav hushållningssällskapet utställd, av styrelsen godkänd förbindelse, som skall innefatta sällskapets åtagande dels att använda statsanslaget i enlighet med därför gällande föreskrifter, dels ock att till lantbruksstyrelsen eller order återbetala statsanslaget eller del därav under de förutsättningar och i den ordning, som nedan stadgas.

17 §.

Hushållningssällskap skall i avseende å sin här berörda verksamhet stå under uppsikt och kontroll av lantbruksstyrelsen.

Ärligen före januari månads utgång skall hushållningssällskap till lantbruksstyrelsen avgiva redogörelse enligt av lantbruksstyrelsen fastställt formulär över av hushållningssällskapet under nästföregående kalenderår be-
driven verksamhet.

18 §.

Vad av anvisat statsanslag icke vid utgången av det år, för vilket anslaget beviljats, blivit till statsbidrag disponerat, skall inbetalas till lantbruksstyrelsen före utgången av mars månad följande år, där ej Kungl. Maj:t på av sällskapet före utgången av januari månad ingiven ansökning medger detta rätt att ytterligare ett år innehava sålunda odisponerat anslagsbelopp.

19 §.

Finnes statsanslagsbelopp vara av hushållningssällskap disponerat i strid mot gällande föreskrifter, är sällskapet skyldigt att, enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, omedelbart till lantbruksstyrelsen inbetala sådant belopp.

20 §.

Varder, sedan statsbidrag beviljats, bidraget icke till fullo utbetalt inom föreskriven tid för dess utbekommande eller varder redan utlämnat bidrag till sällskapet helt eller delvis återbetalt, skall det belopp, till vars utbekommande rätten förfallit eller som till sällskapet återbetalts, före utgången av mars månad året efter det, då sagda rätt förföll eller återbetalning ägde rum, av sällskapet till lantbruksstyrelsen inbetalas.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1940, från och med vilken dag kungörelsen den 12 oktober 1934 (nr 498) angående statsbidrag till jordförbättring å ofullständiga jordbruk skall upphöra att gälla.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Inledning	1
Den hittillsvarande egnahemsverksamhetens grunddrag	4
Egnahemsverksamhetens allmänna inriktning.....	12
Egnahemsutredningen sid. 12. — Yttranden sid. 29. — Departementschefen sid. 38.	
Tillhandahållande av jord för egnahemsbildning	45
Gällande bestämmelser sid. 45. — Egnahemsutredningen sid. 46. — Yttranden sid. 53. — Departementschefen sid. 54.	
Frågan om åtgärder av tvångskaraktär för anskaffande av jord till egnahems- ändamål	57
Tidigare förslag sid. 57. — Egnahemsutredningen sid. 58. — Yttranden sid. 63. — Departementschefen sid. 68.	
Egnahemsfastigheternas bebyggande.....	69
Tidigare och pågående utredningar rörande husbyggandet på landsbygden sid. 69. — Egnahemsutredningen sid. 70. — Yttranden sid. 74. — Departementschefen sid. 75.	
Egnahemslån till förvärv av jordbruks- och bostadsegnahem.....	77
Gällande bestämmelser sid. 77. — Egnahemsutredningen sid. 79. — Yttranden sid. 100. — Departementschefen sid. 122.	
Särskilda lån till förvärv av arbetarsmåbruk	131
Gällande bestämmelser sid. 131. — Egnahemsutredningen sid. 132. — Yttranden sid. 137. — Departementschefen sid. 139.	
Upplåtelser av arrendeegnahem.....	141
Gällande bestämmelser sid. 141. — Egnahemsutredningen sid. 142. — Yttranden sid. 147. — Departementschefen sid. 147.	
Lån och bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk.....	148
Gällande bestämmelser sid. 148. — Egnahemsutredningen sid. 150. — Av 1936 års skogs- utredning avgivet förslag om statsbidrag till betesförbättringar sid. 155. — Yttranden sid. 156. — Departementschefen sid. 160.	
Allmänna grunder för egnahemsverksamhetens organisation	164
Tidigare och nu gällande bestämmelser sid. 164. — Egnahemsutredningen sid. 165. — Yttranden sid. 173. — Departementschefen sid. 188.	
Egnahemsverksamhetens centrala organisation	193
Nuvarande organisation sid. 193. — Egnahemsutredningen sid. 194. — Yttranden sid. 199. — Departementschefen sid. 205.	

	Sid.
Egnahemsverksamhetens läns- och lokala organisation	209
Nuvarande organisation sid. 209. — Egnahemsutredningen sid. 210. — Yttranden sid. 218. — Departementschefen sid. 226.	
Egnahemsreformens ikraftträdande och vissa därmed sammanhängande spörsmål	231
Egnahemsutredningen sid. 231. — Yttranden sid. 238. — Departementschefen sid. 238.	
Finansiering och anslagsberäkning	240
Beviljade anslag för budgetåret 1938/39 sid. 240. — Egnahemsutredningen sid. 241. — Yttranden sid. 248. — Departementschefen sid. 251.	
Bestämmelsernas utformning och specialmotivering till desamma	256
Departementschefens hemställan	261
Bilaga A. Förslag till kungörelse angående den statliga egnahemsverksamheten	265
Bilaga B. Förslag till kungörelse angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet	287
Bilaga C. Förslag till kungörelse angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.	294